КОМЕНТАРЪ

ВЪРХУ ЗАКОНА

ЗА

НАСЛЕДСТВОТО

ОТЪ

Д. С. ТОНЧЕВЪ
АДВОКАТЪ

ТОМЪ ВТОРИ

ВТОРО ИЗДАНИЕ
Съвършенно допълнено и поправено

СОФИЯ
ПЕЧАТНИЦА НА Т. Т. ДРАГИЕВЪ & С-ие
1926

КОМЕНТАРЪ

ВЪРХУ ЗАКОНА

ЗА

НАСЛЕДСТВОТО

КОМЕНТАРЪ
върху Закона за наследството

За лицата, които могатъ да завѣщаватъ

Чл. 47.[1])

Всѣко лице, което по закона не е обявено за неспособно, може да разполага съ имуществата си чрезъ завѣщание.

Както се вижда, членъ 47 установява общо правило, че могатъ да разполагатъ съ имота само тѣзи лица, които по закона не сж обявени за неспособни. За да можемъ, прочее, да знаемъ, кои лица могатъ да разполагатъ, нѣма освенъ да изложимъ, кои лица *не могатъ* да разполагатъ съ имотитѣ си, т. е. кои лица сж обявени *за неспособни* въ това отношение. И тогава ще имаме, че всички други лица, освенъ неспособнитѣ, могатъ да завѣщаватъ.

Чл. 48.[2])

Неспособни да завѣщаватъ сж:

1) които не сж изпълнили осемнадесеть години;

2) които сж запретени по причина на слабоумие;

---

[1]) C. it. 762; C. N. 902.

[2]) C. it. 763; C. N. 25. 502, 509. 901, 903.

3) които, макаръ и да не сѫ запретени, не сѫ биле въ здравъ умъ, когато сѫ правили завѣщанието.

Означената въ п. п. 2 и 3 на този членъ неспособность унищожава силата на завѣщанието само въ такъвъ случай, когато тя е сѫществувала въ времето на неговото съставяние.

Членъ 48 установява три категории неспособни да завѣщаватъ.

Първата категория съдьржа лицата, които не сѫ навършили осемнадесетата си година. Защо законодателя е прогласилъ малолѣтнитѣ за неспособни да завѣщаватъ? Защото се предполага, че хората до осемнадесеть годишната си възрасть не могатъ да съзнаватъ важностьта на извършванитѣ отъ тѣхъ актове. Отъ текста на закона „които не сѫ *напълнили* осемнадесетата година", се вижда, че валидно могатъ да завѣщаватъ само тѣзи лица, които сѫ встѫпили въ деветнадесетата си година.

Втората категория неспособни сѫ тѣзи, които сѫ запретени *по причина на слабоумие*. Членъ 48 съдьржа изключение отъ общото правило, и, като такъвъ, трѣбва да се тълкува ограничително и да се прилага само за изрично упоменатитѣ лица. А отъ това следва, че лицата, които сѫ *запретени* по други причини, но не по слабоумие, като напримѣръ запретенитѣ разточители, могатъ да завѣщаватъ.

Последнята категория обема лицата, които, макаръ и да не сѫ запретени, не сѫ били въ здравъ умъ, когато сѫ правили завѣщанието. Каква слабость на ума изисква закона, за да се счита, че завѣщателя не е билъ „здравъ въ умътъ"? Този е единъ въпросъ твърде мѫченъ за разрешение, защото нѣма установенъ критерий за слабостьта на умътъ. Но има едно нѣщо, въ което всичкитѣ автори сѫ съгласни: то е, че слабостьта на умътъ трѣбва да е *пълна*, защото само такава слабость на ума поражда неспособность; една *непълна* слабость на ума не може да направи лицето неспособно. Коя е пълната слабость на ума и въ какво се тя различава отъ непълната? Подъ пълна слабость на умътъ се разбира такава слабость, която препятствува напълно на лицето да съзнава собственнитѣ си дѣйствия; а непълната

слабость на ума е тази, която, макаръ да намалява или ослабва умствената способность, все пакъ не бърка на индивидума да продиктува едно завѣщание, безъ да съзнава, какво прави. Това опредѣление на пълната и непълната слабость на умътъ приематъ повечето автори.[1])

Отъ това следва, че не могатъ да завѣщаватъ само онѣзи слабоумни лица, които биха били напълно запретени, ако се поискаше запрещение; а могатъ да завѣщаватъ онѣзи лица. слабоумието на които е непълно, а следователно и запрещението имъ, ако би било поискано, щѣше да бѫде непълно. Прочее, ограничено запретения *(l'inabilitato)* може да завѣщава.[2])

Ето защо, когато се иска унищожението на едно завѣщание по причина на слабоумие на завѣщателя, сѫдията трѣбва да изслѣдва, да ли слабоумието, на което се силаятъ истцитѣ, за да искатъ унищожение на завѣщанието, е такова, че, ако би било постоянно, той би обявилъ завѣщателя за напълно запретенъ, или пъкъ е такова, което влече подирѣ си непълно запрещение; въ първия случай да уважи искътъ, а въ втория да не го приеме.

За да бѫде завѣщанието недѣйствително, закона изисква, щото слабостьта на умътъ да е сѫществувала въ времето, когато завѣщанието е съставяно. А отъ това следва, че едно лице, което страда отъ периодическо разслабление на умътъ, може да завѣщава валидно въ свѣтлитѣ промѣжутъци. Тъй сѫщо и единъ всѣкидневенъ пиянецъ, който се опива до толкова, щото помрачава умътъ си отъ пиянство, може да завѣщава валидно само въ такова време, когато той е трѣзъвъ.

Предполага се, че всѣки человѣкъ е здравъ въ умътъ си, догдѣто се не докаже противното. А отъ това следва, че *onus probandi* относително слабостьта на умътъ пада върху товова, който иска да унищожи завѣщанието по изложената въ чл. 48 ал. 3 причина. При това доказателството трѣбва да е пълно.[3])

Законътъ прогласява за недействителни завѣщанията, които сѫ направени отъ лица, които не сѫ биле въ здравъ умъ, *когато сѫ правили завѣщанието.* Това разпореждане на за-

---

[1]) Ricci, t. III. n⁰ 104.

[2]) Ibid.

[3]) Ricci, t. III. n⁰ 106.

конътъ като че ли е въ противоречие съ онова на чл. 113 отъ закона за Лицата, който казва: следъ смъртьта на едно лице извършенитѣ отъ него актове не могатъ да се оборватъ по причина на слабоумие, освенъ ако запрѣщението е било поискано преди смъртьта му, или ако доказателството за слабоумието произлиза отъ сжщия актъ, който се оборва.

Нека отбелѣжимъ, за по голѣмо улеснение при тълкуването на членове 48 и 113, че последниятъ членъ е почти преводъ отъ art. 337 отъ Италиянския *Codice Civile.*

И наистина, чл. 113 съдържа две условия за унищожението на извършенитѣ отъ слабоумния актове: първо, запрещението да е поискано преди смъртьта на последния; второ, ако запрещението и да не е поискано преди смъртьта, доказателството за слабоумието да произлиза отъ сжщия актъ, който се оборва. А по чл. 48 недействителностьта на завѣщанието по причина на слабоумие не е подчинено ни на едно отъ тѣзи двѣ условия. За да се обяви завѣщанието недействително, не е нужно да е било искано запрещение на завѣщания, по причина на слабоумие, преди смъртьта му, нито пъкъ изисква, щото доказателството за слабоумието да произтича отъ самото завѣщание.

Ricci, като разисква този въпросъ, и говорейки за противоречието между съответнитѣ art. 337 и 763 отъ Codice Civile, казва, че това противорѣчие е повече видимо, отъ колкото действително *(è più apparente che reale)*, понеже art. 337 предвижда само актове при живѣ, а art. 763 засяга само завѣщанието.[1])

И действително, чл. 113 говори за актове при живѣ, които причиняватъ врѣда на запретения и вследствие на това даватъ право на настойника да иска унищожението имъ на това основание (чл. 111 и 112 отъ закона за Лицата). Прочее, членове 111, 112 и 113 визиратъ само актове, които сж извършени при живѣ, и които причиняватъ врѣда за интереситѣ на слабоумния.

Така съпоставени чл. 48 отъ зак. за Наслед. и чл. 113 отъ зак. за Лицата, нека обяснимъ причината за различието въ тѣзи два текста. Това обяснение е потрѣбно, защото може да се зададе въпросъ: защо извършения при живѣ актъ отъ слабо-

---

1) Ricci, t. III, nº 102.

умния да може да се унищожи само при горѣизложенитѣ условия съгласно чл. 113 отъ Зак. за Лицата, а унищожението на завѣщанието да може да се иска безъ тѣхъ, щомъ слабоумието е сѫществувало въ врѣмето, когато е направено завѣщанието, съгласно чл. 48 отъ Зак. за Наследството? Причината за това различие се крие въ различието на юридическата натура на тѣзи два вида актове. Унищожението на актоветѣ при живѣ е допустнато отъ чл. 113, за да се покровителствуватъ интереситѣ на слабоумния, като се унищожаватъ само тогава, когато тѣ уврѣждатъ интереситѣ му; а пъкъ завѣщанията никога не уврѣждатъ интереситѣ на завѣщателя, макаръ да е слабоуменъ. Ето защо не може да се усвои единъ и сѫщи критерий и за двата случая. Понеже завѣщанието е актъ доброволенъ, то всичко, което способствува, въ минутата на правението му, за намалението на доброволностьта, трѣбва да повлияе за неговата неефикасность. Може завѣщанието да не съдържа никаква анормалность, да изглѣжда по съдържание, като направено отъ човѣкъ съ здравъ умъ, обаче, щомъ се установи, че завѣщателя е билъ слабоуменъ, когато го е правилъ, то, по искание на заинтересованитѣ наследници, се унищожава.

Слабоумието може да се доказва съ обикновеннитѣ и подходящи за това обстоятелство доказателства.

Отъ всичко казано излиза, че разпорѣжданията на чл. 113 отъ Закона за Лицата не се прилагатъ и къмъ завѣщанията, направени отъ слабоуменъ завѣщатель. Единственното основание и причина за недействителностьта на такива завѣщания е сѫществуване на слабоумието въ момента, когато е направено завѣщанието.

Въ този смисъль сѫ италиянската доктрина и юриспреденция[1]).

---

[1]) Barbèra, p. 118.

За лицата, които могатъ да получаватъ по завѣщание.

Чл. 49.[1])

Припознатитѣ за неспособни да наследватъ по закона, не могатъ да получаватъ и по завѣщание.

Впрочемъ, дѣцата на едно опредѣлено лице, което е било живо въ времето, когато е направено завѣщанието, макаръ да не сѫ били въ това време още заченати, могатъ да получатъ по завѣщание.

Закона, вмѣсто да изброява, кои лица иматъ право да получаватъ по завѣщание, разрешава въпроса отъ отрицателна страна, като постановява само, че тѣзи, които сѫ припознати отъ закона за неспособни да наследватъ, не могѫтъ да получаватъ и по завѣщание. А кои сѫ неспособни да наследватъ, това вече видѣхме въ членове 5 и 6. Отъ коментариитѣ на членъ 5 можемъ да дойдемъ до заключение, че, за да може едно лице да получи по завѣщание, трѣбва: а) *да е заченѫто,* когато се отвори наследството и б) да е родено *жизнеспособно*. По аргумента á contrario, щомъ едно лице не е заченѫто въ време на смъртьта на завѣщателя, или ако е било заченѫто, е родено нежизнеспособно, то не може да получи по завѣщание.

Отъ това общо правило обаче закона прави изключения съ текста на втората частъ отъ членъ 49, който постановява, че и лица, които *не сѫ заченѫти* въ време на смъртьта на завѣщателя, могѫтъ да получаватъ по завѣщание, но при извѣстни условия. Тѣзи условия сѫ: а) щото незаченѫтия завѣтникъ да е дѣте на едно *опредѣлено* лице, б) това опредѣлено лице да е било живо въ времето, когато е направено завѣщанието, безъ да се изисква, щото това опредѣлено лице да е било живо и въ времето, когато е умрѣлъ завѣщательтъ. Отъ това слѣдва, че дѣтето може да бѫде заченѫто

---

[1]) С, It. 764; С. И. 725, 906.

слѣдъ извършването на завѣщанието, даже и следъ смъртьта на завѣщателя, стига опредѣленото лице, бащата, да е било живо при извършването на завѣщанието.

Но, за да може едно лице, незаченѫто още когато е направено завѣщанието, да получи по завѣщание, то трѣбва да е родено жизнеспособно. Тъй щото съдьржащето се въ втората частъ на членъ 49 изключение се отнася само до първата алинея на членъ 5, но не и до втората.

Това изключение не сѫществува въ *Code Napoléon*. Huc, като говори за завѣщанията, казва: „разпорежданията по тази материя не сѫ направили никакво особено нововъведение, освенъ това, което произтича отъ art. 784, § 2. Това унищожение на принципа, който изисква да има зачатие въ минутата на смьртьта, трѣбва да се удобри, защото то дава по голѣма свобода на завѣщателя".[1])

Не могѫтъ да получатъ по завѣщание и недостойнитѣ, за които се говори въ чл. 6.

Прочее, къмъ първата часть отъ членъ 49 трѣбва да приложимъ това, което изказахме при членъ 5 и 6 за лицата, които могѫтъ да наследватъ.

Чл. 49 предвижда абсолютна неспособность да се получава по завѣщание, а следующитѣ членове предвиждатъ относителна неспособность.

Чл. 50[2]).

Нисходящитѣ на неспособното лице, всѣкога иматъ право да получатъ законната часть, която би се слѣдвала на неспособния.

Като постанови, че неспособнитѣ и недостойнитѣ по членове 5 и 6 не могатъ да получаватъ и по завѣщание, за да не би да се помисли, че нисходящитѣ на тѣзи лица, се лишаватъ отъ всѣко право, закона веднага постановява, че нисходящитѣ на неспособното лице всѣкога иматъ право да получатъ *законната часть*, която би се слѣдвала на неспособния.

---

[1]) Huc, t. I, p. 198.

[2]) C. It. 765; C. N. 730.

И тъй нисходящитѣ на неспособния, когато получватъ по завѣщание, иматъ право да получатъ *само* законната часть (legitima),[1]) която би се следвала на неспособния.

При това, нека отбележимъ, че подъ думата *„неспособното"* лице закона разбира неспособното по недостоинство, защото само то може да има нисходящи. Другитѣ неспособни, за които говори чл. 5, не могатъ да иматъ нисходящи, понеже тѣ сж: незаченжтитѣ и нежизнеспособно роденитѣ Италиянския текстъ употрѣбява думата *„недостойния"* *(indegno)*.

Чл. 51[2]).

Къмъ неспособния да получава по завѣщание се прилагатъ чл. чл. 7 и 8.

Който по една отъ изложенитѣ въ чл. 6 причини е признатъ за недостоенъ спрямо личностьта на завѣщателя, може да получи завѣта, когато въ самото завѣщание съгласно чл. 7, завѣщателя го е призналъ за достоенъ да получи.

А завѣтника, който е изключенъ отъ завѣщанието по причина на недостоинство, е длъженъ да повърне всичкитѣ плодове и приходи, съ които той се е ползувалъ отъ времето на отварянето на наследството, съгласно правилата на чл. 8.

Къмъ чл. 51 може да се приложи всичко, което изложихме върху 7, 8 и 9 членове.

Чл. 52[3])

Роденитѣ отъ завѣщателя вънъ отъ брака дѣца, припознаването, на които по закона не се допуща, могатъ да получатъ само съдържание.

При разглеждането редътъ за наследството на незаконнороденитѣ дѣца ние изложихме, че само тѣзи незаконнородени дѣца се допущатъ къмъ наследство, припознава-

---

[1]) Ricci, t III, n⁰ 121.
[2]) C. It. 766: C. N. 729, 730.
[3]) C. It 767.

нието на които законътъ допуща, а тѣзи, припознаването на които се забранява, не могатъ да получаватъ и по завѣщание. И действително, чл. 52 постановява, че такива дѣца не могатъ да получаватъ по завѣщание отъ баща си, т. е. завѣщательтъ нѣма право да завѣщава на своитѣ родени вънъ отъ брака дѣца, признаването на които закона забранява съ други думи; закона прави тѣзи дѣца ограничено неспособни.[1])

Такива дѣца иматъ право да получатъ само съдържание. Явява се единъ въпросъ: какъ дѣцата отъ прелюбодѣяние и отъ кръвосмѣшение могатъ да се представятъ въ качество на законнородени да искатъ даже съдържание, когато закона изрично забранява тѣхното припознаване и имъ забранява да дирятъ даже майка си (чл. 2 и 14 отъ закона за припознаването на незаконнороденитѣ).?

Доброволното припознавание на такива дѣца отъ страна на бащата и майката предъ нотариуса, като скриятъ своето роднинство и брачно състояние и заявятъ само, че дѣтето е тѣхно незаконнородено, защото нотариуса не е длъженъ ex officio да събира справки, дали незаконнороденото дѣте е отъ категорията на тѣзи, припознаването на които е забранено, — нѣма никаква сила, и дѣтето и родителитѣ оставатъ пакъ неизвѣстни за закона, и помежду си тѣ оставатъ *чужди*. Причината, по която не се дава никаква сила на припознаването отъ родителитѣ, се крие въ интереса на обществената нравственость. Не е възможно: а) закона да дава дозволение на единъ человекъ да публикува законно, че той е виновенъ въ прелюбодѣяние или кръвосмѣшение, б) да търпи признанието на една слабость, а да не търпи признанието на едно престжпление. Закона не трѣбва да позволява даже на самитѣ виновни, за частни интереси, да раскжсватъ дебелото покривало, съ което публичния интересъ изисква да бждатъ покрити прелюбодѣянието и кръвосмѣшението.

Тѣзи сж мотивитѣ, които сж накарали законодателя да забрани формално всичкитѣ доброволни припознавания на прелюбодѣянието и кръвосмѣшението. И, за да може запрѣщението да достигне своята цель, изисква се, щото доброволнитѣ припознавания да нѣматъ никакво дѣйствие даже за

---

[1]) Ricci, t. III, n⁰ 134.

правото на съдържание. Но, ако закона не дава право за съдържание на *доброволно* припознатитѣ дѣца отъ прѣлюбодѣяние и кръвосмѣшение, на кои отъ тѣхъ произхождението трѣбва да се счита за доказано отъ извѣстни лица, за да могжтъ да дирятъ отъ тѣхъ съдържание?

Членъ 52 допуща право на съдържание не на тѣзи дѣца отъ прелюбодѣяние и кръвосмѣшение, които *доброволно* сж припознати противъ запрѣщението на членъ 2 отъ закона за припознавание на незаконнороденитѣ, но на тѣзи отъ тѣхъ, сжществуването на които е законно констатирано *другояче*, а не по доброволно припознавание.

Този въпросъ е третиранъ твърде на дълго и противорѣчиво. Интересни подробности по въпроса желающитѣ ще намерятъ главно у *Chabot* („Des successions t. I. p. 611—632).

Ние на кратко ще означимъ случаитѣ, въ които се счита, че припознаването е направено по начинъ, който дава право на роденитѣ вънъ отъ брака да искатъ съдържание. И наистина, щомъ закона дава право на тия дѣца да получатъ съдържание, то, въпрѣки запрещението да се издирва бащата и майката, все трѣбва да има случаи, въ които припознаването е констатирано, и то законно, и тѣзи случаи да иматъ своята законна страна; въ тѣзи именно случаи роденитѣ вънъ отъ брака дѣца иматъ право да дирятъ съдържание. Законното основание на тѣзи случаи ние намираме въ чл. 13 отъ закона за припознаване на незаконнороденитѣ, който казва, че „решението, което признава произхождението, *има еднакво действие съ припознаването*“. Значи ако има едно решение, което да признава произхождението т. е. че дѣтето е родено отъ еди-кои родители, това решение има еднакво действие съ припознаването. Въ кои случаи едно родено вънъ отъ брака дѣте, *припознаването* на което не се допуща (чл. 2 отъ закона за признаване незаконнороденитѣ), може да получи решение — гражданско или углавно — за своето произхождение?

На практика могатъ да се представятъ три случая, отъ които незаконнороденото вънъ отъ брака може да добие такова решение.

1. Когато бащинството *(paiernité)* или майчинството *(maiernité)* проистичатъ косвенно отъ едно гражданско или углавно решение. Такова би било решението, съ което едно,

лице се осѫжда, че е прелъстило една мома и съ което се прогласява, че дѣтето е плодъ отъ това прелъстителство.[1]) Или, напримѣръ, Х. прелюбодѣйствувалъ съ една жена; срещу прелюбодѣеца има влѣзла въ законна сила присѫда, която е предизвикала даже разводъ между съпрузитѣ; установява се съ тази присѫда, че отъ прелюбодѣянието е родено дѣте. Тази присѫда има еднакво действие съ припознаването, и на основание на нея дѣтето може да иска отъ бащата съдържание.

2. Ако бащинството или майчинството се дължи на единъ бракъ, признатъ отпосле за недѣйствителенъ. Напримѣръ, Х. и г-ца У. знаятъ, че сѫ роднини и не биха могли да встѫпятъ въ законенъ бракъ (чл. 2 отъ закона за припознаване незаконнороденитѣ), при все това се венчаватъ. Решението, което прогласява бракътъ за недѣйствителенъ, понеже е сключенъ между роднини, които по законътъ не могатъ да встѫпятъ въ бракъ, и което констатира раждането на дѣца отъ този бракъ, има еднакво действие съ припознаването. На основание на това решение дѣцата отъ унищожения бракъ иматъ право да искатъ отъ родителитѣ съдържание.

3. Ако бащинството и майчинството проистича отъ изричната писменна декларация, че дѣтето е родено отъ едикого си.

Напримѣръ Х., който е жененъ, живѣе въ конкубинатъ съ У., която тоже е женена. Отъ това конкубинно съжителство се ражда едно дѣте, рождението на което Х. съобщава въ общинското управление съ саморѫчно писменно заявление, въ което казва изрично, че дѣтето е неговъ плодъ, отъ съжителство съ У. Но, понеже тази декларация не е *решение,* за каквото говори чл. 15 отъ зак. за припознаване незаконнороденитѣ, би могло да се възрази, че тя нѣма еднакво действие съ припознаването. За това, въ такъвъ случай роденото отъ конкубинатъ дѣте може да иска съдържание само на основание на една присѫда, издадена срѣщу конкубинитѣ, ако такава има, и ако тя констатира раждането на дѣтето. Тази хипотеза, при това условие, ще подпадне подъ горнитѣ.

---

1) *Cass. Torino,* 5 decembre 1902.

Имайки прѣдъ видъ тази действителность на живота, италиянския законодатель я е санкционiралъ съ изриченъ текстъ на art. 193 отъ *Codice Civile,* който казва: „Въ случаитѣ, въ които е забранено припознаването, дѣтето никога не може да издирва ни бащата ни майката.

При това незаконнороденото ще има винаги право на искъ за да получи съдържание:

1. Ако бащинството и майчинството излиза направо отъ гражданско или углавно рѣшение.

2. Ако бащинството или майчинството зависи отъ единъ бракъ, обявенъ за недействителенъ.

3. Ако бащинството или майчинството излиза отъ изрична писменна декларация на родителитѣ.

Както нашитѣ сжждения, така и текстътъ на art. 193 отъ *Codice civile,* почиватъ върху принципътъ, че трѣбва да се даде съдържание на всички, родени вънъ отъ бракъкъ, дѣца, припознаването на които законътъ не допуща, а тъй сжщо и на незаконнороденитѣ, които могатъ да бждатъ припознати, но които не сж припознати, *защото задължението за съдържание е едно естествено последствие отъ бащинството и майчинството.*[1]) А пъкъ естественитѣ задълсж санкционирани мълчаливо и отъ закона (чл. 142 отъ З. Д.)

Както ще видимъ при коментирането на чл. 142 отъ закона за З. Д., понятието за естественното задължение обема всичкитѣ длъжности на съвестьта, на честьта и почтенностьта, и, понеже не сж изброени въ закона, тѣ се представляватъ въ многобройни и разни случаи. Единъ отъ тѣзи случаи е задължението на бащата и майката да дадатъ съдържание на своитѣ дѣца, макаръ родени вънъ отъ бракътъ. Това задължение е *par exellence* естественно.

Чл. 52 освѣтява правото на роденитѣ вънъ отъ брака дѣца да получатъ отъ родителитѣ си съдържание; съ това той установява задължението на последнитѣ да плащатъ такова, ако то се поиска. Но явява се въпросъ: това право на дѣцата обусловено ли е съ наличностьта на *нуждата* отъ съдържание? Напр. Х. отъ конкубинно съжителство съ г-жа У. има единъ синъ. Майка му У. е богата; поддържа го бо-

---

[1]) *Cass. Torino,* 10 marzo 1907; *Cass. Firenze,* 18 marzo 1907; *Cass. Napoli,* 10 Juglio 1882.

гато; нѣщо повече, това дѣте получава завѣтъ отъ братътъ на г-жа У. отъ 500.000 лева: значи, то има и свои собственни средства. Има ли право, въ този случай, дѣтето да иска съдържание отъ Х., който е признатъ за баща на дѣтето въ издадената отъ сѫда присѫда срещу него за конкубинатъ?

Този въпросъ може да породи съмнѣние. Едни могатъ да поддържатъ, че задължението да се плаща съдържание е безусловно, че то не зависи отъ личното материално състояние на незаконнороденото дѣте, не зависи отъ това, да ли то има или нѣма нужда.

И наистина, чл. 52 не говори никакъ за *нужда* на незаконнороденото, отъ което следва, че едно дадено отъ закона безъ ограничение право не може да се ограничава отъ интерпретатора. Тамъ, гдето законътъ не различава, не трѣбва и ние да различаваме. *Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.*

Други могатъ да намѣрятъ тѣзи аргументи за недостатъчни и неоснователни, защото разноскитѣ за съдържанието се плащатъ съразмѣрно съ нуждата на дѣтето и състоянието на родителитѣ. Такова заключение особено може да се направи на основание на едно законодателство, което изрично обусловюва задължението за плащане съдържание съ нуждата, каквото обусловюване има изрично въ art. 143 отъ *Codice civile,* който казва: „Разноскитѣ за прехрана се опредѣлятъ пропорционално съ нуждата на оногова, който ги иска и състоянието на оногова, който е дълженъ да ги достави“ *(Gli alimenti debbono essere assegnati* in proporzione del bisogno di chi li domanda e delle sostenze *di chi deve somministrarli).* Като сѫ имали предъ видъ текстътъ на art. 143, италиянскитѣ сѫдилища сѫ решили, че, за да се приеме искъ за прехрана, трѣбва да се докаже, че има нужда отъ такава.[1])

Ние мислимъ, че, при липсата въ нашитѣ закони на текстъ, който да обусловюва задължението да се плаща съдържание съ наличностьта на нуждата, въпросътъ у насъ трѣбва да се реши въ смисълъ, че родителитѣ сѫ *длъжни* да платятъ съдържание, безразлично отъ това, има ли или

---

[1]) *A. Napoli,* 31 agosto 1906.

не нужда незаконнороденото. То има едно безусловно, съ нищо неограничено право, дадено му отъ закона; следователно, дѣтето има право да го упражни *безусловно*.

Това е за съдържанието, когато дѣтето получава по завѣщание. Сѫщото трѣбва да се каже и за случая, когато роденото вънъ отъ бракътъ дѣте получава съдържание отъ наследството съгласно чл. 37, за което ние само загатнахме при коментирането на последния.

Чл. 53[1])

Неузаконенитѣ незаконнородени, ако има законни нисходящи или възходящи роднини на завѣщателя, не могатъ да получатъ по завѣщание повече отъ това, което закона имъ дава да получатъ по наследство безъ завѣщание.

По-напредъ ние говорихме, че чл. 31 има свръзска съ чл. 53, като забелѣжихме още, че чл. 31 безъ чл. 53, който му служи, като санкция, би билъ само номиналенъ. И действително чл. 53 прави турнатото различие между законнитѣ и незаконнороденитѣ дѣца несъкрушимо. Установената въ чл. 53 неспособность не е абсолютна; тя е относителна, и незаконнороденото е неспособно да получи частьта, която надминува частьта отъ наследството ab intestat.

Частьта, която може да получи едно незаконнородено дѣте, не е постоянна и опредѣлена; тя варира споредъ родътъ и числото на конкурирующитѣ наследници, предвидени въ чл. 29 и 30. Може да се случи, щото незаконнороденото да може да получи и цѣлото наследство по завѣщание (чл. 32). Отъ това следва, че тази часть ще може да се опредѣли едва следъ смъртьта на завѣщателя. Законътъ опредѣля тази часть само формално, като постановява, че тя въ всѣки случай конкретно е равна на онази, която незаконнороденото би получило ab intestat.

---

[1]) C. it. 768; C. N. 908.

Завѣщаната на незаконнороденото дѣте часть, ако надминува тази, която то би получило *ab intestat*, е само *намаляема* (чл. 106), но не *недействителна*.[1])

Чл. 53 е приложимъ къмъ тѣзи незаконнородени дѣца, които сѫ *припознати* и при това припознаването да е станало *редовно* съ нотариаленъ актъ; иначе нѣма припознаване; всѣко припознаване, направено *другояче*, е несѫществующе. Тъй щото, ако едно лице припознае само въ своето олографическо или тайно завѣщание едно свое незаконнородено дѣте и го назначи за завѣтникъ, този завѣтъ е недействителенъ,[2]) и заинтересованитѣ страни могатъ да искатъ уничтожението му, защото тѣзи завѣщания, макаръ да сѫ тържественни, не сѫ публични актове.

Тъй сѫщо члена е приложимъ само за *припознатитѣ*[3]), незаконнородени, по установения отъ закона редъ, за происхождението на които има рѣшение, а не и за непризнатитѣ, защото безъ припознаването, незаконнороденитѣ не сѫществуватъ за закона и не могатъ да наследватъ (чл. 28).

Направения на дѣцата отъ прелюбодеяние и кръвосмѣшение завѣтъ е само *намаляемъ* до размера на сумата, потрѣбна за съдържанието на дѣтето, споредъ качеството и количеството на законнитѣ наследници, но не може да се признае за недействителенъ.[4])

Чл. 53 опредѣля, че частьта, която припознатото незаконнородено ще получи, *когато има законни нисходящи или възходящи*, както и когато *нѣма* такива наследници, ще бѫде една и сѫщата, защото тогава незаконнороденото ще може да получи всичкото наследство по завѣщание, както би го получило и *ab intestat*.

Въ отдѣлътъ за наследването по законътъ, чл. 29, като опредѣля наследственатата часть на незаконнороденитѣ, когато тѣ наследватъ заедно съ законни или нисходящи отъ тѣхъ, постановява, че тѣзи последнитѣ иматъ право да заплатятъ припадающата се на незаконнороденитѣ часть съ пари или наследственно недвижимо имущество, по справедлива оценка. Чл. 53 опредѣля размерътъ на завѣтътъ, който

---

1) Ricci, t. III, nº 135.
2) Laurent, t. XI p. 496.
3) Ricci, t. III, nº 135.
4) Laurent, t. XI, p. 496.

припознатитѣ незаконнородени могатъ да получатъ по завѣщание отъ своя родитель, когато той е оставилъ и законни или нисходящи отъ тѣхъ.

Въ първия случай законодателя дава право на законнитѣ нисходящи да искупятъ наследствената часть на незаконороденитѣ. При наследването по завѣщание закона не е приповторилъ това право за законнитѣ нисходящи. При това положение явява се въпросъ: иматъ ли право законнитѣ нисходящи на завѣщателя да искупятъ законната часть на неузаконенитѣ незаконнородени съгласно правилото на чл. 29? Съ други думи: разпореждането на чл. 29 ал. II е ли виртуално въспроизведено въ чл. 53?

По съображенията, които изсказахме при коментирането на чл. 29, ние сме на мнение, че законнитѣ нисходящи на завѣщателя иматъ право да искупятъ законната часть на неузаконенитѣ, но припознати, незаконнородени и то съгласно правилото на чл. 29 ал. II.

Италиянския авторъ *Ricci*, който въ първото свое издание поддържаше това мнение, въ второто издание изсказва противно мнение по това главно съображение, че правото на законнитѣ нисходящи да искупуватъ наследственния пай на признатитѣ незаконнородени е едно изключение отъ общото правило и като такова то трѣбва да се тълкува ограничително, и да се прилага само въ онѣзи случаи, за които изрично е установено и да не се прилага къмъ идентичнитѣ случаи.[1])

Ние не можемъ да се съгласимъ съ аргументитѣ на упоменатия авторъ по изложенитѣ при чл. 29 съображения.

Чл. 54.[2])

Настойника не може да се ползува отъ такива завѣщателни разпореждания на находящето се подъ настойничество лице, които сж направени, преди даването на окончателната смѣтка, макаръ завѣщателя и да е умрѣлъ следъ давание на смѣтката.

---

[1]) Ricci, t. III, nº 140.
[2]) C. It. 769; C. N. 907.

Впрочемъ действителни сж распорежданията, които сж направени въ полза на настойникъ, който е отъ възходящитѣ или нисходящитѣ роднини на завѣщателя, на брата му, сестра му или съпругата му.

Закона, за да усигори свободата на волята при завѣщанието, забранява на настойника да се ползува отъ завѣщателни разпореждания на находящето се подъ настойничество лице, догдето не е далъ окончателна смѣтка. Догдето едно лице се намира подъ настойничество, предполага се, че то се намира и подъ влиянието на настойника. Това именно влияние и иска закона да парализира. Но, веднажъ сметката дадена, презумцията за влиянието пада.

Чл. 54 е приложимъ къмъ всичкитѣ настойници, когато има нѣколко по едно и сжщо настойничество, ако тѣ сж солидарно отговорни (чл. 85 отъ закона за настойничеството).

Но прилага ли се чл. 54 и къмъ поднастойницитѣ? Споредъ насъ той е приложимъ само въ този случай, ако поднастойника е действувалъ и управлявалъ имуществата на малолѣтния вмѣсто настойника (чл. 31 и 35 отъ закона за настойничеството) и вследствие на това е длъженъ да даде смѣтка за периодътъ, презъ който е управлявалъ имуществата, а въ другитѣ случаи е неприложимъ.[1])

Ако настойника е далъ окончателна смѣтка, която е удобрена вече, и по която настойника трѣбва да внесе известна сума, може ли да се ползува отъ завѣщанието, ако не е заплатилъ дължимата сума по окончателно дадената преди завѣщанието смѣтка? По този въпросъ *Furgole* казва, че закона е желаялъ да усигори свободата на находящия се подъ настойничество; откакъ смѣтката е дадена, находящия се подъ настойничество става кредиторъ на дължимия настойникъ, а въ такъвъ случай длъжника е въ зависимость отъ кредитора, защото може да бжде сжденъ и запрѣнъ.[2])

Какъ трѣбва да се постжпи въ случая, когато настойника не е далъ и заинтересуванитѣ лица не сж искали предъ сжда да даде смѣтката въ продължение на петь години, вследствие на което тя се е просрочила (чл. 90 отъ закона

---

1) Ricci, t. III, nº 126.

2) Furgole, t. VI, p. 303. — Ricci, t. III, nº 122.

за настойничеството)? Цѣлта на закона, която се състои въ това да усигори независимостьта на малолѣтния завѣщатель — разрѣшава въпроса. Свръзска между малолѣтния и настойника има до тогава, до когато може да се иска отъ последния смѣтка; но щомъ сж се изминали петь години и правото за искание смѣтката е просрочено, нѣма никаква връзска между завѣщателя и настойника, защото тѣ сж станали съвършенно свободни единъ отъ други. А заедно съ исчезването на връзкитѣ между находящето се подъ настойничество лице и бившия му настойникъ, исчезва и мотивътъ за неспособность.[1])

Може да се случи, щото настойника да не е предалъ окончателна смѣтка за това, защото находящето се подъ настойничество лице е било бѣдно, и настойника не е ималъ да предава никаква смѣтка, или, ако е ималъ да дава такава, тя е била толкова незначителна, щото възнаграждението за трудътъ на настойника въ продължение на дългитѣ години настойничествуване, — ако предположимъ че настойника не е получавалъ за трудътъ си, като настойникъ, никакво възнаграждение, — превишава сумата на ничтожната смѣтка; ако при такива условия освободения отъ настойничеството забогатѣе и завѣщае, отъ признателность, на бившия си настойникъ, преди този последния да е далъ незначителната смѣтка отъ нѣколко десятки лева, може ли настойника да се възползува отъ това завѣщание? Може, защото настойника въ такъвъ случай ще се смѣта даже като кредиторъ не съ пари, но съ заслуженность, съ трудъ по настойничеството на освободения отъ настойничеството. Ако ли пакъ настойника не е далъ смѣтка за това, защото нѣма такава по причина, че находящия се подъ настойничество не е ималъ никакво движимо и недвижимо имущество, то той може всѣкога да се ползува отъ такова завѣщание.

Какъ трѣбва да се реши въпросътъ, когато завѣщанието е направено въ полза на известно лице, което не е било настойникъ въ момента на извършване завѣщанието, а е станало такъвъ следъ това? Ако приемемъ, че единчкия мотивъ на законодателя за създаването на чл. 54 е да се избѣгне влиянието на настойника надъ несъвършеннолѣтния,

---

[1]) Laurent, t. XI, p. 463.

подъ което последния може да направи завѣтъ въ негова полза, въпроса би трѣбвало да се реши въ смисълъ, че завѣта е действителенъ и че настойника може да го получи.[1]) Ако ли пъкъ приемемъ, че, освенъ този мотивъ, законодателя е ималъ и други мотиви, за които говорихме по-горе, въпросътъ трѣбва да се реши отрицателно. И наистина, текста казва, че настойникътъ не може да се възползува отъ завѣщателни разпореждания, направени отъ находящето се подъ настойничество лице преди даването на окончателна смѣтка, макаръ завѣщателя да е умрѣлъ следъ даването ѝ. Значи, закона установява извѣстенъ периодъ, — отъ захващането на управлението до даване окончателна смѣтка — презъ течението на който единъ настойникъ не може да се възползува отъ завѣщателното разпореждание на находящия се подъ настойничество. Закона обусловюва възползуването отъ завѣщателното разпореждане съ даване окончателна[2]) смѣтка. Това сѫждение противоречи на буквата на закона, която казва: „направени *преди* даването окончателна смѣтка.“ Смѣтка дава онзи, който е настойникъ въ действителность, който упражнява това качество, а не онзи, който евентуално може да стане такъвъ. Освенъ това и разума на закона не е другъ, освенъ че настойника не може да се възползува отъ завѣта, понеже той е направенъ *преди* даването на смѣтката. Ето защо, ние мислимъ, че както буквата, така и духътъ на закона сѫ въ смисълъ, че настойника не може да се възползува само отъ онова завѣщателно разпореждане, което е направено *преди* даване окончателна смѣтка, *която той е билъ дълженъ да даде като такъвъ въ момента, когато е правено завѣщанието.* Ако завѣтника не е билъ настойникъ въ този моментъ, назначението му впоследствие за такъвъ не му бърка да се възползува отъ завѣщанието.

Известно е, че настойницитѣ сѫ три вида: 1) настойници по закона (чл. 13 отъ Настойн.), 2) по завѣщание (чл. 8 отъ Наст.) и 3) по назначение отъ сѫдътъ (ал. 15 отъ Наст.). Законътъ, като говори за настойникъ, разбира всичкитѣ тѣзи видове настойници, съ исключение на онѣзи, които сѫ изброени въ втората алинея на чл. 54.

---

[1]) Pacifici — Mazzoni, t. II, nº 86.

[2]) Ricci, t. III, nº 124.

Освенъ настойници на несъвършеннолѣтнитѣ има и настойници на *запретени* било по причина на слабоумие (чл. 100—106 отъ зак. за Лицата), било по причина на осѫждане (чл. 33 отъ Нак. законъ). Прилага ли се разпореждането на чл. 54 къмъ настойницитѣ на запретенитѣ, или то се прилага само къмъ настойницитѣ на несъвършеннолѣтни? Този въпросъ е раздѣлилъ италиянскитѣ автори. Едни казватъ, че законътъ не прави никакво различие въ това отношение, че той е общъ. защото употрѣбява терминътъ *находящето се подъ настойничество лице (amministrato);* а, когато иска да означи настойничество на несъвършеннолѣтни или на запретени, той употрѣбява термина *несъвършеннолѣтенъ, запретенъ* (minore, *interdetto).* Прочее, законътъ разбира не само настойницитѣ на несъвършеннолѣтнитѣ, но и онѣзи на запретенитѣ.[1])

Други изказватъ противно мнение, т. е. че законътъ не разбира и настойницитѣ на запретени, особено настойницитѣ на законно запретенитѣ по причина на углавно осѫждане. За настойницитѣ на запретенитѣ по причина на углавно осѫждане *Pacifici—Mazzoni* казва следнето: „Законно запретенитѣ сѫ осѫденитѣ или на смъртъ, (въ този случай на да ли може да се говори за настойничество), или на строгъ доживотенъ тъмниченъ затворъ; тѣ получаватъ само една малка помощь за прехрана. А пъкъ какъ може да се упражни насилие или подвеждане *(seduzione)* отъ страна на настойника върху едно лице съ здравъ умъ, съ здравъ разумъ, което живѣе въ затворъ *(in luogo di pena),* т. е. вънъ отъ всѣко влияние на сѫщия настойникъ. Ако има нѣкой случай, въ който разума на закона да е такъвъ, настоящия може да служи, като такъвъ".[2])

По тѣзи и други още съображения автора намира, че закона не визира настойницитѣ на законнозапретенитѣ по причина на углавно осѫждане,

Това разногласие не сѫществува между французскитѣ автори, защото art. 906 отъ *Code Napoleon* говори за *несъвършеннолѣтни* (Le mineur,..... ne pourа, même par testament, disposer au profit de son tuteur). Отъ текста на art. 907

---

[1]) Ricci, t. III, n° 123.

[2]) Pacifici — Mazzoni, f. II, n° 85.

се вижда, че той не визира настойницитѣ въобще, а — настойника на несъвършеннолѣтния, на *mineur*. Значи, настойницитѣ на запретенитѣ не се предвиждатъ въ съответния текстъ на art. 907.

Нашия чл. 54 е буквaленъ преводъ отъ art. 769 на италиянския *Codice civile*. Той употрѣбява терминитѣ *„находящето се подъ настойничество лице“*, което отговаря на термина *amministrato*. Но въпреки употреблението на различни термини *„amministrato“* въ *Codice Civile* и *„mineur“* въ *Code Napoléon* виждаме, че въ Италия въпросътъ пакъ е споренъ. Ние мислимъ, че законодателя, като е употрѣбилъ термина „находящето се подъ настойничество лице“, е искалъ да установи едно общо и безусловно правило за всички настойници, било на несъвършеннолѣтни, било на запретени. Независимо отъ възможното влияние отъ страна на настойника върху лицето, което се намира подъ настойничество, законодателя е ималъ предъ видъ и другъ мотивъ, за да създаде частичната неспособность на настойницитѣ; той е, да ги накара да бѫдатъ добросъвестни при испълнението на своята настойническа длъжность и редовни въ управлението въ повѣренитѣ имъ имоти и въ даването на смѣтка за управлението

Смисъла на закона е много ясенъ: до тогава, до когато настойника — какъвто и да е той — не даде смѣтка и то окончателна, той не може да се възползува отъ завѣщание, направено отъ лицето, което се намира подъ негово настойничество. Завѣщанието може да е редовно отъ формална страна; обаче завѣщателното разпореждание е неефикасно, понеже е направено въ полза на настойника, преди той да расчисти окончателно своитѣ смѣтки съ несъвършеннолѣтния завѣщатель по управлението на имотитѣ му. Ето защо у насъ въпросътъ би трѣбвало да се реши, че чл. 54 визира не само настойницитѣ на несъвършеннолѣтнитѣ, но и онѣзи на запретенитѣ.

Втората часть на чл. 52 прави едно изключение за нѣкои лица отъ установеното въ първата часть правило, като казва, че настойника, ако е възходящъ или низходящъ роднина на завѣщателя, на брата му, сестра му или съпругата му, макаръ и да не е далъ окончателна смѣтка, може да се ползува отъ направенитѣ завѣщателни разпореждания.

Fourgole обяснява това изключение съ предполагаемата воля на завѣщателя, като казва, че, когато близостьта на кръвьта се срѣщне съ забраненото лице, не се гледа запрещението на закона, защото мотивътъ му липсва вече, и защото се предполага по-скоро, че завѣщателнитѣ распореждания сѫ предизвикани не отъ нѣкакво си влияние отъ страна на настойника, но отъ истинското движение на природата и отъ законната обичь, които сѫ несравнено по-могѫщественни отъ влиянието на настойника.[1])

При това трѣбва да забелѣжимъ, че на първо мѣсто между възходящитѣ стоятъ родителитѣ, които тъй сѫщо сѫ възходящи роднини. Закона, като говори за известни роднини спрѣмо лицето, което се намира подъ тѣхно настойничество, не прави никаква разлика между законнитѣ и незаконнороденитѣ. Отъ това слѣдва, че распореждането на втората алинея се отнася и до онѣзи родители, които сѫ припознали незаконнороденото. Значи, и тѣ, ако сѫ настойници, могатъ да се ползуватъ отъ разпорѣжданието на втората алинея.

Чл. 55.[2])

Лице, което е встѫпило въ втори бракъ, не може да завѣщае на своя съпругъ или съпруга повече отъ най-малката часть, която се пада на дѣцата отъ първия бракъ.

Много пѫти съпружеската любовь кара едного отъ съпрузитѣ да забрави бащинската любовь къмъ своитѣ чеда и да е расположенъ да подари или завѣщае на втория си съпругъ твърде много работи въ ущърбъ на дѣцата отъ първия бракъ. Като е ималъ това предъ видъ, законодетеля е желаялъ съ текста на чл. 55 да опредѣли границитѣ[3]) на Завѣтитѣ, които едно лице може да завѣщава на втория си съпругъ, когато има дѣца отъ първия, като е постановилъ, че лицето, което е стѫпило въ втори бракъ, не може да

---

[1]) Furgole, t. VI, p. 310.
[2]) C. it. 770.
[3]) Ricci, t. III, nº 141.

завѣщае на своя съпругъ или съпруга повече отъ това, което е оставилъ на най-малко фаворизираното си дѣте отъ първия бракъ.

Ако размѣрътъ на завѣтътъ надминува тази часть, то той не е недействителенъ, но само се намалява до толкова, до колкото надминува располагаемата въ полза на съпругътъ часть. Намалението може да се иска само отъ тѣзи лица, въ полза на които то е установено; а то е установено въ полза на дѣцата отъ предшествующия бракъ.

За да може завѣтътъ на съпругътъ да се намали само толкова, щото да остане не по-малко и не повече отъ най-малката часть, която е оставена на най-малко фаворизираното дѣте отъ първия бракъ, трѣбва намалението да се извърши съгласно правилото на чл. 107, като се съединатъ къмъ наличното наследство фиктивно и подаренитѣ имоти приживѣ и на дѣцата отъ първия бракъ, защото иначе завѣта на втория съпругъ, като се намали, ще остане по-малъкъ и отъ най-малката часть на дѣцата отъ първия бракъ.[1])

Размѣрътъ на завѣтътъ, който едно лице може да направи на втория си съпругъ, зависи отъ количеството и качеството на дѣцата отъ първия бракъ. Тъй напримеръ, ако А. се ожени втори пѫть за В. и има отъ първия бракъ четире законни дѣца и две незаконнородени, то А. ще може да завѣщае на В. само толкова, колкото ще получи всѣко незаконнородено дѣте, защото закона, като говори въ чл. 55 за *дѣца*, разбира не само *законнитѣ* но и *незаконороденитѣ*; тъй щото А. ще може да завѣщае на В. не по-вече отъ частьта на всѣко незаконнородено, което е най-малко фаворизирано отъ закона, т. е. не повече отъ $^{8}/_{108}$ отъ цѣлото имущество, понеже при четире законни дѣца, две незаконнородени и преживѣлъ съпругъ, частьта на всѣко незаконнородено дѣте ще бѫде $^{1}/_{12}$ отъ $^{8}/_{9} = ^{8}/_{108}$ отъ цѣлото наслѣдственно имущество. И действително, съгласно чл. 38 частьта на преживѣлия съпругъ ще е $^{1}/_{9}$; останалитѣ $^{8}/_{9}$ ще се раздѣлятъ между 4 законни и две незаконнородени; а частьта на всѣко незаконнородено ще бѫде $^{1}/_{12}$ часть. Прочее, на втория съпругъ не може да бѫде завѣщано повече отъ

---

[1]) Laurent, t. XV, p. 448.

$^1/_{12}$ отъ $^9/_9$ или $^8/_{108}$, то завѣтътъ ще трѣбва да се намали съ $^2/_{108}$ и да остане $^8/_{108}$ отъ цѣлото наслѣдственно имущество.

Има автори, които изказватъ мнѣние, че не трѣбва да се считатъ незаконнороденитѣ; обаче. това мнѣние ни се вижда неоснователно.[1])

Въ числото на дѣцата не трѣбва да влизатъ усиновенитѣ дѣца. Това заключение вадимъ отъ изражението „което се пада на дѣцата отъ *първия бракъ*", което трѣбва да се чете: „ . . . дѣцата, *родени* отъ първия бракъ".

По този начинъ се отстранява опасността за дѣцата отъ първия бракъ, за които, иначе, завѣщанитѣ на втория съпругъ нѣща сж изгубени, защото тѣ, като доведени или заварени за втория съпругъ, не могатъ да го наследватъ, а следователно, той за тѣхъ и тѣ за него сж съвършенно чужди лица.

Закона, като употрѣбява думата *„втори"* бракъ, не разбира само втория бракъ, но въобще всѣки *последващи* бракъ, тъй щото подъ думата „втори бракъ" трѣбва да се разбира „втория", *третия* бракъ и т. н. т.

Ограничената неспособность на съпруга изчезва, щомъ дѣцата отъ първия бракъ се отрѣчатъ отъ наследството или пъкъ сж обявени за недостойни спрямо завѣщателя; въ такъвъ случай втория съпругъ може да получава по завѣщание неограничено.

Понеже цельта на разпорежданието на чл. 55 е да опредѣли размѣрътъ на завѣтътъ въ полза на новия съпругъ, който не може да бжде по-голѣмъ отъ частьта, която се пада на най-малко облагодѣтелствуваното чедо отъ предшествующия бракъ, то, ако това послѣднето се отрѣче отъ наследство и вследствие на това отричание се увеличатъ наследственнитѣ части на другитѣ, частьта на новия съпругъ ще бжде равна на увеличената часть на дѣцата отъ първия бракъ, защото отрѣклия се счита, че никога не е билъ въ числото на наслѣдницитѣ; а щомъ това е така, то завѣтътъ на новия съпругъ ще бжде максимално равенъ на най-малката часть, увеличена или не, която се пада на дѣцата отъ първия бракъ. Ако предположимъ въ горния примѣръ, че едно

---

[1]) Ricci, t. III., nº 143.

отъ законнитѣ дѣца се е отказало отъ наследството, частьта на всѣко законородено ще бѫде не $^{1}/_{12}$, а $^{1}/_{10}$ отъ $^{8}/_{9}$ или $^{8}/_{90}$, която а по-голѣма отъ $^{8}/_{108}$. Тази е най-малката часть, която се пада на най-малко фаворизираното отъ закона дѣте. Прочее, съпругътъ не може да завѣщае на новата си съпруга повеча отъ $^{8}/_{90}$, както въ първия случай не можеше да ѝ завѣщае повече отъ $^{8}/_{108}$.

При това положение на въпросътъ, нека подчертаемъ че размѣрътъ на завѣтътъ, който съпругътъ може да направи на новата си съпруга, се опредѣля съ размѣрътъ на частьта, която въ дѣйствителность се пада по закона на най-малко облагодѣтелствуваното чедо отъ предшествующия бракъ, а не съ размѣрътъ на завѣтътъ, който съпругътъ е оставилъ по завѣщание на дѣте отъ първия бракъ. Тъй напримѣръ, ако допуснемъ, че съпругътъ е завѣщалъ на едно отъ дѣцата си отъ първия бракъ $^{4}/_{108}$ отъ разполагаемата часть. този размѣръ е два пѫти по-малъкъ отъ $^{8}/_{108}$. Не може да се каже въ случая, че съпругътъ нѣма право да завѣщае на новата си съпруга повече отъ $^{4}/_{108}$, понеже толкова е завѣщалъ на едно отъ дѣцата си отъ първия бракъ, тъй като *мѣрката* за размѣра на завѣта, който съпругътъ може да завѣщае на новата си съпруга не е размѣра на най-малкия завѣтъ, направенъ въ полза на едно отъ дѣцата отъ първия бракъ, а е частьта, която въ действителность се *пада* по закона за най-малко фаворизираното отъ закона чедо, а пъкъ тази часть е $^{8}/_{108}$. Тази именно часть не може да надмине размѣра на завѣтътъ, направенъ въ полза на новия съпругъ.

Тѣзи изчисления сѫ направени съразмѣрно и съобразно съ частитѣ на дѣцата и съпругата, означени въ старитѣ текстове на чл. 21 и 38.

Какво е положението на въпроса при измѣненитѣ текстове на тѣзи членове? За да може да се приложи чл. 55, има едно непремѣнно условие, а именно частитѣ на дѣцата да бѫдатъ *неравни,* защото само при това условие ще има дѣца по-малко фаворизирани и дѣца по-вече фаворизирани. Има ли такива случаи по закона? При старитѣ, неизмѣнени текстове имаме само единъ случай на по-малко фаворизирано чедо. Този случай е когато нисходящитѣ наследници отъ предшествующитѣ бракове сѫ законни и незаконно родени. Въ тази хипотеза частьта на незаконнороденото е

само половината отъ това, което то би получило, ако да бѣше законно (чл. 29). За да се види, до колко незакономроденото е по-малко фаворизирано отъ другото, трѣбва тази негова часть да се опредѣли, да се исчисли, което и напрвихме.

Съ измѣнението на чл. 21 и 38 се създава вторъ случай, въ който едно отъ дѣцата е по-малко фаворизирано отъ закона въ сравнение съ другитѣ дѣца. Този случай е когато има нисходяши наследници отъ разенъ полъ и когато тѣ наследватъ имоти отъ земледѣлческо стопанство. Въ тази хипотеза момичето е по-малко фаворизирано отъ момчето, понеже, частьта, която му се пада по закона, е два пѫти по-малка отъ онази на момчето (чл. 21 ал. 2 и 3).

Да вземемъ единъ най-простъ примѣръ: Х., има чисто земледѣлческо стопанство; има за наследници отъ първия си бракъ едно момче и едно момиче; частьта на момичето отъ земледѣлческото стопанство би била $^1/_3$, а частьта на момчето $^2/_3$. Въ този случай Х. не може да завѣщае на новата си съпруга повече отъ $^1/_3$ отъ разполагаемата.

Това ограничение на правото на съпруга да завѣщава въ полза на втората си жена само до извѣстенъ размѣръ е противно на разпореждането на чл. 90, по което той има право да завѣщава цѣлата си располагаема часть комуто пожелае. И така, по чл. 90 съпругътъ има право да завѣщае цѣлата располагаема часть на *чуждо* лице даже тогава, когато между дѣцата отъ първия бракъ има дѣца най-малко фаворизирани, а нѣма право да я завѣщае на съпругата си, защото ималъ за наслѣдници момчета и момичета! Тази несъобразность можеше да се представи и при стария текстъ на чл. 21. 29 и 38, но тя, до извѣстна степень, се оправдава съ незаконнороденностьта на дѣтето, което, по тази именно причнна, е по-малко фаворизирано отъ законътъ.

Отъ изложенсто следва, че текстътъ на чл. 55 трѣбва да се чете така: съпругътъ не може да завѣщае на втората си или третя жена повече, отъ колкото е частьта, която се пада по закона на най-малко фаворизираното дѣте отъ първия бракъ; а не: съпругътъ не може да завѣщае на втората си или третя жена повече отъ най-малкия завѣтъ, който той е направилъ въ полза на едно отъ дѣцата си отъ първия си бракъ.

Това предупреждение е важно, защото текстътъ на art 770 отъ Итал. *Codice Civile,* отъ който е заетъ нашия чл. 55, е неясенъ и неговата редакция дава възможность да се тълкува въ последния смисълъ. Тази редакция на art. 770 се критикува много отъ италиянскитѣ автори; имайки предъ видъ тази именно критика, ние дадохме на нашия текстъ такава редакция, която да избѣгва двусмисленостьта, сѫществующа въ италиянския текстъ. Това подобрение нашия законодатель направи, като вмѣсто фразата „che abbia *lasciato* . ." употрѣби „която се *пада* . ." За да се разбере напълно значението на тази неясность на италиянския текстъ и на подобрението му, нека го процетираме *in extenso.* Той гласи: „art. 770 . . *Il binubo non può lasciare al nuovo coniuge una porzione maggiore di quella che abbia lasciato al meno favorito dei figli del precedente matrimonio*".

Между италиянскитѣ юристи е възникналъ споръ върху следующия въпросъ: за да се опредѣли частьта на новия съпругъ съгласно art. 770 — на който нѣма съответствующъ текстъ по *Code Napoleon* — трѣбва ли да се смѣта тя само върху разполагаемата часть или върху цѣлото наследство; съ други думи казано, да ли новия съпругъ не може да наследва повече отъ колкото най-малкото фаворизирано дѣте отъ предшествующъ бракъ наследва върху *разполагаемата* часть, или да ли наопаки не може да наследва повече отъ колкото най-малкото фаворизирано дете наследва и върху *разполагаемата* и върху *законната часть.*

Спора е важенъ още повече и отъ гледището, че отъ него се вижда, че италиянския текстъ говори за *наследване* отъ страна на новия съпругъ (puó il nuovo coniuge *conseguire),* за *наследственнитѣ права на втория съпругъ по закона* (che fa dipendere la misura dei *diritti successorii del nuovo coniuge),* а нашия текстъ говори за *завѣтъ, направенъ въ полза на новия съпругъ.* Съ други думи, италиянския текстъ на art. 770, макаръ да се намира въ отдѣла за завѣщанията, като че опредѣля размѣра на *наследственната* часть на новия съпругъ, а нашия текстъ говори за *завѣтъ* въ полза на новия съпругъ.

Ето защо считаме за полезно да направимъ отъ *Ricci* една по-дълга цитата, отъ която се обяснява спора и въ дветѣ отношения — първо, да ли частьта на новия съпругъ се опредѣля само върху разполагаемата часть нли върху

цѣлото наследство, и второ, да ли текста на чл. 770 говори за наследственни права или за завѣтъ. Той пише следующето: „Макаръ да има решение, което туря въ зависимость размѣрътъ на наследственнитѣ права на новия съпругъ отъ размѣрътъ, който наследва най-малко фаворизираното дѣте отъ предшествующъ бракъ върху *разполагаемата* часть (che fa dipendere la misura dei diritti successorii del nuovo coniugeda quanto il meno favorito dei figli del matrimonio precedente consegue sul disponibile). Мислимъ, че съмнѣнието нѣма никакво оправдание да сѫществува; толкова ни се вижда ясно, че частьта на съпругътъ ще се изчислява не само върху разполагаемата часть, но и върху цѣлото наследство[1]) . . . Оборваната отъ насъ теория не би могла да бѫде приета, безъ да се вмъкне едно различие, което нѣма нито въ текста, нито въ духътъ на art. 770: че то не сѫществува въ текста, нѣма нужда да го доказваме, защото можемъ да се убѣдимъ въ това отъ простото му прочитане; че го нѣма въ духътъ, се заключава отъ това, че законодателтъ е ималъ предъ видъ една единственна цѣль, която е: да попрѣчи, щото положението на най-малко фаворизираното дѣте отъ предшествующъ бракъ да бѫде по-долно отъ онова, което е създадено за новия съпругъ; а, за да се испълни това намѣрение, стига, щото новия съпругъ да не получи една наследственна часть *(una quota eriditaria)* по-голѣма отъ онази, която би получило най-малко фаворизираното дѣте. Прочее, на какъвъ мотивъ би се основало различието между разполагаемата и запазената часть?“.

Отъ това се вижда, че *Ricci* е на мнение, че наследствената часть на новия съпругъ се опредѣля съ размѣрътъ на онази, която най-малко фаворизираното дѣте отъ предшествующъ бракъ наследва отъ цѣлата наследственна маса, а не само отъ разполагаемата. Отъ изложеното по-горе се вижда, че по нашия текстъ ние приемаме противното мнение.

Като критикува неточностьта на редакцията на art. 770, автора казва: „Единственното основание на теорията, която ние обявихме за неприемлива, се състои въ употребеното въ art. 770 изражение, „което е оставило“ *(„che abbia lasciato)*. Нашитѣ противници казватъ: завѣщателтъ не оставя онова

[1]) Vedi Trib di Firenze (Legge, XI, 744).

което се дължи по закона и което съставлява запазената часть, но неговитѣ завѣти се ограничаватъ само съ разполагаемата часть (mai suoi lasciti sono limitati soltanto al disponibile); ако, прочее, продължаватъ тѣ, новия съпругъ не може да наследва (non può conseguire) повече отъ „оставеното“ *(più di quello che si è „laciato“)* въ полза на най-малко фаворизираното отъ дѣцата отъ първото ложе *(del primo letto)*, очевидно е, че неговата часть ще се опредѣли само върху разполагаемата часть, отъ която само завѣщателя може да прави завѣти.

„Този педантенъ начинъ за тълкуване законитѣ е въ явно противоречие съ най-обикновенния здравъ разумъ *(col più volgare buon senso)*... лесно е да се забелѣжи, че глагола *оставя* не е техническо изражение (il verbo *lasciare* non è espressione tecnica) нито относително законната, нито относително разполагаемата часть; защото, строго говорено наследницитѣ и завѣтницитѣ не *„се оставятъ“*, но *„се назначаватъ“*, *„се установяватъ“* (perchè, a rigore parlando, gli eredi e i legatari non „si lasciano“, ma „si nominano“ e s'instituiscono“); прочее, не е вѣрно, когато се забелѣзва, че „оставянето“ (il „lasciare“) или „завѣта“ (o il lascito“) засѣга само разполагаемата часть. Ако думата *оставя (lasciare)* не е техническо изражение, тя очевидно е едно *обикновенно* изражение, (un espressione *volgare)*, употребено отъ законодателя въ смисълъ, въ който обикновенно (communemente) се употрѣбява, а именно, въ смисълъ, който разбира каквато и да е часть (qualsiasi emolumento), получена отъ наследство, било отъ законната, било отъ разполагаемата часть.[1])

За подкрѣпление на своята теза *Ricci* привежда едно решение на Неаполския касационенъ сждъ, което е въ сжщия смисълъ.[2])

Едно последно, и повторено, предупреждение: текста на art. 770 отъ *Codice Civile* опредѣля размѣра на *наслѣдствената часть* на новия съпругъ при дѣца отъ предшествующъ бракъ. Това се вижда отъ изложената по горе цитата; но то става още по ясно отъ следния пасажъ на *Ricci*:

---

[1]) Ricci t. III, n⁰ 144.

[2]) *Cass. Napoli*, 30 giugno 1885.

„Опредѣлена по означенитѣ критерии, частьта която новия съпругъ може да наследи отъ наследството на *de cujus,* да видимъ“ . . . (. . . la quota che può il nuovo coniuge conseguire sull'eredità del *de cujus,* vediamo).[1])

А нашия текстъ не опредѣля наследственната часть на втора или третята жена при дѣца отъ предшествующъ бракъ. Тази часть на новия съпругъ, по нашия законъ, е еднаква и при единъ и при нѣколко брака, опредѣлена само отъ чл. 38. А чл. 55 опредѣля размѣрътъ на *завѣтътъ* на втората жена, който тя би могла да получи по завѣщание при дѣца отъ предшествующъ бракъ. Съ други думи, нашия текстъ на чл. 55 прави втората жена ограничено способна — да получи по-малъкъ завѣтъ при дѣца отъ първия бракъ. И предшествующитѣ членове предвиждатъ подобна ограничена способность за други лица (незаконнороденитѣ) да получатъ по завѣщание (чл. 52 и 53).

При тѣзи критики на текста на art. 770 отъ *Codice Civile* съставителитѣ на нашия законъ, а тъй сѫщо и нашия законодатель, приеха текста на чл. 55 *измѣненъ* не само по буква, по изражение, но и по съдържание, по сѫщество, което изложихме по-горе.

У насъ измѣнението на чл. 21 и 38, направено въ 1907 г., внесе едно голѣмо усложнение на въпросътъ; но все пакъ съ едно разумно тълкуване, текста на чл. 55 може да се помири и съ новелата.

Ние се спрѣхме по-подробно върху мнението само на италиянски автори, защото въ *Code Napoleon* нѣма съотвѣтствующъ текстъ.

Кой има право да заведе искъ за намаление на завѣта, направенъ въ полза на новия съпругъ и превишающъ частьта на най-малко облагодетелствуваното дѣте отъ предшествующъ бракъ? Законътъ мълчи по този въпросъ; при мълчание на закона трѣбва да приложимъ общитѣ принципи на правото; а тѣ сѫ, че всѣки, който има материаленъ интересъ отъ това намаление въ смисълъ, че то би увеличило неговата наследственна часть, има право да иска намалението. Кои сѫ наследницитѣ, които иматъ такъвъ материаленъ интересъ? Само най-малко облагодѣтелствуванитѣ дѣца отъ предше-

---

[1]) Ricci, t. III, n° 146.

ствующъ бракъ ли, или и дѣцата, родени отъ бракътъ на новия съпругъ? Понеже намалението отива въ общата маса на наследството, а тя ползува всичкитѣ дѣца, безразлично отъ кой бракъ сж тѣ, то всѣко дѣте има право да иска намалението. Може да се възрази, че е неудобно и неделикатно за роднитѣ дѣца на новия съпругъ да завеждатъ срѣщу него искъ за намаление на единъ завѣтъ, направенъ въ полза на родната имъ майка; това сж морални съображения, които нѣматъ тяжесть предъ принципитѣ. Ако законодателя желаеше да избѣгне таза неделикатность, трѣбваше да го направи.

Подобна неделикатность се срѣща често между членоветѣ на едно и сжщо семейство. Ние виждаме често процеси, въ които единъ братъ иска по формални причини унищожението на бащиното си завѣщание, защото то дава располагаемата часть на едного отъ братята. Въ това облагодѣтелствуване отъ страна на *de cujus* онеправдания братъ намира даже морално оправдание предъ обществото за завеждането на дѣлото, като заявява, че бащата би трѣбвало да има *еднаква* обичь къмъ всичкитѣ си чеда.

Разбира се, че въ такива случаи искътъ за намаление се завежда отъ най-малко фаворизираното дѣте отъ предшествующъ бракъ, което спрямо завѣтника-съпругъ е *заварено* и съ това се избѣгва евентуалната неделикатность, за която говоримъ.

Искътъ за намаление ще се заведе срещу завѣтникътъ-съпругъ, или, ако той е умрѣлъ, срещу неговитѣ наследници.

При прилагането на чл. 55 може да възникне единъ транзитоаренъ въпросъ. Намаляемо ли е завѣщанието, извършено въ полза на втория съпругъ преди закона за наслѣдството? Този въпросъ трѣбва да се разреши въ положителенъ смисълъ, защото правоспособностьта на единъ наслѣдникъ се опредѣля отъ закона, който действува въ времето, когато се отвори наслѣдството, а не отъ закона по времето, въ което е правено завѣщанието, понеже наследственнитѣ права, които по рано сж сжществували въ зародишъ, се развиватъ за третитѣ лица само следъ смъртьта на завѣщателя[1]).

---

[1]) Ricci, t. III, n⁰ 148; Gabba, Della retroattività delle leggi, t. III, p. 449.

Чл. 56.[1])

Установленията и завѣтитѣ, направени въ полза на нотариуситѣ и други граждански, военни, морски и консулски чинове, които сѫ приемали публичното завѣщание, или въ полза на едного отъ свидѣтелитѣ на завѣщанието, сѫ недѣйствителни.

Както ще видимъ по-нататъкъ, завѣщанията биватъ *обикновени* и *особенни*; както обикновеннитѣ, тъй и особеннитѣ завѣщания се подписватъ отъ *свидѣтели*. И двѣтѣ категории завѣщания се извършватъ или приематъ отъ известни лица; тѣзи именно и последнитѣ членъ 56 прави неспособни да получаватъ завѣтъ по завѣщание, което тѣ сѫ извършили или приели. Сѫщия чл. прави еднакво неспособни и лицата, които сѫ подписали завѣщанието въ качество на свидѣтели. Завѣщанията, по които известни лица, които сѫ приемали завѣщанието, немогатъ да получатъ завѣтъ съгласно чл. 56, сѫ само *публичнитѣ*, а не и саморѫчнитѣ. Свидѣтелитѣ обаче не могатъ да получаватъ както отъ публични, тъй и отъ саморѫчни завѣщания, ако тѣ сѫ ги подписали.

Нотариусътъ, който съгласно чл. 62 извършва публичното завѣщание, е неспособенъ да получи завѣтъ по извършеното отъ него завѣщание. Другитѣ граждански лица, вънъ отъ нотариуситѣ, членоветѣ отъ общинския съветъ или свѣщеникътъ (чл. 78); отъ военнитѣ лица: командира на отдѣлната часть, или всѣки другъ офицеръ отъ по-високъ чинъ (чл. 73), военния докторъ (чл. 74); отъ морскитѣ власти, военни или търговски: лицата обозначени въ чл. 81, 82, 86— сѫ неспособни да получатъ завѣтъ отъ приетитѣ отъ тѣхъ публични завѣщания.

Чл. 56 прави и свидѣтелитѣ, които сѫ подписали едно завѣщание, неспособни да получатъ завѣтъ по последното.

Обикновеннитѣ нотариални завѣщания (чл. 65) както и особеннитѣ (чл. 73, 74, 78 ал. 4, 84 и др.), се подписватъ отъ свидѣтели. За свидѣтелитѣ по кои завѣщания говори чл. 56?

---

[1]) С It. 771.

Свидѣтелитѣ по всичкитѣ завѣщания не могатъ да бѫдатъ и завѣтници, и всѣки завѣтъ, направенъ на когото и да е отъ свидѣтелитѣ, е недействителенъ.

Ако завѣщателя утвърди съ рѫката си распорежданието, съ което завѣщава на изброенитѣ въ чл. 56 лица, това подтвърждение прави ли завѣта действителенъ? Утвърждението на завѣщателя въ случая не може да даде никаква валидность на завѣта, защото закона прави упоменатитѣ въ този чл. лица неспособни да получаватъ по завѣщание, което тѣ сѫ приемали; а, тамъ гдѣто закона създава неспособность, завѣщателя не може да я отмѣни по свое желание, освенъ ако това право — да уничтожава неспособностьта — му е предоставено отъ самия законъ, както това се вижда отъ чл. 57, по текста на който упоменатитѣ въ него неспособни лица могатъ да станатъ способни, ако пожелае това завѣщателя, и като го упомене изрично по редътъ предписанъ отъ самия чл. 57.

Ако законодателя имаше намерение да даде власть на завѣщателя, да прави способни, чрезъ утвърждението си, и лицата, за които говори чл. 56, той трѣбваше да го каже изрично, както това е направилъ въ чл. 57.

Чл. 56 не предвижда единъ формаленъ порокъ, който уничтожава *цѣлото* завѣщание, но предписва само недѣйствителностьта на завѣта, направенъ въ полза на обозначенитѣ въ него лица; а отъ това следва, че всичкитѣ други распореждания въ завѣщанието сѫ валидни, ако, разбира се, сѫ направени по изискуемитѣ отъ закона сѫщественни формалности.

Чл. 57.[1])

Тъй сѫщо сѫ недействителни установленията и завѣтитѣ, направени въ полза на лицето, което е писало тайното завѣщание, освенъ ако такова распореждане е утвърдено съ рѫката на самия завѣщатель, или последния упомене за това въ акта за даването му да се пази,

---

[1]) C. It. 772.

Чл. 57 установява една специална, условна неспособность за третитѣ лица, които сж писали *тайното* завѣщание, т. е. за лицата, упоменати въ чл. 66. Тѣзи лица подписватъ завѣщанието, което тѣ сж писали, въ качество на писци.

Направенитѣ на тѣзи именно лица завѣти сж действителни само тогава, когато направеното въ тѣхна полза разпореждание е *утвърдено съ ржката* на самия завѣщатель *въ самото завѣщание*, или ако завѣщателя *упомене* за това въ акта за даването му да се пази. Думата *упомене* трѣбва да се разбира въ този смисъль, че завѣщателя заявява на нотариуса да помѣсти въ *надписътъ*, че той завѣщателя, е направилъ единъ завѣтъ и въ полза на лицето, което е писало завѣщанието, защото самъ нотариуса извършва надписа. Изражението *утвърдено* трѣбва да се разбира въ този смисъль, че самия завѣщатель съ ржката си забѣлѣжва, че направения завѣтъ въ завѣщанието въ полза на лицето, което е писало завѣщанието, е написано отъ последнето по негово (на завѣщателя) собственно желание.

Обстоятелството, да ли третото лице е писало цѣлото завѣщание или часть отъ него (членъ 66), за дѣйствителностьта на направения завѣтъ има значение само относително необходимостьта за саморжчното утвърждение на завѣта отъ страна на завѣщателя или за упоминанието за това въ акта за прѣдаване да се пази.

Ако самъ завѣщателътъ е написалъ часть отъ тайното завѣщание и направения завѣтъ въ полза на третото лице, което е написало другата часть отъ завѣщанието, съвпада въ написанната отъ него (завѣщателя) часть, то нѣма никаква нужда нито отъ *утвърждение* нито отъ *упоминание;* тѣ сж потрѣбни само тогава, когато третото лице е писало цѣлото завѣщание или пъкъ часть отъ него, но въ която именно часть да пада направения въ негова полза (на третото лице) завѣтъ.

Чл. 58.[1])

Посоченитѣ въ чл. чл. 52 до 57 завѣщателни распорѣждания сж недействителни, макаръ тѣ да

[1] C. it 773; C. N. 911.

сѫ съставени прекрито въ видъ на възмезденъ договоръ или на името на подставено лице.

За подставени лица се считатъ: бащата, майката, нисходящитѣ роднини и съпругътъ на неспособния да наследва.

Закона, като изброи, кои лица не могатъ *абсолютно* да получаватъ по наследство (чл. 49), постанови и правила за нѣкои *относителни* неспособности, които забраняватъ на извѣстни лица да получаватъ по завѣщание. Относителната неспособность за едни лица се състои въ това, че тѣ, по нѣкои причини не могатъ да получатъ *завѣтъ* отъ извѣстно лице (членове 52, 56, 57); за други лица способностьта е ограничена; съ други думи, относителната неспособность се състои въ това, че тѣ могатъ да получаватъ по завѣщание отъ извѣстно лице до единъ *опредѣленъ размѣръ* (членове 53 и 55), а за трети лица тази неспособность се състои въ това, че тѣ не могатъ да получатъ завѣтъ отъ едно лице въ *продължението на извѣстенъ периодъ* (членове 54). Обаче, всичкитѣ тѣзи постановления за относителната неспособность могатъ по разни измамливи начини да се заобиколятъ. Практиката и опита сѫ доказали, че най-честитѣ начини по които се заобикалятъ тѣзи постановления на закона сѫ симулативнитѣ договори и поставенитѣ лица[1]). Като е постановилъ абсолютна или относителна недействителность за завѣщателнитѣ разпорѣждания, съставени по единъ отъ тѣзи начини, законодателя е далъ сигурна санкция на постановленията за неспособностьта да се получава по завѣщание, безъ която санкция тѣзи послѣднитѣ щеха да бѫдатъ почти мъртва буква.

Членъ 58 постановява, че предвиденитѣ въ членове 52—57 завѣщателни распорѣждания сѫ *недействителни*, макаръ тѣ и да сѫ съставени прикрито въ видъ на възмѣзденъ договоръ или на името на подставено лице. Обикновенно думата *недействителни* (nulles) означава *унищожаемъ;* но по нѣкога означава, че актътъ е *несѫществующъ* прѣдъ очитѣ на закона?

---

[1]) Ricci, t. III. nº 149.

Въ кой смисълъ трѣбва да се разбира недействителностьта, постановена въ членъ 58? Разрѣшението на този въпросъ се крие въ разрѣшението на другъ въпросъ: отъ какъвъ характеръ е тази дѣйствителность, отъ обществень или частенъ характеръ? Извѣстно е, че измамливото заобикаляние на закона по нѣкога има публиченъ, а по нѣкога частенъ характеръ. Ако заобикалянието на закона подъ прикрити форми докача общественъ интересъ, тогава недействителностьта е радикална и распорежданието не произвежда никакво дѣйствие; но, ако забикалянето на закона не е никакъ отъ *ordre public*, недействителностьта не е радикална и распорежданието е намаляемо, а абсолютно недѣйствително е само за превишающата часть. Предвиденитѣ въ чл. 53 распореждания сж отъ тази категория. Заинтересованата страна може да иска уничтожението само на превишающата часть.

И, тъй направенитѣ въ полза на незаконнороденитѣ дѣца завѣщателни распорѣждания сж недействителни въ този смисъль, че тѣ сж намаляеми до толкова, до колкото надминуватъ частьта отъ имотитѣ *ab intestat*, които е могло дѣтето да получи, защото тука нѣма истинска неспособность, но има само една граница на способностьта за получаване, а въ такъвъ случай прѣдмета на законната санкция е да гарантира да се не прескочи тази граница. Ако завѣщателното распореждание се унищожи цѣло, то незаконнороденото ще получи позволената му отъ закона часть *ab intestat*.[1]) Но нѣкои автори казватъ, че распорежданието, направено съ цѣль да измами закона, трѣбва да се уничтожи изцѣло, а лицето въ полза на което е било направено унищоженото распореждание, да дири отъ наслѣдството на завѣщателя на друго основание, напримѣръ *ab intestat*, или като съдържание, ако такова съществува въ негова полза. Това мнѣние е крайно и създава само излишенъ трудъ.

Завѣщателнитѣ распореждания, предвидени въ членове 52 и 55 сж тъй сжщо недействителни въ този смисълъ, че тѣ сж намаляеми съ превишающата часть.

Другитѣ относителни неспособности (членове 54, 56, 57) унищожаватъ завѣщателното распореждание исцѣло по искането на заинтересованата страна.

---

[1]) Laurent, *t.* XI, p. 563.

На първо мѣсто закона прѣдвижда случая, когато завѣщателното разпореждание е направено прикрито въ форма на *възмезденъ договоръ*, и послѣ прѣдвижда направеното на името на подставено лице завѣщателно разпореждание.

Има твърдѣ обикновенно правило: естеството на договора не се опрѣдѣля по неговото наименование, което му сж дали странитѣ, защото не е името, което прави нѣщото; за това трѣбва да се спремъ на волята на странитѣ, а не на даденото му отъ тѣхъ наименование.[1]) Постоянната юриспруденция на нашия касац, сждъ е въ сжщия смисълъ.

Завѣщателя може да направи завѣтъ въ всевъзможни договори: продажба, наемъ, плащание, и др. размѣна, дружество и др., Сждията унищожава всѣки завѣтъ, щомъ констатира, че той е направенъ симулативно въ прикрита форма на възмезденъ договоръ.

Първия случай може да се прѣдстави въ разни форми, напримѣръ, едно лице упоменава въ завѣщанието си, че завѣщава на свидѣтеля, който е подписалъ завѣщанието, 1000 лева срѣщу услугата, която той му билъ направилъ, въ качеството на посрѣдникъ при купуването една гора отъ 10,000 уврата. При това завѣщателя казва, че тази услуга на свидѣтеля се констатира отъ едно условно, заключено между него и свидѣтеля, отъ което се вижда, че завѣщателя се е задължилъ да му даде каквото той (завѣщателя) пожелае, ако свидѣтеля му спомогне да купи гората. Съ други думи завѣщателя се задължилъ да възнагради свидѣтеля за комиссионерскитѣ му услуги по купуване гората, Въ сжщность, обаче, свидѣтеля не е правилъ никакво посрѣдничество по купувание гората, за да може да получи по възмезденъ договоръ. При такова условие завѣтътъ ще се приеме, като съставенъ прикрито въ видъ на възмезденъ договоръ, и ще се признае за недѣйствителенъ исцѣло.

Следъ като се докаже симулативностьта, ако договора е направенъ на името на едно отъ лицата, означени въ втората алинея на чл. 58, прилага се презумицията; т. е. счита се, че това лице е подставено и натоварено за да предаде

---

1) Ricard, *Donat.*, n° 757. — Toullier, t. V. n. 84. — Grenier, t. I. n° 134. — Proudhon, *Usufruit*, t. V, n° 2363. — Troplong, t. II, n° 728. — Coin — Delisle, sur l'ari. 911, n° 7.

имота на неспособния да го получи направо. Преди обаче да се докажа симулативността, презумцията е неприложима.

Чл. 58 се раздѣля на две части, първата отъ които предвижда: а) завѣщателно разпореждане, съставено прикрито въ видъ на възмезденъ договоръ *на името на самия неспособенъ* да получава завѣтъ отъ завѣщателя; и б) завѣщателно разпореждане, съставено на името на подставено лице, т. е. предвижда се случая, когато завѣщателя завѣщава на името на нѣкое друго лице, а не на името на едно отъ обозначенитѣ въ II алинея лица, известна сума, която това последнето да предаде на друго лице, което по закона е неспособно да получава завѣтъ отъ завѣщателя.[1])

Длъжността за това предаване на завѣта се нарича таситна *fidéicommis* или *fidicie*, а лицето, което е избрано отъ завѣщателя за посредникъ, за подставено лице, или лице, което да приеме отгоре си длъжността да предаде завѣта на неспособния, е единъ простъ *фидеикомисаръ*. За да има измамливо подставяне на лице, трѣбва стечението на две обстоятелства, а именно: една полза за нѣкое забранено лице, едно тайно съгласие, за да се предаде завѣта на истинския завѣтникъ. Това ще се обясни отъ следующитѣ примѣри за разнитѣ случаи.

Ако заинтересованата страна претендира, че завѣщателното разпорѣждане е недействително по изложенитѣ въ първата часть на чл. 58 причини, тя е длъжна да докаже симулативността, сѫществуването на която не се презюмира. Въ този случай всичкитѣ доказателства, предвидени въ нашитѣ процесуални закони, като свидѣтелски показания, писменни доказателства, самопризнание, клѣтва, — сѫ допуснати;[2]) Симулативността се доказва и съ неустановени отъ законътъ презумции.[3]) Тъй напримѣръ, ако заинтересованата страна претендира, че направения завѣтъ въ полза на *Ангела*, който е приятель близъкъ на неспособния *Димо*, е направенъ за да се предаде отъ *Ангела* на *Димо*, а слѣдователно претендира, че *Ангелъ* е подставено лице, трѣбва да докаже

---

[1]) Ricard, *Donat.* t. I, n⁰ 708; Furgole, t. III. p. 208.

[2]) Ricci, t. III, n⁰ 159.—*Cass. Firenze*, 2 gennaio. 1882. — Troplong, t. III, n⁰ 685, 686, 703.

[3]) Laurent, t. XI, p. 524.

това свое утвърждение съ горе-обозначенитѣ доказателства, т. е. трѣбва да докаже, че *Ангелъ* действително е фидейкоммиссаръ, натоваренъ да предаде завѣта на *Димо*, когото именно завѣщателя е желаялъ да облагодѣтелствува.

Трѣбва ли да има формално условие, или поне едно съгласие между завѣщателя и подставеното лице, че това последното ще предаде завѣта на неспособния? Повечето автори сѫ съгласни, че не е потрѣбно да има никакво формално, изрично условие,[1]) и че фидеикоммиссията може да бѫде *таситна* (подразумѣваема) и *изрична*; последствията и за двѣтѣ сѫ еднакви — недействителность. Причината, по която не се изисква подобно условие, е тази, че завѣщателитѣ, които знаятъ, че всѣко доказано фидеикомисно завѣщателно разпореждане е недействително, се пазятъ даже и да говорятъ за него. Твърде е мѫчно да се докаже даже сѫществуването на просто съгласие между завѣщателя и подставеното лице, защото тѣзи работи ставатъ тайно, между двѣ стени. Споразумението между завѣщателя и подставения може да произлѣзе отъ естеството на нѣщата по нѣкога, въ такъвъ случай то се приема за установено. Трѣбва да се улови мисъльта въ онѣзи гънки, въ които тя се крие. Обстоятелствата винаги я откриватъ по приятелски връзки, по лична подчиненость, които сѫ важни улики.[2])

Когато сѫществува било условие между завѣщателя и подставеното лице, било просто съгласие отъ страна на подставеното лице да предаде завѣта по принадлѣжность, има *изразена fidéicommis*, а когато нѣма ни условие ни съгласие, *таситна fidéicommis*.

Въ таситната фидеикоммиссия фидеикоммиссарътъ може да не знае намѣрението на завѣщателя относително лицето, което той желае да облагодѣтелствува чрезъ него съ направения завѣтъ; въ такъвъ случай фидеикоммиссарътъ трѣбва да отгадава намѣрението на завѣщателя, и твърде често той сполучва вѣрно да отгадае това намѣрение, а по нѣкога не може да го отгадае. Знае се, че има мълчаливъ езикъ, който позволява да се разбиратъ хората безъ да говорятъ. Има

---

[1]) Troplong, t. III, n° 687 и 704. — Furgole, t. VI, n° 208, 264. — Toullier, n° 77;

[2]) Dissertation de M. Pont sur les fidéicommis, p. 154.

мисли, които се отгадаватъ и нѣма нужда да се изразяватъ. Въ своитѣ сношения хората често се разбиратъ безъ да си говорятъ. И много отъ онова, което е премълчано, се счита за казано. Съгласието произлиза отъ самитѣ факти, отъ естеството на нѣщата, отъ респективнитѣ намѣрения, отъ пожеланията, отъ личната незаинтересованность, отъ себеотрѣчението въ полза на общото,[1]) отъ хиляди други обстоятелства, които могатъ да докажатъ подставеността. И въ двата случая, т. е. било че подставеното лице отгадае или не намѣренията на завѣщателя, завѣщателнитѣ разпореждания сж фидеикоммисни, стига само сждътъ да се убѣди съ помощьта на каквито и да е доказателства, че завѣщательтъ съ направения завѣтъ на известно лице е искалъ да облагодѣтелствува не това лице, но чрезъ него, друго, което, както за сждътъ, тъй и за самото подставено лице, може да бжде неизвестно. Повечето пжти за сжществуването на таситнитѣ фидеикоммиссии сждията се убѣждава съ помощьта на неустановенитѣ отъ закона презумции, които той изважда по свое усмотрѣние, като не допуща други предположения, освенъ важнитѣ, точнитѣ и съгласнитѣ по между си. И наистина, въпрѣки искуснитѣ прикрития истината винаги се открива; когато кръвнитѣ наследници искатъ да оборятъ завѣщанието, лесно е да раскриятъ симулативността въ последното, защото, мълчаливата фидеикоммиссия, която не е друго освенъ заобикаляне на закона, се доказва съ упоменатитѣ презумции. Нѣма нужда да се търсятъ доказателства въ писменни документи; доказването става съ всичко онова, което е отъ естество да убѣди сждията; то може да стане даже съ доказателства, взети вънъ отъ завѣщанието. Констатирането подставеността на лицето е оставено на оценката на сжднята, който суверенно изследва фактитѣ, обстоятелствата, уликитѣ и др. Той може да допусне и свидѣтелски показания.

Ricard е на мнение, че подставеността не може да се доказва съ свидѣтели. Това мнѣние е погрѣшно. Извѣстно е че L. 3, § 3, D. *De jure fisci* допуща всички видове доказателства.[2])

---

[1]) Troplong, ibid., n⁰ 687.

[2]) Troplong, t. II, n⁰ 703. — Ricci, t. III, n⁰ 149. — D. P. 92.1.116; 93.1.360; 95. II. 457; 906.1.48; 906. I. 136.

Веднажъ сждътъ се убеди само въ това, че известно завѣщателно разпореждане е *fidéicommis*, той, по искане на заинтересованата страна, трѣбва да признае разпореждането за недействително, безъ да обръща внимание да ли фидеикомисарьтъ знае или не лицето, на което трѣбва да предаде завѣта. Ако фидеикомисарьтъ знае лицето, на което е длъженъ да предаде завѣщаното, то има всичкитѣ елементи на фидеикомисията; ако ли пъкъ той не е могълъ да отгадае намерението на завѣщательтъ и не знае действителния завѣтникъ, тогава пакъ има фидеикомисия, защото завѣщательтъ е направилъ завѣтъ на едно неопредѣлено лице чрезъ трето опредѣлено лице, въ какъвто случай завѣщателното разпореждание е пакъ недействително (чл. 117).

Не ще бжде безполезно да наведемъ нѣколко примѣри отъ таситна (може и да има условие, но то не е доказано) фидеикомисия. *Иванъ* завѣщава на *Стояна* известна сума, като е увѣренъ, (или има условно), че този последния съ завѣщаната сума ще заплати дълга си къмъ втората жена на *Ивана*. Въ случая се прибавя и това условие, че *Стоянъ* безъ този завѣтъ никога не би могълъ да исплати дълга си на Ивановата жена. При това направения на *Стояна* завѣтъ надминува най-малката часть, която се пада на всѣко Иваново дѣте отъ първия му бракъ. Тука има фидеикомисия по чл. 55.

Или: *Иванъ* желае да облагодѣтелствува съ завѣтъ *Драгана,* който е свидетель на направеното му вече завѣщание, но не може, защото това се забранява отъ чл. 56. *Иванъ* се научава, че **X.** завѣщалъ всичкитѣ си налични и бждащи имущества на *Драгана,* неговия свидѣтель и завѣщава на **X.** съ допълнително завѣщание, една сума, като е увѣренъ, че тази сума, по завѣщанието на **X.** ще мине върху *Драгана.* Както се вижда отъ тази фидеикомисия не е нужно даже, щото фидеикомисарьтъ **X.** да знае намерението на завѣщателя *Ивана,* което се състои въ това; чрезъ него да облагодѣтелствува *Драгана,* защото и безъ това **X** е подставено лице.

Още единъ примеръ, който може да се отнесе и къмъ втората алинея на чл. 58. *Ангелъ* завѣщава на доведеното отъ втората му жена дѣте една сума, която надминува най-малката припадающа се часть на дѣцата му отъ първия

бракъ, като е увѣренъ, че тя ще се възползува отъ този завѣтъ, направенъ на дѣтето ѝ, или по влияние, или за това че завѣтника е хилавъ и ще умре, като остави единственна наследница майка си, втората жена на *Ангела*. И тука се вижда, че доведеното дѣте на втората жена на Ангела е подставено за него лице. Нѣма нужда то да знае цельта на Ангела, защото тя и безъ това ще се достигне.

Всичкитѣ лица, които желаятъ да облагодѣтелствуватъ нѣкой неспособенъ, предпочитатъ тѣзи завѣщателни пѫтища, т. е. чисто таситнитѣ фидеикомисии, защото, ако има условие или съгласие между завѣщателтъ и подставеното лице, все има страхъ да не би нѣкога фидеикомисарътъ да съобщи нѣкому за тази фидеикомисия и съ това да се даде възможность на заинтересованата страна да докаже предъ сѫдътъ сѫществуването ѝ, и да иска съвършенното ѝ унищожение или намалението на завѣта.

По римското право закона, за да накаже заобикалянето му, обявяваше за недостоенъ фидеикомисаря и Държавното съкровище вземаше завѣтътъ.[1])

Това распореждане на римското право не е възприето нито отъ *Code Napoléon,*[2]) нито отъ *Codice Civile.* И нашия законъ обявява за недействителенъ завѣта, но тази недействителность ползува наследникътъ.

До сега изложихме случаитѣ, които се предвиждатъ отъ първата алинея на чл. 58 и въ които сѫществуването на фидеикоммисията трѣбваше да се доказва, защото първата алинея предвижда случаи, въ които сѫществуването на фидеикоммиссията трѣбваше да се доказва, защото първата алинея предвижда случаи, въ които сѫществуването на фидеикоммисситѣ не се презюмира по закона.

Понеже има хиляди средства да се заобиколи закона и понеже подставеността се предполага твърде лесно между лица, които сѫ свързани съ кръвни връзки, закона не се задоволява само съ доказателства, които често могатъ да исчезнатъ. Той е счелъ за дългъ да установи нѣкои законни презумиции, които правятъ да се предполага по право, че въ

---

1) L. 43, D., *de jure fisci*.—Pothier, Pand., t. II, № 329.—Eurgole, t. VI, n° 208.

2) Troplong, t. II, n° 701.

известенъ случай има подставенность. За това втората алинея на чл. 58 предвижда случаи, въ които *подставянието* на известно лице *по право* се презюмира и заинтересованата страна не е длъжна да го доказва. Първата алинея предвижда дѣца, които закона не презюмира за подставени, а втората алинея предвижда лица, които закона презюмира за подставени. Разликата между еднитѣ и другитѣ е тази, че въ първия случай заинтересованната страна е длъжна да доказва подставлението на лицето, а въ втория случай законната презумция освобождава заинтересованата страна отъ всѣкакво доказателство. Щомъ едно лице направи завѣтъ на родителитѣ или нисходящитѣ роднини или на съпругътъ на друго едно, неспособно да получи отъ него завѣщание, лице, има *законна презумпция*, че този завѣтъ е направенъ въ полза на самия неспособенъ, а роднината, на името на което е направенъ завѣта, е подставено лице; въ такъвъ случай сѫдътъ, щомъ констатира само факта, че завѣта е направенъ на името на едно отъ обозначенитѣ роднини на неспособния, по искането на противната страна, трѣбва да признае, че има фидеикомисия и да я унищожи. При това сѫдътъ нѣма право да допуща противъ тази законна презумция никакво противно доказателство, това мнение е общо прието отъ доктрината и юриспруденцията.[1])

Твърде е възможно, щото въ нѣкои случаи действително да нѣма фидеикомисия и завѣщательтъ да е желаялъ въ действителность да облагодѣтелствува бащата, напримѣръ, на неспособния, а не последния, но сѫдътъ, по искането на противната страна, трѣбва да констатира само факта и въ силата на законната презумция да признае сѫществуването на фидеикомисията.

Защо такава строгость? Защото човешката презумция, ad hominem, е въ борба съ законната презумция, която носи съ себе си една законна вѣроподобность. Напримѣръ майката на едно незаконнородено дѣте получава завѣтъ отъ

---

[1]) Laurent, t. XI, n° 402 — Huc, t, VI, n° 128. — Pand. fr., v° *Donat.*, n° 1938. — Aubry & Rau, t. VII, § 650 bis. Dalloz, Supp., *Dispos*, n° 166. Demolombe, t. XIII, n° 671.—Demante, t. IV, n° 32 bis.—Thiry, t. II, n° 316. — Arntz, t. II, n° 1750. — Pand. belges, V° *interpos. de pers.* t. LIV, n° 75. — D. P. 1883. I .201; 1884.1.117; — 1886. II. 166; 1896.2.419.

бащата на това дѣте. Впоследствие тя се оженва за другиго и влага въ втория бракъ като зестра паритѣ, които тя е получила отъ завѣта. По всичко изглежда, че бащата на незаконнороденото е желаялъ да облагодѣтелствува отъ завѣта самата майка на незаконнороденото, а не последното При все това законната презумция ще надмогне и трѣбва да се реши, че има мълчалива фидеикомисия.

Въ това нѣма нищо чудно, защото законодателя, по важни съображения, е установилъ едно общо правило, наложено отъ обществената полза. Единъ частенъ случай не може да го накара да се прегъне.

Но, когато нѣма презумция *juris et de jure,* срещу която не може да се противопоставя никакво доказателство, сѫдията има право да си служи съ обикновеннитѣ доказателства, за да издири, да ли закона е заобиколенъ чрезъ подставеность. Случава се често, че завѣщателя натоварва чуждо лице да предаде на неспособния завѣта. Този начинъ на заобикаляне закона не трѣбва да остане ненаказанъ; заинтересованата страна, както видѣхме, може да докаже подставеността; но доказателствата трѣбва да бѫдатъ убедителни, понеже измамата не се предполага.

Но на основание на кой законъ сѫдътъ първо ще освободи заинтересованата страна отъ представление на всѣко доказателство и второ ще забрани представление на доказателства противъ законната презумция?

Това сѫдътъ ще направи съгласно правилото на чл. 433 отъ Гражданското Сѫдопроизводство, споредъ което законното предположение освобождава лицето, въ полза на което то сѫществува, отъ представянето на всѣко друго доказателство, — а тъй сѫщо сѫдътъ ще се основе и на чл. 434 отъ Гражданското Сѫдопронзводство, който постановява, че съ никакви доказателства не се допуща оспоряване законното предположение, когато, възъ основание на него, законътъ унищожава нѣкой актъ или пресѣча правото на искъ, освенъ ако законътъ дава право да се възразява противъ предположението, а пъкъ въ случая на 58 чл. възъ основа на законната презумция се унищожава единъ завѣщателенъ актъ.

По коя причина закона счита упоменатитѣ въ втората алинея роднини за подставени лица? По този въпросъ *Lau-*

rent привожда следующата цитата отъ съчинението на *Ricard „Des donations"*: „Ние считаме на два вида лица до толкова свързани помежду си, именно родителитѣ съ дѣтето и мѫжътъ съ жената, щото ги считаме за едно лице; и понеже по обичьта и интереса, които ги свързватъ, можемъ да кажемъ, че двата индивида съставляватъ едно и сѫщо лице, че тѣ сѫ двама една плъть, а гражданскитѣ закони ни казватъ отъ друга страна, че бащата и синътъ се считатъ, като да сѫ едно и сѫщо лице, то ние сѫщо считаме, че авантажитѣ, направени въ полза на едного отъ тѣхъ, като да сѫ направени въ полза на другия. На-да-ли има баща, който не мисли, че направеното на сина му облагодетелствуване е направено на него самаго (на бащата), когато синътъ въ продължение на цѣлия си животъ води бащинитѣ си работи; на-да-ли има синове, които не гледатъ на бащинитѣ си имоти, като на свои собственни, като знаятъ, че бащитѣ ги събиратъ сѐ за тѣхъ. Никакъ нѣма тъй сѫщо мѫжъ и жена, на които желанията и интереситѣ да сѫ раздѣлени, и всѣкой отъ които да не гледа на имота на другия, съ когото той тъй тѣсно е свързанъ, като на свой собственъ; тъй щото, ако не смѣтаме, че действителния надаренъ е забранено лице, щѣхме да направимъ забранението пусто и безъ послѣдствие".

Отъ горнитѣ обяснения на *Ricard* се вижда, чѐ обичьта мѣжду упоменатитѣ лица и предполагаемата нераздѣлна общность въ интереситѣ имъ сѫ накарали закона да счита тѣзи лица, като два индивида въ една плъть, съ еднакви желания и интереси и като такива, той е рѣшилъ да гисчита, по право за подставени.

Законнитѣ презумции всѣкога се тълкуватъ *стриктно*; по тази причина за подставени лица трѣбва да се считатъ *само* тѣзи, които сѫ изброени въ втората алинея на членъ 58. Всичитѣ други лица, макаръ и близки роднини на неспособния, които не сѫ упоменати въ члена могатъ да бѫдатъ подставени, но тѣхното подставление трѣбва да се доказва, както забелѣжихме по-горѣ.

Въ римското право имаше распорѣждания, които считаха извѣстни лица за подставени, но то не отиваше толкова далечъ: така синътъ се считаше за подставенъ за въ полза

на баща си, ако той бѣше подъ негова власть, *en potestate;* бащата се считаше подставенъ въ полза на сина си, ако той го имаше *en potestate.* Братътъ се считаше тъй сжщо подставенъ въ полза на брата си, ако и двамата бѣха подъ властьта на сжщия баща.

Тази презумпция е основателна върху родителската власть;[1]) щомъ властьта прѣставаше, то изчезваше и презумпцията[2])

Нашия законъ отиде по далечъ. По едно недовѣрие, основано върху познавание на човѣшкото сърдце, и проникнатъ отъ мотиви на важни съображение, той предполага че независимо отъ всѣкакви постоянни доказателства, има необорима презумпция, че бащата, майката, нисходящитѣ роднини и съпругътъ сж натоварени, чрѣзъ таситна фидейкомисия, да предадатъ имота на неспособния, макаръ да не сжществува родителска власть, И тази презумпция е до толкова силна, и почива върху еднаквостьта на интереситѣ върху толкова голѣма обичь. че тя е презумпция *de jure* и изключва всѣко противно доказателство.[3])

На първо мѣсто закона счита за подставени лица бащата и майката, безразлично да-ли тѣхния неспособенъ синъ е законенъ или незаконнороденъ. Законната презумпция не се простира къмъ лицата, по-горѣ отъ бащата и майката, т. е. къмъ другитѣ възходящи.

Причината, по която законната презумпция не е прострѣна и върху възходящитѣ, е безъ съмнѣние тази, че любовьта, върху която тя се основава, се умалява, относително роднинитѣ отъ възходяща линия, съ отдалечението на степенитѣ[4]). Освенъ това изброяването на лицата въ чл. 58 е отъ стрикното право; за това то не може да се тълкува распространително.

При това, понеже чл. 58 установява презумпция, трѣбва да се разбира, че подъ думата *баща* и *майка* той разбира само законнитѣ родители, а не и тѣзи, които сж усиновили.[5])

---

1) Pothiner, *Pand*, t. II, n⁰ 8.
2) Voët, *de donat inter ir*, n⁰ 9.—Ricard, t II, n⁰ 8.
3) Ricard, ibid,
4) Laurent, t. XI, p. 528.
5) Ricci, n⁰ 153.—Bandry-Lacantinerie, t. II, p. 272.

Следъ бащата и майката закона счита за подставени лица на неспособния неговитѣ *нисходящи*. Понеже законната презумпция е основана на обичьта мѣжду лицата, то правилно ще бѫде подъ думата *нисходящи* да разбираме законнитѣ, узаконенитѣ, усиновенитѣ и незаконнороденитѣ дѣца, и тѣхнитѣ нисходящи [1]). *Laurent* допуща распространението на законната презумпция и върху дѣцата, родени отъ прѣлюбодѣяние и кръвосмѣшение, когато тѣхното състояние е законно константирано[2]) *Ricci* не допуща разпространението на думата *нисходящи* и къмъ незаконнороденитѣ и усиновенитѣ[3]) По този въпросъ ще се повърнемъ при коментирането на чл. 254.

Най-послѣ законътъ презюмира за подставени лица съпругътъ или съпругата на неспособния, до като не е напуснатъ. Закона, като говори за съпругъ, разбира действителенъ, настоящъ съпругъ, но не и такова лице, което ще стане съпругъ. Отъ това слѣдва, че *годеницата* на неспособния не може да се счита за подставено лице[4]). Разбира ли закона и съпрузи, които не сѫ разведени, но които сѫ *раздѣлени Troplong* казва че закона трѣбва да се вземе по неговата абсолютна система и не трѣбва да се ограничава произволно. И понеже той е общъ, не можемъ и не трѣбва да правимъ различие тамъ, гдѣто той не прави. Така, не трѣбва да се държи смѣтка за това, че съпрузитѣ сѫ раздѣлени (on ne tiendra pas compte de la separation des epoux). На сѫщото мнѣние сѫ и други автори. [5])

Кой може да иска съвършенното унищожение или намалението на една часть на завѣта, направено на името на подставено лице? Ако въпроса е за чисто частенъ на едно лице интересъ, то припознаване недействителностьта на завѣта може да се иска отъ това лице; а ако има общность на интереситѣ, искътъ се завежда отъ всичкитѣ заинтересовани лица.

---

1) Laurent, t. XI, p. 529. — Troplong, t. II, n⁰ 721. Bayle — Mouillard sur Grenier. t. I, p. 606.

2) ibid.

3) Ricci, t. III n⁰ 154,

4) ibid. n⁰ 155

5) Troplong, t. II. n⁰ 721. — Toullier, t. x, n⁰ 52 Lescot. — t. I. n⁰ 276.

Ищецътъ, който иска унищожението на завѣта, е длъженъ да докаже било симулацията му, било подставеността на лицето, което е натоварено да предаде завѣта.

За формата на завѣщанията.

§ I. Обикновенни завѣщания.

Чл. 59[1])

Законътъ признава двѣ обикновенни форми на завѣщание: саморѫчно и нотариялно завѣщание.

Членъ 59 изброява разнитѣ завѣщателни форми, които законътъ признава, и отъ текста се вижда, че законътъ допуща само двѣ форми за обикновенни завѣщания: саморѫчното (*olographe*) и нотариалното, и забранява, всѣка друга форма, като напримѣръ нункупативното, устното завѣщание, и че всѣко завѣщание, направено не въ позволенитѣ отъ закона двѣ форми, е несѫществующе, *non existent*. Тъй сѫщо сѫ несѫществующи и устнитѣ инструкции, дадени отъ завѣщателя, за изпълнение на неговото завѣщание. защото всяко изявление на послѣднята воля, ако не е написано, е несѫществующе.[2])

Прочее, всѣка послѣдня воля на завѣщателя се изразява и доказва само съ писменъ актъ; безъ такъвъ писменъ актъ нѣма завѣщание. Значи писменния актъ се изисква както за сѫществуването на самото завѣщание, *ad substantiam*, така и за доказването му, *probationis causa*.

— Има едно завѣщание, но то е унищожено вслѣдствие на внезапно бѣдствие напримѣръ, на пожаръ, или вслѣдствие на едно престѫпление, напримѣръ, скѫсано и унищожено, или откраднато отъ престѫпна ръка. Завѣтницитѣ ще имать ли единъ искъ, основанъ върху завѣщание, *ex testamento*, следъ като докажатъ неговото сѫществуване

---

[1]) C it. 774; C. N. 969.

[2]) Buniva, *Delle successioni, p. 125* — D. P. 1905. 1. 47.

и неговото унищожение, за да искатъ неговото изпълнение? Този въпросъ е отъ извънрѣдна практическа и материална важность. Той е раздѣлилъ авторитѣ и юриспруденцията както въ Италия, така и въ Франция. Едни даватъ отрицателенъ отговоръ, а други — положителенъ.

Първитѣ казватъ, че предписанитѣ отъ закона, подъ страхъ на недействителность, формалности съставляватъ сѫщественна часть отъ завѣщанието, и като послѣдствие отъ това е, че, както безъ тѣхъ за послѣното нѣма законно сѫществувание, така не може да се даде животъ и ефикасность на завѣщателни распореждания чрѣзъ външни доказателства, несъдържащи се въ самитѣ тѣзи фо́рми, въ които трѣбва да се извърши този актъ. Напримѣръ, саморѫчното завѣщание, спорѣдъ законътъ, трѣбва да е написано исцѣло отъ рѫката на завѣщателя, да е датирано и подписано отъ него. Тази външность на завѣщанието не може да се възстанови съ свидетели, които, макаръ и да сѫ видѣли завѣщанието преди исчезването му, може да не познаватъ почерка на завѣщателтъ, или даже и да го познаватъ, подписътъ може да е подправенъ и като такъвъ можеше да бѫде оспорванъ чрезъ съмнение или подлогъ и фалшивостьта на който можеше да се установи отъ една експертиза. Тази е теорията на италиянскитѣ сѫдилища.[1]) Но и тѣ, виждайки че тя би осигурила безнаказаностьта на престѫпницитѣ, които сѫ унищожили едно завѣщание и съ това лишили завѣтницитѣ отъ неговитѣ облаги, я смягчаватъ, като допущатъ свидетели за установяване съдържанието на завѣщанието съ цѣль да се даде възможность на ощетенитѣ да получатъ обезщетение отъ оногова, който е унищожилъ или открадналъ завѣщателния актъ, за да лиши завѣтницитѣ отъ происходящитѣ отъ него права.

Тази теория на италиянската юриспруденция се критикува живо главно съ аргумента, че тя, само по силата на една необходимость, допуща установяването чрезъ свидетели и сѫществуването на едно завѣщание, и неговото съдържание и неговитѣ форми, съ цѣль да се получи обезщетение отъ оногова, който е унищожилъ завѣщанието, а пъкъ сѫщитѣ доказателства не се допущатъ, когато се иска испъл-

---

1) *Cass. Torino*, 29 gennaïo 1883 (*Annali*, IX. I. 368).

нението на разпорежданията, съдържащи се отъ унищоженото завѣщание, И въ двата случая трѣбва да се възстанови не само самото завѣщание, но да се докаже така сѫщо, че сѫ били спазени формитѣ, които сѫ предписани отъ закона за неговата действителность, защото иначе не може да се присѫди никакво обезщетение по причина на едно унищожение на завѣщание, което, може би, е недействително по неспазване установенитѣ отъ закона форми. Защо, прочее, това възстановяване да се допуща за едната цель — обезщетение, — а да се не допуща за другата — испълнение на възстановеното завѣщание?

По тѣзи съображения намиратъ за нелогично възстановяването на едно унищожено завѣщание съ цель да се получи обезщетение, а пъкъ да се забранява за другата цель — испълнението. Ако се допуща възстановяването на едно завѣщание съ свидетелски показания, то логическа необходимость е да се допусне и за дветѣ цели, споредъ обстоятелствата.

Ricci е последователенъ и логиченъ. Той въобще не допуща възстановяването на единъ завѣщателенъ актъ съ свидетели по следующитѣ съображения. Вѣрно е, че завѣщанието е единъ тържественъ актъ, който не може валидно да сѫществува, ако не сѫ спазени предписанитѣ отъ закона форми за неговата действителность; вѣрно е тоже, че спазването на тѣзи форми дава животъ на единъ юридически актъ, напълно ефикасенъ; но така поставенъ въпроса, неговата сѫщность се състои въ това: юридическия актъ, въ който се състои завѣщанието, трѣбва ли да се идентефицира съ самата хартия, въ която се съдържа изявлението на завѣщателя по такъвъ начинъ, че, като се унищожи тя, да се унищожи и самия юридически актъ, извършенъ при спазване на всичкитѣ установени отъ закона форми? За разрешението на този въпросъ не трѣбва да се смѣсва юридическия актъ съ доказателството за неговото сѫществуване. Когато е въпросъ за завѣщание сѫщитѣ форми, които се изискватъ отъ закона за неговото юридическо сѫществуване, служатъ изключително и като средство за доказване; но, веднажъ завѣщанието направено при спазване на законнитѣ форми, юридическия актъ е перфектенъ и нищо повече не е потрѣбно за неговото сѫществуване; следователно, представя-

нето въ сѫдътъ (l'esibizione) на хартията, на която е написано завѣщанието, не се изисква, за да даде животъ на сѫщото, понеже то вече сѫществува, като юридически и съвършенъ актъ, но да има доказателство за неговото сѫществуване. А пъкъ ако това докадателство загине по нѣкой начинъ, това ще каже ли че е недействително завѣщанието, станало вече юридически и перфектенъ актъ? Не, защото, ако случая или злосторникъ може да унщожи една хартия, той не може да лиши отъ неговата ефикасность единъ юридически актъ, вече сѫществующъ. По силата на тѣзи сѫждения автора дохожда до заключение, че въ тази материя е неприложимъ и art. 1348 отъ *Codice Civile*, който допуща, като изключение, свидетелски показания като доказателство въ случая, когато кредитора е изгубилъ документа, който му служи като писменно доказателство; следователно, и за единъ непредвиденъ случай, причиненъ отъ непреодолима сила.[1])

Ricci, който обикнвено се отличава съ пълна яснота на мислитѣ си, въ случая е тъменъ; това е понятно: защото тезата е мѫчно защищаема. Както ще видимъ по-после, ние не можемъ да сподѣлимъ неговото мнение.

По-друга е системата на французката доктрина и юриспруденция. Материята за унищожението и изгубването на едно завѣщание и доказателствата за неговото възстановявана е повече и по-добре развито въ тази система.

Както доктрината така и юриспруденцията допуща свидетелски показания като доказателство за възстановяването на едно унищожено или изгубено завѣщание.[2]) Но правятъ различие, да ли унищожението е произлѣзло отъ непреодолима сила, или отъ престѫпление или отъ полупрестѫпление и споредъ това се допущатъ разни юридически последствия.

Щомъ волята на завещателя е изразена по установенитѣ отъ закона форми, тя трѣбва да бѫде испълнена следъ неговата смърть възъ основа на завѣщанието.

Това е, кога завѣщанието сѫществува. Но какъ трѣбва да се постѫпи, когато то е изгубено или е унищожено или

---

[1]) Ricci, t. III nº 89 *bis*.

[2]) Laurent, t. XII nº 113. — Pand. fr., vº *Donat.*, nº 6114.—Baudry-Lacantinerie, t. II, nº 1857 Huc, t. VI, nº 266 и всичкитѣ автори. — D. P. 54. I. 433; 60. I. 334; 99. 2. 213.

отъ непреодолима сила или отъ престжпна ржка? И въ този случай облагодѣтелствуванния съ завѣщанието — наследникъ или завѣтникъ — не може да се лиши отъ правото си само за това, че титра, върху който се основава неговото право е е унищоженъ. Закона е предвидѣлъ и случая, когато притежателя на едно право се лиши, по изгубване или форсъ мажьоръ, отъ документа, който установява неговото право.

Общия принципъ за доказателствата е, че свидетелски показания не се допущатъ за установяване на такива събития, за които гражданскитѣ закони изискватъ писмени актове (чл. 325 отъ Гражд. сждопроизв.) Завѣщанието е единъ актъ който по закона трѣбва да бжде писменъ и писменността на акта се изисква както за неговото сжществуване, *ad substantiam*, така и за доказването му, *probationis causa*. Прочее, никой не може да претендира едно завѣщано нѣщо, ако не сжществува писменно завѣщание, направено по установенитѣ отъ закона форми. Но, ако завѣщанието е изгубено, или откраднато или унищожено, може ли то да бжде възстановено съ свидетелски показания? За насъ нѣма никакво съмнение, че въпросътъ трѣбва да получи утвърдителенъ отговоръ, Закона, като забранява свидетелскитѣ показания за такива събития, за които гражданскитѣ закони изискватъ писменни актове, ги допуща като исключение за случая *„когато актътъ е изгубенъ или унищоженъ вследствие на внезапно бедствие, като пожаръ наводнение и други такива“*. Нашия законъ не прави никакво различие между актоветѣ. Той говори въобще за събитията, *за които гражданскитѣ закони изискватъ писменни актове“*. Тѣзи събития или случаи сж распръснати изъ *разнитѣ* закони, напримѣръ правото на собственность върху недвижими имоти (чл. 219 отъ З. Д.); договорната лихва трѣбва да произлиза отъ писменъ документъ, иначе не се плаща (чл. 573 отъ З. Д.); залогътъ (чл. 616 отъ З. Д.) и други.

Въ тѣзи разни граждански закони влиза и закона за наследството (чл. 59).

Нашия касационенъ сждъ изисква за сжществуването на завѣщанието не само писменъ актъ, но такъвъ писменъ актъ, който е извьршенъ по предписанитѣ отъ закона подъ страхъ на недействителность форми. Едно завѣщание извършено въ форма, която закона не предвижда, не може да се

признае за завѣщание и не може да произведе никакво юридическо действие. На основание на тѣзи съображения Върх. Сждъ е отмѣнилъ решението на Т. окр. сждъ, който е приелъ за завѣщанието динъ полицейски актъ, въ който завѣщателя е исказалъ последнята си воля.[1])

Не е така безспоренъ въпроса по текста art. 1348 отъ *Codice Civile* и *Code Napoléon,* който, като забранява свидетелскитѣ показания въ известни случаи, ги допуща по изключение „за случая, когато *кредитора* е изгубилъ документа, който му е служилъ за писменно доказателство по едно непредвидено случайно събитие и непреодолима сила". (au cas où le *creancier* a perdu le titre qui lui servait de preuve littérale, par suite d'un cas fortuit, imprévu et résultant d'une force majeure).

Отъ този текстъ, се вижда че той говори за *кредиторъ,* който действува срещу своя *длъжникъ* и че той нѣма писменно доказателство за уговореното спрямо него *задължение,* когато дългатъ надминава 150 франка. А пъкъ завѣтника не е кредиторъ; той е собственникъ и не действува по силата на едно задължение; той ревандикира и, за да може да действува, трѣбва да има актъ, понеже действува по силата на завѣщание. Но чл. 1348 се прилага по аналогия и къмъ случая на унищожено завѣщание.[2])

Сжщата мисъль исказва Ricci за art. 1348 отъ Codice Civile.[3])

Следователно, алинея първа отъ чл. 325 отъ Гражданското сждопроизводство се прилага и къмъ завѣщанията. Прочее, ако едно завѣщание бжде изгубено или унищожено отъ непреодолима сила, неговото сжществуване може да се докаже съ свидѣтели. При това, нека отъ сега обърнемъ внимание върху обстоятелството, че законътъ не говори изрично за унищожението на завѣщанието отъ престжпна ржка; напримѣръ заинтересования наследникъ или трето лице го открадне или унищожи. Тѣзи случаи се подвеждатъ подъ *изгубването* на завѣщанието. Думата *загуби*

---

[1]) К. Р. № 105/1898, I. I. о.; № 94 (530), 1902, I. г. о.; № 155/910, 1905, I г. о.

[2]) Laurent, t. XIII, n° 116.

[3]) Ricci, t. III, n° 89 bis.

не е употрѣбена отъ закона въ обикновенния й смисълъ, а въ техническия, който, като юридическо понятие, е по-широкъ. Единъ документъ е изгубенъ за правоимѣющия не само тогава, когато го испусналъ изъ портфьойла си; но въ всичкитѣ случаи, въ които той изчезне; напримѣръ откраднатъ или скѫсанъ отъ нѣкого. Това е важно, защото понататъкъ ще третираме случая, когато завѣщанието е унищожено не отъ внезапно бедствие, а чрезъ престѫпление или полупрестѫпление.

И така, ако едно завѣщание бѫде изгубено по какъвто и да е начинъ или унищожено отъ форсъ мажьоръ, неговото сѫществуване може да бѫде доказано съ свидѣтели, съ показанията на които ще трѣбва да се установятъ слѣдующитѣ три обстоятелства: а) сѫществуването на завѣщанието б) точното му съдържание, в) извършването му съгласно установенитѣ отъ закона форми за неговата действителность.

Професора по гражданското сѫдопроизв. г. П. Абрашевъ изсказва мнѣние, че, при ясността на текста на чл. 325 ал. I, на да ли може да има съмнѣние и свидѣтелски показания, за установяване облечената въ писменъ актъ сдѣлка, трѣбва да се допущатъ само, когато е доказана, самата наличность на внезапното бѣдствие.[1])

Какво е правото на завѣтникътъ, следъ като се установатъ тѣзи три обстоятелства? Завѣщанието се счита за възстановено, като да сѫществува, и възъ основа на така възстановеното завѣщание завѣтника действува спрѣмо когото трѣбва за да иска неговото испълнение, т. е. прѣдаването на завѣта и въвеждането му въ владѣние. Въ този случай се счита, че искътъ на завѣтника е *ex testamento*.

Това юридическо последствие е за всичкитѣ случаи, въ които се изгуби или унищожи завѣщанието. Било че завѣщанието е *унищожено* отъ случайно събитие или непрѣодолима сила, като пожаръ и други, било че то е *унищожено* чрезъ престѫпление или полупрестѫпление отъ заинтересованъ наследникъ или отъ трето лице съ или безъ знанието на последния, било че то е откраднато отъ нѣкого, било че то е изгубено по нѣкой начинъ; въ всичкитѣ тѣзи случаи, следъ установяването на гореозначенитѣ три обстоятелства,

---

[1]) П. Абрашевъ, Гражданско сѫдопроизводство, Т. II, стр. 289.

завѣтника получава право да счита завѣщанието за възстановено и на основание на възстановеното завѣщание да иска неговото испълнение на общо основание.

Въ това отношение ние се различаваме отъ французската доктрина и юриспруденция, които правятъ различие между случаитѣ, когато завѣщанието е унищожено отъ случайно събитие или форсъ мажьоръ и случаитѣ, когато то е унищожено чрезъ престжпление или полупрестжпление било отъ заинтересованъ наследникъ или отъ трето лице. Въ първия случай тѣ допущатъ, че завѣтникътъ действува по силата на завѣщанието, *ex testamento*, и може да иска неговото *испълнение;* а въ втория случай имаме работа съ причинени вреди и загуби, происходящи отъ унищожението на завѣщанието; съ други думи искътъ на завѣтникътъ е *ex delicto* или *ex quasi delicto*, за обезщетение.[1])

Ние, като се прекланяме предъ авторитета на тази доктрина и юриспруденция, не можемъ да я сподѣлимъ и усвоимъ въ случая. Защото *унищожението* на завѣщанието, безразлично какъ то е станало, е което дава право на завѣтникътъ да иска да го възстанови и на основание на възстановеното завѣщание да основе искътъ си. Защо едно *унищожение*, причинено отъ форсъ мажьоръ, да дава право да се иска испълнението на възстановеното завѣщание, а друго *унищожение*, причинено чрезъ престжпление или полупрестжпление, да не дава сжщото това право. Важното и сжществено въ случая е обстоятелството, че завѣщанието е *унищожено*, че именно това негово *унищожение* дава право да се иска възстановяване на унищоженото чрезъ посторонни доказателства. А авторътъ или причината на унищожението могатъ да създадатъ на завѣтника и второ едно право: да иска вреди и загуби. Напримѣръ, установява се, че завѣщанието е унищожено чрезъ престжпление отъ заинтересовано лице; въ такъвъ случай завѣтника има две права: а) едно да иска испълнение на възстановеното завѣщание, т. е. предаване на завѣта и б) или второто право да иска обезщетение отъ виновния въ размѣръ на завѣта. Отъ неговия изборъ зависи да заведе искъ *ex testamento*, или

---

[1]) Laurent, t. XIII, nº 114 и следующ. — Pand. fr., Vº *Donat.*, nº 6114 и сл. — Bandry-Lacantinerie, t. II, nº 1867 и др.

искъ *ex delicto*, или *ex quasi delicto* (чл. 56 и 57 отъ З. Д.) Това избирателно право принадлѣжи на завѣтникътъ само тогава, когато завѣтътъ е една сума пари или единъ замѣнимъ предметъ, напр. 100 кила ячемикъ. Ако завѣтътъ е единъ опрѣделенъ предметъ, незамѣнимъ, завѣтникътъ има само едно право — да иска предаването на завѣта въ натура. Ако се допусне право на завѣтника да иска пари вмѣсто точно опрѣделения предметъ, то нѣма да бѫде испълнена последната воля на завѣщателя. Напр. Х. завѣщава на У. една картина отъ известния художникъ Рембранъ. Завѣщанието унищожено отъ заинтересованъ наследникъ, понеже картината струва 200000 лева. То е възстановено съ свидѣтелски показания. Въ такъвъ случай завѣтника У. има право да иска само картината съ искъ *ex testamento*, а не вреди и загуби въ размѣръ на нейната стойность съ искъ *ex delicto* съгласно чл. 56 отъ З. Д., защото въ такъвъ случай би излѣзло, че У. получава завѣтъ не съгласно последната воля на Х.

Завѣтника може да иска, възъ основа на възстановеното завѣщание, вреди и загуби отъ лицето, което е унищожило завѣщанието, и тогава, когато завѣщания предметъ не сѫществува вече; напримѣръ, картината на Рембрана изчезнала или повредена. И размѣрътъ на обезщетението въ случая ще се опрѣдели отъ стойността на завѣщания предметъ, което той има въ момента на завеждане искътъ.

— Но може ли да се възрази, че, понеже сѫществуването на завѣщанието трѣбва да се докаже съ свидетели, искътъ на завѣтника ще се основава върху свидѣтелско доказателство, т. е. върху устенъ завѣтъ? Такова възражение би било съвършенно неоснователно, защото не е вѣрно, да се твърди, че завѣтника действува по силата на единъ устенъ завѣтъ, понеже той не иска да докаже, че му е направенъ устенъ завѣтъ; той ще доказва, че е имало едно завѣщание; въ силата на това завѣщание той действува. Освенъ това и свидѣтелитѣ не ще показватъ, че завѣщательтъ имъ е казалъ, че завѣщава въ полза на еди-кое лице; тѣ ще свидѣтелствуватъ, че сѫ виждали и чели завѣщанието. Това е принципътъ. Затруднение има само въ прилагането му.

— Особенно се среща затруднение и разногласие относително въпроса за представлението на доказателствата, за *onus probandi*.

— Първото затруднение, което се явява при възстановяване съдържанието на завѣщанието, е, че свидетелитѣ трѣбва да възстановятъ *точното* съдържание на завѣщанието, заедно съ точното съдържание на условнитѣ клаузи, ако е имало такива, защото твърде често само една дума може да реши участьта на завѣщателния актъ.

Още по-голѣмо е затруднението, когато свидетелитѣ ще трѣбва да възстановятъ *точното* съдържание на забелѣжкитѣ, които нотариуса е направилъ въ едно публично или тайно завѣщание за испълнение на предписанитѣ отъ закона форми за действителностьта на завѣщанието, защото отсжтствието само на една граматическа частица, напримѣръ на единъ съюзъ *и*, унищожава завѣщанието.

За да може да възстанови завѣщанието следъ распита на свидетелитѣ, въ смисълъ да произведе юридическо действие, сждътъ е длъженъ да се произнесе, не съдържа ли то пороци, които го унищожаватъ било отъ материална, било отъ формална страна, ако има такова искане. И наистина, следъ възстановяването на завѣщанието, ако наследника — ответникъ оборва завѣщанието като недействително, следва да се произнесе за неговата действителность; въ такъвъ случай той го признава за действително или за недействително. Ако го признае за действително, искътъ за неговото испълнение или за обезщетение се приема; ако ли го признае за недействително, искътъ за неговото испълнение или за врѣди и загуби се отхвърля, защото не може да се испълнява едно завѣщание, което е прогласено отъ сждътъ за недействително; защото не се плащатъ врѣди и загуби за унищожението на едно завѣщание, което, като недействително, не произвежда никакво юридическо действие въ полза на завѣтника. Правата на завѣтника възъ основа на възстановеното завѣщание сж сжщитѣ, каквито биха били, ако то да не бѣше унищожавано. Съ други думи противъ възстановеното завѣщание наследникътъ-ответникъ може да прави всичкитѣ възражения, които той би могълъ да направи, ако то да не бѣше унищожавано: може да иска унищожението му поматериални или формални причини, може да иска намалението му, ако то превишава располагаемата часть и пр.

До сега говорихме за унищожението на едно направено завѣщание; но може да се случи, че нѣкое лице *принуди*

завѣщателя да *измѣни* направеното вече завѣщание. Измѣнението може да бѫде въ смисъль да го отмѣни изцѣло или да намали размѣра на завѣта. И въ този случай завѣтника има право да иска възстановяването на старото завѣщание и неговото испълнение. Но предполага се, че старото, измѣненото, завѣщание сѫществува и че ще трѣбва да се установи само факта на принуждението. Въ какво и какъ трѣбва да се изрази принуждението, е въпросъ, който изложихме накратко при коментирането на чл. 6. То трѣбва да бѫде констатирано съ сѫдебно решение; на основание на него да се прогласи измѣненото завѣщание за недействително, та да дойде на негово мѣсто първо.

Противъ волята на завѣщателя може да се извърши и друго престѫпление, а именно да се *възпрепятствува* на завѣщателя да направи завѣщание въ полза на извѣстно лице. Напримеръ, заинтересования наследникъ възпрепятствува на завѣщателя, който желае да направи завѣщание, да испълни волята си. Какво е правото въ този случай на прѣдполагаемия завѣтникъ? Ако наследника е употрѣбилъ за тази цель измама *(dol)* или насилие, предполагаемия завѣтникъ има право на искъ срещу наследникътъ за вреди и загуби съгласно чл. 56 и 57 отъ зак. за З. Д., защото нѣма направено завѣщание; но *възпрепятствуването* отъ страна на наследника е едно действие, което причинява вреда на оногова, въ полза на когото завѣщателя щѣше да направи завѣтъ, ако не бѣше възпрепятствуванъ. А пъкъ за всѣко врѣдоносно действие автора му отговаря спрѣмо уврѣденотото лице въ смисълъ, че трѣбва да му заплати причиненитѣ отъ действието врѣди и загуби.

Ищецътъ трѣбва да докаже на първо мѣсто, че завѣщателя е ималъ сериозно намѣрение да направи завѣщание въ негова полза и че той впоследствие билъ възпрепятствуванъ отъ наследника да го направи. Естеството на правото на ищеца е такова, че той не може да иска испълнението на едно направено завѣщание; такова искане би било неприемлимо; неговото искане ще бѫде: да му се платятъ врѣди и загуби по причина на действието, които то му причинява, като го лишава отъ облагитѣ на завѣщателното рас-

пореждане, което покойния щѣше да направи въ негова полза, ако не бѣше въспрепятствувалъ.[1])

Искътъ на ищецътъ ще бжде основанъ на чл. 56 и 57; но авторитѣ не сж съгласни върху характера на престжплението, споредъ който ще се опредѣли и искътъ. Едни искатъ, щото въспрепятствуването да е проявено чрезъ измама, *(dol)* и насилие; [2]) а други изискватъ, щото въспрепятствуването да е физическо.[3]) А Grenier казва, че е достатъчно, щото покойния да не е могълъ да изрази волята си вследствие на каквото и да е морално насилие (par suite de toute violence morale), на всѣко употрѣбено лукавство и всѣко хитро средство (moyen astucieux.)[4])

Мнението на Grenier отговаря най-вече на принципитѣ на чл. 56 и 57, върху който е основанъ искътъ, и първия отъ който казва: „*всѣко действие* на човѣка, което причинява вреда на другиго задължава тогова, по вината на когото е последвало то, да поправи вредата."

Какво действие е въспрепятствуването? Азъ искамъ да направя завѣщание, което сигурно щѣхъ да направя, ако единъ отъ моитѣ наследници не ми бѣ въспрепятствувалъ. А за естеството на въспрепятствуването *Furgole* казва, че искътъ се завежда срещу онѣзи, които сж причинили вредата, като сж въспрепятсвували направянето на завѣщанието. Достатъчно е, тѣ да сж причинили вредата съ тѣхно *действие*, за да бждатъ осждени да я поправятъ. Кое е това действие, въ какво и какъ то трѣбва да се изрази, е въпросъ на факта и на обстоятелствата, пълната прецѣнка на които зависи само отъ мждростьта на сждията. Сждията, обаче, не трѣбва да злоупотрѣбява съ своята суверенна власть. Той трѣбва да присжди вреди и загуби само тогава, когато положително е доказано, че намѣрението на завѣщателя да завѣщава е било сериозно и че той не е направилъ завѣщанието си само, защото е билъ въспрепятствуванъ отъ наследницитѣ.[5])

---

[1]) Pand. fr., V⁰ *Donat.*, n⁰ 6101 и след. — Dalloz, Sup. n⁰ 623. — Bandry-Lacantinerie, t. II, u⁰ 1865. — Pand. belges, t. LVIII, V⁰ *Legs*, n⁰ 85. — D. P. 1877.11.5.

[2]) Aubry Rau, t. V, § 647. — Furgole, t. I, p. 524.

[3]) Vazeille, t. I, sur l'art. 969, n⁰ 2.

[4]) Grenier, t. I, n⁰ 147 *bis*.

[5]) Laurent, t. XII, n⁰ 122.

Като мислимъ, че мнението на *Grenier* е най-правото наклонни сме, да го попълнимъ съ това, че не само положителното, материалното действие може да бѫде причина за присѫждане на вреди и загуби, но и едно *интелектуално въздействие* върху умътъ на единъ умирающъ да не направи завѣщание може да послужи като основание да се искатъ вреди и загуби. Туринския сѫдъ бѣ решилъ, че трѣбва да платятъ вреди и загуби онѣзи наследници, които раздумали единъ умирающъ, когато той щѣлъ да си прави завѣщанието, да го направи, като го увѣрили, че то е безполезно, понеже тѣ ще испълнятъ волята му тъй, както би я испълнили, ако да бѣше изразена писменно. Това решение е било касирано съгласно заключението на прочутия юрисконсултъ Merlin,[1]) но и до днесъ юриститѣ се възхищаватъ отъ мѫдритѣ мотиви на туринския сѫдъ и отъ здравата юридикция, лѣгнала въ тѣхната основа.[2]) А *Vazeille*, който иска, щото въспрепятствуване да бѫде *физическо*, живо го критикува. Юриспруденцията се е колебаяла по въпроса; има решения, които оспорватъ самото право на искъ за вреди и загуби, происходящи отъ въспрепятствуването на завѣщатеся да направи завѣщанието си, защото не могло съ свидѣтелски показания да се създаватъ завѣщатели распореждания. Когато едно лице е изявило желание да завѣщава и не е го реализирало по причина, че е било въспрепятствувано, волята му остава като простъ проектъ и не може да произведе никакво действие.[3])

Противъ тази юриспруденция е *Furgole*, който казва, че не е справедливо, щото тѣзи, които умрѣлия е искалъ да облагодѣтелствува да претърпяватъ вреди и загуби отъ действието на онѣзи, които сѫ парализирали добрата воля на покойния, като сѫ му въспрепятствували да си направи завѣщанието; че трѣбва да имъ се даде право да искатъ поправяне вредитѣ отъ това действие. Искътъ, който е породенъ отъ завѣщание, се представя само срещу наследницитѣ; а пъкъ искътъ за вреди и загуби може да се заведе противъ всѣкиго, който е попречилъ да се направи завѣ-

---

1) Merlin, Rép. V⁰ *Testam.*, sect. IV, § III.

2) Grenier, t. I, n⁰ 147.

3) D. P. 1854. V. 743.

щанието. Вследствие на острата критика юриспруденцията се промѣни, като призна, че истцитѣ въ такива случаи не действуватъ като завѣтници. Тѣ се оплакватъ отъ това, че имъ е било въспрепятствувано да бѫдатъ назначени такива. Тѣ не искатъ исплащането на завѣтъ; тѣ искатъ вреди и загуби срещу завѣта, който не имъ е направенъ.[1])

Размѣрътъ на вредитѣ и загубитѣ, които може да иска увреденото лице отъ въспрепятствуването да бѫде направено завѣщанието, трѣбва да бѫде равенъ на размѣрътъ на завѣта, който то би получило, ако завѣщанието бѣше направено.[2]) Ако се установи, напримѣръ, че завѣщателтъ е билъ решенъ да остави на завѣтника една четвърта часть отъ имотитѣ си, която възлиза на 100.000 лева, искътъ за обезщетението ще бѫде въ този размѣръ.

Следъ тѣзи общи сѫждения за резултатитѣ отъ възстановяването на унищоженото завѣщание и отъ въспрепятствуването да се направи такова, нека се спремъ върху нѣкои подробности за доказателствата, които трѣбва да се представятъ въ разнитѣ случаи.

Какво трѣбва да докаже завѣтника, когато той действува по едно завѣщание, което той не представлява, понеже е унищожено? Нека различимъ разнитѣ случаи. Когато завѣтникътъ се основава на чл. 325 ал. I отъ Гражданското Сѫдопроизводство, т. е. когато завѣщанието е било унищожено отъ случайно събитие или непреодолима сила, прилагатъ се принципитѣ, установени отъ този текстъ, а именно, че завѣтникътъ има право да иска да му се допуснатъ свидѣтели, и сѫдътъ е длъженъ да ги допусне.

Какво ще установятъ свидѣтелитѣ? Ние казахме, че чл. 325 предполага, че е имало едно завѣщание и че то е било унищожено отъ случайно събитие. Значи, най-напредъ свидѣтелитѣ трѣбва да покажатъ, че тѣ сѫ *виждали* завѣщанието, следователно то е сѫществувало. Но това не стига. Свидѣтелитѣ трѣбва да покажатъ, че сѫ *чели* съдържанието

---

1) D. P. 1865. II. 202.

2) Dalloz, Rép. V° *Dispos. entre vifs*, n° 2513, 1-o.

му исцѣло. Съ това ще се установи съдържанието и естеството на завѣтътъ.[1])

И това не стига. Понеже завѣщанието, за да бѫде действително, се прави по предписани отъ закона форми, завѣтника трѣбва да докаже чрезъ свидѣтелитѣ, че то е било направено при пълното имъ спазване. Ако е унищожено едно саморѫчно завѣщание, свидѣтелитѣ трѣбва да покажатъ, че тѣ сѫ го чели *исцѣло*, че то *исцѣло* е било написано, датирано и подписано отъ рѫката на завѣщателя; че тѣ познаватъ почеркътъ на последния.

Ако ли пъкъ унищоженото завѣщание е било публично, свидѣтелитѣ трѣбва да покажатъ, че сѫ чели освенъ съдържанието, но и всичкитѣ белѣжки, направени отъ нотариуса за спазване предписанитѣ отъ закона форми. Ако завѣщанието е било тайно, тѣ трѣбва да възпроизведатъ точното съдържание на надписътъ върху пликътъ, въ който е било вложено завѣщанието.

Само по себе си се разбира, че завѣтникътъ трѣбва да докаже и форсъ-мажьора, защото той твърди, че завѣщанието е унищожено отъ нея.

И така, *завѣтника* трѣбва да докаже съ свидѣтелитѣ: сѫществуването на завѣщанието, неговото точно съдържание, редовното му извършване съ спазване на всички установени отъ закона форми и форсъ-мажьорътъ, който го е унищожилъ.

Защо въ случая върху *завѣтника* пада тяжестьта да доказва и обстоятелството, че завѣщанието е било направено при спазване на всичкитѣ предписани отъ закона, подъ страхъ на недействителность, форми, когато обикновенно, при сѫществуване на завѣщанието, това обстоятелство се доказва отъ наследника — отвѣтникъ, срещу когото се представлява завѣщанието? Защото унищожението на завѣщанието измѣнява по необходимость ролитѣ; онзи, който не представи завѣщанието, нѣма никакъвъ титръ; ако претендира, че е ималъ такъвъ, той е, който трѣбва да го докаже; а пъкъ имаме титръ само тогава, когато той е валиденъ по форма.

---

[1]) Pand. fran., V° *Donat.*, n° 6120 и след.— Dallоz, *sup. V° Dispos. entre vifs*, n° 619. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 1367. — Huc, t. VI, n° 266. — D. P. 1877. II. 181.

Завѣтника не може да стовари доказателството върху наследника-отвѣтникъ, защото той не може да оборва непредставенъ титръ.[1])

Отъ изложеното става ясно, колко е мѫчно възстановяването на едно изгубено или унищожено завѣщание.

— Когато е въпросъ за възстановяването на едно публично или тайно завѣщание, колко души свидетели трѣбва да представи завѣтникътъ? Нѣкои поддържатъ, че въ този случай числото на свидетелитѣ не трѣбва да бѫде по-малко отъ числото на инструментарнитѣ свидетели, които законътъ изисква за извършване на завѣщанието. Това искане е произволно, защото то не се основава нито на текста, нито на принципитѣ.[2])

— Не е въ сѫщото положение въпросътъ, когато се касае за възстановяването на едно завѣщание, унищожено чрезъ престѫпление или полупрестѫпление. Исхождайки отъ мисъльта, че завѣщанието обикновенно се унищожава отъ заинтересовани наследници, когато тѣ считатъ, че то е било редовно извършено и като такова ще ги уврѣди, нѣкои казватъ, че това само съображение е достатъчно да оправдае презумцията, че завѣщанието е било извършено при спазване на всичкитѣ установени отъ закона форми; че като такова то произвежда всичкото си действие; иначе, ако то съдържаше пороци, които могатъ да го унищожатъ чрезъ сѫдъ, наследницитѣ нѣмаше да прибѣгватъ до престѫпното му учищожение.[3]) Така, *Bayle-Mouillard* твърди, че унищожението на завѣщанието доказва неговата валидность, понеже презумцията е въ полза на неговата редовность.[4]) А *Demolombe* казва: „когато искътъ, основанъ върху унищожението на едно завѣщание, е заведенъ срещу самия авторъ на унищожението, доказателството за редовностьта на актътъ не е необходимо нужно *(n'est pas indispensable)*"[5]).

---

[1]) Laurent, t. XIII, n⁰ 116. — *срав.* Toullier, t. III, n⁰ 666. — Troplong, t. III, n⁰ 1453.—Ricci, t. III n⁰ 89 *bis*.—Demolombe, t. XXI, n⁰ 34. — D. P. 1863. II. 5.

[2]) Furgole, t. I, p. 524.—Dalloz, Rép. n⁰ 2527.

[3]) Dalloz, Rép. v⁰ *Disp.*, n⁰ 2526.

[4]) Bayle-Mouillard, t. II, p. 240, note *e*.

[5]) Demolombe, t. XXI, n⁰ 32.

А Ricci казва: „но, ако унищожението на завѣщанието е било мошеническо *(dolosa)*, трѣбва да се предполага *(è a presumersi)* въ този случай, че завѣщанието е било валидно; а иначе не би имали интересъ да го унищожаватъ".[1])

Laurent живо критикува теорията за презумпцията за действителностьта на завѣщанието по тази проста причина, че нѣма презумция безъ законъ.[2])

Ние мислимъ, че мнението на Laurent е правото, защото, освенъ аргумента, че нѣма законна презумция, безъ тя да е установена изрично отъ законъ, има и други съображения, по които трѣбва да се отхвърли, безъ друго, теорията за презумцията въ полза на редовностьта на унищоженото презъ престжпление завѣщание. Ако е вѣренъ принципътъ, че нѣма законна презумция безъ законъ, той е още повече такъвъ за случая, когато законътъ изисква *изрична писменна* забелѣжка за спазване на известна форма. Може би завѣщанието да е съдьржало даже явни пороци, които сж отъ естество да унищожатъ завѣщанието неминуемо, а пъкъ наследника, не знаящъ распорежданията на закона, го счита за редовно, понеже вижда върху му подписъ или печатъ на нотариуса (въ преписа); може би завѣщанието да съдьржа такива тънки пороци, които сж биле разисквани отъ доктрината и юриспруденцията, и то такива, които правятъ завѣщанието недействително, а пъкъ наследника го мисли за съвършенно редовно. Когато е известно, че липсата само на единъ съюзъ *и* може да унищожи предъ сжда едно завѣщание, какъ може да се презюмира, че то е съвършенно редовно само отъ факта на неговото унищожение, който фактъ е резултатъ на едно заблуждение, на една грѣшка отъ страна на наследника. Не е важно, какво е било мнението на наследника за редовностьта или нередовностьта на завѣщанието, но важно е, да ли *въ действителность* сж биле спазени установенитѣ отъ закона форми. Освенъ това, теорията за презумцията върху редовностьта на завѣщанието е и противъ принципътъ, по който всѣко съмнѣние върху обстоятелството, да ли сж спазени формитѣ при направата на едно завѣщание, се тълкува противъ пос-

[1]) Ricci, t. III, nº 39 bis.
[2]) Laurent, t. XIII, nº 117.

ледното. А пъкъ, кога има най-голѣмо съмнѣние върху това обстоятелство? Не тогава ли, когато странитѣ и сѫдътъ сѫ принудени да възстановяватъ констатирането за испълнението на формалноститѣ възъ основа на показанията на свидѣтели, интелекта и паметьта на които не сѫ въ състояние да схванатъ всичкитѣ тънкости на обстоятелствата, установяването на които ще се иска съ тѣхната помощь.

Доказателствата — свидѣтелски показания — се представляватъ по сѫщия начинъ и тогава, когато искътъ е основанъ на чл. 56 и 57 отъ З. Д. Възстановяването на завѣщанието и въ този случай става по сѫщитѣ правила, по които става, когато то се иска възъ основа на чл. 325 ал. I. отъ Гражд. Сѫдопроизводство. Завѣтника и тука трѣбва да установи тритѣхъ упоменати обстоятелства, а тъй сѫщо и обстоятелството, че отвѣтника е виновния за унищожение на завѣщанието.

Ако завѣщанието е загубено по *небрежность*, завѣтника има ли право да иска възстановяването му съгласно чл. 325 ал. I Гражд. Сѫдопроизводство?

Закона не прави никакво различие между причинитѣ на изгубването; то може да е станало по небрежность или съвършенно случайно. Споредъ текста на чл. 325 всѣко изгубване на единъ актъ може да се доказва съ свидѣтелски показания. А тамъ, гдето закона не различава, ние нѣмаме право да различаваме. Ето защо ние мислимъ, че и въ този случай е приложимъ чл. 325 отъ Граж. Сѫдопр. Вѣрно е че има голѣма опасность отъ безразборното възстановяване на завѣщанията, но това е работа на законодателя. Французскитѣ сѫдилища твърде мѫчно приематъ искъ за възстановяване. Това недовѣрие на сѫдилищата е оправдано. Ние ше припомнимъ единъ процесъ, въ който обстоятелствата сѫ биле твърде благоприятни за завѣтника. Завѣщанието е било четено въ присѫтствието на всичкитѣ членове отъ семейството на завѣщателя, който е заповѣдалъ да се депозира у нотариуса, у когото то е било и зарегистрирано. Въпрѣки тази благоприятна обстановка, сѫдътъ отхвърлилъ искътъ по следующитѣ мотиви: „ако се допуснаха подобни доказателства, мѫдритѣ распореждания на закона лесно били биха заобиколени; стига да се представи на предсѣдателя едно лъжливо завѣщание *(un testament suppose)*, което впослед-

ствие унищожаватъ, за да направятъ невъзможна провѣрката на почерка и подписътъ; спокойствието и сигурностьта на семействата би били разклатени.“ *Demolombe* намира, че тѣзи мотиви, колкото и да сж здрави, не сж юридически.[1])

Практиката на нашия Касац. Сждъ въ това отношение е въ противенъ смисъль. Касац. Сждъ тълкува чл. 325 п. I отъ Граж. Сждопр. съвършенно ограничително въ смисълъ, че „изгубването“ на документа трѣбва да е причинено отъ внезапно бѣдствие, като пожаръ, наводнение, кражба. Той не допуща изгубване въ пияно състояние. Ето какво казва той въ едно свое решение: „Създаденото отъ п. I на чл. 325 отъ Г. С. изключение има предъ видъ едно „внезапно бѣдствие“, което е дошло изведнажъ неочаквано и противъ волята на лицето, което е притѣжавало, но изгубило писменния си документъ вледствие на това внезапно бѣдствие. Отъ посоченитѣ примѣри въ този пунктъ явствува, какво трѣбва да бжде внезапното бѣдствие. Пиянството, обаче, вследствие на което едно лице би се турило въ безсъзнателность, така щото да не може да разбире значението и важностьта на документа, нито да ржководи постжпкитѣ си за неговото запазване, не е бѣдствие внезапно, което настжпва въпреки волята на лицето, което е притѣжавало документа. Та и да се приеме за минута, че едно лице въ лудостьта си, която се явява отъ пиянство, би могло да изгуби единъ документъ то пакъ това изгубване не може да се отдаде на едно внезапно бѣдствие, на една непреодолима сила, която да допуща да се доказва съдържанието на документа съ свидѣтели.“[2])

Завѣтникътъ нѣма право да иска възстановяването на завѣщанието, макаръ то да е унищожено отъ случайно събитие или форсъ мажьоръ, ако унищожението е станало при живота на завѣщателя и той, знаейки унищожението му, не е го подновилъ. Съ въздържанието си да поднови унищоженото завѣщание, той мълчаливо го е отмѣнилъ.[3]) Прочее, въ случая завѣтника не може да иска прилагането на чл. 325 ал. I отъ Граждан. Сждопр. И действително, ако има мълчаливо отмѣнение, когато завѣщательтъ самъ унищожи за-

[1]) Demolombe, t. XXI, n⁰ 35.

[2]) К. Р. n⁰ 412/909 г. II, Г. О.

[3]) Laurent, t. XIII, n⁰ 121. — Pand. fr., V⁰ *Donat.*, n⁰ 6165. — Demolombe, t. XXI, n⁰ 35. — D. P. 1877. 11. 181.

вѣщанието, като го скжса, сжщото може да се каже и за случая, когато той знае, че завѣщанието му е унищожено по нѣкоя причина и не го подновява. Неподновяването му е равносилно на това, като той самъ да го е унищожилъ.

Тъй сжщо ще има мълчаливо отмѣнение и въ случая, когато единъ отъ наследницитѣ, още при живота на завѣщателя, скжса или откраднe завѣщанието и завѣщателя, знаейки това унищожение, не подновява завѣщанието. И въ този случай завѣтника нѣма право, следъ отваряне на наследството, да иска да възстанови, съгласно чл. 325 ал. I отъ Гражд. Сждопр., унищоженото чрезъ престжпление завѣщание. Доказателствата трѣбва да сж явни: *manifestissimis probationibus.*

Тукъ ние третираме въпроса за унищожението на самия завѣщателенъ актъ. Тази материя не трѣбва да се смесва съ унищожението на завѣщания *предметъ* вследствие на форсъ мажьоръ. Тя се разрѣшава отъ чл. 163. Има доста въпроси, които сж общи и на двете материи; но сжщностьта имъ е основно различна. Това ще стане ясно отъ коментирането на чл. 163.

Материята за унищожението на завѣщанията и тѣхното възстановяване е една отъ най-деликатнитѣ, и сждията е дълженъ да я обсжжда съ надлѣжното внимание, като влага въ решенията си знание и мждрость, защото много отъ въпроситѣ по нея той решава суверенно.

При това доказателството за възстановлението на исчезналото завѣщание става по-легко, ако има начало на писменни доказателства, напримѣръ, ако се представи едно писмо отъ завѣщателя, намѣрено у едно трето лице, съ което писмо завѣщателя пише на това последното, че е направилъ редовно завѣщанието си, съ което той е облагодѣтелствувалъ еди кои лица и учреждения.

Членъ 60.[1])

Саморжчното завѣщание трѣбва да е написано цѣло съ ржката на завѣщателя и да е подписано отъ него съ обозначение деньтъ, месецътъ и годината, когато е направено.

Подписа на завѣщателя трѣбва да е въ края на завѣщанието.

[1]) С. Л. 775; С. Ѫ. 970.

Саморжчното завѣщание е това, което е цѣло написано, датирано и подписано съ ржката на завѣщателя. Саморжчното завѣщание се нарича ологлафно, което произлиза отъ гръцкого *holos*, цѣло и *graphein*, пиша. Тази форма на завѣщание е твърде удобна и полезна за нѣкои лица, които по физически недостатъкъ не могатъ да завѣщаватъ съ нотариални завѣщания, като напримѣръ глухо-нѣмитѣ и нѣмитѣ (чл. 70). Нѣмитѣ и глухонѣмитѣ не могатъ да диктуватъ последнята си воля на нотариуса, както това се изисква за действителностьта на публичното завѣщание (чл. 63), а глухо-нѣмитѣ не ще могатъ да чуятъ прочитането на завѣщанието, което се предписва отъ сжщия членъ. Слѣпитѣ тъй сжщо не могатъ да правятъ, както ще видимъ отъ чл. 99, саморжчни завѣщания.

Чл. 60 предписва три формалности: 1-о *саморжчно* написване на завѣщанието, 2-о *саморжчно датиране* и 3-о *саморжченъ подписъ*.

Саморжчното написване. За тази формалность се изисква: завѣщанието да е написано *цѣло съ ржката* на самиятъ завѣщатель. На тази формалность се обръща особенно внимание. По този въпросъ *Pothier* казва: „само една дума, която би се написала отъ ржката на друго лице, би направила завѣщанието недействително, макаръ тази дума и да е излишна *(superflu)* въ завѣщанието; защото не би било възможно да се каже, че завѣщанието е написано *цѣло* съ ржката на завѣщательтъ, нѣщо което е една сжщественна за завѣщанието форма.[1]) По мнѣнието на сжщия *Pothier* и други автори,[2]) за да може една дума, вписана въ саморжчното завѣщание отъ едно трето лице, да опорочи актътъ, трѣбва да се констатира, че тя е турена въ завѣщанието *съ знанието или съгласието* на завѣщателя; и наопаки, вписаната отъ трето лице дума въ саморжчното завѣщание *безъ знанието* на завѣщателя не опорочава завѣщатемния актъ,

---

1) Pothier, *Des donations testamentaires*, t. VIII, § 10, p. 229. — Ricci, t. III n° 211.

2) Buniva, *Delle successioni*, p. 225. — Pand. fr., V° *Donat*, n° 6279. — Michaux., Tr. des testam, n° 1705,— Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 1896. — Huc, t. VI, n° 269. — Arntz., t. II n° 1969.—Thiry, t. II, n° 396.—Bayle-Mouillard, t. II, n° 228 note *a*. — Demante, t. IV, n° 115 bis. — Dalloz, Rép. V° Dispos. entr vifs, n° 2521; Sup., n° 644. — D. P. 1873. V. 442; 1875. V. 423.

„защото, — казва Pothier, — не трѣбва унищожението на едно завѣщание, което е направено въ законна форма, като е написано *цѣло* отъ ржката на завѣщателя, да зависи отъ едно трето лице."

Но третото лице може не само да впише между редоветѣ нѣкоя дума, но и да напише, било на полето, било на края на завѣщанието, цѣла забелѣжка (apostille), а тъй сжщо може да направи и нѣкои поправки *(Surcharges)*. Така забелѣжкитѣ и поправкитѣ правятъ ли завѣщанието недействително? За разрешението на този въпросъ трѣбва да се гледа на това обстоятелство, да ли апостиллътъ или поправката е била написана въ завѣщанието *съ* или *безъ* знанието на завѣщателя: въ първия случай завѣщанието е недействително, а въ втория — действителнс.

Завѣщанието може да бжде написано на който и да е езикъ; закона не предписва никаква формалность въ това отношиние за саморжчното завѣщание. И това е твърде естествено, защото завѣщателя въ това отношение трѣбва да е свободенъ да си напише завѣщанието на който езикъ обича, или на който може по свободно да излага мислитѣ си[1]). Другъ е въпроса за нотариалното завѣщание, което се пише отъ нотариуса; тамъ завѣщателя трѣбва да диктува последната си воля на български, защото нотариуса действува, като сждебенъ чиновникъ, а сждебния езикъ е българскиятъ.

Закона за сждебния езикъ не може да се приложи къмъ саморжчното завѣщание, което, както ще видимъ по-нататъкъ, не е сждебенъ, но чисто частенъ, домашенъ актъ.

Законътъ не забранява, щото завѣщанието да бжде написано *съ моливъ*, следователно завѣщателя може да се ползува, при написване завѣщанието, и съ мастило, и съ моливъ[2]). Противъ написванивто съ моливъ може да се възрази: първо, че такова писмо лесно се заличава и второ, че завѣщание, написано съ моливъ, по-скоро може да се счита като проектъ на черновка, а не окончателно завѣщание. Че

---

[1]) Laurent, t. XIII, n° 170. — Huc. t. VI, n° 269. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 1901.— Pand. Fr., v° *Donat*, n° 6309. — Ricci, t. III. n° 208.

[2]) Pand. Fr., v° *Donat.*, n° 6307. — Dalloz, Sup., n° 646. — Huc, t. VI, n° 269. — Maton, *Diction*, t. V, p. 578. — Arntz. t. II, n° 1961. — *Pasic.* 1885. II. 118. — D. P. 1883, II. 60.; 1893. 2. 502.

написаното съ моливъ скоро се заличава, нѣма голѣмо значение, защото завѣщанието може да е написано съ направено отъ сажди или отъ другъ нѣкой домашенъ съставъ мастило, което се изгубва отъ книгата толкова же лесно, колкото и молива. Неудобството отъ моливътъ трѣбва да отстжпи на нуждата въ много случаи, въ които завѣщателя не ще има на расположение въ минутата, въ която пожелае да направи завѣщанието си, нито мастило, нито перо. *Laurent* цитира едно решение на Екския сждъ, който е валидиралъ едно завѣщание, написано съ моливъ отъ единъ овчаръ, който, въ своето уединение въ гората, не могалъ да намѣри обикновеннитѣ материали за писание.

Второто възражение противъ моливътъ, по видимому, е по-сериозно, но и то не може да накара да се гледа на написаното съ моливъ завѣщание, като на недействително, защото то е по сжществото на въпроса, т. е. въпросъ на факта. Сждътъ ще реши, да ли такова завѣщание е само проектъ или окончателно завѣщание.

Може ли завѣщателя да напише една часть отъ завѣщанието съ мастило, а другата часть съ моливъ? И този въпросъ трѣбва да получи положителенъ отговоръ, защото закона не забранява подобно нѣщо; а има случаи, въ които завѣщателя нѣма възможность да си довърши завѣщанието съ мастило, ако го е захваналъ съ такова и наопаки, защото може да исчезне мастилото или молива и той, като не може, по разни причини, да намѣри сжщото, довършва завѣщанието съ друго.

Никой не е длъженъ да свърши саморжчното си завѣщание въ извѣстенъ периодъ непрекжснато; завѣщанието може да се пише въ продължение на нѣколко дни, даже недѣли и повече, и то съ прекжсване.[1]) Въ това именно прекжсване може да стане нужда, щото завѣщателя да прибѣгне, за довършване завѣщаннето или къмъ моливъ или къмъ друго мастило. Но разбира се, че тѣзи случаи ще сж исключителни и, когато сждътъ ще ги обсжжда, като такива, при разрешението въпроса за факта, трѣбва да се произнесе, съ сериозна мотивировка, да ли така написаното

---

[1]) Laurent, t. XIII, n⁰ 173. — Huc., t. VI, n⁰ 271. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n⁰ 1919.—Pand fr., V' *Donat*, n⁰ 6310.—D. P. 1909. 2. 120.

завѣщание е единъ проектъ за завѣщание, подписанъ отъ завѣщателя, или е окончателно завѣщание, което завѣщателя е написалъ съ мастило и моливъ или не съ еднакви мастила, по уважителни причини.

Завѣщанието може да бѫде написано на нѣколко отдѣлни листа, които могатъ да се различаватъ помежду си не само по качество, но и по външность, като форматъ, цвѣтъ и др. И въ такъвъ случай всѣки листъ трѣбва да е написанъ *цѣлъ* само съ ржката на завѣщателя.[1]) Когато завѣщанието се състои отъ нѣколко отдѣлни листа, нѣма нужда, щото всѣки листъ отдѣлно да е датиранъ и подписанъ отъ завѣщателя, понеже всѣки листъ отдѣлно е часть отъ завѣщанието, а всичкитѣ тѣзи листове заедно образуватъ едно цѣло, къмъ което именно трѣбва и да се отнася датата и подписа. Отъ това следва, че въ такъвъ случай само последния листъ, който е края на актътъ, трѣбва да е датиранъ и подписанъ отъ завѣщателя. Да искаме, щото всѣки листъ да е отдѣлно датиранъ и подписанъ отъ завѣщателя, значи да предполагаме, че всѣки листъ е особно завѣщание, когато въ сѫщность той е само часть отъ завѣщанието.[2])

Действително ли е олографическото завѣщание, ако завѣщателя е датиралъ и подписалъ всѣки листъ отдѣлно, когато завѣщанието се състои отъ нѣколко листове, или ако завѣщателя е датиралъ и подписалъ всяка страница отъ завѣщанието състояще се отъ единъ листъ? Закона постановява, подъ страхъ на недействителность, само, че подписа на завѣщателя трѣбва да е въ краятъ на завѣщанието, следователно по аргумента *à contrario* всѣко завѣщание, подписътъ на което не е въ края, но въ средата или другаде, е невалидно. Но тука въпроса е малко иначе: на края на завѣщанието има подписъ на завѣщателя, но има подписи и другаде. Споредъ нашето мнѣние въ такъвъ случай излишеството на подписитѣ въ завѣщанието опорочава последното. *Utile per inutile non vitiatur*, или: *quod abundat, non vitiat.*

По-горѣ казахме, че завѣщанието, което се състои отъ нѣколко отдѣлни листове, е валидно и тогава, когато тѣзи

---

[1]) Ricci, t. III, n⁰ 209. — Pand. fr., V⁰ *Donat.*, n⁰ 6314. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n⁰ 1935.—D. P. 1909. 2. 120.

[2]) Laurent, t. XIII, n⁰ 174.—Dalloz, Sup., n⁰ 656.—Huc., t. VI, n⁰ 271 и др.—Ricci, t. III, n⁰ 209.

листове вѫтрешно и външно различаватъ помежду си; но тѣзи случаи, въ които завѣщанието е написано на нееднакви отдѣлни листове, трѣбва да се считатъ като изключителни, предизвикани отъ нѣкоя необходимость. Въ такъвъ случай трѣбва да се обръща особенно внимание върху това обстоятелство, да ли всичкитѣ листове сѫ написани *цѣли* само съ ржката на завѣщателя.

Саморжчното завѣщание може да бѫде написано въ форма на писмо *(lettre missive)*, отправено до единъ приятель; въ такъвъ случай трѣбва да се испълнятъ тритѣ формалности: писмото да е цѣло написано, датирано и подписано въ края отъ ржката на завѣщателя,[1]) Когато завѣщанието е съставено въ форма на писмо, може да възникне едно съмнѣние, че това писмо не е окончателно завѣщание, но е само проектъ. Това е въпросъ, който ще се решава отъ сѫдътъ.

Ако завѣщателя, като се намира въ едно мѣсто изолирано, гдето, по разни причини, не може да намѣри ни перо, ни мастило, ни моливъ, ни книга, е изложилъ последнята си воля на стѣната съ въгленъ или съ издълбание на вратата съ какъвто и да е инструментъ, това издълбавание ще се приеме за действително завѣщание, стига сѫдътъ да го признае, че то е сериозна работа, и че завѣщателя не е можалъ да го напише на книга[2]).

Названието, което завѣщателя е далъ на завѣщателния актъ, или съвършенното отсѫтствие на такова название въ актътъ, нѣма никакво влияние върху действителностьта на завѣщанието. Завѣщателя може да озаглави актътъ съ думата *„духовно"* или *„последня воля"*, или пъкъ може да не тури никакво заглавие. За да се счете актътъ за завѣщание, достатъчно е да се вижда отъ съдьржанието му, че съдържащитѣ се въ него распореждания сѫ распореждания относително распредѣлението на имотитѣ на завѣщателя следъ смъртьта му, т. е. да се вижда, че съ тѣзи распореждания се установяватъ наследници или завѣти (чл. 112).

При това завѣщание закона не опредѣля сакраментални думи, които завѣщателя трѣбва да употреби, за да се види,

---

1) Ricci. t. III. n⁰ 210. — Pand fran.' V⁰ Donat n⁰ 6588. — Huc t. VI. n⁰ 269.—Dalloz, Sup., n⁰ 635. — Pand belges, t. LVIII, V⁰ *lettres missives*, n⁰ 190.—D. P. 1873. I. 13; 1879. I. 298; 1892. II. 433. 1910. 2. 44. — Pand. fr, 1900. I. 348 и др.

2) Mourlon, *Répétitions*, t. II p. 411—412. — Picot. t. I. p. 582.

че той завещава. Той може да употреби разни термини, като напримѣръ: „давамъ“ „права дарение“ „облагодѣтелствувамъ“ и пр. стига, както казахме, да се вижда, че той разполага за следъ смъртьта си. Но, ако отъ завѣщанието не може да се разбере, да ли завѣщателя прави завѣтъ или дарение, трѣбва да се даде на завѣщателното разпореждане такова тълкувание, което да му даде действие.

Завѣщанието трѣбва да е написано съ такъвъ почеркъ, който да може да се чете, защото всѣка дума, която не може да се прочете, ще се счита, като ненаписана. Ако ли пъкъ цѣлото завѣщание е написано така, щото не може да се прочете, то ще остане недействително[1]).

Изложеното до тука се отнася само до *написването* на завѣщанието. Но твърде е възможно, щото една дума, една фраза или едно цѣло разпореждане отъ съдьржанието на завѣщанието да е *заличено* или *остъргано*. Какво влияние иматъ тѣзи заличавания и остъргвания за валидностьта на завѣщанието? И тука трѣбва да се обръща внимание, отъ кого е направено заличаването или остъргването. Ако се окаже, че то е направено отъ самия завѣщатель, то се предполага, че самъ завѣщателя е желалъ да уничтожи извѣстна дума или фраза и въ такъвъ случай се счита, че заличеното или остърганото разпореждане е несъществующе и, като такова, неимѣюще никакво действие. Ако ли пъкъ е установено, че заличаването или остъргването е извършено отъ трето лице, то трѣбва да се гледа, да ли третото лице е направило това заличаване *съ* или *безъ* знанието на завѣщателя[2]). Когато се установи, че третото лице е заличило извѣстно разпореждане отъ завѣщанието *съ знанието* на завѣщателя, то не само заличеното разпореждане, но и цѣлото завѣщание е недействително; ако ли пъкъ се установи, че третото лице *безъ знанието* на завѣщателя е заличило една дума, или една фраза, или едно цѣло разпореждане отъ завѣщанието, това заличаване не може да има никакво влияние върху действителностьта както на цѣлото завѣщание, тъй и на самото заличено разпореждане. Въ такъвъ случай заличаването се счита, като не-

---

[1]) Laurent, t. XIII nº 181. — Dalloz, Rép., nº 2640, 2711.

[2]) Ricci, t. III, nº 212.

сѫществующе, и, ако заличенитѣ думи се четатъ, зал
ченото си остава въ сила, ако ли пъкъ заличеното не мо
вече да се прочете, то не ще има никаква сила, защото
се счита като съвършенно исчезнало. Ако ли завѣтника пр
търпи загуба отъ това заличаване, той има право да ис
вреди и загуби отъ третото лице, което е извършило зал
чаването[1]).

Датирането на завѣщанието. Втория сѫществен ел
ментъ отъ завѣщателнитѣ разпореждания е датата на зав
щанието. Закона изисква дата на завѣщанието, подъ стра
на недействителность, по следующитѣ двѣ важни причин
1-о да се знае точно, въ кое време е направено завѣщ
нието, за да може да се знае, *способенъ* ли е билъ завѣщ
теля въ онова време да завѣщава, или пъкъ завѣщателни
разпореждания сѫ недействителни по нѣкоя причина, кое
е правила завѣщателя въ онова време *неспособенъ* да зав
щава; 2-о ако има двѣ завѣщания, които съдържатъ пр
тивни и несъвмѣстими разпореждания, да се знае, кое о
тѣхъ е последното, което ще се предпочете предъ по-ра
написаното по правилото *In testamentis novissimae scriptu
praevalent*[2]).

Датирането е точното обозначение на времето, въ ко
се извършва известно действие. И наистина, чл. 60, като
вори за датата на ологрaфическото завѣщание, постанов
че датирането трѣбва да се състои въ обозначение на *день
месецътъ* и *годината*. Нѣма нужда да се обозначава и *час*

Ако въ завѣщанието липсва единъ отъ изброенитѣ
датата елементи, напр. годината или месецътъ и деньтъ,
вѣщанието е недействително. Така, завѣщанието трѣбва
се счете за недействително, ако е обозначено само годин
и месеца безъ обозначение деньтъ; недействително е т
сѫщо завѣщанието, въ което е обозначено само месец
деня безъ да е обозначена годината, и така нататъкъ.
тозъ смисъль се произнасятъ италианскитѣ автори и

---

[1]) Laurent, t. XIII, n⁰ 185. — Pand. Fr., v⁰ *Donat*, n⁰ 6331.—Ba
Lacantinerie, t. II, n⁰ 1909.

[2]) Laurent, t. XIII, n⁰ 188. — Buniva, *Delle Successioni*, p. 21
Ricci. t. III, n⁰ 213.

лианската юриспруденция, а тъй сѫщо и нѣкои французски автори.[1])

Датата трѣбва да е написана съ ржката на завѣщателя. Ако тя не е обозначена, завѣщанието е недействително и никакво доказателство, че завѣщанието е написано еди-кой день, еди-кой месецъ и еди коя година отъ завѣщателя, при здравъ умъ, не се допуща.

Датата на завѣщанието трѣбва да е пълна и действителна, т. е. да обозначава истинското време, въ което завѣщанието е написано, а не нѣкоя измислена дада. Но твърде често се случава, че датата може да е: *непълна, погрѣшна, неточна* и *неизвестна.* Датата е *непълна*, когато липсва указанието на деньтъ, или на месецътъ, или на годината; датата е *погрѣшна*, когато има прескочена една цифра отъ числото, обозначающе годината, напримѣръ *хилядо осемдесеть и пета година*, тука е прескочена цифрата 8, която обозначава векътъ; или когато цифритѣ сѫ разбъркани, напримѣръ 1784 вместо 1874 г.; или когато е погрешна само една цифра, напримѣръ 1790 вместо 1890 г.; или напр. 31 априлий 1890 г.: тукъ е побъркана датата, защото месецъ априлий нѣма 31, а 30 дни. Датата е *неточна*, когато вместо действителна дата е написана *антидата*, напримѣръ завѣщанието е датирано отъ 1882 година, а то е написано на книга, изработена отъ една българска фабрика, отворена въ 1884 г., или—*постдата*, напримѣръ завѣщанието датирано съ 1891 г.; когато завѣщателя умрѣлъ презъ юлий месецъ 1890 г.; датата е *неизвестна*, когато има двѣ дати въ завѣщанието и не е известно, въ коя дата е писано завѣщанието; едната дата може даже да е заличена, но се чете.[2])

Какво е влиянието на тѣзи пороци въ датата върху действителностьта на завѣщанието? Тѣзи пороци и могатъ и не могатъ да влияятъ върху действителностьта на завѣщанието.

Когато непълнотата, погрешностьта, неточностьта и неизвестностьта въ датата е извършена отъ завѣщателя умишленно, завѣщанието е недействително, макаръ истинската дата

---

[1]) Ricci, t. III. n⁰ 213. — Buniva, n⁰ 546. — Demolombe, t. XXI, n⁰ 75—77.

[2]) Ricci, t. III. n⁰ 214—216.

и да може да се възстанови отъ съдържанието на самото завѣщание. Умишленността показва, че завѣщателя, по разни причини, е *желаялъ* да вмъкне една неформалность, която да направи завѣщанието недействително.[1])

Когато неправилността въ датата е произлѣзла неумишленно, когато тя е резултатъ отъ една случайность или отъ несъглеждане, тя може да се поправи и завѣщанието да е действително. Поправлението на неправилността може да стане при двѣ условия: 1. да е възможно пълното и точно възстановление на действителната дата; 2. елементитѣ за възстановление на датата трѣбва да се намиратъ *въ самото завѣщание*, а не другаде, или както се изразява *Dumoulin: Ex ipsomet testamento, non aliunde (non extrinsecus).*[2]) Приложението на принципа *Ex ipsomet testamento*, отъ самото завѣщание, *non aliunde*, а не другаде, е въпросъ на фактътъ, и като такъвъ всѣкога ще зависи отъ благоразумното оцѣнение на сѫдътъ. Но всѣкога трѣбва да се помни, че никакви доказателства, находящи се вънъ отъ текста на завѣщанието, не се приематъ за възстановлението на действителната дата. Напримѣръ, завѣщателя пише на **X.**, че той, завѣщателя, е направилъ завѣщанието си на *на 5 мартъ 1890 г.*, съ което му завѣщава една сума отъ 5000 лева. Това писмо на завѣщателя до **X.** не може да се земе, като елементъ, съ който може да се възстанови погрешната въ завѣщанието дата *1889*.

Ако въ завѣщанието нѣма никакви признаци и указания, по които може да се поправи допуснатата неправилность въ датата, завѣщанието е недействително, защото непълната, погрѣшната, неточната и неизвестната дата се счита, като несѫществующа.

Редътъ, въ който се пишатъ елементитѣ на датата, има ли значение за валидността на завѣщанието? Отъ текста на чл. 60 се вижда и цѣлта на законодателя относително датата и редътъ, по който се обозначава тя. Духътъ на

---

[1]) *Cas Palermo*, 16 marzo 1888; *Cas-Torino*, 27. VI. 1892.

[2]) Laurent, t. XIII, n⁰ 195. — Baudry-Lacantinerie, t. II. n⁰ 1950. — Picot, Code civil, t. I, p. 583. — Pand. fran., V⁰ *Donat.*, n⁰ 6484. — Dalloz, Sup. n⁰ 666. — Huc, t. VI, n⁰ 272. — Arntz, t. II, n⁰ 1963. — Thiry, t. II, n⁰ 396. — Pand. belges, t. VIII; V⁰ *Antidate*, n⁰ 80. — D. P. 1855, 1. 163; 1873. 1. 435; 1834. II. 227; 1886. I. 440; 1886. 1. 368; 1896. 1. 196; 1897. 1. 456; 1905. I. 184. — Buniva, p. 217. — Ricci, t. III. n⁰ 214.

законътъ е: да се знае точно, кой день е написано завѣщанието. Този день ще е ясенъ, който редъ и да приememъ. Все е еднаква очевидността, ако напишемъ *3 априлий 1891*, или *1891 априлий 3*. Ако редътъ въ нищо не ощърбява цѣлта на закона, той нѣма никакво влияние върху действителността на завѣщанието. Наистина, буквата на закона, като че посочва единъ редъ, по който трѣбва да се пише датата, съ изражението си: *„деньтъ, месеца и годината"*. Този редъ свидетелствува само, че системата на законодателя е била: да захваща отъ малкото (отъ деньтъ) и се въскачва къмъ по-голѣмото (месеца и годината). Но правилата на логиката не забраняватъ и противната система: да захванешъ съ годината и да свършешъ съ деньтъ, както това е направено въ други закони, напримѣръ 37 членъ отъ закона за нотариуситѣ, по който ще се обозначава, както ще видимъ по-нататъкъ, датата въ публичното завѣщание.

Гдѣ трѣбва да е мѣстото на датата? Закона не разрешава *изрично* този въпросъ, но отъ опредѣлението мѣстото на подписа, който трѣбва да е *последната дума* на завѣщанието, трѣбва да се заключава, че датата не може да бѫде подиръ подписа, защото подписа е, който дава санкция на цѣлото завѣщание, а датата, по изложенитѣ горе мотиви, се нуждае най-много отъ подобна санкция. Щомъ датата не може да бѫде после (даже на единъ и сѫщи редъ съ подписа) подписа, тя може да бѫде на всѣко мѣсто по-горе отъ подписа: въ началото, въ срѣдата и предпоследня, т. е. преди подписа.

Юриспруденцията на нашия Върх. К. Сѫдъ е въ противенъ смисълъ, а именно, че датата на саморѫчното завѣщание може да бѫде поставена по-долу отъ подписа. Така, апел. сѫдъ е констатиралъ, че датата е била поставена на единъ и половина редъ по-долу отъ подписа и че тя и въ този случай е редовна[1]) и съобразна съ буквата и духа на чл. 60.

Отъ буквата на текста на чл. 60 се вижда, че се опредѣля редътъ, по който трѣбва да следватъ тритѣ сѫще-

---

1) К. Р. № 2 отъ 20. I. 1925 Общо Събрание и К. Р. № 1329 отъ 25. XI. 1925 г., I. Г. О. (Юрид. Пр. XXVII годишнина, кн. 3, стр. 135).

ствени формалности на завѣщанието. Отъ този редъ се вижда, че на първо мѣсто иде *написването* на завѣщанието, на второ мѣсто — *датата* (деньтъ, месецътъ и годината) и най-на-края — *подписа*. Тъй щото, ако се придържаме о буквата на чл. 60, трѣбва да пишемъ датата следъ съдържанието на завѣщанието и преди подписътъ. Но датата може да бѫде турена и въ началото на завѣщанието или въ края; въ такъвъ случай завѣщанието ша бѫде действително.[1])

Датата на завѣщанието трѣбва да се напише следъ написването на завѣщанието, ако се турга къмъ края; или най-напредъ, ако тя се турга въ началото на завѣщанието.[2])

Законътъ не изисква, щото датата да бѫде написана съ слова; тя може да бѫде написана, по избора и желанието на завѣщателя, или цѣла само съ слова, или само съ цифри, или смѣсено — една часть съ цифри и една часть съ слова, — напр. месеца. Само въ нотариалнитѣ актове числата и номерата трѣбва да се пишатъ *и съ слова* (чл. 59 отъ закона за нотариуситѣ).

Законътъ не изисква още, щото въ завѣщанието да се обозначава мѣстонаписването му, при всичко че по обичай *мѣстото* се счита, като часть отъ датата.[3]) Мѣстото нѣма почти никакво значение, защото завѣщателя може да завѣщава на всѫдѣ изъ България, въ странство (чл. 88), на параходъ, по морета и океани, на пѫть, въ гората; съ една речь, въ такива мѣста, названието на които е неизвестно на завѣщателя.

Ако ли пъкъ мѣстонаписването на завѣщанието е обозначено, даже погрѣшно, то тази погрѣшка въ обозначението на мѣстонаписването на олографическото завѣщание нѣма никакво влияние върху дѣйствителностьта на завѣщанието

Завѣщанието може да съдържа *забелѣжки, прибавки* и *допълнения*. Трѣбва ли всичкитѣ тѣзи да се датиратъ и под-

---

1) Laurent, t. XIII, n⁰ 210. — Picot, t. I, p. 584. — Buniva, p. 217. — Ricci, t. III, n⁰ 216. — Arntz, t. II, n⁰ 1963. — Thiry, t. II, n⁰ 396. — Pand. fr. V⁰ Donat., n⁰ 6524. — Huc, t. VI, n⁰ 276. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n⁰ 1938. — Dalloz, Sup. n⁰ 649.

2) Ricci. t. III, n⁰ 217.

3 Laurent, t. XIII, n⁰ 207.—Dalloz Rép. n⁰ 2658.—Aubry & Rau, t. V, § 688. — Demolombe, t. XXI, n⁰ 78.

лисватъ, ако тѣ сѫ написани въ края или на полето на завѣщанието? Забелѣжкитѣ, които поправятъ само нѣщо забравено и които не съдържатъ завѣтъ, не се датиратъ и не се подписватъ отъ завѣщателя, защото тѣ сѫ нераздѣлна часть отъ актътъ, но всичкитѣ прибавки и допълнения, които съдържатъ завѣтъ, се считатъ като ново завѣщание, особенно ако тѣ сѫ писани следъ писането и подписването на първоначалното завѣщание, и трѣбва да се датиратъ, а тъй сѫщо и подписватъ отъ завѣщателя. Но, ако прибавкитѣ и допълненията съдържатъ само едно обяснение на завѣщанието и сѫ написани на полето на последнето, тѣ могатъ да се недатиратъ, защото тѣ се считатъ, като часть отъ общото завѣщание и като подкрепени отъ общата дата на завѣщанието. Распорежданията, които сѫ написани въ края на завѣщанието и които сѫ наречени *post-scriptum,* се подлагатъ на сѫщитѣ принципи.

Подписътъ на завѣщателя. Какво нѣщо е подписътъ? Подписътъ е името на завѣщателя, който трѣбва да подпише. За да бѫде завѣщанието валидно, подписътъ трѣбва да е *законенъ*[1]), т. е. да изобразява името на завѣщателя, на фамилията и на прекора (членъ 40 отъ закона за нотариуситѣ), тъй както тѣ сѫ записани въ разнитѣ публични книги. Но по нѣкога нѣкои лица иматъ прекори, даже твърде често смѣшни. Могатъ ли да се подпишатъ съ тѣзи си прекори? Това зависи отъ прекора въ всеки конкретенъ случай; ако прекора е приетъ отъ самото лице, на което е прикаченъ и се подписва съ този прекоръ на всѫде, то подписването съ този прекоръ е законенъ подписъ[2]). Напримѣръ Иванъ Черневъ се подписва *Чардафонъ*, или Х. се подписва Желю Войвода, или Колю Байрактаря и др. такива.

По този въпросъ нашия Върховенъ Касац. Сѫдъ казва: „ . . . Чл. 40 отъ з. за нотариуситѣ не съдържа едно повелително постановление, че въ подписитѣ на лицата, отъ името на които се извършватъ нѣкои актове подъ страхъ на недействителность, трѣбва да бѫдатъ означени напълно

[1]) Buniva, p. 225. — Laurent, t. XIII, n⁰ 222. — Pand. fr. V⁰ Donat., n⁰ 6353. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n⁰ 1965. — Huc, t. VI, n⁰ 278. — Dalloz, sup., n⁰ 679. — Arntz, t. II, n⁰ 1956. — Thiry, t. II, n⁰ 396. — Allard, *Dissert.*, p. 120.

[2]) Buniva, p. 225. — Troplong, t. III, n⁰ 1495. — Marcadé, t. IV, n⁰ 4 sur l'art. 970. — Laurent, t. XIII, n⁰ 226.

тѣхнитѣ и бащинитѣ имена и презимената имъ, а съдържа едно постановление, че подписитѣ трѣбва да се правятъ по такъвъ начинъ, щото да нѣма съмнение за тѣхната тождественость. Сѫщо и въ закона за наследството не сѫществуватъ постановления, които да изискватъ, щото въ завѣщанията завѣщателитѣ да отбелѣзватъ въ подписитѣ си своето име и името на баща си напълно, а не съкратено" (в. „Право", г. V, бр. 5).

— Владицитѣ и митрополититѣ трѣбва ли да подписватъ завѣщанието си съ своя *законенъ* писъ, т. е. подписътъ съдържащъ името, презимето и фамилията по регистритѣ за рожданията, или могатъ да го подпишмтъ съ онова име, съ което тѣ подписватъ актоветѣ по тѣхното духовно управление? Напримѣръ, софийския митрополитъ може ли да подпише завѣщанието си съ инициалитѣ или името, които полага върху актоветѣ отъ неговото вѣдомство? Този въпросъ е раздѣлилъ авторитѣ и юриспруденцията. Едни казватъ, че тѣзи духовни лица могатъ да подпишатъ завѣщанието съ духовния си подписъ, а други изказватъ противно мнѣние Споръ̀тъ е интересенъ. Ние ще приведемъ една цитата отъ *Laurent*, който е най-голѣмъ противникъ на *духовнитѣ* подписи. Той казва: „Бѣше решено, че едно завѣщание, подписано така: „† Ж. Ж., Байонски владика" († j. j. évêque de Bayonne), е валидно, защото такъвъ е подписа, който владицитѣ употребяватъ обикновенно въ подписванитѣ отъ тѣхъ актове. Ние разбираме решението при действието на една конституция, която обявява католическата религия за господствующа; когато единъ владика, министръ на вѣроисповѣданието, подписва официални актове съ единъ кръстъ, съ своитѣ инициали и съ името на своето сѣдалище, *мѫчно е да не се признае валидностьта на този подписъ, поставенъ въ едно завѣщание*. Ние не разбираме това решение при нашия режимъ, гдѣто нѣма владици въ очитѣ на закона. Тѣ сѫ свободни да подписватъ, както щатъ, актоветѣ отъ тѣхната духовна власть; но, когато подписватъ единъ граждански актъ, тѣ не сѫ вече владици; и не е позволено да взематъ въ него друго име, освенъ онова, което иматъ по регистритѣ за гражданскитѣ раждания.

„Ако владицитѣ могатъ да подписватъ съ кръстъ, като прибавятъ инициалитѣ на своето име, презиме и името на

своето сѣдалище, трѣбва да се позволи сѫщото и на другитѣ частни лица“[1]).

Мнението на Laurent е въобще погрѣшно. Владицитѣ, като приематъ този санъ, не само добиватъ право, но сѫ и длъжни, да приематъ *ново*, духовно име, съ което тѣ подписватъ *всички* актове, безъ изключение: както актоветѣ по своето вѣдомство, така и актоветѣ въ своя граждански животъ. Но по самитѣ негови мотиви то е неприемливо у насъ. Той признава, че *духовния* подписъ на владиката—единъ кръстъ, придруженъ съ инициали на име и презиме и означение духовното сѣдалище — въ завѣщанието му е валидно при една конституция, която прогласява господствующа вѣра. А пъкъ нашата конституция прогласява за господствующа религия православно-християнската (чл. 37 отъ конституцията). Прочее, всички владици и митрополити, които сѫ служители на тази господствующа религия, могатъ да подписватъ завѣщанията си съ своето *духовно* име, т. е. съ подписа, който тѣ слагатъ върху официалнитѣ актове отъ тѣхното духовно управленее.

Обикновенно въ завѣщанията само инициалитѣ се считатъ за недостатъчни[2]).

Повечето отъ хората, като се подписватъ, иматъ обичай да придружаватъ подписътъ си съ нѣкои постоянни или измѣнни криви линии, които се наричатъ *расчеркъ (paraphe)*. Дълженъ ли е завѣщателя да се подпише съ расчерка си, както прави обикновенно? По този въпросъ Laurent казва: „ако се придържаха о принципа, че закона изисква обикновенния подписъ, трѣбваше да се унищожи единъ правиленъ подписъ, който съдържа име и презиме, когато завѣщателя не е изобразилъ своя парафъ. Това не е тъй праздно и тъй глупаво, както го казватъ. Ето единъ человѣкъ, който никога не забравя своя парафъ, и го изоставя въ единъ актъ, който

---

1) Laurent, t. XIII, n⁰ 223.

2) Grenier, t. I, n⁰ 244 bis. — Poujol, sur l'art. 970, n⁰ 7. — Duranton, t. IX, n⁰ 40. — Demolombe, t. XXI, n⁰ 109. — Allard, *Dissert.*, p. 121. — Pand. fran., V⁰ *Donat.*, n⁰ 6379. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n⁰ 1971.— Huc, t. VI, n⁰ 278. Comp. Coin-Delisle, sur l'art. 970, n⁰ 40. — Marcadé, sur l'art. 970, n⁰ 4. — Bayle-Mouillard, t. II, n⁰ 228 ,note j. — Saintespès-Lescot, t. IV, n⁰ 1008.—Arntz, t. II, n⁰ 1956.—Beltjens, *Encyclop. du Code civil*, t. II, n⁰ 57.

е най-важенъ въ живота му. Не е ли за това, че той не иска да завѣщава? Възражението е твърде сериозно. При все това обаче има съгласие да считатъ, че отсѫтствието на парафътъ не опорочва подписътъ. Какво става съ принципитѣ при този произволъ?[1])

Подписътъ може да е неправилно написанъ граматически, може да е непрочитимъ. Нѣкои лица се подписватъ така, щото не се виждатъ букви, но само едни криви линии. И въ такъвъ случай подписътъ е валиденъ, стига само да е доказано, че завѣщателя тъй се подписва.

Подписътъ на завѣщателътъ, постановява законътъ, трѣбва да е *въ края* на завѣщанието. Отъ това следва, че подиръ подписътъ не би трѣбвало да има написано нищо[2]). По този въпросъ нашия кас. сѫдъ, казва че подписътъ на завѣщателя може да бѫде поставенъ на сѫщия редъ, на който е поставена датата (К. Р. № 117/915 І. г. о) Но, ако би после подписа да се прибави нѣщо, което не е сѫществено за валидностьта на завѣщанието, тогава подписа е валиденъ[3]). Напримѣръ завѣщателя се подписалъ: *Иванъ Кринковъ отъ г. Сопотъ, Корловска околия. Пловдивски окржгъ.* Има различни мнения по въпроса.

Завѣщателя е длъженъ да подпише всичкитѣ допълнителни распореждания, които сѫ отдѣлни отъ завѣщателния актъ.

Тѣ се считатъ като нови распореждания; по тази причина тѣ трѣбва да бѫдатъ и датирани и подписани.

По аналогия трѣбва да се приложи къмъ подписа всичко, което казахме за датата, понеже и двата тѣзи елемента обикновенни като че се сливатъ, въ смисълъ, че завѣщателя подписва въ сѫщото време, когато датира[4]).

Саморѫчното завѣщание, макаръ и соленнеленъ актъ въ този смисълъ, че то се съставя по форми, предписани отъ закона подъ страхъ на недействителность, е *домашенъ актъ.* Тъй го квалифицира законътъ (членъ 88); а отъ това следва,

---

[1]) Laurent, t. XIII, n° 224. — Demolombe, t. XXI, n° 113. — Demante, t. IV, n° 115 bis; Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 1973. D. P. 1880. 11. 135. — Pasic. 1879. 11. 222.

[2]) Ricci, t. III, n° 218.

[3]) Laurent, t. XII, n° 227. — Dalloz, Rép., n° 2729.

[4]) Laurent, ibid., n° 228.

че наследницитѣ на завѣщателя могатъ и да оспорватъ подписа въ завѣщанието.

Кой трѣбва да доказва недействителностьта на цѣлото завѣщание или на часть отъ него, когато има споръ между завѣтницитѣ и наследницитѣ на завѣщателя? Наследницитѣ трѣбва да доказватъ недействителностьта, когато представеното завѣщание е материалнс неповредено и правилно, и да искатъ неговото унищожение. Но, ако завѣтникъта представи едно завѣщание съ заличено или остъргано или поправено распореждение относително спорящия завѣтникъ, последния е длъженъ да доказва, че нащърбеното, поправеното или заличаваното е резултатъ отъ невнимание на завѣщателя, отъ случайность, или пъкъ че това е работа на едно трето лице безъ знанието на завѣщателя. Тъй сѫщо, когато се представи едно скъсано завѣщание, завѣтникз трѣбва да докаже, че завѣщанието не е скъсано отъ завѣщателя, но отъ трето лице и то безъ знанието на последния; или пъкъ, ако завѣщанието е скъсано отъ завѣщателя, завѣтника трѣбва да докаже, че завѣщанието е скъсано отъ завѣщателя по невнимание или случайно, но не съ цѣль да го унищожи[1]), защото иначе ще има мълчаливо отмѣнение на завѣщанието.

Доказателственната сила (la force probante) на саморѫчното завѣщание. Тя се опредѣля споредъ това, да ли то е частенъ актъ, или е автентиченъ. Обикновенно правилата, които опредѣлятъ доказателствата, сѫ общи, защото убеждението на сѫдията не се съставя по различенъ начинъ споредъ разгледваната отъ него материя — задължение, реално право, завѣщание, наследство. Ето защо трѣбва да имаме като принципъ, че доказателственната сила на саморѫчното завѣщание се опредѣля въ всѣко отношение по правилата на Гражд. Сѫдопроизв. за сиятa на писменнитѣ доказателства.

Ние казахме, че саморѫчното завѣщание е единъ *частенъ актъ*. Такава е неговата натура, макаръ да е соленнеленъ актъ. Това се вижда ясно отъ чл. 88, който гласи: „Българинъ, който би се намѣрилъ въ чужда стрзна, може да

---

[1]) Laurent, t. XIII, nº 186. — Pand. fr. Vº *Donat.*, nº 6331 и 6334. — Baudry-Lacantinerie, t. II, nº 1909. — D. P. 1886. I. 290.

направи своитѣ завѣщателни распореждания *чрезъ домашенъ актъ*, тъй както се предписва *отъ чл. 60*, или по формитѣ на мѣстото, гдѣто се съставя акта". Има автори, които смѣсватъ понятието за частния актъ съ онова за автентичния. Така даже *Troplong* казва, че „саморжчното завѣщание е единъ истински законъ, който заповѣда за въ бждаще *(est une véritable loi qui commande á l'avenir)*," че „завѣщателя е туренъ единъ видъ на висотата на единъ чиновникъ, който придава *достовѣрность* на актътъ, който той съставлява (le testateur est placé, *en quelque sorte*, á la hauteur d'un *officier public* qui imprime la *certitude* à l'acte dont il est ministre)".

Това мнение на *Troplong* се критикува остро отъ *Laurent*, който го е оборилъ осезателно.[1]) Погрѣшностьта на *Troplong* се дължи на обстоятелството, че той смѣсва *тържественнитѣ форми*, които закона предписва за действителностьта на това завѣщание, съ *доказателствата*. Вѣрно е, че саморжчното завѣщание е тържественъ актъ, защото се прави, подъ страхъ на недействителность, по установени отъ закона форми; безъ тѣзи форми нѣма саморжчно завѣщание. Но другъ е въпросътъ: каква е *доказателственната сила* на този *тържественъ актъ*. А пъкъ доказателственната сила на единъ актъ зависи отъ това, да ли е официаленъ или е частно дѣло. Да се вади заключение за доказателственна сила на саморжчното завѣщание отъ фактътъ, че то е тържественъ актъ, това значи да се смѣсатъ две нѣща, които сж сжществено различни,

Актоветѣ, които сж извършени по установения за това отъ закона редъ и форма отъ публична власть, въ границитѣ на нейната компетентность, когато тѣ съдържатъ изявления, направени предъ властьта, съставляватъ пълно доказателство за това, което е отбѣлязано отъ тази власть спрѣмо всички лица — както спрѣмо тѣзи, които сж направили изявлението, така и спрѣмо третитѣ лица (чл. 377 отъ Гражд. Сждопр.) — до оборването имъ по установения отъ законътъ редъ.

---

[1]) Laurent, t. XIII, n° 229. — Pand. fr., V° *Donat.*, n° 6608. — Huc. t. VI, n° 279. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 1981. — Arntz, t. II, n° 1966. — Pand. belges, t. VIII, V° *Antidate*, n° 65. — Pasic, 1885. II. 8.

Съмнѣние за истинността на официални актове не се допуща, такова се допуща срещу частенъ актъ даже отъ наследницитѣ и правоприемницитѣ на подписавшия.

Ако вземемъ доказателственната сила на саморѫчното завѣщание относително датата му, каква е тя по закона?

Ако завѣщанието е нотариално, неговата дата е *достовѣрна* спрѣмо всички, ако нѣма подлогъ.

(Това бѣше така по стария текстъ на чл. 482 отъ Гр. Сѫдопр).

Ако саморѫчното завѣщание е домашенъ актъ—а то е такъвъ — то показания въ него день за извършването му се брои достовѣренъ само за лицата, които сѫ участвували въ акта, така и за тѣхнитѣ наследници и приемници.

Практически взетъ въпросътъ, на да ли би създалъ голѣмо затруднение за единъ процесъ по саморѫчно завѣщание поне относително датата, защото тя се счита достовѣрна и за наследницитѣ на *de cujus*, срещу които завѣтника ще представи завѣщанието.

Мѫчнотията се представлява относително съдьржанието и подписа на саморѫчното завѣщание. Наследникътъ, на когото последното ще се противопостави като частенъ актъ, трѣбва да се произнесе, признава ли истинността на представения частенъ актъ (чл. 480 отъ Граж. Сѫдопр.)

Правилата на Гражд. Сѫдопроизводство относително силата на писменнитѣ доказателства и правилата за провѣрката имъ, като че раздѣлятъ съставнитѣ елементи на саморѫчното завѣщание. Обикновенно процесътъ за действителността на такова завѣщание е между завѣтника и наследникътъ.

Когато е въпросъ за *датата*, тя се счита достовѣрна спрѣмо наследника, който ще е страна въ процеса; Тя има доказателственна сила по закона спрѣмо него (чл. 392 отъ Гражд. Сѫдопр,); А когато е въпросъ за частенъ актъ въобще, той нѣма доказателственна сила за страната, срещу която той е представенъ; тя трѣбва да обяви, признава ли или не неговата истинность (чл. 480 отъ Гражд. Сѫдопр.)

И така, въ едно саморѫчно завѣщание *датата* му има пълна доказателственна сила спрѣмо наследникътъ, ако нѣма подлогъ, а другитѣ елементи отъ завѣщанието, а именно завѣщателнитѣ распореждания и подписътъ, нѣматъ никаква доказателственна сила спрѣмо него, защото той има право да не признае неговата истинность.

Тази особенность въ раздѣлянето елементитѣ на завѣщанието се дължи на обстоятелството, че правилата на Гражданското Сждопроизводство сж създадени повече за договоритѣ, а пъкъ ще трѣбва да се прилагатъ и къмъ завѣщанието, природата на което е друга.

Саморжчното завѣщание, което е частенъ актъ, може да бжде депозирано отъ самия завѣщатель у нотариуса за пазене (чл. 17ↄ); ако наистина самъ завѣщательтъ предаде саморжчното си завѣщание на нотариуса за пазене, и нотариуса състави протокола, предвиденъ въ чл. 17*2*, въ който описва състоянието на завѣщанието, записва точно съдържанието му, отбелѣзва подписването на всѣки полулистъ отъ нотариуса и отъ свидѣтелитѣ върху книгата, на която е написано завѣщанието; ако този протоколъ се подпише и отъ завѣщательтъ, който предава завѣщанието на нотариуса за пазене, какво ще бжде действието на това предаване за пазене върху доказателственната сила на завѣщанието?

Нека приемемъ даже, че завѣщателя, предавайки завѣщанието си на нотариуса, е призналь предъ последния, че то цѣло е писано отъ него. И това признание на завѣщателя какво действие има върху доказателственната сила на саморжчното завѣщание?

Тѣзи въпроси сж раздѣлили авторитѣ и юриспруденцията. Едни вадятъ заключение, че написването на цѣлото завѣщание е действително направено отъ завѣщателя и че наследницитѣ нѣматъ право да изказватъ съмнѣние върху неговата истинность и да искатъ провѣрката му.[1]) Други поддържатъ противно мнѣние, което е по-право по следующитѣ съображения. Авторитѣ на първото мнѣние смѣсватъ найнапредъ акта на предаване за пазене *(l'acte de dépôt)* съ актътъ за припознаване *(l'acte de reconnaissance)*; освенъ това смѣсватъ направеното отъ завѣщателя признаване на саморжчното написване отъ онова, което би направилъ наследника, срещу когото завѣтника ще противопостави завѣщанието. Актътъ за предаване за пазене има за единственна цѣль да депозира едно писмо у нотариуса за пазене; този

---

[1]) Dalloz, Rép., V° *Dispos entre vifs*, n° 2736. — Duranton, t. IX, n° 45. — Vazeille, sur l'art. 1008, n° 5. — Grenier, t. II, n° 292. — Bayle-Mouillard, t. II, n° 282. — Coin-Delisle, sur l'art. 1008, n° 3.

актъ запазва своята юридическа природа, като такъвъ само за пазене, независимо отъ декларациитѣ на завѣщателя върху саморжчното написване на завѣщанието отъ него. И наистина, какво важи заявлението на завѣщателя, че той е написалъ завѣщанието изцѣло? Това доказва само едно, а именно, че завѣщателя е направилъ такова изявление предъ нотариуса, който го е отбелѣжилъ изрично въ протокола. Но доказва ли още това, че наистина завѣщанието е писано саморжчно отъ завѣщателя? Не, и нотариуса не удостовѣрява, че завѣщателя наистина е писалъ саморжчно завѣщанието, нѣщо което той не може да удостовѣри, понеже не е видѣлъ съ очитѣ си, завѣщателя да пиши самъ завѣщанието.[1])

А пъкъ възможно е, тази декларация на завѣщателя да не е действителна; може би завѣщателя нарочно е направилъ лъжливо изявление, за да се избави отъ разни наблягания да направи завѣщание. Ето защо такава декларация на завѣщателя нѣма никакво действие за доказателственната сила на саморжчното завѣщание.

Само признаването отъ страна на наследника, че завѣщанието е написано изцѣло саморжчно отъ завѣщателя, му придава пълна доказателственна сила спрѣмо завѣтникътъ, който му го е противопоставилъ, за да получи завѣтътъ си.

Ако саморжчното завѣщание е предадено за пазене на нотариуса следъ смъртьта на завѣщателя (чл. 172), това депозиране на завѣщанието не може да му предаде характеръ на автентиченъ актъ. То все си остава частенъ актъ, който освенъ датата, нѣма никаква доказателственна сила и истинностьта му може да се оспорва. Прочее, и въ този случай чл. 480 отъ Гражд. Сждопроизводство има приложение, т. е. че саморжчното завѣщание подлежи на провѣрка, като всички частни актове.

Кой трѣбва да представи доказателства за истинностьта на саморжчното завѣщание — завѣтника ли или наследни-

---

[1]) Laurent, t. XIII, n° 230. — Pand. fr., n° 6610. — Toullier, t. V, n° 502. — Demolombe, t. XXI, n° 143. — Bugnet, t. I, p. 403. — Huc, t. VI, n° 279. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 1934, 1985. — Aubry & Rau, t. VII, § 669. — Arntz, t. II, n° 1966. — Pand. belges, t. III, V° *Acte de dépôt d'un testament olographe* n° 3 ter и V° *Antidate*, n° 66.

кътъ? И този въпросъ ще се реши по общитѣ принципи за представление на доказателства, когато се заяви съмнение върху истинността на частния актъ. Тѣзи принципи сж, че *onus probandi* пада върху оногози, който е предявилъ документа (чл. 481 отъ Гражд. Сждопр.) Този принципъ се прилага и къмъ завѣтника, защото той предявява завѣщанието; прочее, той трѣбва да докаже, че завѣщанието е дѣло на завѣщателя, понеже той е ищецътъ. Или пъкъ ищецътъ завежда *petito hereditatis* срещу завѣтника, който владѣе имота. Ищецътъ трѣбва да докаже само своето качество на наследникъ. А пъкъ завѣтника като претендира, че има качество на завѣтникъ, трѣбва да го докаже; защото той възразява противъ искътъ; а отвѣтника, който възразява, относително възражението си, става и ищецъ и като такъвъ трѣбва да докаже твърдѣнието си по силата на правилото *actori incubit probatio.* Какъ ще докаже това си възражение? Като представи завѣщанието.

Понеже саморжчното завѣщание, което представлява завѣтника, е частенъ актъ, наследникътъ, срещу когото то е представено, може да обяви, че не го признава. Това просто отричане отъ страна на наследника е достатъчно да накара завѣтника да доказва истинността му съгласно [чл. 481 и 482 отъ Граж. Сждопр.

Не е така безспоренъ въпросътъ въ странитѣ на нашитѣ източници. Така, напримѣръ, въ Франция болшинството отъ авторитѣ и юриспруденция е за изложената отъ насъ система, т. е. че *onus probandi* пада върху завѣтника.[1]) Обаче, има знаменити автори, които поддържатъ противното мнѣ-

---

[1]) Laurent, t. XIII, n° 233. — Merlin, Rép. V° *Testam.*, sect. II, § 4. art. 6, n° 5; *quest. de droit.*, V° *testam.*, t. I, p. 365. — Delvincourt, t. II, p. 295. — Vazeille, sur l'art. 1004, n° 7. — Pand. fr., V° *Donat.* n° 6616. — Duvergier, t. II, n° 503, note 2. — Boncenue, *Procéd.*, t. III, p. 445. — Coulon, *quest. de droit*, t. I, p. 365.— Bayle-Mouillard, t. II, n° 292 *quater* note *f.* — Rodière, Procéd., t. I, p. 408. — Rigeau, *Procéd.*, t. I, p. 423,— Carré, *Procéd*, t. I, n° 799. — Bioche, *Diction.*, V° *envoi en possession*, n° 32. — Marcadé, sur l'art. 1003 — Demante, t. IV, n° 151 bis. — Massé et Vergé, t. III, p. 438. — Saintespès-Lescot, t. IV, n° 1362. — Taulier, t. IV, n° 86, — Demolombe, t. XXI, n° 146. — Aubry & Rau, t. VII, § 669, note 7. — Huc, t. VI, n° 279. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 1983. — Dalloz, Sup. n° 693. — Arntz, t. II, n° 1966. — Thiry, t. II, n° 398. — D. P 1897. II. 217.

ние, а именно, че въ случая закона дерожира на общото право въ смисъль, че завѣтника не е длъженъ нищо да доказва. Въ редъ свои решения Франц. Касац. Сждъ хвърля тяжестьта за доказване върху наследникътъ.[1])

Тѣзи две системи, при които и юриспруденцията не е постоянна, сж направили въпросътъ твърде споренъ.

Ако наследникътъ, поканенъ да обяви, признава ли истинността на завѣщанието, заяви, че го признава исцѣло, може ли впоследствие да оттегли това признаване. Припознаването е едно самопризнание, а пъкъ самопризнанието е отмѣняемо и неотмѣняемо (чл. 400 отъ Гражд. Сждопр.). Припознаването почеркътъ на завѣщанието дава на последното доказателственна сила. Припознаването може да бжде и мълчаливо. Мълчаливото признаване проистича отъ обстоятелства, които необходимо влечатъ подире си удобрение на завѣщанието. Кои сж тѣзи обстоятелства? Понеже закона не ги предвижда, констатирането имъ е предоставено на благоусмотрението на сждията. Но тѣ сж известни отъ практиката. Напримѣръ, испълнението на едно завѣщание отъ страна на наследника би било едно признаване, защото той не би испълнилъ завѣщанието, ако не го признава.

Може ли наследника да оттегли направеното отъ него признаване на завѣщанието по погрѣшка, че не е прегледалъ актътъ?

По принципъ чл. 400 отъ Гр. Сждопр. разрешава въпросътъ. Ако наследника докаже, че е направилъ признаването по погрѣшка въ факта, може да го оттегли. Обаче, въ случая грамотния наследникъ мжчно ще може да се възползува отъ този принципъ, защото не би могълъ да докаже погрѣшката въ факта, вследствие на което той е призналъ завѣщанието и го е испълнилъ. Той трѣбва да докаже, че завѣщанието не е дѣло на завѣщателя. Напразно ще твърди, че не е видѣлъ завѣщанието; че не е го челъ. Това твърдение ще бжде неоснователно, защото не можешъ да испълнишъ едно завѣщание, безъ да го видишъ.

---

[1]) Duranton, t. IX, n° 46. — Grenier, t. II, n° 292. — Toullier, t. V, n° 503. — Coin-Delisle, sur l'art. 1008, n° 17. — Troplong, t. III, n° 1500 Favard, t. V, p. 565. — Chauveau sur Carré, n° 779. — Bonnier, *Traité des preuves*, n° 575.—D. P. 1872. 1. 376; 1877. 1. 159; 1893. II. 350; 1893. II. 330

Разбира се, че е възможно да се представи случай въ който наследникътъ може да докаже грѣшката въ факта. Напримѣръ, имаме работа съ единъ безграмотенъ наследникъ. Увѣряватъ го, че завѣщанието е дѣло на завѣщателя; той го испълнява. Той би могълъ да оттегли признаването истинността на завѣщанието, защото има погрѣшка въ фактътъ. Съ признаването, той не конфирмира завѣщанието, защото признаването почеркътъ на завѣщанието е различно отъ конфирмацията, която покрива пороцитѣ; а пъкъ признаването е отъ друго естество. Завѣщанието може да е писано отъ завѣщателя и пакъ да е недействително.

Чл. 61.[1])

Нотариалното завѣщание може да бѫде публично или тайно.

Текста на чл. 61 е твърде ясенъ и не се нуждае отъ никакви коментарии. Той постановява само, че има два вида нотарални завѣщаниѣ: *публично* и *тайно*. Разликата между тѣзи двѣ нотариални завѣщания ще стане явна при коментирането на долнитѣ членове (62—72).

Чл. 62.[2])

Публичното завѣщание се извършва отъ нотариуса въ присѫтствието на четири души свидетели.

Публичното завѣщание е нотариаленъ *актъ*. За извършването на нотариалнитѣ актове има общъ законъ (закона за нотариуситѣ и за мировитѣ сѫдии, които извършватъ нотариалнитѣ дѣла отъ 25 януарий 1885 год.) При все това закона за наследството предвижда нѣкои специални правила за извършването на нотариалното завѣщание (членов 62—65, 68. 71, 72 и пр.).

Правилата на кой законъ — тѣзи ли на общия законъ за нотариуситѣ или специалнитѣ правила, изложени въ закона

---

[1]) C. it. 776; C. N. 969,

[2]) C. N. 777; C. N. 971.

за наследството — трѣбва да се прилагатъ при извършването на публичнитѣ завѣщания? Въ Дигеститѣ има правило, по което специалнитѣ закони дерожиратъ общитѣ, *Specialia generalibus derogant.*

Приложението на това правило става:

1-о. Когато конкуриратъ два закона — общъ и специаленъ—а нѣкоя точка е реглирана въ двата закона съвършенно различно или съ тази разлика, че специалния законъ отмѣнява, въ тази точка, общия законъ, прилага се правилото на специалния законъ.

Напримѣръ, законътъ за нотариуситѣ дава право на последнитѣ при извършване на нѣкои нотариаленъ актъ *сами* да съставлятъ най-напредъ проектъ на актътъ въ *отсѫтствието* на странитѣ, който проектъ имъ се прочита и, следъ като се получи съгласието имъ за изложението на актътъ, се вписва въ актовата книга (членове 54, 55, 57, и 58 отъ закона за нотариуситѣ). А специалното правило въ закона за наследството (чл. 63) предписва съставянето на завѣщанието да стане въ присѫтствието на четири души свидетели и на самия завѣщатель, който самъ диктува своитѣ разпореждания; тъй щото проекта даже ще бѫде работа на *самия* завѣщатель. Отъ това се вижда, че специалното правило отъ закона за наследството (чл. 63) отмѣнява правилата на общия законъ за нотариуситѣ, които дозволяватъ на последнитѣ да съставляватъ *сами,* безъ диктовка отъ странитѣ нотариалнитѣ актове. Въ такъвъ случай ще се приложи специалното правило, постановено въ чл. 63.

Да земемъ сега случая, въ който специалния законъ не отмѣнява съвършенно нѣкоя точка отъ общия законъ, но само възпроизвежда часть отъ нея, т. е. реглира я съ помалки строгости, или пъкъ, наопаки, реглира я по-строго . . Напримѣръ, нотариуса не може, подъ страхъ на недействителность, да извършва актове на свое име и на името на жена си, на свои и нейни роднини въ първа линия безъ ограничение на степенитѣ, — а въ побочна на роднини до четвърта степень, а по сватовство—въ първитѣ три степени, на лицата, които сѫ го усиновили (чл. 43 отъ закона за нотариуситѣ); а по специалното правило отъ закона за наследството (чл. 56), нотариуса не може да извърши завѣщание само въ своя полза, защото чл. 56 отъ закона за наслед-

ството признава за недействителенъ завѣтътъ, направенъ само въ негова полза, но не и въ полза на роднинитѣ му, отъ която и да е линия. Ако законътъ желаеше подобно ограничение въ действията на нотариуса за въ полза и на неговитѣ роднини, той щѣше да го каже изрично, както това е направилъ за свидетелитѣ въ чл. 72 алинея 2.

Тука специалния законъ не простира толкова на далечъ, както въ общия законъ за нотариуситѣ, ограничението въ действията на нотариуса.

Или напримѣръ: общия законъ за нотариуситѣ изисква, щото при извършването на всѣки нотариаленъ актъ да присѫтствуватъ *двама* свидетели, а специалното правило по този въпросъ въ закона за наследството (чл. 62) изисква присѫтствието на *четире* души свидетели.

Тука специалния законъ е по-строгъ.

И въ двата, обаче, примѣра ще се прилагатъ правилата отъ специалния законъ, а въ случая правилата отъ закона за наследството.

2-о. Когато специалния законъ мълчи върху нѣкои точки, които сѫ реглирани въ общия законъ, то за тѣзи точки се прилагатъ правилата на общия законъ[1]).

Напримѣръ, законътъ за наследството мълчи върху въпроса за датата на публичното завѣщание. Следва ли отъ това мълчание, че публичното завѣщание може да нѣма дата, единъ отъ най-сѫществennитѣ елементи? Разбира се, че не. Въ случая, понеже специалния законъ мълчи върху въпроса, ще се приложи общия законъ за нотариуса, 37 членъ отъ който изисква, щото въ всичкитѣ актове, които се извършватъ отъ нотариуса, да бѫдатъ означени: годината, месецътъ и числото, а когато се изиска и часътъ на извършването.

Отъ всичко това следва, че закона за нотариуситѣ не се отмѣнява въобще отъ закона за наследството, че се прилагатъ онѣзи негови правила, които не сѫ отмѣнени исцѣло или отъ части отъ закона за наследството[2]).

---

[1]) Laurant, t. XIII. n⁰ 250. — Mourlon, Répétions, t. II, p. 414.

[2]) Pan. Fr. v⁰ *Donat*, n⁰ 6638. — Huc, t. VI, n⁰ 283. — Baudry-Lacantinerie, t. II. n⁰ 2002. — Thiry, t. II n⁰ 402. — Arntz, t. II, n⁰ 1972. — Maton, *Diction*, t. V, V⁰ *Testam. public*, n⁰ 4 и 5.

Нотариуситѣ и мировитѣ сѫдии, които испълняватъ нотариални дѣла, могатъ да извършватъ завѣщания само въ района на околностьта си — нотариуситѣ въ околията, гдѣто има окрѫженъ сѫдъ, а мировитѣ сѫдии въ околиитѣ, въ които нѣма окрѫженъ сѫдъ[1]). Вънъ отъ своя районъ нотариуситѣ не сѫ такива.

Нотариуса е дължженъ да не помѣства въ завѣщателния актъ распореждания, които сѫ противни на законитѣ, на обществената нравственость или на честьта на частни лица. Тъй напримѣръ, нотариуса не може да помѣсти въ завѣщанието едно распореждане, което установява завѣтъ въ полза на извѣстенъ разбойникъ съ цѣль да му помогне да си купи искусни орѫжия, за да продължава по-добре разбойничеството, защото се забранява отъ 52 членъ отъ закона за нотариуситѣ,

При извършването на всѣки нотариаленъ актъ се изисква присѫтствието на *двама* души свидѣтели (членъ 52 отъ законътъ за нотариуситѣ), а публичното завѣщание, като нотариаленъ актъ, се извършва въ присѫтствието на *четири* души свидѣтели. Причината, по която законътъ изисква не двама, а четирма души свидѣтели, е по-голѣмата гаранция, съ която законодателя е желаялъ да обстави последната воля на завѣщательтъ, като е предполагалъ, че свидетелитѣ сѫ бдители, натоварени съ мисия *да констатиратъ*, както се изразява *Laurent*, волята на завѣщателя. При това закона счита, че за действителностьта на публичното завѣщание е необходимо присѫтствието на всичкитѣ четирма души свидетели въ продължение на всичкото време, до гдѣто трае извършването на завѣщанието.

Действително ли е завѣщанието, ако при извършването му присѫтствуватъ по-вече отъ четирма души свидетели? Закона не предвижда този случай, но може да се предполага, че никога законодателя не би счелъ едно завѣщание за недействително по причина, че е извършено въ присѫтствието на повече свидетели, отъ колкото сѫ предвидени за необходими, защото духътъ на законътъ е: колкото повече свидетели, толкова повече гаранция за волята на завѣщателя противъ могущитѣ да се случатъ сюрпризи[2]).

---

[1]) Pand. Fr., v⁰ *Donat*, n⁰ 6691 и цѣлата доктрина и юриспр.
[2]) Pand. Fr., v⁰ *Donat.*, 6708 и всички автори.

Свидетелитѣ трѣбва да сѫ способни, т. е. да не сѫ опорочени нито отъ закона, нито отъ естествннеа неспособность, за която ще говоримъ при коментирането на чл. 72.

Закона иска, щото завѣщанието да се извърши *въ присѫтствието* на свиделитѣ; отъ това следва, че презъ всичкото време, догдѣто се *свърши* завѣщанието, свидетелитѣ трѣбва да присѫтствуватъ. А кога се свършва завѣщанието? Когато се извършатъ всичкитѣ операции, които съставятъ завѣщанието; а тѣзи операции сѫ: а) завѣщателя *диктува* своитѣ разпореждания; б) нотариуса *ги пише* тъй, както сѫ диктувани; в) после нотариуса *прочита* написаното и г) следъ това завѣщанието се *подписва* отъ завѣщателя, отъ свидетелитѣ и нотариуса. Какво подписватъ свидетелитѣ? Тѣ подписватъ, че завѣщанието е извършено, т. е. *диктувано* отъ завѣщателя, *писано* отъ нотариуса, *четено* отъ нотариуса или отъ завѣщателя (членъ 71), *подписано* отъ завѣщателя въ тѣхно присѫтствие и отъ тѣхъ въ присѫтствието на нотариуса.

Ако текста на членъ 62 изисква присѫтствието на свидетелитѣ при извършването на всичкитѣ операции, въ числото на които влиза и четението, то защо текста на членъ 63 постановява: „четението да стане въ присѫтствието на свидетелитѣ?“ Не значи ли това, че свидетелитѣ трѣбва да присѫтствуватъ само при четението а не и при другитѣ операции? Не. Законодателя е счелъ за нужно да упомене за присѫтствието на свидетелитѣ при четението повторно и въ чл. 63, за да не би да помисли, че четението не влиза въ *извършването* на завѣщанието. А такъвъ взглядъ е възможенъ, защото много души мислятъ, че, щомъ завѣщателя е заявилъ волята си и нотариуса я е записалъ, завѣщанието е извършено, а четението е само една провѣрка[1]) (récolement).

Присѫтствието на свидетелитѣ трѣбва да се разбира въ този смисълъ, че тѣ трѣбва да се намиратъ на такова мѣсто, отъ гдѣто могатъ да видятъ извършването на разнитѣ операции, които съставяватъ завѣщанието. Отъ това следва, че свидетелитѣ могатъ да бѫдатъ въ смѣжна стая

---

[1]) Laurent, t. XII, nº 297. — Buniva, p. 254. — Merlin, Rép., vº Témoin instrumentaire, § 11, nº 4 и всички автори.

съ тази, гдѣто е завѣщателя, но съ условие, тази стая да бѫде тъй разположена, щото тѣ да могатъ да виждатъ и да чуватъ всичко.

Потрѣбно е, подъ страхъ на недействителность, щото *всичкитѣ* свидетели да присѫтствуватъ, безъ да се отдаленаватъ *даже за нѣколко минути*, въ продължение на всичкото време, презъ което се извършватъ разнитѣ операции, за които упоменахме по-горѣ. Свидетелитѣ сѫ повикани *да присѫтствуватъ на завѣщанието* (чл. 72), а, ако отсѫтствуватъ, тѣ въ продължение на своето, макаръ и минутно, отсѫтствие не сѫ могли да чуятъ, нито пъкъ да видятъ, какво се е случило въ стаята на завѣщателя. Възможно е да стане нужда, единъ отъ свидетелитѣ да излѣзе по нужда; въ такъвъ случай нотариуса трѣбва да спре извършването на завѣщанието. Ако той продължава да пише завѣщанието, даже за нѣколко минути, въ отсѫтствието на свидетеля, завѣщанието е недействително. Напраздно ще подържатъ, че въ врѣме на отсѫтствието на свидетеля не е извършено нищо сѫществено. Сѫдията нѣма право да уважава това възражение, защото законътъ е абсолютно повелителенъ[1].

Въ французката практика се срѣща такъвъ случай. Единъ отъ свидетелитѣ излѣзълъ отъ стаята на завѣщателя да донесе една чаша вода за последния. Отсѫтствието е траяло само една минута. Завѣщанието е било унищожено защото нотариуса не е спрѣлъ работата си[2].

При извършването на публичното завѣщание нотариуса трѣбва да обозначи мѣстоизвършването, защото това има голѣмо значение за валидностьта на актътъ. Отъ обозначеното мѣстоизвършване може да се констатира, да ли нотариуса е действувалъ въ своята околия или участъкъ.

Въ завѣщанието трѣбва да се упомене тоже, да ли завѣщательтъ е познатъ лично на нотариуса, или неговата самоличность е засвидетелствувана отъ свидетели. Когато нотариуса не познава лично завѣщателя, той ще се удостовѣри най-напредъ за самоличностьта на последния[3], съгласно правилото на чл. 41 отъ законътъ за нотариситѣ и

---

1) Laurent, n° 300. — Dalloz, Rép. n° 2905 2°. — D. P. 1860. 2. 129.
2) D. P. 1864 I. 130.
3) Buniva, p. 233. — Pand. Fr., v° Dorat., n° 6685.

после да пристжпи къмъ извършване на завѣщанието. Самоличността на завѣщателя не може да се засвидетелствува отъ свидетелитѣ, които, съгласно чл. 62 отъ закона за наследството, ще присжтствуватъ при извършване на завѣщанието, защото подобно засвидетелствуване на самоличността може да стане само съ *свидетели-удостовѣрители (témoins certificateurs)*, а не и съ инструментирани свидетели *(témoins instrumentaires)*, каквито сж предвиденитѣ въ чл. 62.

Въ сжщия смисълъ е и юриспруденцията на нашия Върхов. Касац. сждъ; тя е и постоянна. Въ едно свое решение № 56 (337) — 1907 г. I. г. о. той казва: „отъ приложеното къмъ дѣлото завѣщание на Яни Льондовъ отъ 21 априлий 1897 г. се вижда, че четирма души свидетели сж засвидетелствували както факта за извършване на завѣщанието, така и самоличността на завѣщателя. Истина е, че, споредъ чл. 15 отъ закона за Нотариуситѣ двамата души свидетели, които удостовѣряватъ действителното извьршване на акта могатъ сжщевременно да удостовѣрятъ и самоличността на оня, който извьршва акта; обаче, това постановление на тоя членъ отъ зак. за нотариуситѣ не може да има приложението си за специалния зак. за наследството, гдѣто четирмата души свидетели, които трѣбва да присжтствуватъ при извьршване на завѣщанието, не могатъ едновременно да засвидетелствуватъ и самоличностята на завѣщателя, понеже пьрвитѣ свидетели сж така наречените инструментарни свидетели *(témoins instrumentaires)*; а вторитѣ сж така наричаемитѣ свидетели-удостовѣрители *(témoins certtificateurs)*".[1])

Тази си практика касац. сждъ подтвьрждава съ друго едно решение подъ № 116 (622) — 1908 г. I. г. о., въ което четемъ: „Отъ мотивитѣ на обжалваното решение на Пловд. апел. сждъ е видно, че той е приелъ, че четирмата свидетели, които сж присжтствували при извьршване на завѣщанието отъ страна на Дим. Бурнусузовъ, сж могли едновременно да бждатъ свидетели и за констатиране самоличността на наследодателя, когато Върхов. касационенъ сждъ съ решението си № 337 отъ 28 май 1907 г., по мотивитѣ, изложени въ сжщото решение, се е билъ вече произнесълъ, че четирмата инструментарни свидетели не могатъ да бждатъ

[1]) К. Р. 56 (337) — 1907. I. г. о.

и такива за констатиране самоличността на наследодателя; следователно, при такова положение на работата, щомъ апел. сѫдъ е приелъ, че може да се удостовѣрява и самоличността на наследодателя съ така називаемитѣ инструментарни свидетели, сѫщия сѫдъ е допусналъ сѫществено нарушеие на чл. 107 отъ Гр. Сѫдопр. въ свързка съ членове 62 и 63 отъ зак. за неследството, а това нарушение е до толкова важно, щото лишава постановеното решение отъ силата му на законно издаденъ сѫдебенъ актъ".[1]) Сѫщото мнение касац. сѫдъ поддържа и въ друго решение отъ 1909 год.[2])

Завѣщанието може да се извърши отъ нотариуса въ продължение на нѣколко заседания и нѣколко дена. Такова продължение въ писанието на завѣщанието много пѫти е твърде полезно за болнитѣ завѣщатели, за които ще е крайно уморително, а може би и вредно, да диктуватъ дълго време безъ потрѣбната за възстановление на здравието имъ почивка[3]).

Единството на контекста се изисква само за тайното завѣщание, както ще видимъ при коментариитѣ на чл. 67.

Публичното завѣщание трѣбва да е написано чисто, а всичкитѣ въ него суми, числа, номера и срокове да се означаватъ и съ слова. Зачеркванията не се допущатъ (членове 59 и 62 отъ закона за нотариуситѣ).

Чл. 63.[4])

Завѣщанието се диктува отъ завѣщателтъ и се написва отъ нотариуса тъй, както е диктувано.

---

[1]) К. Р. 116 (822) — 1908, I. г. о.

[2]) К. Р. 54 (361) — 1909. I. г. о.

[3]) Laurent, t. XIII, n⁰ 296. — Amiaud. t. II, n⁰ 461.

[4]) C. It. 778; C. N. 972.

Следъ написването му, то се прочита на завѣщателтъ, въ присѫтствието на свидетелитѣ.

За всичко това изрично става забелѣжка върху завѣщанието.

Обикновеннитѣ нотариални актове се съставляватъ и извършватъ отъ самитѣ нотариуси или тѣхнитѣ секретари и въ отсѫтствието на самитѣ страни по белѣжки и указания, дадени отъ последнитѣ на нотариуса. Не е така за публичнитѣ завѣщания: закона изисква, щото завѣщателя самъ *да диктува* волята, а нотариуса да пише *тъй, както диктува* завѣщателя[1]). Мотивътъ за това исключение е, че завѣщанието трѣбва да бѫде свободно изражение на волята на *de cujus* Едно отъ срѣдствата, които осигуряватъ това свободно изражение, е, щото завѣщателя самъ да диктува своитѣ разпореждания. Той е прямъ и исключителенъ тѣхенъ авторъ. Нотариуса се намѣсва само като секретарь, за да даде автентичность на разпорежданията, които той е писалъ по негова диктовка. Какво значи думата *диктува?* Всичкитѣ автори, а тъй сѫщо и речника на французската академия и юриспруденцията на разни държави даватъ следующето опредѣление на думата *диктува:* „Да диктувашъ, значи да произнасяшъ дума по дума това, което други пише въ сѫщото време". И тъй, публичното завѣщание само тогава ще бѫде действитдлно, когато то е *диктувано* отъ самия завѣщатель и *написано* отъ самия нотариусъ. Отъ това следва, че завѣщанието трѣбва да се признае за недействително, ако то е съставено по такъвъ начинъ, че нотариуса е задавалъ въпроси на завѣщателя, а този последния е отговарялъ.

Моносилабно изражение на волята.

Въпроса за моносилабното изражение на волята е единъ отъ най-важнитѣ въ материята за диктовката. Понеже по закона волята на завѣщателя трѣбва да бѫде изразена сво-

---

[1]) Laurent, t. XIII, n° 303. — Picot, Code civil, t. I, p. 585. — Mourlon, *Repetition écrites*, p. 414, — Buniva, p. 249. — Ricci, t. III, n° 160.

бодно и спонтанно, то всѣко употрѣбено или допуснато отъ нотариуса, срѣдство, което е отъ естество да повлияе върху свободата или спонтанностьта на нейното изразяване, влече подире си недействителность на завѣщанието. Едно отъ тѣзи срѣдства е и задаването въпроси на завѣщателя отъ страна на нотариуса и първия да отговаря съ моносилаби „да", „не", „така", „удобрявамъ", „съгласенъ" и пр., т. е. завѣщанията направени *ad interrogationem alterius.*[1])

За по-наглѣдно изложение ще приведемъ единъ примѣръ отъ французската практика. Апелативния сѫдъ отъ По (Pau) унищожилъ едно завѣщание, защото завѣщателя билъ изразилъ волята си съ моносилаби и върху запитвания, правени отъ нотариуса (parceque le testateur n'avait exprimé sa volonté que par des monosyllabes et sur des interpellations que lui faisait le notaire). „Желаете ли, го питалъ нотариуса, както ми казахте, да дадете еди какъвъ имотъ на еди кое лице? Касационно оплакване, че волята по този начинъ не е изразена свободно и доброволно. Докладчика на Върх. кас. сѫдъ Лазагни (Lasagni) въ единъ обстоенъ и забелѣжителенъ писменъ докладъ установява истинскитѣ принципи по въпроса. Той опредѣля понятието на диктуването въ смисълъ на „произнасяни дума по дума на онова, което другъ единъ сѫщеврѣменно пише". А пъкъ, да се отговори *„да"* на едно запитване, не е произнасяне дума по дума на онова, което нотариуса трѣбва да пише. Малко важатъ думитѣ, съ които си е служилъ завѣщателя; но може ли да се приеме, че думата *„да"*, произнесена като отговоръ на запитвания, направени отъ нотариуса на завѣщателя, съставлява диктовка въ смисълъ на закона? Наопаки, казва докладчика, отъ това излиза доказателство, че не е имало никаква диктовка; въ този случай въ действителность диктува запитвача; а колкото се касае до оногова, който казва *да*, той признава, че запитвача е диктувалъ добрѣ. (Il en résulte, au contraire, la preuve de l'absence de toute dictée; dans ce cas, c'est celui qui interroge qui dicte en réalité; quant à celui qui dit *oui*, il reconnait que l'interrogateur a bien dicté).

---

[1]) Ricard, *Traité des donations entre vifs et testamentaires*, IIe partie, Ch. I, nº 53.

Касационния Сѫдъ решилъ съобразно съ този докладъ, че моносилабитѣ, произнесени отъ завѣщателя вследствие на направени му отъ нотариуса питания, не замѣстюватъ диктовката; че такова замѣстване е *невъзможно*.[1])

Нашата Касационна практика се старае да избѣгне строгоститѣ на закона. Въ своето решение отъ 8 февруари 1924 № 58 Върхов. Касационенъ Сѫдъ се е произнесълъ по въпроса за моносилабитѣ въ следующия смисълъ:

„Оплакването за нарушение на чл. 73 и 89 отъ зак. за наследството, за гдѣто апелативния сѫдъ не унищожилъ завѣщанието по причина на това, че то е направено безъ диктовка ве смисълъ на законътъ, а само по пасажни запитвания отъ страна на нотариуса и моносилабни утвърдителни отговови отъ стране на завѣщателя, е тъй сѫщо неоснователно. Отъ съобразителната часть на обтѫженото решение се вижда, че апелативния сѫдъ, основавайки се на провѣрени въ дѣлото и указани въ решението доказателства, представени за установяване заявения отъ касаторитѣ срѣщу завѣщанието подлогъ и по отношение липсата на диктовката отъ страна на завѣщателя, е призналъ за установено, че завѣщателя е заявилъ на нотариуса, че всичкия си имотъ оставя на жена си Д., а тя ще даде 1000 л. на сестра му, и тази воля на завѣщателя, така продиктувана и изявена, е била вписана отъ нотариуса въ завѣщанието, безъ да има нѣщо прибавено къмъ казаното отъ завѣщателятъ или да е пропуснато нѣщо, — като е дошелъ до заключние, че въ случая завѣщанието е написамо така, както е диктувано отъ завѣщателя, — това което именно, предписва чл. 63 ал. I отъ зак. за наследството, чиито распореждания въ това отношение счита за испълнени и напълно съблюдени — вследствие на което отхвърлилъ искането на касаторитѣ за унищожаване завѣщанието по липса на диктовка въ смисълъ на закона. Апелативния сѫдъ се е спрѣлъ на чл. 63 ал. I и тълкуването му относно смисъла на диктовката, която се прави отъ завѣщателя и вписва отъ нотариуса въ завѣщанието, като приема, че по разума и духа на този членъ диктува-

---

[1]) Dalloz, Rép., V° *Disp. entre vifs* n° 2845, 2-o — Laurent, t. XIII n° 309.

нето трѣбва да се разбира не въ слисъла на проста диктовка, каквато прави учителя на ученика въ училището, т. е. записване думитѣ, исказани отъ завѣщателя, да става материално, както тѣ сж произнесени, а напротивъ въ волеизявленията на завѣщателя, съдържащи последнитѣ му распореждания, които трѣбва да бждатъ изразени точно отъ нотариуса, — това което е направено въ конкретния случай при написването — редактиране на завѣщанието. Тѣзи сжждения и действия на апелативния сждъ сж правилни и съобразни съ разума на чл. 63 ал. I отъ казания законъ, не само защото въ текста му не се изрично предписва, че диктовката трѣбва да става дума по дума и така да става вписването отъ нотариуса, който въ такъвъ случай би се обърналъ на инструментъ-фонографъ, както казва Тончевъ въ коментара си на закона за наследството, — нѣщо, което би било изрично казано въ него, ако на това се предава отъ законодателя важно, сжществено значение за валидността на завѣщателния актъ; но още и защото, тъй както е редактиранъ чл. 63 ал. I, не може да бжде другояче истълкуванъ, освенъ по начинъ, както това е направилъ по дѣлото апелат. Сждъ, понеже въ правото никога не се разбира диктовката да става като единъ ученикъ подъ диктовката на учителя, а законодателя иска, щото да бжде изразена отъ нотариуса точно мисъльта, волеизявлението на завѣщателя — завѣщанието да бжде истинско вѣрно изражение на волята на последния, както е диктуването, безъ да може, по духа на закона, да се обръща въ задължение за нотариуса да употрѣбява идентично и материално произнесенитѣ отъ завѣщателя думи. Малко важи, че нотариуса въспроизвежда сжщитѣ думи, съ които завѣщателя си е послужилъ. Въ такъвъ смисълъ се разрешава въпроса въ повечето коментари на съответнитѣ наредби на френския Граждански законъ, както и отъ юриспруденцията".[1])

Ние сме напълно съгласни съ сжжденията на Касац. Сждъ по принципъ, колкото се отнася до значението на думата диктовка; обаче, въпроса е другъ, а именно: *моносилабни утвърдителни отговори „да така" „съгласенъ", дадени отъ завѣщателя вследствие на зададени му отъ нотариуса въпроси, могатъ ли да съставятъ диктовка въ смисълъ на закона?* Очевидно, че не могатъ. Единъ примѣръ за илю-

[1]) Адвокатски Прегледъ. год. V, брой V, ср 41,

страция: нотариуса по своя инициатива пита завѣщателя: „Завѣщавате ли на жена си еди коя кжща, находяща се въ гр. София, ул. 6 септемврий, 5?“ И завѣщателя отговаря „Да“! Това „*да*“ е ли диктовка, е ли изражение на волята въ смисълъ на законътъ? Очевидно, че не. Ето защо твърде добре е отговорилъ французския висшъ магистратъ-юрисконсултъ Лазагни на въпроса, въ доклада си, като е казалъ, че „въ този случаи въ действителность диктува онзи, който запитва; а онзи, който казва „*да*“, само признава, че запитвача е добре диктувалъ“.

Това е вѣрното разрешение на въпроса. Римлянитѣ казваха, че внушението въ действителность се състои въ подсказването и припомнюването *suggerere enim est indicare, monere.*

Доктрината и юриспруденцията, казахме, сж единодушни по въпроса, че моносилабитѣ, произнесени отъ завѣщателя или нѣкои удобрителни знаци, като клюмание съ глава и др., направени отъ последния, вследствие на отправени му отъ нотариуса питания, не могатъ по никой начинъ да замѣстятъ диктовката[1]), че следователно, завѣщанието е недействително, когато завѣщателя е отговарялъ съ моносилаби „да“, „така“, и пр. или съ нѣкои знаци (клюмание съ глава, ржкомахание и др.) на зададенитѣ му отъ завѣщателя въпроси.

Ето едно назидателно решение на единъ французски апелативенъ сждъ относително тълкуването на art. 972 (нашия чл. 63) върху моносилабитѣ и знацитѣ; то осветява истинскитѣ принципи, като решава, че завѣщанието чрезъ распитъ *(le testament par interrogat)* е противно на доброволностьта *(à la spontaneité)* и на вѣрностьта на завѣщателнитѣ разпореждания. Той казва: „Цѣлъта на закона, изисквайки диктовката подъ страхъ на недействителность, е била, не само да предварди отъ всѣка грѣшка, всѣка изненада, всѣко внушение, но още да се усигори, че завѣщателя има доста

---

[1]) Buniva, p. 249. — Ricci, t. III, n° 167. — Pand. fr., V° *Donat.* n° 6979 и 6983. — Arntz, t. II, n° 1985. — Allard, *Dissert*, p. 130. — Maton, *Dict.*, V° *Testam. public*, t. V, n° 14 и 16. — Rutgeerts-Amiaud, t. I. n° 172, *b* и *d*. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 2021. — Dalloz, Rép. V° Dispos. entre vifs, n° 2845. 2°; *eod. Sup.* n° 717. — Laurent, t. XIII, n° 309, и всички автори D. P. 1872. II. 213; 1874. V. 473; 1879. II. 136; 1887. I. 399.

чистъ умъ, доста понятенъ язикъ, за да бѫде разбранъ, както отъ чиновника, който е натоваренъ да даде задължителна сила на думитѣ му, но тъй сѫщо и отъ свидетелитѣ, които сѫ повикани да констатиратъ, да ли редакцията е съобразна съ публичното изражение на неговата мисъль. Да се отговаря чрезъ моносилаби, чрезъ нѣкакви знакове, изразяющи, че завѣщателя приема или е съгласенъ съ исканията, които сѫ внушени отъ интересътъ или отъ алчностьта на завѣтници, присѫтствующи при извършване на акта, това не е никакво законно изявление на неговата воля (Répondre par des monosyllabes, par des signes quelconques d'adhésion ou de consentement à des demandes suggérées par l'intérêt ou par la cupidité de légataires présents á la confection de l'acte ce n'est point manifester légalement sa volonté.)

Обаче, нотариуса има право да изиска обяснения отъ завѣщателя, когато той се изразява неясно и неточно.[1])

Запитванията, направени отъ нотариуса, било по негова собствена инициатива, или по молбата на заинтересовани, или даже по молбата на трети незаинтересовани лица, като свидетели и други, присѫтствующи при направата на завѣщанието, често сѫ едно внушение на завѣщателя да завѣщае на еди кое лице еди какъвъ имотъ. Тѣзи питания се правятъ обикновено, следъ като завѣщателя е изразилъ своята воля. Напримѣръ, нотариуса, или нѣкой отъ присѫтствующитѣ запита завѣщателя: не желае ли да завѣщае нѣщо на училището на общината, въ която се е родилъ? Завѣщателя отговаря утвърдително. Валидно ли е това завѣщателно разпореждане? Отговора на този въпросъ зависи отъ начинътъ, по който е билъ зададенъ въпросътъ на завѣщательтъ и отъ начинътъ, по който е даденъ отговора му. Напримѣръ, ако въпросътъ е билъ зададенъ на завѣщателя така: „Не желаете ли да завѣщаете *нѣщо* на училището на родното ви село? И той отговори: „Да, завѣщавамъ му 5000 лева.“ Този отговоръ съставлява едно истинско завѣщателно разпореждане, диктувано отъ завѣщателя, и нотариуса може да впише валидно въ завѣщанието единъ параграфъ, който да казва: „Завѣщавамъ на училището на родно си село К.

---

[1]) Pand. fr., V⁰ *Donat.*, n⁰ 6966. — Huc, t. VI, n⁰ 286. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n⁰ 2034. — D. P. 1879. 2. 136; 1895. 2. 263; 1900. 1. 354.

5000 л." Това разпореждане, макаръ внушено, е само едно подсѣщане на завѣщателя да завѣщае нѣщо и въ полза на училището; той свободно отговаря, че е съгласенъ и доброволно опредѣля размѣрътъ на завѣтътъ. Но, ако въпроса е билъ зададенъ така: „Не желаете ли да завѣщаете на училището на родното си село десетина хиляди лова?" и завѣщателя отговори само съ единъ моносилабъ „да", или съ едно клюмване на глава, завѣщателното разпореждане е недействително, понеже моносилаба и знакътъ не могатъ по никойначинъ да замѣстятъ диктовката въ смисълъ на закона.

Обаче, може да се случи, че завѣщателя се намира при такава обстановка, и при такива условия, при които нѣма куража да отговори на въпроса съ отказъ. Лишенъ отъ мораленъ куражъ въ случая да откаже, завѣщателя отговаря, че той наистина завѣща на еди кое лице или училище еди каква сума. Въ този случай нѣма свободно и доброволно изражение на волята; следователно, и завѣщателното разпореждане е недействително, понеже не е резултатъ на свободна воля.

Критериума за опредѣляне действителностьта на така внушенъ завѣтъ, е самото намѣрение на запитвача — нотариуса, свидетеля или др. и онова на завѣщателя. Ако запитвача се е ржководилъ само отъ чувство на човѣщина, на подсѣщане и завѣщателя е опредѣлилъ доброволно вида и размѣра на завѣта, той е действителенъ; напримѣръ: не желаете ли да завѣщаете на съпругата си нѣщо? или нѣщо за бѣднитѣ на града? Ако ли пъкъ запитвача е искалъ съ въпроса си, при дадената обстановка, да произведе давление върху душата на завѣщателя и съ това да истръгне единъ завѣтъ и последния не е ималъ куражъ да му откаже въ присжтствието на свидѣтелитѣ и други, последния ще бжде недействителенъ, защото безъ съмнѣние закона е нарушенъ, Ще бжде недействителенъ завѣта, спрѣмо който волята не е била напълно доброволна по причина на упражненото върху душата му давление.[1])

За това ограничението не трѣбва да се разбира въ абсолютенъ смисълъ и да се мисли, че нотариуса е само единъ фонографъ, който записва думитѣ на завѣщателя. Нотариуса

---

[1]) Ricci, t. III, nº 167.

има не само право, но е и длъженъ да задава въпроси, да разпитва завѣщателя, когато се изразява неясно, несвързано, какво желае да изрази, защото завѣщанието трѣбва да е написано, като всѣки нотариаленъ актъ, ясно и понятно. Това не значи да се прави завѣщанието чрезъ разпитъ (par interrogat)[1]). Нотариуса не трѣбва да помѣщава въ завещанието диктувано отъ завѣщателя, думи, значението на които завѣщетателя не разбира и ги употрѣбява не на мѣсто.

Завѣщателя трѣбва да диктува само разпореждания, които се отнасятъ до изражението на неговата послѣдня воля, а не и други работи, които може да съставляватъ принадлѣжность на завѣщателния актъ. Напримѣръ нотариалното встжпление *(„азъ, нотариусъ при еди-кой си сждъ")*, понеже нѣма нищо общо съ действителнитѣ завѣщателни разпореждания, не трѣбва да бжде диктувано отъ завѣщателя! Но има и встжпление на самия завѣщатель *(Во имя Отца и Сина и Святаго Духа"* или *„като имамъ предъ видъ смьртностьта на человѣка и като наближава часътъ, въ който ще бжда повиканъ предъ Всевишния"* и др.); то съставлява часть отъ завѣщанието и, като такова, трѣбва да е диктувадо отъ завѣщателя.

Завѣщателя може да диктува своитѣ разпореждания устно, безъ да има писменни забѣлѣжки, по които да се води, и по предварително съставенъ у дома си проектъ. Въ последния случай завѣщателя трѣбва да диктува своя проектъ на нотариуса, а този последния да пише диктуваното.[2]) Но, ако завѣщателя остави проекта си на нотариуса, безъ да го диктува, като му заяви само, че проекта съдържа неговитѣ завѣщателни разпореждания и нотариуса го препише, завѣщанието е недействително, защото то *не е диктувано*[3]), понеже не е достатъчно, волята на завѣщателя да е извѣстна, да е изразена; тази воля трѣбва да се изрази по предписанитѣ отъ

---

[1]) Laurent, t. XIII, n⁰ 311. — D. P. 1861. I. 99.

[2]) Laurent, t. XIII, n⁰ 308. — Pand. fr. V⁰ *Donat.*, n⁰ 6975. — Rutgeerts-Amiaud, t. I, n⁰ 172, *a*. — Huc, t. VI, n⁰ 284. — Baudry-Lacantinerie t. II, n⁰ 2038 и всички др. автори, D. P. 1890. 1. 8484.

[3]) Maton, *Diction.*, t. V, V⁰ Testam. public, n⁰ 14 и 16. — Rutgeerts-Amiaud, t. I, n⁰ 172, *a*. — Pand. fr., V⁰ Donat., n⁰ 6970. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n⁰ 2037. — Dalloz, Sup. n⁰ 716. — Ricci, t. III, n⁰ 168. — Gaetano-Foschini, p. 396.

закона форми. Тъй сѫщо ще се счете едно завѣщание за недействително, ако то е съставено отъ нотариуса по забѣлѣжки, дадени отъ завѣщателя, даже ако нотариуса, следъ съставлението на проекта по забѣлѣжкитѣ, попита, въ присѫтствието на свидетелитѣ, завѣщателя, дали е точно изразена неговата воля, и той удобри написаното отъ нотариуса. Недействителностьта на такова завѣщание е неминуема, защото то не е *диктувано*.[1])

Понеже *диктуването* на завѣщанието е предписано отъ закона подъ страхъ на недействителность, то лицата, които не могатъ да говорятъ, като напр. нѣмитѣ, нѣматъ право да се разпореждатъ съ публични завѣщания, защото, като не могатъ да говорятъ, не могатъ и *да диктуватъ*.[2]) Такива лица, както ще видимъ при чл. 70, могатъ да изразяватъ последната си воля само съ саморѫчно или тайно завѣщание. Втората формалность, която законътъ предписва подъ страхъ на недействителность за публичното завѣщание е, а) че завѣщанието трѣбва да е написано *отъ ржката на самия нотариусъ* и б) завѣщанието да е написано *тъй, както е диктувано*.

Законътъ изисква, подъ страхъ на недействителность, щото завѣщанието да се пише отъ самия нотариусъ, а не и отъ неговитѣ служащи, които могатъ да пишатъ обикновеннитѣ нотариални актове, защото нотариуса е, който отговаря за порочностьта на актътъ, макаръ той и да е съставенъ отъ неговия секретарь. Освѣнъ това изисква се, щото лицето, което пише завѣщанието, да може да изрази точно мисъльта на завѣщателя. Гаранция за това закона намира въ нотариуса, като го смѣта за по-просвѣтенъ и по-опитенъ отъ всѣки секретарь.[3])

По италиянски Codice civile, завѣщанието се пише, съ грижата на нотариуса, отъ секретаря или писаря на нотариуса (*per cura del notaio*). Тъй че въ това отношение италианската доктрина и юриспруденцията сѫ различни. Юриспруденцията на нашия Касац. сѫдъ е въ смисълъ, че завѣ-

---

1) Ricot, t. I, p. 586.

2) Ricci, t. III, n⁰ 185.

3) Laurent, t. XIII, n⁰ 317. — Baudry-Lacantinerie, t. III, n⁰ 2941 — и всички др. автори.

щанието трѣбва бѫде писано отъ нотариуса подъ страхъ на недействителность.[1])

Отъ казаното следва, че нотариуса трѣбва самъ да пише само това, което трѣбва да се диктува отъ завѣщателя, а този последния диктува само това, което съставлява завѣщателнитѣ распореждания. Прочее, нотариалното встѫпление може да бѫде написано и не отъ нотариуса.

Тъй сѫщо подъ страхъ на недействителность законътъ предписва, щото нотариуса да напише завѣщанието *тъй*, както е диктувано. По-горе казахме, че тази формалность не трѣбва да се разбира въ абсолютенъ смисълъ и да се мисли, че нотариуса е фонографъ, които записва диктовката на завѣщателя.

По този въпросъ Laurent, като задава въпросъ: трѣбва ли нотариуса да пише подъ диктовката на завѣщателя, като единъ ученикъ подъ диктовката на учитель? отговаря: „Въ правото на никога не сѫ разбирали диктовката въ този смисълъ. Твърде често завѣщанията се правятъ отъ хора безграмотни, или отъ хора, които не знаятъ смисъла на юридическитѣ термини, съ които си служатъ, трѣбва ли нотариуса да пише дума по дума това, което завѣщателя му диктува на единъ неправиленъ, непонятенъ и тъменъ языкъ? Законодателя иска отъ нотариуса да изрази точно само мисъльта на завѣщателя; когато неговия языкъ е некорректенъ, на нотариуса е позволено да напише на добъръ френски языкъ това, което завѣщателя му диктува на лошъ френски языкъ; но той, нотариуса, не може нищо да прибави къмъ мисъльта на завѣщателя, нищо да откѫсне отъ нея, нито пъкъ да я измѣни въ каквото и да е. Всичкитѣ сѫ съгласни върху тази точка. Укоряваха думитѣ *tel qu'il a été dicté*. Касационния сѫдъ отговаря, че диктовката, по духътъ на закона, никакъ не изисква, щото нотариуса да употрѣбява идентично и материално думитѣ, които сѫ произнесени отъ завѣщателя. Закона изисква само завѣщанието да е вѣрно изражение на волята на умрѣлия, т. е. да бѫде такава, както той самъ я е диктувалъ; малко важи, ако нотариуса възпреизведе сѫщитѣ термини, съ които си е служилъ завѣщателя; възможно е, редакцията на нотариуса да изразява по-добрѣ ми-

---

1) К. Р. № 52 (293) — 1902 г. I. Г. О..

съльта на завѣщателя, понеже стилътъ на единъ опитенъ человѣкъ е всякога по-точенъ, по-ясенъ отъ стилътъ даже на образовани хора, които не знаятъ правото и юридическия язикъ".[1])

Отъ тази цитата се вижда, че думитѣ *„тъй*, както е *диктувано"* отъ чл. 63 се отнасятъ до изражението на мисъльта, на последната воля на завѣщателя. Прочее, мисъльта на завѣщателя трѣбва да е написана въ завѣщанието *тъй*, както е диктувана отъ самия завѣщатель.

Мисъльта на завѣщателя е, която не може да се измѣнява отъ нотариуса, отъ която нотариуса не може нищо да исхвърли и къмъ която той не може нищо да прибави, а самитѣ произнесени отъ завѣщателя думи могатъ да се замѣняватъ съ други, стига само употрѣбенитѣ отъ нотариуса думи да бждатъ вѣрно изражение на волята на завѣщателя.

Нотариуса може да напише диктуваното завѣщание на черновка и послѣ да го препише, безъ завѣщателя да му диктува и черновката; но, за да бжде завѣщанието валидно въ такъвъ случай, изисква се, щото нотариуса да препише черновката на чисто и четението на завѣщанието да стане въ присжтствието на свидетелитѣ съгласно съ закона.[2])

Може ли нотариуса да приеме едно завѣщание на чуждестраненъ язикъ? Този въпросъ се разрѣшава отъ повечето автори въ смисълъ, че нотариуса може да извърши такова завѣщание само подъ следующитѣ условия: 1-о. Нотариуса и всичкитѣ свидетели да знаятъ язика, на който се диктува, за да могатъ да разбератъ волята на завѣщателя. Ако единъ или повече отъ свидетелитѣ не знаятъ язика на завѣщателя, завѣщанието е недействително. 2-о. Нотариуса да го преведе на официалния язикъ, у насъ, — на български. 3-о. Завѣщанието да се прочете на язика, на който е диктувано. Напримѣръ, единъ италиянецъ, който се намира въ България, желае

---

[1]) Laurent, t. XIII, n° 314. — Maton, *Dict.*, t. V, *Testam. public*, n° 18.—Rutgeerts-Amiaud, t. I, n° 172. f.—Huc., t. VI, n° 288.—Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 2045.—Pand. fr., V° *Donat.*, n° 7013.—Dalloz, *Sup.* n° 723.—Thiry, t. II, n° 403 и цѣлата доктрина.

[2]) Rutgeerts-Amiaud, t. I. n° 192. — Huc., t. VI, n° 288. — Maton, *Dict.*, t. V, *Testam. public*, n° 20.—Pand. fr., V° *Donat.*, n° 7025.—Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 2048 и всички други автори.

да диктува нотариалното си завѣщание на италиянски языкъ. Ако нотариуса и всичкитѣ свидетели знаятъ този языкъ, нотариуса е длъженъ да състави завѣщанието на италиянски языкъ, да го прочете на този языкъ и да го преведе на български. При испълнение на тѣзи формалности диктуваното на италиянски языкъ завѣщание е валидно.[1])

Въ втората алинея на чл. 63 се предписватъ следующитѣ формалности подъ страхъ на недействителность: а) завѣщанието да се прочете на завѣщателя и б) това прочитание да стане въ присѫтствието на свидетелитѣ. Отъ четението на завѣщанието завѣщателя да може да се увѣри, да ли нотариуса точно и вѣрно е изразилъ неговата последна воля.

Кой трѣбва да прочете завѣщанието? Чл. 63 не опредѣля изрично, кой ще прочете завѣщанието, но отъ духътъ ни члена може да се извади известно решение за въпроса. Отъ съдьржанието на чл. 63 се вижда, че не е завѣщателя, който чете завѣщанието, защото то се чете *на* завѣщателя, а този *на когото* се чете, самъ не чете, но слуша. Не сѫтъй сѫщо и свидетелитѣ, които четатъ завѣщанието, защото то се прочита *въ тѣхно присѫтствие;* и действително, тѣхната роля не е да извършватъ каквато и да е формалность по завѣщанието, но само да наблюдаватъ, извършватъ ли се формалноститѣ (чл. 72). Освенъ това по-горе ние казахме, че прочитанието е една отъ сѫщественнитѣ формалности за валидностьта на завѣщанието, а всичкитѣ сѫществени за завѣщанието формалности се извършватъ отъ нотариуса; прочее, прочитанието на завѣщанието, като негова сѫществена формалность, се извършва отъ нотариуса. Изключение отъ това правило се допуща само за случаитѣ, въ които публично завѣщание се прави отъ съвършенно глухи; въ този случай тѣ сами, а не нотариуса, прочитатъ завѣщанието (чл. 71).

Въ art. 778 отъ Codice Civile този въпросъ е разрешенъ изрично въ смисълъ, че нотариуса прочита завѣщанието, като постановява: „*Нотариуса прочита завѣщанието на за-*

---

1) Thiry, t. II. n⁰ 403 и др.

вѣщателя въ присѫтствието на свидетелитѣ (Il notaio dara lettura del testamento al testatore in presenza die testimoni).

Понеже нашия чл. 63 е заеменъ отъ 972 art Code Napoléon, считаме за не излишно да приведемъ и мнѣнието по този въпросъ на *Laurent,* който пише: „Чл. 971 казва че нотариуса приема завѣщанието. После иде чл. 972, който обяснява, въ какво се състои приеманието на завѣщанието; нотариуса го пише подъ диктовката на завѣщателя. После това прочита се завѣщанието; закона не казва сѫщото, каквото казва и за писанието; тази разлика въ редакцията трѣбва да има резонъ. Правилно е, нотариуса да прочита завѣщанието, но, ако едно нерасположение му побърка въ това, защо секретаря да го не прочете? Има добъръ резонъ, по който нотариуса трѣбва да пише завѣщанието; но нѣма и никакъвъ резонъ, който да задължава нотариуса и да прочита завѣщанието. Това е една чисто материална операция, и колкото по-механически се извършва тя, толкова по-добре отговаря на цѣлта на законодателя; добре е, завѣщанието да се прочита отъ друго лице, но не отъ редактора, който може да падне въ искушение, като го чете, да исправи това, което е писалъ, или който, по-нѣкой по-престѫпенъ мотивъ, би могълъ да измѣни мисъльта на завѣщателя въ този смисълъ, че той не чете това, което е написалъ и което е противно на диктовката. Както и да е, закона не задължава изрично нотариуса да прочита завѣщанието“[1]). На сѫщото мнѣние сѫ много французски автори[2]).

По съображенията, че прочитането на завѣщанието е една сѫществена формалность за последнето, не можемъ да се съгласимъ съ мнѣнието на французскитѣ автори защото ако го прочита не нотариуса, ще излезе че публичното завѣщание, не се *извършва цѣло* отъ нотариуса. Освенъ това сѫществуването на чл. 71 въ нашия законъ за наследството, който опредѣля случая, когато самъ завѣщателя прочита завѣщанието, а отсѫтствието на подобенъ членъ въ

---

[1]) Laurent, t. XIII, n° 321.

[2]) Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 2052. — Huc. t. VI, n° 290. — Troplong, t. III, n° 1533 и 1550. — Duranton, t. IX, n° 83.—Demolombe, t. XXI, n° 269. — Poujol, sur l'art. 972 n° 15. — Massé et Vergé, t. III, p. 108.— Thiry, t. II, n° 403. — Arntz, t. II, n° 1990. — Rutgeerts-Amiaud, t. I, n° 174. — Michaux, v° *Test.*, n° 1878 и др.

Code Napoléon, доказва справедливостьта на нашето мнѣние. Прочее, непрочитанието на завѣщанието отъ самия нотариусъ трѣбва да се счете като поводъ за припознаването му за недействително.

Завѣщанието трѣбва да се прочете лично на самия завѣщатель, но не и на неговъ, специаленъ за това пълномощникъ.

Понеже прочитанието на завѣщанието е предписано отъ закона подъ страхъ на недействителность, отъ това следва, че *цѣлото завѣщание* трѣбва да се прочете; непрочитанието на известна *распоредителна* часть отъ завѣщанието влече подире си недействителностьта на *цѣлото* завѣщание, а не само на непрочетената часть, защото завѣщанието е недѣлимо; има завѣщание само тогава, когато е диктувано *цѣло* отъ завѣщателя, написано *цѣло* отъ нотариуса и прочетено *цѣло* на завѣщателя[1]).

Щомъ трѣбва да се прочете на завѣщателя всичко, което той е диктувалъ и нотариуса е писалъ, този принципъ трѣбва да се приложи и къмъ *допълненията (les additions)*, направени следъ прочитането на завѣщанието. Ако тѣзи допълнения не сж прочетени на завѣщателя отъ нотариуса, то непрочитането имъ прави недействителни не само тѣхъ, но тѣхната недействителность влече недействителностьта на цѣлото завѣщание, защото то е *недѣлимо*.[2]) Ако този принципъ се приложи абсолютно и буквално, може да даде резултати, противни на здравия разумъ; за това юрисконсулта *Merlin* предлага да се прави различие; а именно, ако допълнението *(l'addition)* е новъ завѣтъ, нѣма съмнѣние, че той прави нераздѣлна часть отъ корпуса на завѣщанието; че, следователно, ако той не е прочетенъ на завѣщателя, прави цѣлото завѣщание недействително, понеже той съставлява часть отъ завѣщанието. Но, ако само то е прочетено отдѣлно на завѣщателя, пакъ завѣщанието е недействително, защото завѣщанието е недѣлимо и не може да се чете по части. Но, може да се възрази, че завѣщанието

---

1) Laurent, t. XIII, n° 322. — Aubry & Rau., t. VII, § 670, note 55 — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 2053. — Huc, t. VI, n° 291. — Dalloz, Sup. n° 710. — Rutgeerst-Amiaud, t. I, n° 178. — Arntz, t. II, n° 1991. — Beltjens, *Encyclop. de code civil*, t. II, n° 23. — Maton, t. V, n° 21.

2) Dalloz, Rép. n° 2998.

веднажъ е четено и би било излишно да се повтаря четенето по причина на допълнението. Не, то не е излишно; въ случая ще се приложи правилото *utile per inutile non vitiatur*. А ако допълнението, макаръ да съдържа ново разпореждание, е само една *забелѣжка (renvoi)*, направена при спазване на всичкитѣ предписани отъ закона формалности, тя се счита че влиза въ самото завѣщание и трѣбва да бѫде прочетена; иначе, завѣщанието е недействително.

По-нататъкъ трѣбва да се прави и друго различие: ако допълнението (l'addition) не е забелѣжка *(renvoi)*, а е само едно обяснение, което би могълъ да направи и самия съдия чрезъ тълкуване, ако да не бѣше помѣстено отъ завѣщателя, въ този случай то е безполезно; следователно за него не трѣбва да се дьржи смѣтка.

Но, когато съдията не би могълъ да направи това обяснение, ако би било пропуснато отъ завѣщателя, въ този случай то трѣбва да бѫде прочетено, подъ страхъ на недействителность.[1]) Напримѣръ, завѣщателя прави въ завѣщанието, следъ прочитането му, едно допълнение въ смисълъ, че нотариалнитѣ разноски ще се платятъ отъ завѣтницитѣ; това разпореждание е безполезно, защото тѣзи разноски сѫ въ тяжесть на завѣтницитѣ; въ всѣки случай това допълнение е само едно тълкувателно разпореждание, което не подлежи на предписанитѣ отъ закона тържественности.[2])

Laurent е противъ това теоретическо различие, което не е било осветено отъ кодекса. Той казва, че текстътъ изисква, подъ страхъ не недействителность, щото нотариуса да пише всичко, което диктува завѣщателя и че трѣбва да бѫде прочетено всичко написано отъ него; законътъ не различава; следователно и коментатора не може да въвежда въ закона различия, несѫществуващи въ него. Ако се позволеше, да не се прочита еди кое разпореждание, понеже е безполезно, или нищожно, би трѣбвало, по сѫщитѣ съображения, да се реши, че то не трѣбва да бѫде диктувано отъ завѣщателя, нито пъкъ писано отъ нотариуса. Какво би станало въ такъвъ случай съ сѫщественнитѣ форми на актътъ?[3])

---

[1]) Merlin, Rép., V° *Testam., Sect.*, II, § III, art 2, n° VI.

[2]) Dalloz, Rép., n° 2995.

[3]) Laurent, t. XIII, n° 323.

Ние мислимъ, че все би трѣбвало да се допусне едно различие относително абсолютно безполезнитѣ и излишнитѣ допълнения, които сж предметъ на изриченъ текстъ отъ закона; напримѣръ: чл. 149 казва: „данъкътъ, поземелния доходъ, сервитутътъ или други задължения, свързани съ владѣнието на земята, които лежатъ върху завѣщания предметъ, падатъ върху завѣтника". Ако завѣщателя въ едно допълнение продиктува и нотариуса впише въ завѣщанието *in extenso* горния текстъ, и не бѫде прочетенъ, влече ли подирѣ си недействителность на последнето? Не, защото това допълнение, въ този смисълъ и форма, не е нищо друго освенъ възпроизвеждане на единъ текстъ отъ закона, който ще бѫде приложенъ спрямо завѣтника и тогава, когато завѣщателя не би го помѣстилъ въ завѣщанието. Би било прекалено да се унищожи едно завѣщание само за това, че не е прочетена една забелѣжка, направена следъ прочитането му, и възпроизвеждаща in extenso текста на единъ законъ.

Споредъ чл. 64 завѣщанието трѣбва да бѫде подписано отъ завѣщателя; ако той заяви, че не знае или не може да пише, неговото заявление се забелѣзва изрично въ акта заедно съ причината, която му препятствува да подпише. Отъ текста на чл. 64 се вижда, че заявлението на завѣщателя, че не може да подпише съ указание на препятствующата за това причина е една *забелѣжка*, която се вписва отъ нотариуса като нѣщо казано и продиктувано отъ завѣщателя.

Тази забелѣжка по чл. 64 трѣбва ли да бѫде прочетена на завѣщателя подъ страхъ на недействителность на завѣщанието? Въпросътъ е разрешенъ въ отрицателенъ смисълъ отъ нашия Вър. кас. сѫдъ съ решение отъ 8 февруарий 1924 годъ № 58 (III, г. о.). Въ това решение четемъ следното: „Отъ распорежданията на чл. 63 отъ закона за наследството се вижда, че четението на завѣщанието се отнася само за чиститѣ распореждания на завѣщателя, изразяющи неговитѣ желания и воля, както сж тѣ диктувани и написани отъ нотариуса, нѣщо, намиращe своето оправдание въ цѣлта, която се гони съ това четение, а тя е, щото завѣщателя и присѫтствующитѣ свидетели да могатъ да се убедятъ, че нотариуса е написалъ това, което му е диктувалъ завѣщателя, и защото нито въ чл. 63, нито въ чл. 64 се съ-

държа распореждание въ смисълъ, че и декларацията на завѣщателя, че не може да подпише, по указана причина, трѣбва да влиза въ четенето на завѣщателнитѣ распореждания, която декларация, по указанитѣ по-горе съображения, не е часть отъ волеизявленията на завещателя относно распорежданията му за следъ неговата смърть. Въ този смисълъ е доктрината на авторитѣ по въпроса и такава е почти постоянната юриспруденция въ Франция".

Ние не можемъ да се съгласимъ съ тълкуването на нашия касац. сѫдъ, защото то е противно както на буквата така и на духътъ на законътъ. Погрѣшностьта на мнѣнието на касац. сѫдъ се състои въ това, че той исхожда отъ едно сѫществено погрѣшно гледище, че „четенето на завѣщанието се отнася само за чиститѣ распореждания на завѣщателя, изразяющи неговитѣ желания и воля". Вѣрно ли е началото, че на завѣщателя се четатъ само неговитѣ волеизявления?

То е погрѣшно. На завѣщателя се чете, подъ страхъ на недействителность, не само онова, което той е диктувалъ на нотариуса, като чисто распореждание, изразяюще неговитѣ желания и неговата воля, но трѣбва да му се прочете, тоже подъ страхъ на недействителность, и онова, което той не е диктувалъ, но което по закона трѣбва да бѫде вписано въ завѣщанието, подъ страхъ на абсолютна недействителность, като сѫществена часть отъ корпуса на завѣщанието (corpus), и което, ако не бѫде вписано въ акта, го унищожава. Това сѫ *забелѣжкитѣ*, които нотариуса трѣбва да впише въ корпуса на завѣщанието преди подписването му, удостовѣряющи, че сѫ испълнени и спазени предписанитѣ отъ закона форми.

Тѣзи именно *забелѣжки*, макаръ не диктувани отъ завѣщателя, макаръ тѣ да не изразяватъ неговитѣ желания и воля, трѣбва да му се прочетатъ, подъ страхъ на недействителность. Ние не вѣрваме, че касац. сѫдъ би оставилъ въ сила едно завѣщание, ако е установено по дѣлото, или излиза отъ самия завѣщателенъ актъ, че нотариуса се е ограничилъ да прочете на завѣщателя само онова, което той е диктувалъ, като чисто распореждание, изразяюще волята му, и не е прочелъ и предписанитѣ отъ закона подъ страхъ на недействителность забелѣжки. Това като е така, нека видимъ, кои сѫ тѣзи забелѣжки, и декларацията на завѣщателя, че

не може да подпише съ указание на препятствующата причина, е ли въ смисълъ на закона *забелѣжка*, която трѣбва да се впише въ завѣщанието; а следователно и да се прочете подъ страхъ на недействителность? Ние не се съмняваме въ здравината на твърдението си, че тази декларация е истинска забелѣжка отъ такова естество. И действително, виждаме, че чл. 63 заповѣдва на нотариуса да направи въ края на завѣщанието три главни забелѣжки: а) за диктуване на завѣщанието отъ завѣщателя, б) за написването му отъ нотариуса така, както то е диктувано отъ завѣщателя, в) за прочитането му отъ нотариуса на завѣщателя—всичко това въ присѫтствие на свидетелитѣ.

Тѣзи забелѣжки на нотариуса съставляватъ часть отъ завѣщанието; ако тѣ, или нѣкои отъ тѣхъ, не бѫдатъ прочетени, завѣщанието е недействително. Значи, непрочитането на нѣкоя направена отъ нотариуса забелѣжка, която е предписана отъ закона подъ страхъ на недействителность, влече подире си недействителность на цѣлото завѣщание.

Но, освенъ забелѣжкитѣ, които сѫ предписани отъ чл. 63, има и друга забелѣжка, предписана отъ чл. 64 тоже подъ страхъ на недействителность. Тази забелѣжка съдържа заявлението на завѣщателя, съ което последния указва на причината, по която той не е можалъ да подпише завѣщанието. По своето естество, тя по-редъ, е *последна белѣжка*, защото завѣщателя заявява, че не може да подпише и посочва препятствующата за това причина, следъ като бѫде поканенъ да подпише; а поканата за подписване иде следъ написването забелѣжкитѣ по чл. 63. Че наистина тази декларация на завѣщателя е забелѣжка въ смисълъ на закона, съ други думи, че тази забелѣжка е еднаква съ забелѣжката, за която говори чл. 63, се вижда отъ буквата на текста на чл. 64, който казва, че „неговото заявление *се забелѣзва изрично* въ акта", сравненъ съ текста на чл. 63, който казва: „за всичко това изрично става *забелѣжка* върху завѣщанието". Смисъла и цѣлта на тѣзи два текста е една и сѫща: нотариуса прави въ завѣщателния актъ *забелѣжка*, че известна формалность е испълнена. По чл. 63 има *нѣколко* формалности; за това е употрѣбена фразата „за всичко това", а по чл. 64 има само *една* формалность; за това е употрѣбена думата „неговото заявление." Разликата между

двата текста е само въ граматическата имъ редакция. Тѣзи ни сѫждения се подтвърдяватъ и отъ редакцията на съотвѣтнитѣ текстове въ нашитѣ източници, а именно art. 973 отъ C. N. има следующата редакция: „Това завѣщание трѣбва да бѫде подписано отъ завѣщателя; ако той заяви, че не знае, или не може да подпише, ще бѫде направена въ акта *извѣстна забелѣжка* за неговата декларация както и за препятствующата причина да подпише (. . . il sera fait dans l'acte *mention expresse* de sa déclaration, ainsi que de la cause qui l'empêche de signer). Италиянски кодексъ, art. 779, употрѣбява сѫщата редакция относително забелѣжката: „. . . и нотариуса трѣбва да направи *забелѣжка* за тази декларация." (e il notaio deve farè *menzione* di questa declarazione). И това е твърде понятно, защото чл. 64 е допълнение къмъ чл. 62 както е допълнение къмъ него и чл. 65, защото говорятъ за подписването на публичното завѣщание отъ завѣщателя, отъ свидетелитѣ и отъ нотариуса. Законодателя можеше да съедини тритѣхъ члена, понеже предметътъ имъ е единъ и сѫщъ: формалноститѣ за направата на публичното завѣщание; защо той ги е раздѣлилъ? Защото подписването на завѣщанието дава животъ и санкция на завѣщателния актъ. Той става такъвъ само следъ подписването. Безъ тѣзи подписи нѣма актъ.

Нрочее, ако законодателя бѣ съединилъ поне двата члена, 63 и 64, тогава не щѣше да има абсолютно никакво съмнѣние върху това, че и забелѣжката за подписването е сѫщата, каквито сѫ другитѣ формалности, за които говори чл. 63. Една отъ причинитѣ за погрѣшката на Касационния сѫдъ е, може би, тази, че той е испусналъ изъ предъ видъ факта, че чл. 64 е допълнение къмъ чл. 63.

Касационния сѫдъ щѣше да бѫде, до нѣгде си правъ ако въ чл. 64 не бѣ казано, че декларацията на завѣщателя се забелѣзва въ акта. Ако тази декларация не бѣше отбелѣжена въ завѣщанието, нали то щѣше да бѫде недействително. Защо? Защото тя се изисква *ad substantiam*, а всичко, което е сѫществено, се прочита.

Но касационния сѫдъ, усѣщайки може би слабостьта на горнитѣ аргументи, исхожда и отъ идеята за момента, въ който се прочита завѣщанието, като казва, че то се прочита *преди* подписването му отъ завѣщателя, свидетелитѣ и но-

тариуса; а пъкъ декларацията на завѣщателя *замѣстюва подписа* на последния; а, щомъ четението става прѣди подписването, то логически иде и се консомира преди да се направи тази декларация, понеже декларацията замѣства подписа, а пъкъ подписа на завѣщателя не се чете, то не се чете и *декларацията-подписъ*. Тѣзи мисли касац. сѫдъ е изразилъ въ следния пасажъ отъ горѣпоменатото решение: „Отъ обтѫженото решение се вижда, че апелативния сѫдъ, основавайки се на текста и разума на чл. 64 отъ зак. за наследството, е призналь, че прочитанието на завѣщанието не трѣбва да става непременно следъ подписа, който въ случая се замѣства съ декларацията и указание причината, по която то не е подписано, понеже подписа не се прочита при четение на завѣщанието. Тѣзи сѫждения и действия на сѫдътъ сѫ правилни и не сѫ въ противоречие съ разпорежданията на чл. 64, защото отъ текста му се вижда само това, че завѣщанието трѣбва да се подпише или означи причината за неподписването му отъ завѣщателя, безъ да се опредѣля редътъ на извършване това въ свръзка съ прочитанието му и защото нито въ чл. 64, нито въ чл. 63 отъ сѫщия законъ има изрично разпореждане, че трѣбва да става подписването и тогава четението на завѣщанието, а при тѣзи условия логическия пѫть, по който сѫда по сѫщество е дошелъ до горѣизложеното въ това отношение заключение, си има мѣстото, още повече че това иде да се подкрепи и отъ обстоятелството, че распоредбитѣ за прочитанието завѣщанието предшествуватъ онѣзи за подписване или означаване причината за невъзможностьта лично да стане подписването отъ завѣщателя."

Прочее, силогизма на Върховния сѫдъ е следния: декларацията на завѣщателя, че не може да подпише, замѣства подписа му, а пъкъ по закона подписа на завѣщателя не се прочита; *ergo* и декларацията — подписъ не се прочита. Нѣка признаемъ, че отъ този силогизмъ сѫ се ржководили и нѣкои видни автори[1]). Но той е неправиленъ, защото предпоставката му е погрѣшна. Това заключение би било правилно, ако декларацията на завѣщателя замѣства

---

[1]) Ricci, t. III, n° 179. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 2093. — Laurent, t. XIII, n° 347. — Dalloz, Rép.. n° 2918.

подписа на завѣщателя въ буквалния смисълъ на думата, т. е. ако тя замѣстваше онзи *материаленъ подписъ*, който завѣщателя би положилъ върху акта, ако не сѫществуваше препятствующа за това причина.

Обаче, тази завѣщателева декларация не замѣстюва неговия *материаленъ* подписъ и е предписана отъ закона не само да се констатира, че завѣщателя не знае или не може да подпише, като се укаже и препятствующата за това причина. Ако законодателя би предписалъ, щото завѣщателя да обяви само това, че не знае или не може да подпише, безъ да указва, той лично, и препятствующата причина, тогава можеше да се допусне, че декларацията замѣстюва *материалния* подписъ на завѣщателя и силогизма би билъ правиленъ; но съ предписанието, да се указва лично отъ самия завѣщатель и препятствующата причина, подъ страхъ, на недействителность, законодателя гони извѣстна цѣль, която е различна отъ материалния подписъ. Съ това разпореждане се гони цѣлта да може, когато стане нужда, да се установи, че тази декларация не отговаря на действителността, т. е. че завѣщателя е можалъ и знаялъ да подпише, но е обявилъ противното съ цѣль да се отърве, чрезъ лъжлива декларация, отъ едно завѣщание, което той прави подъ единъ натискъ, който не може иначе да избѣгне.[1]) И наистина, както ще видимъ при коментирането на чл. 64, завѣщателя може да се съгласи да направи завѣщание, защото нѣма куражъ да откаже на заинтересованитѣ изнудвачи но решава вътрѣшно да го опорочи, а следователно да го направи недействително чрезъ лъжлива декларация, лъжливостьта на която може да се докаже по установения отъ закона редъ.

Върховния Касац. Сѫдъ, като истълкува чл. 63 и 64 въ смисълъ, че не е нужно да се прочита на завѣщателя направената отъ него декларация, че не може да подпише завѣщанието и указанието на препятствующата за това причина, е намѣрилъ за добре да подкрѣпи мнѣнието си съ една обща силка на чуждестранната доктрина и юриспруденция. За това той казва: „Въ този смисълъ е доктрината на авторитѣ по въпроса и такава е почти постоянната юри-

---

[1]) Laurent, t. XIII, nº 364. — Ricci, t. III, nº 178.

спруденция"· Това твърдение на Върхов. Сѫдъ не отговаря напълно на действителностьта относително доктрината. Най-многото, което би могло да се каже е, че въпросътъ е споренъ между авторитѣ, както е споренъ въ юриспруденцията; последното обстоятелство признава и Касац. Сѫдъ.

И наистина едни поддържатъ, че не е необходимо да се прочита декларацията на завѣщателя, защото това не се изисквало отъ закона,[1]) а други поддържатъ, че прочитането е необходимо, защото декларацията се диктува отъ завѣщателя и се пише отъ нотариуса, тъй както е диктувана.[2])

Ние поддържаме последното мнѣние, макаръ то да не е събрало болшинството на авторитѣ.

Декларацията на завѣщателя, че не може да подпише завѣщанието и за препятствующата причина се диктува отъ завѣщателя и нотариуса я пише тъй, както е диктувана, а всичко диктувано отъ завѣщателя му се прочита; освенъ това тя съставлява нераздѣлна часть отъ завѣщанието, а всичко, което е часть отъ завѣщанието, се прочита; и най-после декларацията се записва отъ нотариуса въ форма на забелѣжкитѣ, които сѫ предписани подъ страхъ на недействителность, и се прочитатъ на завѣщателя.

Въпросътъ е старъ, разискванъ въ Франция и Италия, отъ кодекситѣ на които е заетъ нашия законъ за наследството. Това обстоятелство се подтвърдява отъ едно решение на Флорентинския Ап. Сѫдъ, въ което се казва: „Въпросътъ относително прочитането декларацията на завѣщателя, че не може да подпише, е старъ; билъ е дебатиранъ въ Франция; разискванъ е билъ и въ Италия при новитѣ кодекси."

Той е изложенъ основно отъ *Troplong* въ едно фондаментално решение на Париж. Ап. Сѫдъ. Главнитѣ съображения необходимостьта да се прочита декларацията сѫ:

Че гражданския кодексъ не счита за длъжность да се облегне на свидѣтелството само на нотариуса, за да се обясни липсата на завѣщателния подписъ; че той изрично е

---

[1]) Demolombe, t. XXI, n⁰ 315. — Bayle-Mouillard sur Grenier, t. II. n⁰ 240, h. — Aubry & Rau, t. VII, § 670. — Laurent, t. XIII, n⁰ 347. — Baudry-Lacantinerie, t. II n⁰ 2093.

[2]) Troplong, t. III, n⁰ 1591. — D. P. 1852. II. 179; 1853. I. 227.

изискалъ, щото самия завѣщатель да обяви, че не знае или не не може да подпише;

Че, ако закона изисква, щото самия завѣщатель да заяви, че не може да подпише, понеже не може да испълни тази материална формалность, това е направено съ цѣль да се увѣри въ устойчивостьта до край;

Че тази декларация е необходима, за да даде на своитѣ последни распореждания отпечатъкъ на достовѣрность.

Че въ материята на завѣщанията, различна въ това отношение отъ материята на договоритѣ, декларациитѣ на завѣщателя иматъ удостовѣрюща сила, само ако му сж прочетени отъ нотариуса въ присжтствието на свидетелитѣ и ако той не е ги оспорилъ; (que, dans la matière des testaments, différente sous ce rapport de la matière des contrats, les déclarations du testateur ne font foi qu'autant qu'elles lui ont été lues par le notaire en présence des témoins et qu'il ne les a pas contredites);

Че това е счетено отъ art. 972 като необходимо, за да се предварди всѣка грѣшка въ редакцията и за да се тури силата на закона по-горе отъ всѣко смнѣние.

Че нѣма исключение отъ това правило за декларацията на завѣщателя, че не може да подпише; че *тази декларация съставлява часть* отъ завѣщанието (que cette déclaration fait partie du testament).

Че тя е последната дума на завѣщателя и твърдото и окончателно подтвърждение на всичко желано отъ него;

Че е отъ най-голѣма важность, щото актътъ да установява, съ едно неотхвърляемо доказателство, че нотариуса не е се излъгалъ отъ съмнителни и зле произнесени думи на единъ боленъ, който говори несвързано предъ смъртьта.

Въ сжщия смисълъ се е произнесълъ и франц. Касац. Сждъ „Декларацията, че завѣщателя не може да подпише трѣбва да бжде прочетена на завѣщателя, както останалото отъ акта, съ забелѣжка за това прочитание, подъ страхъ на недействителность(La déclaration que le testateur ne peut pas signer doit être lue au testateur, comme le reste de l'acte avec mention de cette lecture, á peine de nullité. — Dalloz, 1853. 1. 227).

Почти сжщитѣ сжждения срещаме въ едно фондаментално решение на Римския Касац. Сждъ. Въ него четемъ:

„Тази декларация съставлява неотетлима часть отъ завѣщанието, защото обявяване причината, която препятствува

завѣщателя да може да подпише, е ни повече, ни по-малко отъ замѣна на самия подписъ, който липсува; въ сѫщность тя е подписа, който запечатва изявлението на волята на завѣщателя; е подписа по закона (é la sottoscrizione della legge testamentaria), е сѫществена формалность, понеже съ нея завѣщанието получава характеръ на актъ, който преди извършването *й* е само единъ проектъ.

Ако заявлението на завѣщателя за причината, която му пречи да подпише, има тази стойность, тази сѫщественость, ако то може да се счете, само като часть отъ едно цѣло завѣщание; *ако юридически* то не може да има самостоятелно значение, а това заявление е такова, което има значение на волеизявление на завѣщателя, относително назначението на неговото наследство и е *съ него тѣсно* свързано.

Декларацията за тази невъзможность да подпише и заявлението за нейната причина трѣбва да излиза изъ устата на завѣщателя. Забелѣжката на нотариуса не трѣбва да бѫде върху невъзможностьта и върху причината, но единственно върху *quod dixit testator.*

Не може да се отрича, че предписанитѣ отъ закона формалности сѫ отъ общественъ интересъ; *Testamenti factio non privati sed publici juris est.* Неспазването на нѣкоя отъ тѣзи формалности докарва най-тежко последствие *(consequenza gravissima):* наследството се отваря *ab intestat* и завѣщателвката воля остава неиспълнена. Само едно съмнѣние върху спазването на една формалность, върху редовностьта на акта може да докара сѫщото последствие, понеже завѣщанието черпи всичката си сила отъ своята тържественность (*della sua solenità);* а всичката негова тържественность се състои въ спазването на предписанитѣ отъ закона формалности.[1])

Въ сѫщия смисълъ се е произнесълъ и Венецианския апел. сѫдъ: Подъ страхъ на недействителность нотариуса трѣбва да прочете завѣщанието; тъй сѫщо забелѣжката за декларацията относително препятствующата причина до подписване.[2]) Мотивитѣ за това сѫ, че декларацията за невъзможность да подпише е равна на подписа, когато препятствующата причина е изразена отъ самия завѣщатель, и, ако

---

[1]) *Cass. Roma,* 30 decembre 1899.

[2]) Ap. di Venezia, 25 marzo 1884.—Buniva. n⁰ 813.

тази декларация се изисква, за да се удостовѣри истинността на причината, *очевидно е, че и забелѣжката за това трѣбва да се прочете на завѣщателя,* отъ гдѣто можемъ да се удостовѣримъ, че указаната въ завѣщанието причина е действително онази, която е казана на нотариуса.[1])

Въ свръзка съ въпроса за прочитанието на декларацията иде и другъ въпросъ за *мѣстонахождението* на забележката, която констатира изявленията на завѣщателя. Споредъ мнѣнието, по което тази декларация трѣбва да се прочете на завѣщателя, забелѣжката за нея трѣбва да се направи *преди* забелѣжката за прочитанието, защото иначе ще излезе, че нотариуса не е прочелъ тази забелѣжка.

А по мнѣнието, споредъ което прочитанието на забелѣжката не е нуждно, мѣстонахождението ѝ нѣма значение. Въ този смисълъ се произнесе нашия Касац. сждъ.[2])

Ние, понеже подържаме първото мнѣние, мислимъ, че въпросътъ може да получи двѣ решения: първото е: тъй като забелѣжката за тази завѣщателева декларация трѣбва да се прочете, подъ страхъ на недействителность, тя, по своето естество и предназначение, трѣбва да бѫде направена и помѣстена *преди* забелѣжката за прочитанието, за да може съ редътъ на последната да се удостовѣри, че е прочетена и забелѣжката за декларацията; второ, ако забелѣжката за декларацията, че не може да подпише, се напише *следъ* прочитанието на завѣщанието, трѣбва да стане повторно четение на цѣлото завѣщание заедно съ тази забелѣжка за декларацията, като се удостовѣри съ втора забелѣжка, че цѣлото завѣщание е четено повторно.

Това би било излишна работа. Ето защо нотариуситѣ трѣбва да правятъ и помѣстюватъ забелѣжката за декларацията на завѣщателя, че не може да подпише, преди забелѣжката за прочитанието, та да нѣма споръ по въпросътъ.

Счетохме за добрѣ да се спремъ по-подробно върху въпросътъ, отъ такава важность, като направимъ съответни извлечения отъ решенията на нашия Върх. касац. сждъ,

---

[1]) Racc. 1884, n⁰ 2, 649.

[2]) К. Р. № 58 отъ 8. II. 1924, III. Г. О. (Гл. Адвокатски Прегледъ г. V, брой 5, стр. 40).

на французския и италиянскитѣ касациони сѫдилища, за да може да се направи едно сравнение на разнитѣ мнѣния.

Нашата касационна практика по забелѣжкитѣ.

Нека отбелѣжимъ, че отъ нѣколко години насамъ кас. сѫдъ има една тенденция да избѣгне чрезъ тълкуване строгоститѣ на закона относително формалноститѣ за направата на завѣщанието, но текстътъ на законътъ въ това отношение е твърдъ и мѫчно се поддава на снисходително тълкуване. За това и тази тенденция е дала малки резултати.

Ние ще я проследимъ споредъ разнитѣ сборници на касационнитѣ решения и публикуването имъ въ юридически списания и вестници.

На първо мѣсто трѣбва да отбелѣжимъ, че касационния сѫдъ твърдо заявява, че, относително формалноститѣ при направата на едно публично завѣщание, като *единственно* доказателство за испълнението имъ може да служи, споредъ постановленията на последнята алинея отъ чл. 63 отъ зак. за насл., *направянието* отъ страна на нотариуса *изрична забелѣжка* върху самото завѣщание. Съ това касац. сѫдъ усвоява здравия принципъ за материята, че доказателство за испълнението на формалноститѣ трѣбва да се черпи само отъ завѣщанието *Ex ipsomet testamento* — само отъ изричнитѣ забелѣжки върху завѣщанието.

Че тѣзи забелѣжки се отнасятъ до тритѣхъ формалности за извършването на публично завѣщание — диктуването му отъ завѣщателя, написването му отъ нотариуса и прочитането му въ присѫтствието на свидетели.[1])

Още по-силно прозира мисъльта на касац. сѫдъ въ едно по-ново негово решение въ което се казва: „Отъ мотивитѣ на решението се вижда, че самия т. п. о. сѫдъ приема за установено обстоятелството, че формалноститѣ предвидени въ чл. 63, при извършване завѣщанието на Н. К. Зографски не сѫ били *испълнени; защото върху завѣщанието не фигурирала никаква забелѣжка,* че то е било продиктувано отъ завѣщателя, че то е било напи-

[1]) К. Р. № 60 (270) — 1898 г.I. г. о.: № 293/1902. I. г. о.

сано отъ нотариуса тъй, както е било диктувано, и че е било прочетено на завѣщателя въ присѫтствието на свидетелитѣ, но при все това сѫщия сѫдъ е приелъ за действително сѫщото завѣщание, защото по умозаключителенъ начинъ трѣбвало да се счете, че завѣщанието е било написано отъ нотариуса и прочетено на завѣщателя въ присѫтствието на свидетелитѣ, понеже въ завѣщанието фигурираль пасажа: „настоящето завѣщание, като написахъ и прочетохъ на завѣщателя Зографски"... Отъ постановлението на чл. 89 зак. за несльдството, е видно, че завѣщанието се счита за недействително, ако между другото не сѫ спазени и формалноститѣ по чл. 63. Следов. т. п. о. с., като е приелъ за валидно едно завѣщание, по което не сѫ били спазени формалноститѣ, предвидени въ чл. 63, е допусналъ сѫществено нарушение на чл. 107 отъ Гр. Сѫдопр. въ свързка съ чл. 63 отъ зак. за наследството.[1])"

Редътъ на забелѣжкитѣ. Законътъ не опредѣля редътъ на забелѣжкитѣ, но естеството на нѣщата го опредѣля. Всѣка забелѣжка се изисква отъ закона съ цѣль, тя да констатира действителното испълнение на извѣстна формалность. А то може да бѫде констатирано само следъ извършването ѝ. Да се констатира съ една забелѣжка, че извѣстно действие е извършено преди то да е почнато, значи, да се направи една забелѣжка, която не отговаря на цѣлта на закона. Така, законътъ предписва, подъ страхъ на недействителность, завѣщательтъ да диктува волята си и нотариуса да я напише така, както тя е диктувана. Естеството на тази формалность е такова, че то не позволява на нотариуса да удостовѣри, съ забелѣжка въ началото на завѣщанието, че завѣщательтъ билъ диктувалъ, преди да е почната въ дѣйствителность диктовката, и че той, нотариуса, написалъ завѣщанието така, както му е диктувано отъ завѣщателя, преди да е захванато въ действителность написването на чститѣ завѣщателни распореждания. Такова *невѣрно* и *преждевременно* констатирание става, когато нотариуса отбелѣжи, въ въведението на завѣщанието, че завѣщательтъ билъ диктувалъ, а той, билъ писалъ съгласно съ диктовката е противно на закона. Тази констатация е невѣрна, защото,

[1]) К. Р. № 54 (361) — 1909 г. I. г. о.

когато тя е направена, не е имало нито диктуване, нито написване на завѣщанието. Такава една забелѣжка, направена въ началото на завѣщанието, относително диктуването и написването на последното, като невѣрна, се счита за неотговаряща на предписанията на закона и за несѫществующа, а следователно недействителна. Вследствие на нейната недействителность става недействително и самото завѣщание.

Въ този смисълъ е и юриспруденцията на нашия Върховъ Касационенъ сѫдъ. Ето какво се казва въ едно негово решение: „Постановленията на чл. 62 отъ зак. за Насл. изискватъ, щото всички действия по извършването на едно публично завѣщание да ставатъ въ присѫтствието на четирма свидетели, които се призоваватъ да присѫтствуватъ при извършването на завѣщанието. Отъ друга страна споредъ смисъла на чл. 63 отъ сѫщия законъ всички действия по извършването на едно публично завѣщание трѣбва да бѫдатъ изложени въ последното въ такъвъ редъ, щото да може да се констатира по единъ безсъмненъ начинъ, че всѣкое едно действие наистина е било извършено и при това — съобразно съ изискванията на закона. По тая причина и забелѣжкитѣ въ завѣщанието за извърването на действията чрезъ които се констатира волеизявленията на завѣщателя, трѣбва да се отбелѣжатъ въ завѣщанието следъ извършването на тия действия, а не преди това. Една предварителна белѣжка въ текста на едно публично завѣщание за извършването на едно действие, което още не е извършено, не може да свидѣтелствува, че това действие наистина е било извършено и по тая причина *такава белѣжка трѣбва да се счита, като несѫществующа.* По настоящето дѣло С. А. Сѫдъ, както това се вижда отъ мотивитѣ на решението му, е призналъ за основателно заявлението на истцитѣ, че публичното завѣщание на покойния Дим. Робевъ трѣбва да се признае за недействително по причина, че въ него нѣма направени отъ нотариуса белѣжки, че то му е било продиктувано отъ завѣщателя въ присѫтствието на свидетелитѣ по съображение, че отъ направенитѣ въ *началото* на завѣщанието забелѣжки: „въ присѫтствието на всички горепоменати свидетели ми продиктува следното.." и въ края му: „горния текстъ на това завѣщание се диктува отъ завѣща-

теля Дим. Райчевъ", не може по никой начинъ да се разбере друго освенъ, че диктуването на завѣщанието отъ завѣщателя е станало въ присѫтствието на свидѣтелитѣ. Това съображение на С. А. Сѫдъ предъ видъ на казаното по-горе, *следва да се признае за неправилно, тъй като забелѣжката за диктуване завѣщанието трѣбва да бѫде помѣстена следъ извършването на това действие,* т. е. *въ края на завѣщанието,* а не въ началото, и никаква забелѣжка за това действие въ началото на завѣщанието *не може да се взима въ внимание,* като доказателство за извършването на това действие. По тая причина и С. А. Сѫдъ за разрешението на въпроса: било ли е диктувано завѣщанието на покойния Дим. Робевъ въ присѫтствието на свидетелитѣ не трѣбвало да се основава на забелѣжката, поместена въ началото на това завѣщание, и като е направилъ това, той е постѫпилъ несъгласно съ закона и съ това е нарушилъ чл. 629 отъ Гр. Сѫдопр.".[1])

Това е така за забелѣжката, че завѣщателя е диктувалъ завѣщанието си и че нотариуса го е писалъ тъй, както то е диктувано. Тя се счита за несѫществующа, ако се намира въ началото на завѣщанието, и последното е недействително по тази причина.

И наистина, да се каже въ една забелѣжка: „завѣщателя диктува на нотариуса и нотариуса го написа *както следва,*" значи да се отбелѣжи, че нотариуса *ще пише,* а не, че е писалъ. А пъкъ закона изисква изрична забелѣжка не за онова, което нотариуса се готви да прави, а за онова, което е направилъ. Нека отбелѣжимъ, че има автори,[2]) които изказватъ противно мнѣние, основано върху обстоятелството, че законътъ не опредѣлялъ мѣстото на забелѣжката върху завѣщанието; че, при това мълчание на закона, тя можела да се тури както въ началото, така и въ края на завѣщанието; че има такива формалности, които могатъ да бѫдатъ испълнени само преди отбелѣзването имъ; такава е формалността за прочитане на завѣщанието. Макаръ въ числото

---

[1]) К. Р. № 1 (24) — 1913 г., I. Г. О.

[2]) Merlin, *Quest. de droit,* V° *Testam.,* § XII; *eod.,* Rép., V° *Testam.,* sect. II, art. 5. — Demolombe, t. XXI, № 298. — Laurent, t. XIII № 333. — Pand. fr. V° *Donat,* № 7098.

на тѣзи автори да влиза и отличния юрисконсултъ *Merlin*, не можемъ да приемемъ мнѣнието му, защото считаме, че е абсурдъ да се отбелѣжи испълнението на една формалность, преди тя да е извършена, освенъ ако естеството ѝ позволява, даже налага, подобно предварително отбелѣзване.

Друго яче стои въпросътъ за формалностьта по прочитането на завѣщанието и по отбелѣжването на това прочитане. Естеството ѝ е такова, че тя може да бѫде отбелѣзана само следъ испълнението ѝ. Действително, за да се констатира испълнението на тази формалность, трѣбва предварително да се отбелѣжи, че завѣщанието е прочетено и следъ това отбелѣзване да стане прочитането. По тази причина белѣжката за прочитането винаги се прави *преди* самото четене, и това става по необходимость така, защото иначе не би могло да се каже, че завѣщанието, отъ което то прави сѫщественна часть, е било прочетено исцѣло на завѣщателя, а пъкъ закона изисква, за валидностьта му, да бѫде прочетено исцѣло, т. е. заедно съ забелѣжкитѣ, които удостоверяватъ, че формалноститѣ сѫ испълнени.

Отъ това, обаче, не следва, че забелѣжката за прочитането може да бѫде помѣстена и въ началото на завѣщанието; тя, макаръ да се пише *преди* испълнение на формалностьта — четенето, — пакъ, по естеството си, трѣбва да бѫде *следъ* написването на чиститѣ завѣщателни разпореждания, т. е. къмъ края на завѣщанието. Ако тя бѫде помѣстена въ началото на завѣщанието, счита се за несѫществующа, и завѣщанието ще бѫде недействително. Но такова отбелѣзване не се среща.

Най-после закона предписва на нотариуса да направи, подъ страхъ на недействителность, изрична забелѣжка върху завѣщанието, че то *е диктувано* отъ завѣщателя, *писано* отъ нотариуса тъй, както е диктувано, и че то е прочетено на завѣщателя *въ присѫтствието на свидетелитѣ*. Тази забелѣжка служи, като гаранция, че предписанитѣ отъ закона форми сѫ испълнени. Щомъ нѣма върху завѣщанието подобна забелѣжка, или ако забелѣжката сѫществува, но е непълна, завѣщанието е недействително. Отъ това следва, че завѣщанието е невалидно не само тогава, когато не сѫ испълнени предписанитѣ отъ закона формалности, но и тогава, когато тѣзи формалности (диктовката отъ завѣщателя

писанието отъ нотариуса и прочитанието му на завѣщателя въ присѫтствиито на свидетелитѣ) сѫ испълнени, но не е направена за това потрѣбната забелѣжка върху самото завѣщание, или пъкъ направената е непълна.

Тази извъредна строгость на закона по испълнението на предисанитѣ отъ него въ това отношение форми се обяснява съ това, че законодателя е искалъ да изнамѣри една гаранция за извършването на завѣщанията по извѣстенъ редъ. Прочее, нотариуситѣ трѣбва строго да внимавтъ при написването на завѣщанието: тѣ трѣбва да удостовѣрятъ, че сѫ испълнили всичкитѣ формалности, като не забравятъ, че написването на подобна забелѣжка или неправилното, непълното й написване ще повлече подире си недействителность на цѣлото завѣщание. Ако нотариуса не забелѣжи, че упоменатитѣ формалности сѫ спазени, а се докаже, че тѣ сѫ спазени, той може да отговаря за загуби предъ лицата, които сѫ ги претърпѣли отъ унищожение на завѣщанието; ако ли пъкъ лъжливо забелѣжи, че тѣзи формалности сѫ спазени, той извършва фалшификация, за която ще бѫде преследванъ углавно[1]).

Забелѣжката, като сѫществена за завѣщанието формалность, трѣбва да се напише отъ самия нотариусъ; щомъ е написана отъ друго лице, макаръ и отъ самия завѣщатель, завѣщанието е недействително.

Законътъ, подъ страхъ на недействителность, изисква: а) забелѣжката да е *изрична* и б) забелѣжката да съдържа упоминание, че сѫ извършени *всичкитѣ* формалности.

Изричностьта на забелѣжката трѣбва да се състои въ точното и пълното упоминание за спазването на предписанитѣ отъ чл. 63 формалности, т. е. да е казано въ забелѣжката, че завѣщанието е диктувано отъ завѣщателя, писано и прочетено отъ нотариуса все въ присѫтствието на свидетелитѣ. При това закона изисква, подъ страхъ на недействителность, щото въ забелѣжката да се спомене, че *всичкитѣ* формалности сѫ извършени съгласно съ предписанията на закона[2]).

---

[1]) Vittore Vitali, Della responsabilità notariale in tema di testamenti, nº 48.

[2]) Ricci, t. III, nº 161.

Закона не предписва сакраментални думи, или тържествена формула, по която да се прави забелѣжката, отъ което следва, че терминитѣ на чл. 63 може да се замѣнятъ съ изражения, които изказватъ сѫщия смисълъ, т. е. съ равнозначущи изражения[1]). Но нотариуситѣ ще направятъ добре, ако се придържатъ о терминитѣ на закона, безъ да търсятъ други равнозначущи, защото тѣ на дали ще намѣрятъ по-добри термини отъ тѣзи, които законодателя е употрѣбилъ. Напримѣръ, вмѣсто думата *диктувано* нотариуса може да употрѣби следующитѣ равнозначущи изражения; *завѣщателя доброволно и свободно произнесе съ високъ и разбранъ гласъ своитѣ распореждания, а нотариуса ги написа, както ги произнасяше завѣщателя.* По сѫщия начинъ и думата *написва* може да се замѣни съ друга равнозначуща дума, като напримѣръ: *азъ, нотариуса, изложихъ въ настоящето диктуваното отъ завѣщателя.* Понеже сѫ малко нотариуситѣ, които би могли да изнамѣрятъ удачни екиполанси, ние съвѣтваме, щото забелѣжката да се съставя въ всичкитѣ формалности съ терминитѣ на самия законъ. При това не трѣбва да се забравя, че трѣбва да има толкова *изрични забелѣжки,* колко формалности има; тъй, трѣбва да се отбелѣжи диктуването отъ завѣщателя, написването отъ нотариуса и прочитането съ всичкитѣ необходими подробности на всѣка формалность.

И нашия Върхов. Кас. Сѫдъ се е произнесълъ, че нотариуса може да употрѣби равнозначущи (екиполентни) думи. Той намира, напр., че думата *извършилъ* е равнозначуща на думата *написалъ* и че *завѣщателя му казалъ*, е равнозначуще съ *завѣщателя диктувалъ.*

Ето какъ аргументира нашия Касац. Сѫдъ: „Вѣрно е, че въ преамбюла на завѣщателния актъ мировия сѫдия казва, че е извършилъ, а не написалъ, завѣщанието и, че завѣщателя му казалъ, а не диктувалъ Апел. Сѫдъ, като е обсѫдилъ въпроснитѣ изрази въ връзка съ направената белѣжка въ края на завѣщанието, е намѣрилъ, че предписанитѣ отъ за-

---

[1]) Buniva, p. 253. — Ricci, t. III. n⁰ 162. — Laurent, t. XIII, n⁰ 323. — Pand. Fr., v⁰ *Donat*, n⁰ 7086. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n⁰ 2071. — Maton, t. V, n⁰ 35 и 39. — Thiry, t. II, n⁰ 403. — Rutgeerts-Amiaud, t. I, n⁰ 323, 341 и всички други автори.

кона форми за валидността на сжщото сж спазени напълно. Това сжждение на Ап. Сждъ следва да се признае за правилно, защото, макаръ и да е казано въ закона — чл. 63 — че завѣщанието се диктува отъ завѣщателя и се написва отъ нотариуса тъй, както е диктувано, съвсемъ не е нужно за валидността на завѣщанието, нотариуса да употрѣби буквално сжщитѣ изрази. Да се приеме противното, би значило да се предаде на тия думи нѣкакъвъ сакраменталенъ характеръ, какъвто тѣ нѣматъ. Нотариуса може да си послужи и съ други думи равнзначущи *(équipollents)*, стига отъ текста на завѣщанието и отъ общия смисълъ на употрѣбенитѣ изрази да се вижда, че изискванитѣ отъ закона форми сж спазени, т. е. че завѣщанието е диктувано отъ завѣщателя и написано отъ нотариуса така, както му е диктувано. А тази дейность на сжда, която се отнася до тълкуването и преценката на доказателствата не подлѣжи на провѣрка по касационъ редъ, защото се отнася до сжществото на дѣлото."[1])

Доктрината и юриспруденцията сж съгласни да допуснатъ равнозначущи изрази *(équipollents)* въ тази материя. Но съгласието се изгубва вече, когато трѣбва да се опредѣли равнозначущия изразъ, и особенно когато трѣбва да се преценятъ думитѣ, съ които си е служилъ нотариуса. И нашия Касационенъ Сждъ не засяга този въпросъ; той се ограничава само съ това, да приповтори, че принципа за екиполанситѣ е усвоенъ и приема, че въ случая думата *извършилъ* е равнозначуща на написалъ, а думата *казалъ* е равнозначуща съ *диктувалъ*.

Какво трѣбва да се разбира подъ думата равнозначущи изрази *(équipollents)*? Този въпросъ е раздѣлилъ авторитѣ.

Въпросътъ за екиполанситѣ е единъ отъ най-важнитѣ. Тѣзи екиполанси сж погребали много завѣщания. Той се състои въ това, да се знае, въ кои случаи употрѣбенитѣ отъ нотариуса изрази, вмѣсто изразитѣ на самия законъ, съдържатъ достатъчно изискванатa отъ него изрична забелѣжка.

По него има три тълкувателни системи:

---

[1]) К. Р. № 1034 — 1925. I. Г. О. (Адвок. Прегледъ, год. VI, брой 5, стр. 35.)

Първата система е системата ва *Ricard*,[1]) който изисква, щото предписанитѣ отъ закона формалности за направата на завѣщанието да се спазватъ точно и буквално; но това не значи, че не се допущатъ равнозначущи изрази; то значи, че се допущатъ само идентични изрази, сиречъ онова, което е употрѣбено за испълнение на тържественността на закона да обема неговото намѣрение *adaequatè et identicè*, по начинъ щото да нѣма никакво различие. Значи, *Ricard* изисква едно математическо равнозначие. Той казва: „Завѣщанието е недействително, щомъ употребенитѣ думи нѣматъ сѫщата сила, като употрѣбявачитѣ отъ обичая или ако въ тѣхъ сѫществува нѣкоя разлика". Отъ това се вижда, че този юрисконсултъ изисква да се употрѣбяватъ почти синоними, каквито рѣдко се намиратъ. Това би значило да се изискватъ косвенно сакраментални изрази.

Втората система счита, че искането на закона е испълнено, щомъ сѫ употрѣбени думи, отъ които е възможно да разбере, че формалноститѣ сѫ спазени.[2])

Третата система изисква такива равнозначущи думи, които, разбрани въ тѣхния естественъ смисълъ, изразяватъ сигурно испълнение на формалността.

Днесъ болшинството отъ авторитѣ и юриспруденцията сѫ усвоили третата система. И наистина, главното, което закона изисква, е да се отбелѣжи по единъ ясенъ начинъ, че формалността е испълнена.[3]) Третата система отговаря на духа на закона.

Съ решението си отъ 23 септември 1925 нашия Върховъ Касационенъ сѫдъ разрешава и другъ важенъ въпросъ, а именно, че равнозначущитѣ изрази *(équipollents)* сѫ въпросъ на факта; че тѣхната преценка и тълкуване не подлѣжи на провѣрка по касационенъ редъ. И така, споредъ нашата юриспруденция въпросътъ за равнозначущитѣ изрази е въпросъ на факта, а не въпросъ на правото; за това не подлежи на касационна провѣрка.

---

[1]) Ricard, *Des testam.*, t. I, n° 1502. — Merlin, Rép., V° *Testam*, sec II, § III. art. 2.

[2]) Toullier, t. V, n° 427. — Vazeille, sur l'art. 972, n° 15.

[3]) Duranton, t. IX, n° 85. — Troplong, t. III, n° 1560. — Demante t. IV, n° 117 bis.—Coin-Delisle, sur l'art. 972, n° 39. — Bayle-Mouillard, t. II. n° 230. — Pand. fr., V° *Donat.*, n° 7090. — Laurent, t. XIII, n° 328.

Решението на Касац. Сѫдъ е абсолютно. Най-малкото, което може да се каже противъ него, е, че Върховнитѣ магистрати сѫ испустнали изъ предъ видъ, че равнозначущитѣ изрази не сѫ отъ изключителната область на факта; нѣщо повече, че тѣхния елементъ е повече отъ правно, нежели отъ фактическо, естество.[1]) И трѣбва да се забелѣжи, че тази юридическа истина не трѣбваше да се забравя отъ тѣхъ.

Има юристконсулти, които казватъ, че тълкуването на екиполентитѣ е подчинено на обстоятелствата, на впечатленията на сѫдиитѣ въ полза на отдѣлни случаи и съобразно съ расположението на сѫдиитѣ въ полза или противъ извѣстно завѣщание. Принципитѣ сѫ безспорни; но въ оценката на фактитѣ има по-голѣма или по-малка строгость споредъ случая.[2]) Като привежда това мнение на Тролона, *Laurent* съ очудване казва:

„И това е единъ старъ магистратъ, който е писалъ тѣзи думи; той е и юристконсултъ; като такъвъ той би трѣбвало да протестира срещу господството на факта въ въпроси на правото *(comme tel, il aurait dû protester contre la domination du fait dans des questions de droit.)*[3])

Достатъчно е да се цитира едно основно решение, което установява правото на Касац. Сѫдъ въ тази материя да провѣрява единъ въпросъ, който нѣкои изоставятъ на сѫдиитѣ по сѫщество.[4])

И наистина, би било очевидно погрѣшно да се поддържа че преценката и тълкуването на екиполентитѣ е чисто фактически въпросъ, който не подлежи на касационна провѣрка. Вѣрно е, че сѫдията по сѫщество би ималъ право да реши, че известенъ изразъ, употребенъ отъ нотариуса, показва, даже доказва, че формалностьта е спазена. Но това не значи че преценката на сѫдътъ по сѫщество относително граматическото или техническото значение на извѣстна дума не може и не трѣбва да бѫде провѣрена отъ Кас. Сѫдъ, когато се касае за формалности, предписани подъ страхъ на недействителность. Властьта на сѫдията по сѫщество не е абсолютна. Ако той, злоупотребявайки съ своето право за тъл-

[1]) Ricci, t. III, n° 163.
[2]) Troplong, t. III, n° 1589.
[3]) Laurent, t. XIII, n° 331.
[4]) D. P. 1847. 1. 40.

кување, реши въ полза или противъ, въ смисълъ, че еди каква изрична забелѣжка е действително направена съ еди какви думи, които въ сѫщность не констатиратъ испълнението на формалностьта. Напримѣръ, нотариуса е длъженъ да направи изрична забелѣжка, че е *прочелъ* завѣщанието на завѣщателя въ присѫтствието на свидетелитѣ; вмѣсто да употрѣби думитѣ на закона, нотариуса пише, че *обяснилъ* завѣщанието на завѣщателя; сѫдътъ по сѫщество, тълкувайки думата „обяснилъ," решава, че тя е равнозначуща съ „*прочелъ*". Очевидно е, че тука тълкуването на сѫдътъ на думата „*обяснилъ*" не отговаря на граматическото ѝ значение. Тя нѣма нищо идентично съ думата *прочелъ*. Мигъръ въ този случай Касац. Сѫдъ ще откаже да провѣри това неправилно опредѣление отъ страна на сѫдията по сѫщество, на думата „обяснилъ"? Не. Касац. сѫдъ има не само право, но и длъжность да каже, че сѫдътъ по сѫщество е далъ погрѣшна дефиниция на понятието „*обяснилъ*".

Най-сигурната и пълна белѣжка за всичкитѣ формалности ще бѫде, ако се каже съ терминитѣ на закона, че *завѣщанието е било диктувано отъ завѣщателя* и написано *отъ нотариуса тъй, както е диктувано, въ присѫтствието на свидетелитѣ, и прочетено отъ нотариуса на завѣщателя тоже въ присѫтствието на свидетелитѣ.*

Закона не опредѣля реда на забелѣжкитѣ, но тѣ трѣбва да вървятъ по естественото течение на формалноститѣ на завѣщанието, като се има предъ видъ само едно условие: забелѣжкитѣ да бѫдатъ написани тъй, щото завѣщанието да бѫде прочетено цѣло заедно съ тѣхъ; а отъ това следва, че забележката за прочитането на завѣщанието трѣбва да е направена преди самото прочитане, защото ако се напише после четенето, не може да се каже, че е четено цѣлото завѣщание.[1]) Въ всѣки случай забелѣжката трѣбва да е преди подписитѣ.

1) Забѣлѣжка за диктовката.

По-горе забелѣжихме, че нотариуса трѣбва до направи забележка върху завѣщанието, че то е *диктувано* отъ завѣщателя. Забелѣжката трѣбва да е *изрична*, т. е. да е ка-

[1]) Laurent, t. XIII, nº 333. — Ricci, t. III, nº 164.

зано, че завѣщателя е *диктувалъ* на нотариуса завѣщанието. Въ такъвъ случай, който отъ заинтересованитѣ лица желае да докаже противното, т. е. че завѣщанието *не е диктувано*, но е съставено отъ нотариуса било въ отсѫтствието на завѣщателя, било въ неговото присѫтствие по забелѣжки, дадени отъ завѣщателя, трѣбва да предяви подлогъ. За мѣстото на тази забелѣжка ще говоримъ по-после.

Отъ забелѣжката за диктовката трѣбва да се вижда, че завѣщателя е диктувалъ завѣщанието *въ присѫтствието* на свидетелитѣ, предписани отъ чл. 62.

2) *Забелѣжка за написването на завѣщанието отъ нотариуса.*

Написването на завѣщанието отъ нотариуса е толкова сѫщественна форлалность, щото неспазването ѝ, както казахме по-горе, влече подире си недействителностьта на завѣщанието. Но това е малко: не стига завѣщанието да е написано отъ нотариуса, трѣбва да има *изрична* за това забелѣжка върху завѣщанието; щомъ такава забелѣжка липсува, завѣщанието е недействително даже и тогава, когато заинтересованата страна признае, че завѣщанието е писано отъ нотариуса.[1]) Забелѣжката за написването на завѣщанието трѣбва да е пълна; не е достатъчно да се каже, че завѣщанието е написано отъ нотариуса, но трѣбва да се каже, че *завѣщанието е написано отъ нотариуса тъй, както е диктувано отъ завѣщателя.*

3) *Забелѣжка за прочитането.*

Прочитането, както забелѣжихме вече, е предписано отъ закона (чл. 89) подъ страхъ на недействителность; за това забелѣжката за спазването на тази формалность трѣбва да е изрична. Освенъ това, забелѣжката трѣбва да е пълна, т. е. да удостовѣрява, че прочитането е станало споредъ предписанията на закона, а тѣзи предписания сѫ: а) завѣщанието да се прочете *лично на* завѣщателя и б) това прочитане на завѣщателя да стане *въ присѫтствието на свиде-*

---

[1]) Laurent, t. XIII. nº 341. — Allard, *Dissert*, p. 132. — Maton. t V, nº 38. — Rutgeerts-Amiaud, t. I, nº 178. — Pand. fr., Vº *Donat.*, nº 7122.

телитѣ, тъй щото забелѣжката трѣбва да казва изрично, *че завѣщанието е прочетено на завѣщателя въ присѫтствието на свидетелитѣ*. Тази забелѣжка, която е съставена съ терминитѣ на закона, е пълна, защото тя обозначава, че сѫ спазени всичкитѣ формалности, а именно: а) че завѣщанието *е прочетено*, б) че то е прочетено *на* завѣщателя и в) че то е прочетено завѣщателю *въ присѫтствието на свидетелитѣ*.

Разбира се, че нотариуса може да употрѣби и други равнозначущи термини, като напримѣръ, вмѣсто да пише, „прочетено *на* завѣщателя, може да употрѣби прочетено *въ присѫтствието на завѣщателя*.“ Но и екиполанситѣ трѣбва да бѫдатъ пълни. Щомъ забелѣжката, безразлично съ какви термини е съставена — да ли съ терминитѣ, съ които си служи самия законъ, или съ други равнозначущи, — е непълна, т. е. е съставена така, щото обозначава спазването само на нѣкои отъ горнитѣ три формалности, а не на всичкитѣ, завѣщанието е недействително. Напримѣръ, ако забелѣжката казва, че завѣщанието *„се прочете на завѣщателя“*, тя не констатира и спазването на другата формалность, а именно, че завѣщанието е прочетено на завѣщателя *въ присѫтствието на свидетелитѣ;* или ако забележката казва, че *завѣщанието е прочетено въ присѫтствието на свидетелитѣ*, отъ тази забелѣжка не може да се констатира, че завѣщанието е прочетено *на завѣщателя*.

Възможни сѫ случаи, въ които забелѣжката изглежда че е пълна, но въ действителность не е *точна* и дава възможность за съмнѣние, да ли сѫ спазени нѣкои формалности. И въ такива случаи завѣщанието е недействително (членъ 63 и 89). Напримѣръ нотариуса казва, че завѣщаниете е прочетено *на завѣщателя и на свидетелитѣ*. Повечето отъ французски комментатори на *Code Napotéon* и нѣкои отъ италиянскитѣ на *Codice Civile*, казватъ, че такава забелѣжка е *неточна*, защото тя свидетелствува само, че завѣщанието е прочетено *на* завѣщателя *и на* свидетелитѣ, но не констатира, че завѣщанието е било прочетено *едновременно* на завѣщателя и на свидетелитѣ[1]), защото възможно е прочитанието и да е станало *не едновременно*, а отдѣлно на завѣ-

[1]) Laurent, t. XIII, nº 348.—Thiry, t. II nº 402. — Ricci, t. III. nº 161.

щателя въ отсѫтствието на свидетелитѣ и отдѣлно на свидетелитѣ въ отсѫтствието на завѣщателя. А едноврѣменостьта въ прочитането на завѣщанието е сѫщественна формалность, неспазването на която влече подире си недействителностьта на завѣщанието. А главнитѣ коментатори на *Codice Civile del regno d'Italia* намиратъ тази забелѣжка и други, подобни ней, за екиполетни. Знаменития Бунива не е съгласенъ съ тази строгость на френскитѣ сѫдилища и казва, че забелѣжката, *прочетено на завѣщателя въ присѫтствието на свидетелитѣ* (lettura fatta al testatore in presenza dei testimoni) и забележката *прочетено на завѣщателя и на свидетелитѣ* (lettura fatta al testatore e ai testimoni) или вмѣсто *и на свидетелитѣ* да се употрѣби: *както и на свидетелитѣ* (come ai testimoni) сѫ равнозначущи изражения.[1])

За да се избѣгнатъ излишнитѣ унищожения на завѣщания само за това, защото отъ забелѣжката е съмнително, да ли е спазена нѣкоя формалность, която въ сѫщность може да е спазена, добрѣ ще направятъ нотариуситѣ да си служатъ съ хубавитѣ и точни думи на самия законъ за наследството; или пъкъ, ако нотариуса счете за възможно да прибѣгне къмъ екиполансъ, да бѫде предпазливъ въ изнамиранието на разнозначующитѣ изражения.

Равнозначующитѣ термени, за да да отговарятъ на цельта на закона, трѣбва да сѫ *adaequatè et identicé* — изражения съвършенно равнозначущи, т. е. които изразяватъ точно сѫщата идея.

Нека кажемъ, че всѣка забелѣжка си има своя специална служба и че една забелѣжка не може да изпълнява службата на друга; сиречъ, една забелѣжка не може да замѣсти друга. Наприм., отъ забелѣжката за диктовката не може да се вади доказателство за написването или прочитането на завѣщанието. За това забелѣжкитѣ трѣбва да бѫдатъ на брой толкова, колкото сѫ формалноститѣ. Въ този смисълъ е италиянската юриспруденция.[2])

Понеже забележката е предписана отъ закона подъ страхъ на недействителность (чл. 63 и 89), то тя се счита за сѫщественна формалность, неспазването на която, исцѣло или отчасти, влече подире си недействителностьта на цѣлото

---

[1]) Buniva, Delle Successioni, p. 253.

[2]) Cas Firenza, 16 maggio 1887.

завѣщание. Вписването на забелѣжката е една особенна формалность, неспазването на която влече подире си недействителность на завѣщанието. За това испълнението ѝ се доказва само съ наличностьта на такава върху завѣщанието.[1]) Нѣщо повече, сѫдътъ трѣбва не само да основе на нея решението си, но да констатира съ изриченъ мотивъ, че такава забелѣжка сѫществува действително въ завѣщанието. Безъ такъвъ мотивъ решението се касира.[2])

Чл. 64.[3])

Завѣщанието трѣбва да е подписано отъ завѣщателя; ако той заяви, че не знае или не може да пише, неговото заявление се забелѣзва изрично въ акта, заедно съ причината, която му препятствува да подпише.

Подписътъ на всѣки актъ има голѣмо значение за неговото сѫществуване, защото единъ неподписанъ актъ нѣма никаква сила; той е само проектъ за актъ.

Закона предписва, щото и завѣщанието да е подписано отъ завѣщателя, или пъкъ нотариуса да направи *изрична забелѣжка* за заявлението на завѣщателя, че той не знае или не може да подпише завѣщанието, а тъй сѫщо и за причината, която му препятствува да го подпише.

Членъ 64 предвижда два случая: 1-о когато завѣщателя е грамотенъ и може да подпише завѣщанието; 2-о: а) когато завѣщателя е неграмотенъ и *не знае* да подпише завѣщанието и б) когато завѣщателя е грамотенъ, но по нѣкои причини *не може* да подпише завѣщанието. Първия случай не представлява никакви мѫчнотии; щомъ завѣщателя е грамотенъ, той подписва завѣщанието. Втория случай може да предизвика доста разнорѣчиви мнѣния. Въ втория случай било че завѣщателя *не знае*, било че *не може* да подпише завѣщанието, изисква се, щото *самъ* завѣщателя *да заяви*,

---

[1]) К. Р. № 60 (270)—1898 г. I. Г. О.
[2]) К. Р. № (24)—1913 г. I. Г. О.
[3]) C. It. 779. C. N. 973.

устно, че не знае или *не може* да подпише завѣщанието. Нотариуса само констатира съ забелѣжката това заявление на завѣщателя, което произлиза доброволно отъ последния. Той констатира *quod dixit testator*. Въ този смисълъ е нашата касац. практика (К. Р. № 462—908, I. Г. О.) *Заявлението* на завѣщателя, че не знае или не може да пише е потрѣбно подъ страхъ на недействителность (чл. 89). Ако не е заявилъ, че не знае или не може да подпише, а нотариуса направи отъ само себе-си забелѣжка, че завѣщателя не е подписалъ по безграмотность или по невъзможность, то тя е недействителна[1]), защото въ този случай не е завѣщателя, който заявява, че не знае или не може да подпише, но декларацията е направена отъ самия нотариусъ. А пъкъ закона изисква, щото нотариуса да не става сждия за причината, която е попречила на завѣщателя да подпише; той трѣбва само да направи изрична забелѣжка за направената отъ *завѣщателя* декларация, защото нотариуса въ своята преценка може да се излъже. Ако завѣщателя не е направилъ декларацията самъ и нотариуса е направилъ белѣжка за препятствующата причина, завѣщателя не може да я удобри, защото закона иска тази декларация, като единъ материаленъ фактъ, съставляющъ една изискуема отъ закона формалность. А пъкъ направената отъ нотариуса декларация, макаръ удобрена отъ завѣщателя, не е онази завѣщателева декларация, която закона изисква. Ето защо не може да се замѣсти декларацията на завѣщателя съ онази на нотариуса, безъ да се наруши правилото на закона[2]).

Тази декларация на завѣщателя, че той не знае или не може да подпише, се отнася както къмъ цѣлия подписъ, тъй и къмъ часть отъ него. Тъй напримѣръ, завѣщателя заявява, че знае да пише; захваща да подписва, написва своето име, но тѣлесното изнемощявание не го остава до довърши подписа, т. е. да напише бащиното си име и прѣкора си. Въ този случай завѣщателя трѣбва да заяви, че не може да подпише и нотариуса трѣбва да направи за това изрична забелѣжка. Ако завѣщателя не направи подобна декларa-

---

[1]) Dalloz, n⁰ 2953, — Laurent. t. XIII. n⁰ 362.—Bruno, Codice civile p. 194. — Ricci, t, III, n⁰ 176.

[2]) *Cass. Torino*, 12 febbraio 1885.

дия, а нотариса самъ забелѣжи, че завѣщателя е захваналъ да подписва, но не е могалъ да довърши подписа по причина на слабость, завѣщанието е недействително[1]).

Чл. 64 постановява, че заявлението на завѣщателя се забелѣзва изрично въ акта, *заедно съ причината, която му препятствува да подпише.* Трѣбва ли въ двата случая, когато завѣщателя *не знае* и когато *не може* да подпише, да се обозначава препятствующата причина? Въ първия случай достатъчно е да се упомене изрично въ забелѣжката, че завѣщаталя не е подписалъ по неграмотность *безъ да е потрѣбно да се обозначава и причината на неграмотностьта,* т. е. да ли завѣщателя е неграмотенъ, защото никакъ не се е училъ, или пъкъ се е училъ, но забравилъ да пише[2]). Само въ втория случай, когато завѣщателя заяви, че *не може* да подпише, се забелѣзва въ акта и причината която е препятствувала на завѣщателя да подпише. Тука е потрѣбно да се обозначи препятствующата причина, защото този родъ причини сж много и неизвѣстни, напримѣръ физическа причина, болесть и слабость, когато въ първия случай неграмотностьта происхожда обикновено отъ неучение. Понеже причинитѣ въ втория случай сж извѣстни само на завѣщателя, то той, подъ страхъ на недействителность, трѣбва да ги съобщи на нотариуса, който ги обозначава изрично заедно съ заявлението на завѣщателя, че той не може да подпише[3]).

Както въ първия, тъй и въ втория случай заявлението на завѣщателя, констатирано и забелѣжено изрично отъ нотариуса, въ завѣщателния актъ, замѣнява подписа[4]), но нека припомнимъ, както казахме при коментирането на прѣдшествующия членъ, че замѣства не *материалния* подписъ на завѣщателя.

При прилагането на чл. 64 може да се представи случай, въ който завѣщателя заявява, че той не знае да под-

---

1) Dalloz, n⁰ 3081. — Laurent, t. XIII, n⁰ 359.

2) Laurent, t. XIII, n⁰ 365.—Pand. Fr., v⁰ *Donat*, n⁰ 7302. —Baudry-Lacantinerie, t. II, n⁰ 2086. — Thiry, t. II, n⁰ 403.

3) Bruno, Codice civil, p. 194.

4) Maton, t. V, n⁰ 22. — Arnzt, t. II, n⁰ 1964. — Dalloz, Sup. n⁰ 743. — Huc, t. VI, n⁰ 294. — Pand. Fr., v⁰ *Donat.*, n⁰ 7279. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n⁰ 2090. — D. P. 1872, II. 213: 1875. V. 473.

пише, и нотариуса констатира заявлението съ изрична забележка, а наследницитѣ на завѣщателя представляватъ подписани отъ него актове и претендиратъ, че заявлението на завѣщателя е лъжливо. Действително ли е завѣщанието, когато завѣщателя е направилъ *лъжливо* заявление, че не знае да пише, когато въ сѫщность той е грамотенъ и понапредъ подписвалъ актове? Този въпросъ се решава споредъ намѣрението на завѣщателя: ако той е знаялъ да пише и умишлено, лъжливо, е заявилъ, че не знае, тогава завѣщанието е недействително, защото лъжливото заявление е едно очевидно доказателство, че завѣщателя е искалъ да избѣгне съ това лъжливо заявление неотстѫпнитѣ настоявания на окрѫжающитѣ го да си направи завѣщанието[1]); ако ли пъкъ заявлението на завѣщателя, че не знае да пише, не е лъжливо, то, макаръ и да има доказателства, че завѣщателя е грамотенъ, че е подписвалъ актове, като се има предъ видъ, че завѣщателя действително е могалъ, по разни причини, да забрави да пише, завѣщанието е действително, защото декларацията на завѣщателя, че не знае да подпише, е съгласна съ истината.[2])

За да бѫде действително завѣщанието, завѣщателя трѣбва да подпише завѣщанието или да заяви, че не знае или не може да подпише, *въ присѫтствието* на свидетелитѣ.

Ако завѣщателя умре преди да подпише, или следъ като той е подписалъ, но преди да подпишатъ свидетелитѣ и нотариуса, то се счита, че завѣщанието е само единъ проектъ, който нѣма никаква сила.

По кой начинъ завѣщателя трѣбва да направи своята декларация; трѣбва ли да бѫде поканенъ отъ нотариуса да я направи? Законътъ мълчи по този въпросъ. Но естеството на нѣщата показва, че нищо не пречи на нотариуса, следъ като напише завѣщанието тъй, както му е диктувано, следъ като го прочете на завѣщателя заедно съ направенитѣ забележки за испълнението на формалноститѣ, да покани завѣщателя да го подпише. Но само поканата отъ страна на

---

[1]) Laurent. t. XIII, n° 374. — Baudry-Lacantinerie, t, II, n° 2083. — Pand. Fr., v° *Donat.*, n° 7328. — Huc, t. VI, n° 29â. — Dalloz. Sup. n° 741 и др.

[2]) Dalloz, n° 3957. 1° 2°. — Buniva, p. 258.

завѣщателя не замѣстюва подписътъ, защото тя е недостатъчна, понеже закона изисква една декларация, направена отъ завѣщателя.

Какъ завѣщателя ще направи своята декларация, че не знае или че не може да подпише? Когато той може да говори, въпроса е лесенъ: той трѣбва да заяви устно, че не може да подпише, като укаже и на препятствующата причина. При това положение, ако нотариуса испълни мисията на завѣщателя, акта е недействителенъ по гореисказанитѣ съображения. Но какъ трѣбва да се реши въпросътъ, ако завѣщателтъ е до толкова боленъ, че, следъ като е продиктувалъ волята си, не може да произнесе повече ни една дума? Може ли да направи своята декларация чрезъ знаци? Закона изисква отъ завѣщателя да направи *заявление, декларация,* въ която да каже. „че не може да подпише по еди коя причина". Декларацията се прави съ *думи,* а не съ знаци. Ето защо ние не можемъ да споделимъ мнѣнието на *Ricci,* който казва, че, понеже закона не предписвалъ никакъвъ модусъ за декларацията, завѣщателя могълъ да я направи не само съ думи, но и съ знаци (non solo con parole, ma anche con segni).[1])

Противъ мнѣнието на Ricci е и юриспруденцията. Така, Римския касационенъ сждъ казва, че декларацията, че не знае или не може да подпише, трѣбва да се направи устно отъ самия завѣщатель, и не може да се вади отъ действия или жестове[2]) (la dichiarazione della causa di non sapere o di non poter sottoscrivere, deve essere fatta verbalmente dallo stesso testatore, e non puió dedursi da atti o gesti).

И наистина, какъ може да се направи съ знаци една декларация, която трѣбви да изрази двѣ обстоятелства: а) че завѣщателя не знае или не може да подпише и б) да означи причината, която препятствува на завѣщателя да подпише. Когато завѣщателя, по причина на болѣсть, не може да говори вече, той става единъ видъ *нѣмъ,* временно или до умирането си; а пъкъ нѣмитѣ не могатъ да правятъ пуб-

---

[1]) Ricci, t. III, n⁰ 177.

[2]) *Cass. deiRoma.* 30 decembre 1899.

лични завѣщания; тѣ могатъ да правятъ само саморжчно завѣщание и тайно при извѣстни условия (чл. 70). Освенъ това, какво щѣше и трѣбваше да стане, ако болния завѣщатель захване диктуването на своето публично завѣщание и внезапно изнемощѣе до толкова, че изгубва окончателно способностьта да говори, а следователно да диктува? Очевидно е, че въ този случай нѣма никакво завѣщание. Защо? Защото духътъ на закона изисква, щото завѣщателя да може да говори до *окончателното* свършване на завѣщанието; а пъкъ завѣщательтъ свършва окончателно завѣщанието следъ като положи *материалния* си подписъ; ако този материаленъ подписъ трѣбва, по нѣкоя причина, да се замѣни съ декларация, тя трѣбва да се състои въ думи. Самото понятие на думата декларация е, че последнята предполага писменно или устно изявление; въ нашия случай може да бжде речь само за *устна* декларация, понеже говоримъ за единъ човѣкъ, който не може да подпише.

Но въ такъвъ случай не може ли нотариуса да констатира въ една забелѣжка факта, че завѣщателя е изгубилъ способностьта да подпише и да говори по причина на изнемощавание, и това констатиране въ изрична забелѣжка, не може ли да замѣсти декларацията на завѣщателя, а следователно и подписа му? Не, защото закона изисква декларация, направена отъ завѣщателя, а не декларация, направена отъ нотариуса, като казва, че *завѣщателя трѣбва да заяви*, че не знае или не може да подпише. Ние казахме, че това е общото мнѣние на доктрината и юриспруденцията, съ изключение на малцина французски автори, които изказватъ мнѣние, че завѣщанието не е недействително, ако нотариуса укаже препятствующата причина за подписването на завѣщанието. Тѣхния аргументъ е, че съотвѣтния art. 973 казвалъ само, че ще се направи забелѣжка за причината, която е попречила на завѣщателя да подпише; той не казвалъ, че завѣщателя трѣбва да обяви тази причина; да се изисква отъ завѣщателя да направи тази декларация, би значило да прибавимъ къмъ закона и да създадемъ една недействителность, която не е установена отъ кодекса.[1])

---

[1]) Laurent, t. XIII, n° 364. — Colin-Delisle, sur l'art. 973, n° 9. — Marcadé, t. IV, n° 11. — Baudry-Lacantinerie, t. . , n° 2036. — Dalloz, Rép., n° 3081, 3°.

Това мнѣние е явно погрѣшно, защото самитѣ тѣзи автори считатъ, че декларацията върху факта, че не може или не знае да пише, трѣбва да бѫде направена подъ страхъ на недействителность на завѣщанието, отъ самия завѣщатель, а допущатъ противното за препятствующата причина. Тѣ изпущатъ изъ предъ видъ, че декларацията е *недѣлима*. Завѣщателя е, който трѣбва да заяви, че не знае или не може да пише — безъ това заявление завѣщанието е недействително и споредъ тѣхъ —; той е тъй сѫщо, който трѣбва да обяви и препятствующата причина. Ако невъзможностьта да направи *лично* първата часть отъ декларацията влече подиръ си недействителность на завѣщанието, при предположението, че нотариуса самъ отъ себе си е констатиралъ това обстоятелство, сѫщото трѣбва да стане и тогава, когато завѣщателя не е направилъ *лично* втората часть отъ декларацията — обявяване на препятствующата причина.

Ние сме на мнѣние, прочее, че нотариуса не може да направи декларацията относително препятствующата причина: че, ако я направи, завѣщанието е недействително, както то споредъ мнѣнието на всички безъ исключение, е недействително, ако нотариуса би констатиралъ самъ, безъ декларация отъ завѣщателя, че последния не е подписалъ завѣщанието, защото не е знаялъ или не е могълъ.

Ако, по каквато и да е причина, завѣщателя не може да свърши *окончателно* завѣщанието, то е недействително. То ще е недействително, ако завѣщателя не е въ състояние да направи *декларацията-подпись*, както не ще има завѣщание, ако той не може да върши диктовката си, или ако би умрѣлъ, преди да го подпише.

Това тълкуване може да е строго, но упрекътъ трѣбва да се отправи срещу законодателя, а не срещу коментатора.

Чл. 64 говори за *подпись*. А пъкъ често се случава, че завѣщателя заявява, че не знае *да пише*. И нотариуса констатира съ изрична забелѣжка тази декларация. Достатъчна ли е тя? Въпросътъ е споренъ. Нѣкои казватъ, че не е все сѫщото да знаешъ да си подписвашъ името и да пишешъ, защото има мнозина, които знаятъ да си подписватъ само името, безъ да знаятъ да пишатъ и да четатъ; за това тѣ считатъ, че една подобна декларация е неодстатъчна, че,

следователно, завѣщанието е недействително.[1]) Laurent имъ отговаря твърде духовито, като казва, че тѣ биха биле прави, ако закона се адресираше къмъ академици или къмъ юрисконсулти; но той се адресира къмъ невежи завѣщатели, до толкова невежи, че нѣматъ даже първоначално образование. И искатъ отъ тѣхъ да знаятъ разликата, която сѫществува между знае *да пише* и не знае *да подпише*. Тази разлика често не знаятъ самитѣ нотариуси, които питатъ завѣщателя, знае ли *да пише? Merlin*, който е много строгъ въ своитѣ тълкувания, казва, че думитѣ трѣбва да се тълкуватъ *pro subjecta materia*.[2]) Макаръ че въ публичното завѣщание единственото писмо, което се изисква отъ завѣщателя, е *подписътъ*, защото всичко друго се пише отъ нотариуса, следователно, когато той е запитанъ, знае ли да пише и той отговори, че знае да пише, трѣбва да се разбира, че знае да *подпише* завѣщанието; нашия законодатель, за да избѣгне тѣзи спорове, е употрѣбилъ глагола *да пише*, при тази редакция на нашия текстъ, у насъ споръ не може да се повдигне. Думата *да пише* се обявява отъ закона за равнозначуща съ *да подпише*. Тъй че завѣщанието е действително и тогава, когато завѣщательтъ е обявилъ, че той не знае да *пише*, и нотариуса е вписалъ тази декларация въ забелѣжката.

Нека обърнемъ още внимание и върху обстоятелството, че, макаръ закона да говори за две препятствующи причини — не *знае* и не *може* да пише, въ обикновенния язикъ у насъ и двата глагола иматъ еднакво значение. Споредъ нашия языкъ не *може* да пише безграмотния по причина, че не е се училъ, не *може* да пише и грамотния по причина на нѣкоя болесть. За това не е порокъ, ако се употрѣби глагола не *може* вмѣсто не *знае*. Предпочтително е, нотариуситѣ да си служатъ съ языка на законодателя.

Закона въ чл. 64 изисква да се направи отъ страна на нотариуса една изрична забелѣжка, че завѣщателя е заявилъ, че не може или не знае да подпише, като е указалъ и препятствующата причина. Както забелѣжихме и по-рано, декла-

---

[1]) Aubry & Rau, t. V, p. 518, note 68. — Duranton, t. IX, n° 95. — Grenier, t. II, n° 242.

[2]) Merlin, Rép., *Signature*, § III, art. II, n° 11.

рацията на завѣщателя обема два факта: а) че той не може или не знае да пише и б) препятстующата причина. Тази забелѣжка по чл. 64 произхожда отъ принципа на чл. 63, къмъ който той е допълнение; а това означава, че забелѣжката по чл. 64 трѣбва да се тълкува по сжщитѣ правила, по които се тълкуватъ забелѣжкитѣ по чл. 63. Прочее, и забелѣжката по чл. 64 може да се направи съ равнозначущи изражения. Строгостьта, която се прилага при тълкуването на чл. 63, относително забелѣжкитѣ, по необходимость, се прилага и къмъ забелѣжката по чл. 64. Нѣма никаква причина да се прави разлика между тѣхъ.[1])

Така, ако една забелѣжка гласи: *„Завѣщателя, поканенъ да подпише, не може да го направи, по причина на изнемощелость и треперене на ржцетѣ,“* тази забелѣжка не отговаря на исканията на закона, защото отъ нея се вижда, че завѣщателя не е направилъ декларация, че не може да подпише, като укаже и препятствующата причина, и че самъ нотариуса прави декларацията вмѣсто завѣщателя. При тази забелѣжка завѣщанието е недействително. Но ако забелѣжката е съставена така: *„поканенъ да подпише, завѣщателя заяви, че не може да подпише, понеже ржцетѣ му треператъ отъ нервность.“* Тази забелѣжка напълно отговаря на предписанията на закона, защото тя обема: а) декларация, направена отъ завѣщателя, б) върху факта, че не може да подпише и в) върху препятствующата причина. За това завѣщанието, въ това отношение, не е порочно. Другъ примѣръ, забелѣжката гласи: *„завѣщателя заяви, че не може да подпише“*. Тя е непълна, защото не съдържа указание за препятствующата причина, по която завѣщателя не е могълъ да подпише. Прочее, при такава непълна забелѣжка завѣщанието е недействително.

Трѣбва ли препятствующата причина да е само въ смисълъ на физическа пречка, която не дава възможность да сложи материаленъ подписъ, или тя може да се допусне по граматически или краснописни съображения? Така напримѣръ, забелѣжката гласи, че завѣщателя заявилъ, че не знае *добре* да пише, че за това не може да подпише. Пълна

---

[1]) Dalloz, Rép., n⁰ 3076. — Vazeille. sur l'art. 973, t. II, n⁰ 3. — Aubry & Rau, t. V. § 670

ли е тази забелѣжка? Да, защото завѣщателя е заявилъ че не може да подпише и е указалъ и препятствующата припина — понеже не знае *добре* да пише. Но тукъ, имаме работа съ единъ случай, който не отговаря точно на духътъ на закона относително препятствующа причина, която той разбира въ смисълъ на причина, която туря завѣщателя въ физическа невъзможность, по причина на болѣсть, да сложи материаленъ подписъ върху завѣщанието, а не въ смисълъ на съвършенно умѣние да пише, не въ смисълъ на калиграфия и на ортография. Въ тази хипотеза завѣщателя може да подпише, но той мисли, че не трѣбва да подпише, понеже не знае *добре* да пише, било въ граматическо било въ краснописно отношение; нотариуса уважава тази декларация на завѣщателя и я вписва въ форма на забелѣжка.

Ние намираме, че такава една забелѣжка, отъ *формална* страна е пълна, защото съдържа декларация на завѣщателя върху факта, че не може да подпише и върху препятствующата причина, — защото не знае *добре* да пише. Обаче, е ли приемлива такава забелѣжка отъ *материална* страна? При тѣзи условия завѣщанието би трѣбвало да се признае за недействително, защото отъ самата забелѣжка се вижда и съ други данни може да бѫде установено, че завѣщателя е могълъ да подпише, макаръ не добре, макаръ съ граматически грѣшки въ подписа, макаръ не краснописно. Има хиляди завѣщатели, които не знаятъ граматика, нито сѫ краснописци, но тѣ се подписватъ върху разни актове отъ гражданския животъ — нотариални актове, договори, записи, писма и пр. А пъкъ буквата и духътъ на закона сѫ, че всѣки *грамотенъ* завѣщатель трѣбва да подпише самъ завѣщанието, ако нѣма нѣкоя причина, която физически му пречи да подпише. Всѣки отказъ, по граматически и краснописни съображения, да подпише завѣщанието, прави последното недействително.

Препятствующата причина трѣбва да се означи изрично; но случава се, че тя произлиза виртуално отъ други констатации. Напримѣръ въ забелѣжката е казано, че 80 годишния завѣщатель заявилъ, че отъ нѣколко години той е изгубилъ способностьта да пише и да подписва, за това не може да подпише. Тука не е указана изрично препятствующата причина; обаче, тя произтича виртуално отъ други констатации, а

именно, че завѣщателя е 80 годишенъ, че той е здравъ умственно, но страда отъ болѣсти, които му попречили да се яви въ канцеларията на нотариуса, та го е повикалъ у дома си. Тука препятствующата причина се крие въ възрастьта на завѣщателя. Той самъ може да не знае причината, на която се дължи изгубване способностьта да пише. Достатъчно е и това, че той е заявилъ, че не може да подпише, понеже е изгубилъ способностьта да пише. Такава забелѣжка трѣбва да се счете за редовна и пълна[1]).

Забелѣжката, която формулира и обема декларацията на завѣщателя, както забелѣжихме, материално е недѣлима, защото самата декларация на завѣщателя е такава. Отъ формална страна, обаче, тя може да бѫде раздѣлена. Така, нотариуса може да направи двѣ забелѣжки, но една подиръ друга, въ първата отъ които ще каже, че завѣщательтъ е заявилъ, че не може или не знае да подпише, а въ втората забелѣка ще констатира, че завѣщателя е обявилъ като препятструюща причина обстоятелството, че ржцетѣ му треператъ, или че ржката, съ която пише, е парализирана и не може да държи перото. Такива двѣ забелѣжки, върху дветѣ обстоятелства, се считатъ за една.

При коментирането на чл. 63, по поводъ за прочитането на декларацията на завѣщатля по чл. 64, исказахме доста съображения, които биха могли да намѣратъ мѣстото си и при коментирането на чл. 64. Но ние казахме, че считаме чл. 64 допълнение къмъ чл. 63.

Чл. 65.[2])

Завѣщанието трѣбва да е подписано тъй сѫщо отъ свидетелитѣ и отъ нотариуса.

Отъ правилата на членове 62 и 63 се вижда, че нотариалното завѣщание не е исключителна работа на завѣщателя; при съставянето на публичното завѣщание участвуватъ и други лица, които иматъ своитѣ роли. Тѣзи лица сѫ нотариуса и свидетелитѣ Последнитѣ, както видѣхме по-горе, сѫ призовани да присѫтствуватъ на завѣщанието, като га-

---

[1]) Dalioz, 1862. 1. 38.

[2]) C. it. 780; C. N. 974.

ранция, че предписанитѣ отъ закона формалности за съставянето на публичното завѣщание сѫ спазени. Но какъ може да се констатира, че при съставянето на публичното завѣщание е имало *наблюдатели* — свидетели, въ присѫтствието на които сѫ извършени всичкитѣ предписани отъ закона форми? Свидетелитѣ само съ подписитѣ си могатъ да удостовѣрятъ, че сѫществennитѣ формалности сѫ спазени, тъй както е изложено въ завѣщателния актъ; съ други думи съ подписитѣ си свидетелитѣ удостовѣряватъ, а) че завѣщателя е диктувалъ завѣщанието, б) че нотариуса го е написалъ тъй, както е диктувано, в) че завѣщанието е прочетено на завѣщателя, г) че за спазването на тѣзи формалности е направена отъ нотариуса изрична забелѣжка върху завѣщанието, д) че завѣщанието е подписано отъ завѣщателя или че самъ той е заявилъ, че не знае или не може да подпише, като е обявилъ и препятствующаса причина, а нотариуса е само констатиралъ това заявление съ изрична забележка и е) че *всичкитѣ тѣзи формалности сѫ извършени въ тѣхно съвкупно присѫтствие.*

За да бѫде завѣщанието действително, изисква се, щото *всичкитѣ* свидетели да подпишатъ; безъ подписътъ на едного отъ тѣхъ завѣщанието е недействително. Причината за неподписването на завѣщанието отъ нѣкои свидетели нѣма никакво значение за действителностьта на завѣщанието. Каквато и да е причината за неподписването — било че свидетеля е отрѣкълъ да подпише, било че той умрѣлъ преди да подпише — завѣщанието все е недействително.

Освенъ подписитѣ на завѣщателя и на свидетелитѣ закона изисква още подписа и на нотариуса. Подписа на нотариуса трѣбва да е последенъ, защото нотариуса, като публиченъ чиновникъ, съ подписа си удостовѣрява, освенъ спазването на горнитѣ формалности, които удостовѣряватъ и подписитѣ на свидетелитѣ, но и това обстостелство, че свидетелитѣ сѫ подписали завѣщанието въ присѫтствието на завѣщателя и въ негово, на нотариуса, присѫтствие.

Безъ подписа на нотариуса нѣма и актъ, защото подписа на нотариуса е, който дава автентичность на завѣщателния актъ.

Закона предписва да се направи забелѣжка, че завѣщанието е подписано отъ завѣщателя и отъ свидетелитѣ.

Въпросътъ, трѣбва ли да има изрична забелѣжка, че свидетелитѣ сж подписали завѣщанието въ присжтствието на завѣщателя, е решенъ отрицателно отъ нашия Касационенъ Сждъ. Аргументитѣ му за това сж слѣднитѣ: „Оплакването за нарушение чл. 63, 64, 65 и 89 отъ зак. за насл., за гдето Апелат. Сждъ не призналъ завѣщанието за недействително поради липсата на изрична въ него забелѣжка, че свидетелитѣ сж го подписали въ *присжтствието на завѣщателя*, а при това извратилъ контекста на завѣщанието и се домогва на свидетелскитѣ показания въ това отношение, е неоснователно. Преди всичко, правилни сж сжжденията на Апел. Сждъ, че такава забелѣжка не се изисква отъ наредбитѣ на закона за наследството, относно подписването на завѣщанието отъ свидѣтелитѣ и отъ нотариуса, безъ да изисква забелѣжка, че това е ставала въ присжтствието на завѣщателя, положение което дава основание да се счита, че съ неизвършването на такава забелѣжка не се накърняватъ важнитѣ сжществени формалности, изисквани за действителностьта на завѣщанието, иначе, т. е. ако и това трѣбва изрично да се констатира въ забелѣжка, законодателтъ щеше да предвиди за това изрично распореждане, както това е направено за други случаи, за които изрично се предписва въ закона, исхождайки отъ началото, че недействителноститѣ по форма сж отъ стрикното право и не могатъ да бждатъ допълвани."

Ние не можемъ да се съгласимъ съ мнѣнието на Касационния сждъ, защото то противорѣчи на духътъ на законътъ за понятието на завѣщанието и за ролята на свидетелитѣ при направата му. Законътъ, съ предписанитѣ отъ него формалности за извършване на завѣщанието, създава единъ взаимоконтролъ на фигурирающитѣ въ него лица. Никоя формалность не може да стане въ отсжтствие на завѣщателя. Ако той самъ не е актьора въ извършването на формалностьта, каквото напримѣръ е диктуването на завѣщанието, и тя трѣбва да се извърши отъ другиго, той контролира. Свидетелитѣ и нотариуса трѣбва да подпишатъ въ присжтствието на завѣщателя и то подъ страхъ на недействителность. Мнѣнието на нашия Касационенъ Сждъ е въ разрезъ и съ французската доктрина и юриспруденция по въпросътъ.

Ето какво казва по него *Laurent*: „Бѣше решено, че свидетелитѣ трѣбва да подпишатъ въ присѫтствието на завѣщателя. Това проистича, казва Касационния Сѫдъ, отъ art. 971, 973 и 974. Завѣщанието се прави въ присѫтствието на свидетелитѣ; прочее, всичко, което съставлява завѣщанието, трѣбва да се направи въ присѫтствието на завѣщателя, на свидетелитѣ и на нотариуса. Въ това дѣло нотариуса и свидѣтелитѣ, следъ диктуване на завѣщанието, се бѣха оттеглили въ друга стая, гдето нотариуса писалъ завѣщанието и свидетелитѣ го подписали. Това било въ време на холера. Завѣщанието бѣше унищожено; така трѣбваше да бѫде“[1]) (le testament fut annulé; il devait l'être). На това мнѣние сѫ и други автори.[2]) Така, Baudry-Lacantinerie белѣжи, че авторитѣ и решенията сѫ съгласни да признаятъ, че завѣщанието е недействително, ако свидетелитѣ сѫ го подписали не въ присѫтствието на завѣщатель“ *(Aussi les auteurs et les arrêts s'accordent à reconaître que le testament est nul s'il est signé par les témoins hors la présence du testateur.)* Иначе не може и да бѫде, защото завѣщательтъ е единственния авторъ на актътъ, който съдържа последнята му воля; за това всичкитѣ части на този актъ трѣбва да се извършатъ въ негово присѫтствие.

За доказателственната сила на публичното завѣщание.

Следъ привършване формалноститѣ за направата на едно публично завѣщание трѣбва да се спремъ върху въпроса за доказателственната сила на публичното завѣщание. Каква е тя? Публичното завѣщание е нотариаленъ, следователно, официаленъ, актъ. За това въпросътъ трѣбва да се разреши по общитѣ правила на гражданското сѫдопроизводство за силата на писменнитѣ доказателства.

Споредъ чл. 377 отъ Гр. Сѫд., актоветѣ, които сѫ извършени по установения за това отъ закона редъ и форма отъ публична власть, въ границитѣ на нейната компетентность, когато тѣ съдържатъ изявление, направено предъ

---

[1]) Laurent, t. XIII, nº 375.

[2]) Dalloz, Rép., nº 3024, 3118. — Baudry-Lacantinerie, t. II, nºs 2097 2099. — Pand. fr., Vº *Donat*, nº 7363. — D. P. 1873. 1—2. 123. — Troplong t. III, nº 1577.

властьта, съставляватъ пълно доказателство за това, което е отбелѣзано отъ тази власть.

Въ едно публично завѣщание има два вида формалности и обстоятелства, които нотариуса трѣбва да отбелѣжи въ него. Еднитѣ сж такива, истинностьта на които той удостовѣрява по закона; напримѣръ: а) диктуването на завѣщанието отъ завѣщателя, б) написването му отъ нотариуса тъй, както то е диктувано отъ завѣщателя, в) прочитането му, г) подписването му отъ завѣщателя, отъ свидетелитѣ и отъ нотариуса, д) че всичко това е станало въ присжтствието на свидетелитѣ.

Има и други формалности, които нотариуса е длъженъ по закона само да отбелѣжи въ завѣщанието, безъ да удостовѣрява и гарантира тѣхната истинность.

Първата категория формалности, испълнението и материалната действителность, на които нотариуса удостовѣрява, съставляватъ онази часть отъ завѣщанието, която има пълна законна доказателственна сила до оборването имъ по установения отъ закона редъ за оборване съдържанието на автентичнитѣ актове.

А втората категория формалности сж отъ такова естество, че нотариуса само отбелѣзва тѣхното испълнение, безъ да удостовѣрява истинностьта на направената отъ завѣщателя декларация; тази декларация има сила до доказване противното.

Сѣдалището на тази материя е въ гражд. Сждопр. (чл. 376—393). Ние ще изложимъ тука само необходимото.

Отъ казаното следва, че има разлика въ начинътъ на доказването; а това е отъ голѣма важность за странитѣ, върху които пада *onus probandi*..

До измѣнението на Гражд. Сждопр. отъ 1922 г., когато сжществуваше института за углавенъ и граждански *подлогъ* и за съмнѣние въ истинностьта на единъ документъ, въпроса бѣше по-ясенъ и по-съобразенъ съ смисъла на закона, по който на автентичнитѣ актове се придаваше такава доказателственна сила, която не можеше да се оборва само съ едно просто заявление за съмнѣние въ тѣхната истинность. И действително, стария текстъ на чл. 482 гласи: „заявление съмнѣние въ истинностьта на официални актове или засвидетелствувани по установения редъ не се допуща."

Сега, съ новелитѣ отъ 1922, института за подлога се унищожи, и остана само едно срѣдство за оборване на всички писменни документи — официални и частни — това срѣдство е заявяване съмнѣние въ истинността на акта.

По стария текстъ на чл. 482, когато въ публичното завѣщание нотариуса е констатиралъ, че завѣщателя е диктувалъ дума по дума завѣщанието и че нотариуса го е писалъ тъй, както е диктувано; или е констатирано съ изрична забелѣжка, че нотариуса е прочелъ завѣщанието на завѣщателя *въ присѫтствието на всичкитѣ инструментарни свидетели;* — ако заинтересованитѣ наслѣдници искаха да докажатъ противното на това констатиране, т. е. че завѣщателя не е диктувалъ, но е отговарялъ съ моносилаби или главоклимание на задавани отъ нотариуса въпроси, или че завѣщанието е прочетено на завѣщателя въ *отсѫтствието* на всичкитѣ свидетели, тѣ можаха да направятъ това само съ предявяване на углавенъ подлогъ, ако е живъ нотариуса, който е извършилъ завѣщанието, или чрезъ граждааски подлогъ, ако той е умрѣлъ. А днесъ тѣзи обстоятелства, констатирани отъ публиченъ органъ на властьта, могатъ да се оборватъ съ едно просто заявление съмнѣние въ истинността му.

Отъ това следва, че забелѣжкитѣ на нотариуса и за двата вида формалности могатъ да се оборватъ съ заявяване съмнѣние въ тѣхната истинность; а издирване истинността на акта става и съ свидетели, били инструментарнитѣ, били други.

И така, като оставимъ въпроса за *de lege ferenda*, защото той не влиза въ нашата задача, нека се повърнемъ направо къмъ въпроса. При днешнитѣ разпоредби на Гражданското Сѫдопроизводство, публичното завѣщание, въ всичкитѣ свои части, както въ онѣзи, истинността на които нотариуса удостовѣрява чрезъ изрични забелѣжки, така и въ онѣзи, истинността на които той не удостовѣрява съ направенитѣ за тѣхъ изрични забелѣжки, има доказателственна сила само до доказване противното на това, което е отбелѣжено отъ нотариуса, чрезъ способитѣ за издирване истинността на акта, а именно: 1) чрѣзъ освидетелствуване на акта и провѣрка съдьржанието му съ други документи; 2)

чрезъ распитъ на свидетелитѣ, които сѫ подписали актътъ или на които се облѣга нѣкоя отъ странитѣ за потдвърждение или опровержение истинността на акта и

3) чрезъ сливание почерка и подписа на заподозрѣния актъ съ почерка и подписа на това сѫщо лице въ други несъмнителни актове или чрезъ фотографически способъ за издирване истинността на актоветѣ.

По сѫщия този начинъ ще се установи, че не е истина отбелѣженото отъ нотариуса за диктовката, писанието и прочитанието на завѣщанието; пакъ по сѫщия начинъ ще се установи, че не истинска и декларацията на завщѣателя, че той не може да подпише завѣщание, понеже е безграмотенъ.

Съ една речь, съ едно и сѫщо доказателство се установяватъ и материалнитѣ факти, констатирани за вѣрни отъ нотариуса, и интелектуалнитѣ, обявени отъ завѣщателя, за истинността на които нотариуса не гарантира по закона.

Новелитѣ отъ 1922 въ Гражданското Сѫдопр. улесняватъ много въ това отношение желанието на наслѣдницитѣ, които искатъ да оборатъ последната воля на завѣщателя.

Чл. 66.[1])

Тайното завѣщание може да бѫде написано отъ завѣщателя или отъ едно друго лице. Ако е написано отъ завѣщателя, то трѣбва да е и подписано отъ сѫщия на края на съдържанието му; ако е написано исцѣло или отъ части отъ другиго то трѣбва да бѫде подписано отъ завѣщателя на всѣкой листъ, ако състои отъ повече листове. Лицето, което е писало завѣщанието, длъжно е тъй сѫщо да подпише завѣщанието.

Много пѫти твърде важни съображения не позволяватъ на хората да излагатъ своитѣ последни завѣщателни разпореждания съ публиченъ актъ, да повѣряватъ своитѣ тайни нито на нотариуса, нито на свидетели—никому. „...*Si nullum*

---

[1]) C. It. 762; C. N. 976.

scire volunt ea, quae in eo scripta sunt." За това закона предвижда начинъ, по който всѣкой да може да направи завѣщанието си, безъ да бѫде извѣстно съдържанието му и пакъ съ гаранцията на публичнитѣ чиновници.[1]) Този начинъ е *тайното* завѣщание. Наистина, и саморѫчното завѣщание е тайно, може би по-тайно отъ мистическото, но то си има неудобствата; завѣщателя трѣбва да знае да пише и цѣлото завѣщание да е написано отъ завѣщателя, когато тайното завѣщание може да е писано отъ друго лице. Освенъ това саморѫчното завѣщание може да се изгуби по-лесно отъ тайното.

Законътъ не дава дефиниция на тайното завѣщание, но такава всѣки може да си състави отъ прочитането на чл. 66 и 67. Отъ съдържанието на тѣзи членове се вижда, че *тайното завѣщание е това, което завѣщателя, който знае да чете, написва самъ или накара другиго да го напише, и което той после прѣдава, сключено и запечатано, на единъ нотариусъ, или изисква да се сключи и запечата въ присѫтствието на нотариуса и четирма души свидетели, съ заявление че съдържанието на хартията е негово завѣщание; а нотариуса извършва надписъ, който констатира това заявление и спазването на другитѣ формалности.* Много отъ авторитѣ даватъ такава дефиниция на тайното завѣщание.[2])

Чл. 65 опредѣля: 1. че тайното завѣщание може да бѫде написано цѣло отъ завѣщателя и въ такъвъ случай то трѣбва да е подписано отъ него само въ краятъ на завѣщанието, макаръ то и да се състои отъ нѣколко листа; 2. че завѣщанието може да е написано исцѣло или отчасти отъ едно трето лице, въ какъвто случай завѣщанието се подписва отъ завѣщателя на всѣкой листъ, ако то е отъ нѣколко листа; 3. че, когато тайното завѣщание е писано макаръ и отъ части отъ трето лице, завѣщанието се подписва отъ завѣщателя и отъ лицето, което е писало завѣщанието. Въ този случай, ако липсва подписа било на завѣщателя, било на лицето, което е писало завѣщанието, последното е недействително (чл. 89). Когато тайното завѣщание е писано

---

[1]) Ricci, t. III, n° 137.

[2]) Laurent, t. XIII, n° 389. — Baudry-Lacantinerie t. II, p. 380. — (*Précis*) — Picot, t. I, p. 589. — Bruno, Codice civile, p. 195.

отъ трето лице, закона изисква, то да е подписано отъ завѣщателя и отъ третото лице. Кой трѣбва да подпише понапредъ, завѣщателя ли или третото лице, което е писало завѣщанието? Отъ буквата на закона излиза, като че ли той опредѣля и редътъ на подписитѣ. *Най-напредъ* закона казва, че подписва завѣщателя на всѣки листъ, ако завѣщанието се състои отъ повече листове; а *следъ това* прибая, че и лицето, което е писало завѣщанието, е длъжно *тъй сжщо* да подпише завѣщанието. Само отъ така редактирания текстъ излиза, че подписа на завѣщателя предшествува онзи на третото лице; но това заключение следва и отъ обстоятелство, че, когато завѣщанието се състои отъ нѣколко листа, завѣщателя подписва всѣки листъ, а третото лице не подписва всичкитѣ листове; то подписва само последния листъ, при това, закона не опредѣля, подъ страхъ на недействителность, мѣстото на неговия подписъ; той може да бжде сложенъ и отъ страна. Закона изисква, щото подписа на завѣщателя да бжде въ *края* на съдържанието на завѣщанието, само когато то е писано отъ завѣщателя, т. е. когато то е саморжчно.

Нашия Върхов. Касац. Сждъ се е произнесълъ тоже въ смисълъ, че завѣщанието е валидно и тогава, когато подписа на лицето, което го е писало, следва подиръ онзи на завѣщателя. Ето какъ се изразява той: „Отъ изричното предписание на чл. 66 става явно, че закона предписва, щото, когато едно тайно завѣщание е написано исцѣло или отъ части отъ друго лице, то трѣбва да бжде подписано отъ завѣщателя въ края на всѣки листъ, ако се състои отъ повече листове, а лицето, което е написало завѣщанието, трѣбва сжщо да подпише завѣщанието. Обаче, тоя законъ не казва, нито пъкъ текста му дава да се разбира, че завѣщательтъ трѣбва да подписва въ края на всѣкой листъ следъ подписа на съставителя — писача му, и то види се за това, защото завѣщателя, като распоредилъ чрезъ завѣщание на своя имотъ, *трѣбва пръвъ да подпише* въ края на всѣкой листъ текста на завѣщанието, понеже подписа му се явява, споредъ закона, като външенъ признакъ или актъ, който видимо изразява неговата правомѣрна распоредителна воля, а никакъ не следъ подписа на лицето, което е написало завѣщанието и съ написването на което това лице е само спомогнало да се

оформи писменно материалната воля на завѣщателя чрезъ актътъ на завѣщанието му."[1])

Защо, когато завѣщанието е писано цѣло отъ завѣщателя, закона изисква, щото последния да удари *само единъ подписъ въ края на завѣщанието*, макаръ то да се състои отъ нѣколко листа, а когато то е написано цѣло или отчасти отъ трето лице — и ако се състои отъ нѣколко листа — закона изисква подписъ на всѣки листъ? Единственния мотивъ, който е ржководилъ законодателя при установление разлика въ числото на подписитѣ въ единия и другия случай, е билъ този, че тайното завѣщание, което е писано цѣло съ ржката на завѣщателя, ако не се признае за тайно по неспазване на нѣкои предписани отъ закона формалности, може да се признае за саморжчно, ако има реквизититѣ на последното (чл. 89); а пъкъ за валидността на саморжчното завѣщание закона изисква *само единъ* подписъ на завѣщателя *въ края на завѣщанието* (чл. 60).

Закона, като говори, че тайното завѣщание може да бжде написано и отъ едно трето лице, не постановява никакво ограничение въ това отношение, отъ което следва, че всѣко лице може да бжде повикано да напише тайното завѣщание.[2]) Завѣщанието може да се напише даже и отъ нотариуса, който ще извърши надписа, защото чл. 56 поразява съ недействителность тѣзи завѣти, които сж направени въ полза на нотариуса, който е извършилъ публичното *завѣщание*, а не и въ полза на тогози, който е извършилъ само надписъ на тайното завѣщание; но въ такъвъ случай, написания отъ нотариуса въ негова полза завѣтъ трѣбва да се утвърди въ самото тайно завѣщание отъ завѣщателя (чл. 57), а не самъ да упоменава въ надписа, който ще се извърши отъ нотариуса, а въ случая — завѣтника, защото тука нотариуса пише завѣщанието като частно, трето лице. Завѣщателя може даже да завѣщае въ тайното си завѣщание една сума и на третото лице, което го е писало, стига само да спази предписанитѣ отъ чл. 57 формалности, т. е.

---

[1]) К. Р. № 2 отъ 3 априлий 1924, Общо Събрание.

[2]) Huc, t. VI, n° 300. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 2123. — Dalloz, Sup. n° 788. — Pand. fr., *Donat.*, n° 7469.—Rutgeerts-Amiaud, t. I, n° 185. — Thiry, t. II, n° 408.

да утвърди съ ржката си написания въ тайното завѣщание завѣтъ отъ самия завѣтникъ (отъ третото лице, което пише завѣщанието), или пъкъ да упомене за това въ актътъ за даването му да се пази.

Нашия законъ въ чл. 56 прокарва принципа, че никой не може да вземе длъжностно, официално участие въ извършване на единъ публиченъ завѣщателенъ актъ, който го облагодетелствува и ако вземе такова участие, направеното въ негова полза завѣщателно *разпореждание* е недействително. За това явява се въпросъ: нотариуса, който като частно трето лице, би могалъ да пише едно тайно завѣщание, въ което може да има направено въ негова полза завѣщателно разпореждание, утвърдено собственноржчно отъ завѣщателя (чл. 57), може ли да извърши, въ качеството си на нотариусъ, надписа върху пликътъ, и, ако го извърши действителенъ ли е той? Този въпросъ е породилъ три мнѣния.

1. Споредъ първото мнѣние, такова завѣщание ще бжде винаги недействително, безъ да е потрѣбно щото нотариуса да е знаялъ при извършването на надписа, че тайното завѣщание, което му е прѣдадено за пазение, е сжщото, което самъ той е писалъ, като трето лице. Авторитѣ на това мнѣние[1]) приравняватъ нотариуса, който пише надписа къмъ нотариуса, който пише публичното завѣщание. Той самъ е правилъ завѣщанието, той е който му дава сжществеността; за това, по необходимость, той е заподозренъ, прочее, не може да се допусне да си прави самъ завѣщание, *Nemo potest esse auctor in rem suam.*

2. Второто мнѣние изисква, за да бжде завѣщанието обявено за недействително, да е доказано, че нотариуса е знаялъ, че завѣщанието, което му е предадено за пазание е сжщото онова, което той е писалъ. При това нѣкои мислятъ, че доказателството трѣбва да произтича отъ декларацията на завѣщателя направена предъ нотариуса[2]), а други мислятъ,

---

1) Grenier, t. II, n⁰ 269 *bis.* — Bayle-Mouillard, note *a.*

2) Vazeille, sur l'art. 976, n⁰ 15. — Favard, Rép., *Testam*, sect. I § 4, n⁰ 5.

че това доказателство може да произтича отъ обстоятелствата и даннитѣ по дѣлото.[1])

3. Третото мнѣние се състои въ това, че нотариуса, който е писалъ завѣщанието и въ полза на когото има завѣтъ, може да направи надписа върху пликътъ и последния ще бѫде валиденъ.

Това мнѣние се основава на съображението, че нотариуса, макаръ и да е писалъ тайното завѣщание, въ правно отношение, вътрешното разпореждане се счита тайно и че се предполага, че никой не го знае. Твърде е възможно фактически нотариуса да знае, че завѣщанието, надписа на което прави, е сѫщото онова, което той е писалъ, като частно трето лице; но това е само единъ фактъ, който не пречи щото законно, нотариуса да се счита, че не знае.[2])

Ние споделяме това мнѣние, защото при другата доктрина много често, за да не кажемъ винаги, ще бѫде твърде мѫчно да се установи, дали нотариуса е знаелъ, или не е знаелъ, че представеното му за пазене завѣщание е сѫщото, което той е писалъ[3]). Освенъ това, неспособността на нотариуса трѣбва да е изрична. Въ чл. 56 е казано, че е недействително направеното въ полза на нотариуса завѣщателно разпореждане съ *публично* завѣщание, което той самъ е писалъ. Ако закона би искалъ да направи недействително и разпореждането направено въ негова полза съ тайни завѣщания, надписа на които той самъ извършва, щѣше да го каже, както го прави за публичното завѣщание (чл. 56).

Направеното въ полза на нотариуса завѣщателно разпореждане не може да е недействително, ако то е утвърдено саморѫчно отъ завѣщателя (чл. 57), само за това, че той е написалъ и надписа върху пликътъ. Въ краенъ случай, ако се приеме, както и при *публичното* завѣщание, че завѣщателното разпореждане е недействително, защото нотариуса е завѣтникъ, а завѣтника не може да си прави за-

---

[1]) Troplong. t. III, n° 1639. — Saintespès-Lescot. t. IV, n° 1155. — Toullier, t. V, n° 467. — Merlin. Rèp. *testam*, sect. 2, § 3 art. 3, n° 10. — Coin-Delisle, sur l'art. 976, n° 32.

[2]) Demolombe, t. XXI, n° 362.

[3]) Toullier. t. III, n° 167. — Duranton, t. IX, n° 143. — Coin-Delisle. sur l'art. 980, n° 40. — Marcadé, sur l'art. 976, n° 5. — Aubry & Rau. t. ..., § 614. — Merlin, Rép. v° *Testament*, sect II, § 3, art. 3, n° 20.

вѣщание *Nemo potest esse auctor in rem suam*, то пакъ надписа не ще е недействителенъ за тази причина. Ще пропадне само завѣта на нотариуса, а завѣщанието ще остане въ сила.

Сѫщото трѣбва да се каже и за свидетелитѣ, които сѫ подписали надписа, ако нѣкой отъ тѣхъ е завѣтникъ по тайното завѣщание.

Действително ли е тайното завѣщание, което е написано не отъ едно и сѫщо трето лице, но отъ нѣколко различни лица? Закона не прави никакво ограничение въ това отношение; завѣщателя се ползува съ пълна свобода, и тайното му завѣщание може да бѫде написано отъ нѣколко различни лица. По-горе ние видѣхме, че закона не предписва щото саморѫчното завѣщание да се напише отведнъжъ, въ едно засѣдание. Тъй сѫщо и тайното завѣщание може да бѫде написано въ нѣколко дена и мѣсеци даже; въ този промежутокъ завѣщателя може да вика разни лица да продължаватъ писането на тайното завѣщание. Щомъ закона не установява никакво запрещение въ това отношение, трѣбва да се каже, че той позволява всичко, което не е забранено. Но, за да бѫде едно тайно завѣщание, което е написано отъ нѣколко разни трети лица, действително, изисква се, щото завѣщателя, когато предава завѣщанието на нотариуса, да заяви, въ присѫтствието на четирма свидетели, че завѣщанието е писано отъ *еди-колко-си* и еди-кои разни лица, а подписано отъ него. Безъ подобна изрична декларация за числото на третитѣ лица, които сѫ написали тайното завѣщание, отъ надписа ще се счита, че само едно трето лице е написало тайното завѣщание, което ще е противно на истината. Когато въ надписа не е упоменато за повече трети лица, презумцията е, че завѣщанието е писано отъ едно трето лице. Ако се докаже, въ такъвъ случай, че завѣщанието е писано отъ нѣколко лица, то е недействително.

Завѣщателя не е длъженъ да пише завѣщанието си, ако и да знае да пише; той *може* да го напише и самъ, но има право да накара другиго да го напише,

Това става по неговъ доброволенъ изборъ,[1])

---

[1]) Buniva, p. 259.

Тайното завѣщание може и да не е датирано въ съдържанието си [1]); то заема своята дата отъ надписътъ, който извьршва нотариуса (членъ 67). Но благоразумието и предвидливостьта изискватъ, щото тайното завѣщание, когато то е писано цѣло отъ завѣщателя, да е датирано, защото, въ противенъ случай, ако тайното завѣщание не се признае за такова, не ще се признае и за саморжчно, понеже не ще има реквизититѣ на саморжчното завѣщание, тъй като то ще е *бездатно,* а датата, както видѣхме, е сжществень реквизитъ за действителностьта на саморжчното завѣщание.

Ако завѣщанието се състои отъ нѣколко листа и е писано отъ трето лице, трѣбва ли това последното да подпише всѣки листъ, както това закона изисква отъ завѣщателя? Не, защото значението на подписа на завѣщателя е съвьршенно различно отъ значението, което има подписътъ на третото лице. Завѣщателя удостовѣрява съ подписа, че това, което той самъ, или другъ нѣкой е писалъ, е неговата собственна воля; а подписа на третото лице има само това значение, да се знае, *кое именно трето лице* е писало тайното завѣщание. А това сведение за името на третото лице, което е писало тайното завѣщание, е твьрдѣ важно, защото безъ това сведение можеше твьрдѣ лесно да се заобикаля предписанието на чл. 57 относително недѣйствителностьта на завѣтитѣ, направени въ полза на лицето, което е писало тайното завѣщание. И действително, ако въ едно тайно завѣщание е направенъ завѣтъ на едно трето лице, което е писало завѣщанието, но не го е подписало, а завѣщателя нито подтвьрдява съ ржката си завѣта, нито пъкъ упоменува за него въ акта за даването да се пази, а и завѣтника мълчи, то заинтересованата страна не ще може да иска унищожението на завѣта, ако нѣма други доказателства, че тайното завѣщание действително е написано отъ лицето, унищожението завѣта на което се иска. А за тази цѣль достатъчно е единъ подписъ на третото лице, което е писало завѣщанието, който да направи неговата личность извѣстна на заинтересованата страна.

---

[1]) Buniva, p. 262. — Ricci, t III, n⁰ 190.

Законътъ изисква, когато завѣщанието е писано отъ трето лице, завѣщателтъ да подпише всѣки листъ, ако тайното завѣщание се състои отъ повече листове. Какво разбира законътъ подъ думата *листъ*? Отъ една страница ли или отъ две или отъ четири страници? Въ нашия язикъ листътъ има двѣ страници. Въ този смисълъ, споредъ духътъ на законътъ, трѣбва да се разбира думата листъ, употрѣбена въ чл. 66. Цѣлта на закона е всѣки листъ да носи подписа на завѣщателя, за да не може да бѫде замѣненъ съ другъ. Нашия Върх. касац. сѫдъ, като признава, че тази е цѣлта на закона, при все това казва, че употрѣбената въ чл. 66 дума „листъ" трѣбва да се разбира въ смисълъ на цѣла кола, отъ четире страници. Той намира, че било мѫчно да се отдѣли полулиста и да се прилѣпи другъ фалшифициранъ,[1]) За такова отдѣляние нѣма никаква мѫчнотия. За това именно думата листъ трѣбва да се разбира едно парче хартия отъ двѣ страници. Тогава само не може да стане подмѣна на листътъ.

Ако, за да се избѣгне подмѣната на едно предадено вече за пазение у нотариуса саморѫчно завѣщание, закона изисква подписъ на свидетели върху всѣки *полулистъ* (отъ двѣ страници), съгласно чл. 172; ако за избѣгвание подмѣната на едно тайно завѣщание, което се отваря, закона изисква подписъ на свидетели върху всѣки *полулистъ* (чл. 175), то колко повече той трѣбва да изисква поне сѫщата гаранция, за врѣмето, когато се пише тайното завѣщание отъ трето лице и когато то още не е предадено на нотариуса за пазение, като се има предъ видъ, че опасността за подмѣняването тогава е по-голѣма. Че текста на чл. 66 разбира думата листъ едно парче хартия отъ двѣ страници се вижда и отъ обстоятелството, че той е буквaленъ преводъ отъ art. 782 отъ италиянския *Codice Civile*, въ който е употрѣбена думата *полулистъ (Mezzo foglio)*. Сѫщата дума е употрѣбена и въ art. 912 (чл. 172) и art. 915 (чл. 175). Членове 67, 172, 175 сѫ въ неразривна помежду си връзка. Тѣхната цѣль е да установятъ една и сѫща гаранция противъ подмѣната на завѣщанието. Ако нашия законодатель е употрѣбилъ два различни термина, то е защото той е разбиралъ и *листътъ* отъ двѣ страници, както се разбира въ вулгарния му смисълъ.

---

[1]) К. Р. — 79 (283) — 1912 г. I. г. о.

Членъ 67 [1]).

Хартията, която съдьржа завѣщанието, или хартията, която служи за пликъ, трѣбва да е склю-чена и запечатана съ печата по такъвъ начинъ, щото завѣщанието да не може да се извади безъ повреда. Завѣщателя я предава, така склучена и запечатана, на нотариуса, въ присѫтствието на че-тири души свидетели най-малко, или изисква да се склучи и запечати въ присѫтствието на нота-риуса и свидетелитѣ. При това той заявява, че съ-дьржанието на тая хартия е неговото завѣщание написано и подписано отъ него или писано отъ другиго и подписано отъ него.

Върху хартията, на която е записано завѣща-нието, или съ която то е обвито, нотариусътъ из-вьршва единъ надписъ, въ който означава: преда-ването за пазение и заявленията на завѣщателя; числото и съдьржанието на печатитѣ; присѫтствието на свидетелитѣ при извьршването на всичкитѣ го-реозначени формалности.

Тоя надписъ се подписва, както отъ завѣща-тельтъ, тъй и отъ нотариуса, заедно съ свидетелитѣ. Всичко гореказано се извършва безъ прекѫсване и безъ извършване на други актове. И въ случай, че завѣщательтъ, по причина на нѣкое препятствие, появившe се следъ подписването на завѣщанието, неможе да подпише надписа, забелѣзва се неговото за това заявление, безъ да има нужда въ такъвъ случай да се уголѣмява числото на свидетелитѣ.

Съ написването на завѣщанието, било отъ завѣщателя, било отъ трето лице, и съ подписването му, то още не по-лучава силата на тайно завѣщание. Такава сила то добива

---

[1]) C. It. 783; C. N. 976.

следъ като се извършатъ предписанитѣ въ чл. 67 формалности.

Първата формалность е *предаването* на тайното завѣщание на нотариуса въ присѫтствието на четирма свидетели. За да е действително тайно завѣщание, предаването му трѣбва да е действително и да е станало *лично* отъ завѣщателя на нотариуса, *въ присѫтствието* на всичкитѣ свидетели, които да бѫдатъ тъй поставени, щото да могатъ да видятъ както извършването на предаването, тъй и на другитѣ формалности[1]). Защо е това *лично* предаване на-завѣщанието отъ завѣщателя на нотариуса? Цѣлта е двояка, първо да се усигори, че положения въ завѣщанието подписъ е на завѣщателя.

Освенъ това, между датата на написване тайното завѣщание и датата за предаване може да има единъ значителенъ интервалъ. Съ личното предаване завѣщанието отъ завѣщателя, последния показва, че постоянствува въ своята воля, изразена въ по-рано написаното завѣщание.

Завѣщанието, което се предава на нотариуса, трѣбва да е *сключено* и *запечатано* въ пликъ по такъвъ начинъ щото то да не може да се отвори или извади безъ да се повреди или скѫса[2]). Сключването и запечатването на хартията, която съдържа завѣщанието, или хартията, която служи за пликъ, се прави предварително отъ самиятъ завѣщатель, който предава завѣщанието на нотариуса; или пъкъ завѣщательтъ изисква да се сключи и запечати въ присѫтствието на нотариуса и най-малко на четирма души свидетели. Числото на печатитѣ трѣбва да е повече отъ едно. Защо такава строгость? Защо закона изисква, освенъ сключването, и нѣколко запечатвания? Всичкитѣ тѣзи строгости за сключването, а тъй сѫщо и за единство на контекста, се изискватъ отъ законътъ, за да се увеличатъ гаранциитѣ за неизчезването, за цѣлостьта и за несюбституирането на тайното завѣщание[3]). Известенъ е на българскитѣ читатели знаменития процесъ на българското правителство противъ наследницитѣ на Сярооглу и противъ нотариуса при Атинския

---

1) Buniva, p. 261.—Bruno, Codice Civile, p. 196.—Ricci, t. III, n⁰ 192.

2) Buniva, p. 262.

3) Ricci, t. III, n⁰ 191.

окръженъ съдъ, които се обвиняваха въ това, че съ распечатили плика, извадили истинското завѣщание и го замѣнили съ фалшифицирано. Ако съществуваха и въ гръцкия законъ подобни строгости, на да ли щѣха да могатъ наследницитѣ на българския патриотъ Сярооглу, заедно съ нотариуса, да извадятъ завѣщанието и да го заменятъ съ друго безъ да повредятъ пликътъ.

Прочее, опита показва, че закона трѣбва да е строгъ и че всичкитѣ предписани отъ закона формалности трѣбва да се пазятъ подъ страхъ на недействителность. Ако тайното завѣщание е само сключено безъ да е запечатано, завѣщанието е недействително, защото съдътъ не вижда да е спазена предписаната отъ закона гаранция за несъбституирането на завѣщанието.[1])

Закона, като предписва да се сключва завѣщанието, предвижда два начина за сключване: или се сключва самата хартия, на което е написано завѣщанието, въ видъ на пликъ или се сключва хартията, която служи за пликъ. И въ двата случая сключването изисква, щото хартията, която ще се сключва, да е намазана съ клей или съ друго лепкаво вещество. А запечатването на хартията, която съдържа завѣщанието или която служи за пликъ, предполага печатъ, съ нѣкакво съдържание, като напримѣръ инициалъ или гербъ. Закона не изисква, щото печатътъ да бъде собственъ печатъ на завѣщателтъ; този последния може да си послужи въ случая съ чужди печатъ, даже съ печата на нотариуса. Думата печатъ не трѣбва да се разбира въ абсолютенъ смисълъ; за печатъ може да служатъ и други нѣща съ надписъ или изображение, като напримѣръ монета, пръстенъ и други.[2]) Но благоразумието изисква да се избѣгватъ такива баналнн марки.[3]) Едно време у римлянитѣ почти всѣки гражданинъ имаше частенъ печатъ, който замѣстюваше името му — *annulus signatorius*. Днесъ рѣдко съ гражданитѣ, които иматъ частни печати. При все това закона изисква печатъ.

Завѣщанието може да бъде и съ чуждъ печатъ, даже съ печата на нотариуса, съ който той си служи въ официал-

---

1) Buniva p. 261.
2) Laurent, t. XIII, n⁰ 395.
3) Baudry-Lacantinerie, t. II, n⁰ 2130,

нитѣ книжа. Но въ такъвъ случай нотариуса е длъженъ да отбелѣжи съдьржанието на нотариалния печатъ, подъ страхъ на недействителность, макаръ съдьржанието на нотариалнитѣ печати да е опредѣлено въ закона за нотариуситѣ (чл. 12).

Не е достатъчно само сключвание и запечатвание; закона изисква подъ страхъ на недействителность, такова сключване и запечатвание, което да не позволява изваждането на завѣщанието безъ повръда; слѣдователно, ако сключването и запечатването сж направени по такъвъ начинъ, щото лесно може да се отвори плика и да се извади завѣщанието безъ повреждание, завѣщанието е недействително.

Законътъ казва, че хартията, която съдържа завѣщанието или хартията, която служи за пликъ *„трѣбва да е сключена и запечатана"*. Тѣзи две думи, „сключена и запечатана" сж ли две отдѣлни и самостоятелни формалности, или тѣ сж единъ законодателенъ плеоназмъ? Отговора на този въпросъ е отъ голѣмо значение, защото отъ разрешението му въ единъ или другъ смисълъ ще имаме унищожение на завѣщанието или валидирането му. Той заслужва едно историческо проследявание, защото и нашия Върх. касац. сждъ не е установилъ една постоянна по него юриспруденция. Той е издалъ две противоречиви решения, на които ще се спремъ по-после.

Думитѣ *„сключена* и *запечатана"* фигурират въ art. 751 отъ Codice Albertino. Считаме за добрѣ да възпроизведемъ цѣлия му текстъ.

„751, — Хартията, на която ще бжде написано тайното завѣщание, или тая, която му служи за пликъ, ще бжде *сключена* и *запечатана*: завѣщателя или ще я представи вече *сключена* и *запечатана*, или ще поиска да се *сключи* и *запечати* въ присжтствието на нотариуса и на петь души свидетели, отъ които най-малко трима да могатъ да подпишатъ.

„Завѣщателтъ ще обяви на нотариуса въ присжтствието на свидетелитѣ, че съдържанието на тази хартия е негово завѣщание.

„Тая хартия ще бжде предадена отъ завѣщателя, въ присжтствието на свидетелитѣ, на нотариуса, който върху сжщата хартия или върху оная, която му служи за пликъ, ще напише акта за направеното предаване, като направи изрична белѣжка, съдържаща заявлението на завѣщателя.

„Нотариуса ще направи, следъ това, белѣжка, че хартията е била представена *сключена* и *запечатана* или че е била *сключена* и *запечатана* при акта на представлението, като означи тоже и числото на поставенитѣ печати."

Истина ли е, че Сардинския законодатель е употрѣбилъ въ единъ членъ петь пѫти плеоназмъ? Не. До 1865 г., когато се издаде общия *Codice Civile del regno d'Italia* бѣше въ сила art. 751 отъ Codice Albertino. При тълкуването и прилагането на този текстъ и доктрината и юриспруденцията бѣха съгласни, че тѣзи две думи „сключена" *(chiusa)* и „запечатана" *(sigillata)* не сѫ синоними и не съставляватъ плеоназмъ; че, наопаки, тѣ изразяватъ две отдѣлни и самостоятелни формалности.

И наистина Италиянската доктрина и юриспруденция сѫ биле въ смисълъ, че тайното завѣщание е недействително, ако въ надписа върху пликътъ нѣма изрична забележка, че то е предадено отъ завѣщателя на нотариуса *сключено* и *запечатано*, защото сключването и запечатването сѫ две *сѫществени и различни формалности*. При това нека отбелѣжимъ, че юриспруденцията на всичкитѣ касационни италиянски сѫдилища, както и на онѣзи по сѫщество е била единодушна.

Важността на въпросътъ заслужава да приведемъ въ форма на тезиси, нѣколко решения отъ разни сѫдилища и мотивитѣ на едно фондоментално решение на Миланския сѫдъ.

1.—„Закона изисква *сключването* и *запечатването* на завѣщанието; изисква една ясно изразена забелѣжка за едното и за другото действие подъ страхъ на недействителность." (Милано, 26. VI. 1861)[1])

2.—„Сключването и запечатването на завѣщанието съставлявать *сѫществени* и *различни* формалности." (Милано, 31. I. 1861).[2])

3.—„Недействително е тайното завѣщание, ако нотариуса се е ограничилъ да каже въ надписа, че пликътъ му е билъ предаденъ запечатанъ, безъ да направи дума за сключването." (Генуа, 10. VI. 1961).[3])

4. — Недействително е тайното завѣщание, когато не е направена забелѣжка, че завѣщателната хартия е била сключена и запечатана по начинъ, щото тя да не може да бѫде отворена и замѣнена съ друга хартия. За тази недействителность е отговоренъ нотариуса. — Милано 29/VII 1855.

Мотиви:

Макаръ че въ обикновенния езикъ, фразата *запечатанъ пликъ* означава единъ пликъ, който е сключенъ съ печати, съ цѣль да се избегне възможностьта за една измама, и то въ случай, когато се касае за актъ отъ превисока важность, който съдържа последнята воля на

---

[1]) Giurisprudenza italiana dal 1860 al. 1869, n° 5.

[2]) Ibid,, n° 49.

[3]) Ibid., n° 134.

покойния, която обществения интересъ изисква да бѫде гарантирана чл. 751 отъ Гражд. Кодексъ предписва, че, когато е работата за тайно завѣщание, нотариуса трѣбва да каже, *въ акта за предаването*, че хартията, на която е било писано, *му е била предадена сключена и запечатана*. И сѫщия Гражд. кодексъ придава такова значение (цена) на забелѣжката за тази формалность, че въ чл. 802 обявява за недействително завѣщанието, въ което нотариуса не е направилъ изрична забелѣжка за тази предписана формалность.

Понеже този Върховенъ сѫдъ многократно е обяснявалъ (предупреждавалъ), че изискуемитѣ отъ законодателя формалности за завѣщанията не могатъ да се нарушаватъ безнаказано; че самитѣ формалности, които сѫ изрично предписани, сѫ едно сѫществено условие за акта, тъй че, щомъ тѣ липсуватъ, неминуемо изчезва и актътъ; е отбелѣзвалъ, че въ фразата *сключено* и *запечатано* не се съдържа единъ плеоназмъ, че не е празднa или едната или другата дума; и следователно, основанъ върху общитѣ принципи, урегулирующи тази материя, е унищожавалъ онѣзи завѣщания, въ които нотариуситѣ не сѫ правили изрична забелѣжка за *сключването* по начинъ да стане явно, че завѣщателната хартия не е могла да бѫде извадена и замѣнена съ друга хартия.

Понеже сѫщия Върховенъ сѫдъ многократно е указвалъ общия принципъ, че, когато закона налага *забелѣжката* за една формалность, испълнението на последната не може да се доказва съ последующи актове; защото въ тѣзи случаи не стига да се спази формата, но е потрѣбно да се направи *изрична забелѣжка*, че формата е била изпълнена. Предписаната отъ закона *забелѣжка* върху надписътъ на завѣщанието *е сама по себе си една* сѫщественна формалность, която се изисква отъ закона; тъй че, ако даже последующи доказателства покажатъ до очевидность, че завѣщанието е било предадено *сключено* и *запечатано*, но при това пъкъ се и удостовѣри, че тази формалность не се вижда отъ акта за предаването, то се счита всѣкога, че липсува тази *забелѣжка*, която се изисква отъ закона, като една отъ сѫщественнитѣ формалности, за да направи валидно предаването на завѣщанието.

Понеже Туринския апелативенъ сѫдъ, като е обявилъ за недействително завѣщанието на Антонио Брокко и като е приелъ, че неможе да се поправя съ акта за отварянието на самото завѣщание, правилно е приложилъ членове 751, 802 и 836 отъ Гражд. кодексъ и не е нарушилъ ни единъ отъ тѣзи закони; тъй като въ надписътъ нѣма *забелѣжка*, че завѣщанието на Брокко е било *сключено*, но само се казва, че е било запечатано съ шесть печата, която фраза, по горѣизложенитѣ съображения, не стига, за да осигури, че тѣзи печати сѫ сключили завѣщателната хартия по начинъ, щото да не може да се извади и замѣни съ друга.

Понеже е напраздно да се възразява, че нотариуса Вола и неговитѣ наследници не сѫ отговорни за пагубнитѣ последствия отъ една строга юриспруденция, установена отъ този сѫдъ, може би неизвѣстна на сѫщия нотариусъ и не достигнала още въ затъчтеното село, въ което той живѣе; защото не е Върх. сѫдъ, който съ своята юриспру-

денция е установилъ, че върху надписа на завѣщанието трѣбва да се направи *забѣлѣжка,* че завѣщателната хартия е *сключена* и *запечатана.* Това задължение е наложено изрично отъ чл. 751; и ако не се испълни тази формалность, недействителностьта на завѣщанието е санкционирано отъ последующия чл. 802 на Гражд. кодексъ. Прочее, нотариуса Вола трѣбва да се признае за виновенъ и трѣбва да бѫде отговоренъ за последствията, не защото е нарушилъ юриспруденцията на Върх. сѫдъ, но защото е нарушилъ ясното предписание на закона, което той не можеше и не трѣбваше да не знае.—Касац. Милано. 29 юлий 1865. Сбор. XVII.[1])

И така, до когато е билъ въ сила Codice Albertino който употребява дветѣ думи „сключено и запечатано", практиката на италиянскитѣ сѫдилища е била въ тази смисълъ.

Когато се сглоби общия италиянски *Codice civile,* art. 783 отхвърли думата „сключена" и остава само терминътъ „запечатана" *(sigillata),* защото италиянската дума „запечатвамъ" *(sigillare)* съдържала въ себе си и дветѣ понятия — сключване и запечатване. Но забелѣжителното въ случая е, че италиянския законодатель, като исхвърли думата „сключена" *(chiusa),* прибави въ текста на art. 783 цѣла фраза, която не сѫществуваше въ *Codice Albertino,* съ цѣль да усигури неприкосновенностьта на завѣщанието, а именно фразата: *„ще бѫде запечатана съ какъвто и да е печатъ по начинъ, щото завѣщанието да не може да се отвори безъ повреда"* (Sarà sigillata con impronta qualunque in guisa che il testamento non si possa aprire nè estrarre senza rottura od alterazione).

По този въпросъ ето какво срѣщаме въ Италиянскитѣ Дигести: „Хартията, въ която сѫ изложени распорежданията или пликътъ, ще бѫдатъ запечатани... Така предписва текстуално закона. Италиянската дума *запечатвамъ (sigillare)* съдържа въ себе си двѣ идеи: идеята за сключване и идеята за полагание печатъ. Отъ тука следва, че завѣщанието трѣбва да бѫде сключено съ печати *(dev'essere chiuso per mezzo de sigilli).* Обаче, не стига и не би трѣбвало да стига за цѣлта на закона каквото и да е запечатване: той, като изразява външно *(estrinsecando)* съ по-голѣма ясность понятието на предшествующитѣ кодекси, които се ограничаваха да предпишатъ, че завѣщанието трѣбвало да бѫде *сключено* и *запечатано* (въ системата на тѣзи законодателства думата запечатвамъ *(sigillare)* не съдържа въ себе си и думата *(включвамъ),* изисква, пликътъ да бѫде запечатанъ

[1]) Cass. Milano, n⁰, 242.

по такъвъ начинъ, щото завѣщанието да не може да се отвори, нито да се извади безъ повреда“[1]).

Още по-интересно е мнѣнието на Римския касационенъ сждъ, който казва: „Понеже, различно отъ задалпийския кодексъ, и отъ други модерни кодекси, и отъ самия албертиновъ кодексъ, законодателя, като говори за хартията, въ която се съдържатъ распорежданията, или за пликътъ, предпочита въ упоменатия art. 783 фразата *„ще бжде запечатана съ какъвто и да е печатъ по начинъ щото завѣщанието да не може да се отвори нито извади безъ скъсване или повреда“* и това вмѣсто простата фраза „сключена и запечатана“, употребена въ тѣзи „кодекси“ (e questa in luogo della semplice frase da quei Codice usatra *„chiusa* e *sigillata“).*

„Законодателя иска въ тази материя да искаже едно понятие по-ясно и по-точно за достигание цѣлта, като си задава за цель да постанови съ по-добро срѣдство по-добро и по-сигурно запазване на завѣщанието.

„Отъ тука става явно, че само тогава е съвършенно испълнено правилото на закона, когато бжде удостовѣрено, че запечатването е направено по начинъ, да нѣма възможность да бжде отворено и извадено завѣщанието“[2])

Прочее, отъ изложеното става явно, защо и какъ италиянския законодатель е исхвърлилъ думата *„сключено“* и я замѣнилъ съ цѣла фраза.

При все това и сега Италиянския касац. сждъ решава, че нотариуса, повиканъ да направи надписа на едно тайно завѣщание, е длъженъ да иследва, да ли съдържащата завѣщателнитѣ распореждания хартия, която служи за пликъ, е *сключена* и *запечатана* по начинъ да не се вижда възможность да бжде отворена и измъкната безъ повреда или скъсване[3]).

Това решение на Касац. сждъ отъ Флоренция показва, че и днесъ юриспруденцията отдава сжщественно значение на формалностьта на сключването.

Какъ стои въпросътъ по *Code Napoléon?* Подобно на Сардинския кодексъ, и той предписва дветѣ формалности —

---

[1]) Digesto Italiano, vol. XXII, r.o 242. — Ricci, t. III, r.o 191.

[2]) Racc. 1882, vol. XXXIV, 1. 1. 199.

[3]) Racc. 1908, vol. LX 1. 1. 406. — ***Cass. Firenze,*** 2 aprile 1908.

сключване и запечатване — като, различни, самостоятелни и съществени. Така, art. 976 отъ C. Napoléon постановява: „Хартията. която съдържа неговитѣ распореждания, или хартията, която служи за пликъ, ако има такива, ще бѫде *сключена* и *запечатана (clos et scellé)*. Завѣщателя ще я представи така *сключена* и *запечатана* на нотариуса и поне на шестима свидетели, или той ще изиска да бѫде *сключена* и *запечатена* въ тѣхно присѫтствие; и той ще обяви, че тази хартия съдържа неговото завѣщание, писано и подписано отъ него, или писано отъ другиго и подписано отъ него: нотариуса ще състави за всичко това надписа, който ще бѫде написанъ върху хартията или върху листътъ, който ще служи за пликъ“ ... („ ... le notaire *en* dresera l'acte de suscription“.

При прилагането и тълкуването на art. 976 французската доктрина и юриспруденция не сѫ съгласни; обаче, болшинството приема, че този текстъ се разбира въ смисълъ, че нотариуса трѣбва да направи забелѣжка, въ която да констатира, подъ страхъ на недействителность, че завѣщанието му е предадено отъ завѣщателя сключено и запечатено. И въ Франция е имало нѣкои автори, които сѫ намирали, че терминитѣ въ чл. 976 съдържатъ плеоназмъ. На тѣзи автори Demolombe отговаря твърде удачно съ единъ въпросъ: „Вѣрно ли е, че въ действителность, имаме този плеоназмъ, *повторенъ три пѫти?*“[1])

Ние мислимъ, че е безпсорно за всички, че завѣщанието ще бѫде недействително, ако се констатира, че то не е сключено или запечатено. Споръ̀тъ, обаче, се е въртѣлъ и се върти върху това, да се знае, да ли надписътъ е недействителенъ, ако нотариуса не упомене въ него, че завѣщанието му е предадено сключено и запечатено.

Baudry-Lacantinerie казва: „сключването *(la clôture)* и запечатването *(le scel)* съставляватъ две *различни* формалности. И едната и другата се изискватъ подъ страхъ на недействителность (art. 1001). Прочее, завѣщанието е недействително, ако то е сключено безъ да е запечатано“[2]).

Laurent пише: „Чл. 976 казва, че нотариуса съставлява за всичко това актъ (en dressera l'acte de suscription). За

---

[1]) Demolombe, t. XXI, n° 346.
[2]) Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 2131.

какво ще извърши той надписъ? Касационния Сждъ отговаря, че нотариуса прави забелѣжка за предшествующитѣ факти; чл. 976 казва въ сжщата фраза, че завѣщателя ще представи своето завѣщание сключено и запечатано на нотариуса и на 6-ма свидетели, или ще изиска да бжде сключено и запечатано въ тѣхно присжтствие; че той ще заяви, че съдържащото се въ тази хартия е неговото завѣщание, писано и подписано отъ него, или писано отъ другиго и подписано отъ него; върху това именно нотариуса извършва надписа, т. е. той прави забелѣжка, че завѣщателя е представилъ хартията, съдържаща неговитѣ распореждания, нему, нотариусу, и на свидетелитѣ; че тази хартия е била сключена и запечатана *(que ce papier était clos et scellé)* или че тя е била сключена и запечатана въ тѣхно присжтствие; и найпосле че завѣщателя е направилъ предписаното отъ закона заявление. Даденото отъ Касац. Сждъ тълкуване на текста е общо прието, освенъ разногласието на *Coin-Delisle*. *Troplong* казва, че не си струва труда да се оборва този авторъ, защото исказаното отъ него мнѣние не е сериозно."[1])

По нататъкъ автора заключава: „Прочее, нотариуса трѣбва да направи белѣжка за испълненията на предписанитѣ отъ закона формалности. . . Единъ фактъ по необходимость е специаленъ; прочее, и забелѣжката за него трѣбва да е специална; нотариуса трѣбва да каже, че завѣщателя е представилъ своето завѣщание; той трѣбва да каже, че завѣщанието е било *сключено* и *запечатано (clos et cacheté)* или че сж го сключили и запечатали въ негово присжтствие; той трѣбва да каже, че представената хартия е негово завѣщание".[2])

А въ *Pand. Fran.* четемъ, че „формалноститѣ за сключването и запечатването сж твърде важни и не могатъ да не бждатъ отбелѣзани въ надписа. Така било е решено, и то основателно, че единъ надписъ на едно тайно завѣщание трѣбва да отбелѣжи, че завѣщателя е представилъ завѣщанието си *сключено* и *запечатано (clos et scellé)*.[3])

---

[1]) Laurent, t. XIII, n° 407.

[2]) Ibid., n° 408.

[3]) Pand. fr., V° Donat. n° 7567.

Въ този смисълъ сж и други автори.[1]) Има и противни мнѣния, но тѣ сж изолирани.[2])

Въ какво положение е въпроса по нашия законъ и по практиката на нашия Върховенъ кассац. сждъ?

По нашия законъ. Чл. 67 е заетъ смѣсено: за формалноститѣ, относително *сключването* и *запечатването*, нашия законодатель възприе системата на *Codice Albertono* и на *Code Napoléon*, а относително формалността за съставяние ние надписа той възприе системата на италиянския кодексъ. И действително, нашия текстъ постановява изрично, че хартията, на която е написано завѣщанието, или хартията, която служи за пликъ трѣбва да бжде *сключена* и *запечатана* по такъвъ начинъ, щото завѣщанието да не може да се извади безъ повреда. Завѣщателя я предава така *сключена* и запечатана на нотариуса, въ присжтствието на четирма души свидетели най-малко, или изисква да се *сключи* и *запечата* въ присжтствието на нотариуса и свидетелитѣ.

Отъ този текстъ става явно, че съставителитѣ на нашия законъ сж приели повече и по сигурни гаранции за непокътнатостьта на завѣщанието отъ онѣзи, които сж въ *Code Napoléon* и *Codice Civile*. Той постановява, че завѣщанието не само трѣбва да е *сключено* и запечатано, но сключено и запечатано „по такъвъ начинъ, щото завѣщанието да не може да се извади безъ повреда.

Въ Италиянския кодексъ нѣма думата „сключена", въ *Code Napoléon* нѣма фразата *„по такъвъ начинъ, щото завѣщанието да не може да се извади безъ повреда"*. А ние приехме и тритѣ гаранции: и „сключване", и „запечатване" и „по такъвъ начинъ, щото завѣщанието да не може да се извади безъ повреда". Защо съставителитѣ на нашия законъ сж приели такива строгости? Защото, въ врѣме на изработването и съставянието му тѣ се намираха подъ впечатлението отъ сждбата на завѣщанието на Сяроолу. Прочее, за да отстрани всѣка възможность за изваждането и замѣня-

---

[1]) Merlin, Rép., *Testam.* Sect. II, § 3, art. III, p. 731.—Dalloz, Rép., n⁰ 3266, 3271, 3280, — Pand. Belges, t. IV, acte de suscription du testam. mystique, n⁰ 72. — Rutgerts-Amiaud, t. I, n⁰ 155,*c*. — Bastiné, n⁰ 183.— Demolombe, t. XXI, n⁰ 381. — D. P. 1858. 2. 41.

[2]) Coin-Delisle, sur l'art. 976. — Vazeille sur l'art. 976. n⁰ 13. — Bayle-Mouiliard, t. II, n⁰ 261-bis.

ването на тайното завѣщание, нашия законъ прие като сѫщественни и различни формалности *сключването* и *запечатването* и то направено по такъвъ начинъ, щото завѣщанието да не може да се извади безъ повреда. Нѣма, мислимъ, съмнѣние въ това, че нашия законодатель е считалъ, че мистичностьта на завѣщанието ще се запази само тогава, когато то е и *сключено* и *запечатано*. Безъ една отъ тѣзи формалности нѣма мистичность на завѣщанието.

Цѣлта на закона, прочее, е ясна: *да се направи невъзможно изваждането на завѣщанието и замѣната му съ друго*. Законодателя е счелъ за необходимо да опредѣли *средствата*, съ които се достига напълно и съвършенно тази цѣль; тѣзи законни срѣдства сѫ двѣ: *сключване* и *запечатване* на завѣщанието, и то не какво годѣ сключване и запечатване, а *солидно*, т. е. направени по такъвъ начинъ, щото завѣщанието да не може да се извади безъ поврѣда. Ако завѣщанието не е гарантирано съ нѣкое отъ тѣзи двѣ срѣдства, то, въ очитѣ на закона, се намира въ опасность и за това той не му дава действителность.

Но не стига тѣзи двѣ формалности да сѫ спазени; не е достатъчно, щото завѣщанието въ действителность да е сключено и запечатано по такъвъ начинъ, щото да не може да бѫде извадено безъ повреда. За да бѫде то действително, законътъ изисква, щото нотариуса да отбелѣжи въ надписа, че завѣщанието му е предадено *сключено* и *запечатано*.

Ние видѣхме, че доктрината и юриспруденцията въ онѣзи страни, кодекситѣ на които постановяватъ изрично, че завѣщанието трѣбва да бѫде *сключено* и *запечатано* (*Codice Albertino* и *Code Napoléon*), сѫ въ смисълъ, че нотариуса трѣбва да отбелѣжи въ надписа, подъ страхъ на недействителность, че завѣщанието му е предадено сключено и запечатено; че завѣщанието, следователно, е недействително, когато въ надписа липсува белѣжка за сключването или запечатването.

Трѣбва ли и по нашия законъ, който употрѣбява и двата термина, нотариуса да отбелѣжи въ надписа подъ страхъ на недействителность, че завѣщанието му е предадено *сключено* и *запечатано*? По изложенитѣ вече съображения ние сме на мнѣние, че отговора не може да бѫде освенъ

положителенъ. По този въпросъ, обаче, юриспруденцията на нашия Върховенъ касационенъ сждъ не е постоянна. Той е имало случай да се произниса на два пжти и е издалъ двѣ противорѣчиви решения.

Първия пжть I-о гр. отд., по дѣлото на Клеопатра Мумуяди, съ решение № 49 (277) отъ 30 ноември 1900 г., се произнесе въ смисълъ, че нотариуса е длъженъ, подъ страхъ на недействителность, да отбелѣжи въ надписа, че завѣщанието му е било предадено *сключено* и *запечатано;* че, следователно, е недействително онова тайно завѣщание, въ надписа на което нотариуса не е направилъ специална за това забелѣжка. Мотивитѣ на Върх. кассац. сждъ сж съобразни се буквата и духътъ на чл. 67. Ето какво казва той: „По силата на чл. 67 ал. 2 отъ закона за наследството, върху хартията на която е написано завѣщанието или съ която то е обвито, нотариуса извършва единъ надписъ въ който означава: „предаването за пазение и пр." Въ означаването предаването на завѣщанието за пазение, нотариуса трѣбва да отбелѣжи не само, че завѣщанието му е предадено за пазение, но че му е предадено *сключено* и *запечатано*, понеже споредъ 1-а алинея отъ сжщия членъ изисква се и по силата на чл. 89 ал. I, подъ страхъ на недействителность на завѣщанието, щото хартията да е сключена и запечатана. Въ надписътъ на представеното по дѣлото завѣщание нотариуса е само констатиралъ, че завѣщанието му е предадено запечатано, *но не е констатиралъ, че то е било и сключено.* Това опущение на нотариуса прави, както се каза, завѣщанието недействително. Възражението на противната страна, че по силата на чл. 67 ал. II върху надписа нотариуса е длъженъ да отбелѣжи само голия фактъ на предаването на завѣщанието, а не и обстоятелството, че то е сключено и запечатано, не може да се признае за основателно, *защото ал. 2 отъ чл. 67 трѣбва да се тълкува въ неразривна свръзка съ предписанието на ал. I* и подъ думитѣ „предаването на завѣщанието" да се разбира *предаване на сключено и запечатано* завѣщание. За това трѣбва да се признае за основателно оплакването на касатора, че Плов. ап. сждъ е допусналъ нарушение на чл. 67 и 89 ал. I отъ зак. за нас., като е приелъ представеното тайно завѣщание за действително, макаръ и въ съставения отъ нотариуса надписъ да

не съдържа обозначение, че завѣщанието е предадено, склю-чено и запечатано". Казахме, че касационния сѫдъ е схва-налъ и изложилъ истинския смисилъ на закона по буква и по духъ.

Сбаче, следъ 23 години, съ едно друго решение отъ 3 априлий 1924 подъ № 2, Върховния касац. сѫдъ, въ *общо събрание,* направи единъ обратъ въ своята юриспруденция, като истълкува чл. 67 въ смисълъ противенъ на онзи, който бѣ му дало I гр. отдѣление съ решение № 49 отъ 30 ноемврий 1900 г.! Нека отбелѣжимъ, впрочемъ, че този обратъ нѣма щастието да бѫде *„славенъ обратъ" (retour glorieux),* защото не е сполучилъ да преобърне *всичкитѣ* мнѣния на висшитѣ магистрати отъ общото събрание на Върх. касац. сѫдъ: отъ 16 души сѫдии, които сѫ образували тържествен-ния му съставъ, 6 души сѫ останали на особенно мнѣние, т. е. поддържатъ гледището, изказано отъ сѫщия сѫдъ на 30 ноемврий 1900 г. въ решение № 46. Въ първото решение отъ 1900 сѫ участвували четирма магистрати, двама отъ които съ признати у насъ за авторитетъ; тѣ единодушно сѫ истълкували чл. 67. Къмъ тѣхъ се присъединяватъ 6 души отъ състава отъ 1924 г. Прочее, излиза, че отъ 20 сѫдии, които сѫ решавали единъ и сѫщъ въпросъ, тълкувайки единъ и сѫщъ текстъ, 10 души сѫ на едно мнѣние, а 10 души на противно мнѣние. Но и последнето решение, взето от-дѣлно, безъ връска съ първото, е раздѣлило мнѣнията на висшитѣ ни магистрати на 6 : 10! При това условие, реше-нието на общото събрание, въ сѫщность, нѣма и не може да има повече авторитетъ отъ първото отъ 30. XI. 1900 г. Впрочемъ, нека прочетемъ цѣлитѣ му мотиви:

„Истцата Роса Сава Хинова моли Върховниятъ Касационенъ сѫдъ да отмѣни решението на Русенския Апелативенъ сѫдъ № 553, отъ 13 септемврий 1923 г., на тия основания: 1. Че е нарушенъ чл. 534 отъ Закона за гражданското сѫдопроизводство въ свръзка съ чл. чл. 67 и 89 отъ закона за наследството, защото Русенския Апелативенъ сѫдъ въпреки ясния смисълъ на чл. 67 отъ Закона за наследството и да-деното му тълкувание отъ Върховния Касационенъ сѫдъ 1-во граж-данско отдѣление, че въ надписа, извършванъ отъ нотариуса върху хартията, съдържаща тайното завѣщание при предаване на сѫщото отъ завѣщателя, трѣбва да бѫде констатирано, че то се предава *сключено* и запечатоно, въ противенъ случай т. е., ако е констатирано, че то е било предадено само запечатано, безъ да е констатирано, че е *сключено,* завѣщанието трѣбвало да се счита недействително — отхвърлилъ

иска за признаване на завѣщанието за недействително, макаръ и да констатиралъ въ решението си, какво въ надписа нотариуса не отбелѣзалъ *пликътъ* да е билъ *предаденъ сключенъ*. Това оплакване на касаторката се явява неоснователно по следующето съображение: Чл. 67 отъ закона за наследството гласи така: „Хартията, която съдържа завѣщанието, или хартията, която служи за пликъ, трѣбва да е сключена и запечатана съ печатъ по такъвъ начинъ, щото завѣщанието да не може да се извади безъ повреда. Завѣщательтъ я предава така сключана и запечатана на нотариуса, въ присѫтствието на четири души свидетели най-малко, или изисква да се сключи и запечати въ присѫтствието на нотариуса и свидетелитѣ. При това, той заявява, че съдържанието на тая хартия е неговото завѣщание, написано и подписано отъ него, или писано отъ другиго и подписано отъ него.

„Върху хартията, на която е написано завѣщанието, или съ която то е обвито, нотариусътъ извършва единъ надписъ, въ който означава: Предаването за пазене и заявленията на завѣщателя; числото и съдържанието на печатитѣ, присѫтствието на свидетелитѣ при извършването на всичкитѣ гореозначени формалности.

„Тоя надписъ се подписва както отъ завѣщателя, тъй и отъ нотариуса, заедно съ свидетелитѣ. Всичко гореизложено се извършва безъ прекъсване и безъ извършване на други актове. И въ случай, че завѣщательтъ, по причина на нѣкое препятствие, появивше се следъ подписването на завѣщанието, не може да подпише надписа, забелѣзва се неговото за това заявление, безъ да има нужда, въ такъвъ случай, да се уголѣмява числото на свидетелитѣ".

Отъ предписанието на тоя законъ се вижда, че съ втората му алинея изрично се възлага на нотариуса длъжность, щото той, следъ като му се предаде отъ завѣщателя завѣщанието, приготвено по начина и реда посоченъ въ първата алинея на сѫщия членъ, — да направи върху хартията на която е написано завѣщанието или съ която то е обвито, т. е. върху плика, въ който е то вложено, единъ надписъ, въ който да означи само това: 1) фактътъ на предаването завѣщанието за пазене, 2) направеното му заявление отъ завѣщателя, *както това се предвижда въ първата алинея на сѫщия членъ*, 3) числото и съдържанието на печатитѣ, съ които е запечатана хартията или обвивката — пликъ на завѣщанието и 4) свидетелитѣ, които сѫ присѫтствували при извършването на формалноститѣ, посочени въ първата алинея на чл. 67 отъ закона за наследството. Понеже освенъ тия четири формалности, които точно сѫ изброени въ втората алинея на чл. 67 отъ закона за наследството, *и пояснени въ първата му алинея*, законодателтъ не е възложилъ на нотариуса да означава въ надписа, направенъ върху хартията или плика — обвивка на предаденото му за пазене тайно завѣщание, още и други формалности, то нотариусътъ не е длъженъ да означава въ надписа върху предаденото му за пазене завѣщание още и друга формалность — че хартията, която съдържа завѣщанието, или която му служи за обвивка — пликъ, е *сключена*, защото, както се каза, нито чл. 67, нито другъ нѣкой членъ отъ закона за наследството не изисква и не завѣлѣжава нотариуса да означава въ надписа върху завѣщанието и

това формално обстоятелство. Законътъ, както се каза, не е задължилъ нотариуса да означава въ надписа върху предадеоото му за пазене тайно завѣщание и формалното обстоятелство, че хартията или обвивката — пликъ на завѣщанието е *сключена*, т. е. сгъната или овита по начинъ да не може да се чете или докосва завѣщанието, вижда се за това, защото първата алинея на чл. 67 отъ закона за наследството изрично опредѣля и посочва на завѣщателя начина и реда, по който трѣбва да бѫде извършена формалната страна на завѣщанието, като изрично предписва между другото и това, че хартията, която съдържа завѣщанието или му служи за пликъ — обвивка, трѣбва де е сключена и, следъ това, запечатана съ печатъ по такъвъ начинъ, щото завѣщанието да не може да бѫде извадено безъ повреда, разбира се, на хартията или на плика — обвивка и на печата и така приготвено завѣщанието се предава на нотариуса за пазене, а щомъ тайното завѣщание се предава на нотариуса приготвено по такъвъ предписанъ отъ закона формаленъ редъ, за който и нотариусътъ трѣбва служебно да следи и при това е по казания начинъ запечатано съ печатъ, *който е предписанъ отъ закона*, като външенъ материаленъ признакъ, предназначенъ да служи за запазване неприкосновеностьта и *тайната* на на завѣщанието, то законодателтъ е намѣрилъ за ненуждно въ втората алинея на чл. 67 отъ закона за наследството да задължава ротариуса да означава въ надписа върху предаденото му за пазене завѣщание и посоченото въ първата алинея формално обстоятелство — че е сключена хартията или плика — обвивка на завѣщанието, защото самата сѫщность на предписаната въ ал. 2 на чл. 67 формалность на запечатването съ печатъ хартията или плика — обвивка на завѣщанието и то по начинъ да не може да се извади завѣщанието, *неизбежно включва въ себе си и факта на сгъването и сключването на хартията* или плика-обвивка на завѣщанието, тъй като безъ фактътъ на сключвано естествено и материално не би могло да се изпълни формалностьта на предписаното отъ чл. 67 ал. 2 на закона за наследството — запечатване съ печатъ хартията или плика на завѣщанието по начинъ да не може то да се извади и което запечатване служи по закона за достатъчно твърдо запазване неприкосновеностьта и тайната на завѣщанието, което е сложено въ така запечатаната хартия или пликъ-обвивка на завѣщание. Отъ мотивитѣ въ обтѫженото отъ касаторката Роса С. Хинова решение се вижда, че Русенския апелативенъ сѫдъ е призналъ за установено, че нотариусътъ при Плѣвенския окрѫженъ сѫдъ, като му е било предадено за пазене тайното завѣщание на Сава Хинова, на 11 септемврий 1914 година е направилъ върху плика, въ който е било то сложено, надписъ — протоколъ, въ който е означилъ, че завѣщанието му е предадено отъ завѣщателя въ пликъ, който на гърба му е билъ запечатанъ съ деветь печата, съ инициали „С. Д. Коларовъ“ и че така запечатаното завѣщание обгръща предварително сгъване и залепяне на плика, който е послужилъ за обвивка на завѣщанието и изключва всѣкаква възможность за несгъване и залепване на плика преди поставането на печатитѣ. Съ това сѫ действие т. е. съ такова едно разбиране и тълкуване сѫществото и значението на поставенитѣ върху плика на завѣщанието пе-

чати, които нотариусътъ подробно е означилъ въ поставения отъ него надписъ върху плика на завѣщанието, Русенския апелативенъ сждъ не е допусналъ нарушение на чл. 67 отъ закона за наследството, защото, както се каза по-горе, втората алинея на сжщия чл. 67 не изисква и не задължава нотариуса да означава особно въ нотариалния надписъ върху предаденото му за пазене тайно завѣщание на Сава Хинова още и формалностьта, че хартията или плика-обвивка на завѣщанието е била *сключена*, тъй като това сключване или згъвание на хартията или плика се обхваща отъ сжщностьта на запечатването по начинъ да не може да се извади вложеното завѣщание".

Ако юриспруденцията е въобще върховния авторитетъ, това още повече може да се каже за юриспруденцията на Общото Събрание на Върхов. Касац. Сждъ. Ние често цитираме решения на Касац. Сждъ било като ги удобряваме, било като ги критикуваме. Нека забелѣжимъ, че ние критикуваме не отъ любовь къмъ критиката, особенно като се има предъ видъ, че малко сж въпроситѣ, по които да не срещаме противоречиви решения. А щомъ има противоречие въ решенията, то значи, че има грѣшка въ едното или другото. Кжде е грѣшката, на чия страна? Въ старата юриспруденция ли е грѣшката или въ новата? Новата не е винаги добрата. Решението на Общото Събрание по въпроса, споредъ насъ, е основно погрѣшно. И висшитѣ магистрати не сж непогрѣшими. Само леностьта и невежеството на практицитѣ могътъ да ги считатъ за непогрѣшими. Разбира се, че и критикътъ може да сгрѣши; ние знаемъ, че грѣшката е присжща на човѣка: *errare humanum est*. Всички можемъ да се излъжемъ. Но грубитѣ грѣшки сж непростими; ние знаемъ, че има невѣроятни решения на Върхов. Сждъ. Може да се каже, че въ тѣхъ има толкова погрѣшки, колкото думи има. Тази квалификация не можемъ да дадемъ на въпросното решение. Има материи тъмни, които пораждатъ оправдани смѣшения, но има материи ясни, въ които единъ Върхов. Касац. Сждъ не би трѣбвало да допуща грѣшки. Съ критикуването на юриспруденцията ние не показваме къмъ нея незачитане и пренебрежение. Често въ нея се среща наука и здравъ разумъ. Ние ще се спремъ върху решението и ще го анализираме, за да покажемъ грѣшкитѣ, въ които сж испаднали нашитѣ магистрати.

Тезата на нашия Касационенъ Сждъ е следната: *нотариуса е длъженъ да отбелѣжи въ надписа, подъ страхъ на*

недействителность, само изброенитѣ въ ал. 2 на чл. 67 четире формалности.

Вънъ отъ тѣзи четире формалности нотариуса не е длъженъ да отбелѣзва въ надписа никакви други формалности. Като принципъ това е съвършенно вѣрно; обаче, приложението на принципътъ отъ страна на Върхов. Сждъ е радикално погрѣшно. Преди всичко трѣбва да констатираме, че Касац. Сждъ е пренебрегналъ елементарния принципъ, по който никога една часть отъ единъ текстъ не се тълкува сама, изолирано отъ другитѣ части на тълкуемия текстъ. Не само отдѣлнитѣ алинеи на единъ и сжщъ текстъ иматъ юридическа връзка помежду си, но такава иматъ помежду си и разнитѣ текстове отъ една и сжща глава отъ единъ и сжщи отдѣлъ на закона. Първия неприятенъ резултатъ отъ пренебрежението на този принципъ е, че сждътъ, за да допусне тезата си, намира виртуално, че ал. 2 отъ чл. 67 като че ли нѣма абсолютно никаква връзка съ ал. 1 отъ сжщия членъ а пъкъ по буква и по духъ тѣзи две алинеи сж неразривно свързани помежду си; за това ал. 2 отъ чл. 67 трѣбва да се тълкува въ неразривна връзка съ предписанието на ал. 1 Това се признава *изрично* отъ I. Граж. отдѣление още въ 1900 г., а се отрича *мълчаливо* отъ Общото Събрание презъ 1924 г. Нѣма нужда да обясняваме подробно грѣшката на Общото Събрание на Върхов. Касац. Сждъ; тя е очевидна; нѣщо повече: връзката между 1 и 2 алинеи е тъй неразривна, че самитѣ магистрати отъ Общ. Събрание я констатиратъ, въ сѫмото си решение, и съ това, безъ да щатъ, *признаватъ грѣшката си.* Нека се обяснимъ. Втората алинея отъ чл. 67 изброява четире формалности, които трѣбва да се отбелѣжатъ въ надписа подъ страхъ на недействителность на завѣщанието. Всѣка една отъ тѣзи формалности не е едно просто тѣло, а има своитѣ *съставни елементи,* които сж изброени единъ по единъ въ първата алинея. И нотариуса е длъженъ да отбелѣжи въ надписа тѣзи формалности *съ всичкитѣ имъ съставни елементи.* За да не повтаря въ втората алинея казаното въ първата, законодателя заповѣда на нотариуса, въ изброително-наименователна форма, да испълни означенитѣ сжщитѣ онѣзи четире формалности, за които говори ал. 1.;

И наистина, ако съ помощьта на едно внимателно прочитане направимъ едно просто сравнение на дветѣ алинеи,

ще видимъ ясно, че първата отъ тѣхъ опредѣля съставнитѣ елементи на четиритѣхъ формалности, а втората, за да не повтаря, ги упоменува само таксативно съ фрази; а пъкъ французския законодатель съ изразителностьта на французски езикъ ги е припомнилъ само чрезъ една частица *en*, за която говорихме, и която се превежда на български съ „за всичко това".

Не трѣбва да смѣсваме въпроса за съставнитѣ елементи на всѣка формалность, които описателно сѫ изложени въ ал. I, съ въпроса за простото наименование — даже съ една дума — на тѣзи формалности въ 2 ал.

Втора алинея на първо мѣсто говори за формалностьта *„предаване запазене"* (il fatto della consegna). Тукъ алинея втора съ тѣзи думи има предъ видъ не предаване, като голъ фактъ, а онова предаване на завѣщание, за което описателно се говори въ първата алинея. Споредъ първата алинея се предава за пазене не едно завѣщание въобще, а едно индивидуализирано завѣщание, съпроводено съ всичкитѣ гаранции за неговата цѣлость. Закона описва, че тѣзи гаранции се състоятъ въ неговото сключване и запечатване, а не само въ запечатването му.

Не може нотариуса, да отбелѣжи само Х. ми предаде за пазене" както е казано въ ал. 2, безъ да обясни най-малко, *какво* му е предадено за пазене. Щомъ, по естеството на нѣщата, той е длъженъ, по необходимость, да прибави още нѣколко думи, които никакъ не фигуриратъ въ 2 ал. и безъ които надписа на нотариуса щѣше да бѫде безсмислица, защото не опредѣля най-главното: какво му е предадено за пазене. *Колко* сѫ и *какви* сѫ думитѣ, които нотариуса трѣбва да прибави въ надписа въ повече къмъ *предаване за пазене*, това е обяснено въ първата алинея.

Можемъ ли да вѣрваме, че Общото Събрание на Върх. Касационенъ Сѫдъ, щѣше да прогласи за валиденъ единъ безсмисленъ надписъ: „*Х. ми предаде за пазене*". А нотариуса се е съобразилъ съ сухото наименование и изражение на ал. 2, която говори единственно и изключително за „предаване за пазене"?

Може ли да се допусне, че то би признало за валиденъ и следния надписъ: „*Х. ми предаде за пазене своето*

завѣщание", въ който не е отбелѣзано, че завѣщанието е предадено поне *запечатано?*

Втората алинея не задължава нотариуса да отбелѣжи въ надписа, подъ страхъ на недействителность, че е „предадено за пазене *завѣщание*;" а още по-малко го задължава да отбелѣжи, че е „предадено за пазене *завѣщание*, **запечатано**". При все това, вѣрваме, че Общото Събрание не ще признае за действителенъ единъ надписъ гласящъ: „*Х. ми предаде за пазене завѣщанието си*", освенъ ако произволно пожелае да пренебрегне ясното разпореждания и безсъмнения смисълъ на закона.

Ако Кас. Сждъ не би призналь такъвъ надписъ за действителенъ, то сигурно ще го направи по мотиви, че относително предаването, нотариуса е длъженъ да отбелѣжи въ надписа, че му е предадено за пазене едно **запечатано** завѣщание. А отъ кждe ще искара той задължението на нотариуса да отбелѣжи, че завѣщанието му е предадено *запечатано?* Вѣроятно отговора ще бжде: това проистича отъ I ал., която говори за *запечатване*. Добре! Но тя говори и за *сключване*, и то като отдѣлна и различна формалность.

Отъ всичко това следва, че закона въ 2 ал. на чл. 67 разбира онова, „*предаване за пазене*," за което говори ал. I отъ сжщия чл., т. е. представление на едно завѣщание *сключено и запечатано* съ печати, имеющи съдържание, по начинъ, щото то да не може да се извади безъ повреда; прочее, нотариуса трѣбва да отбелѣжи въ надписа, подъ страхъ на недействителность, *състоянието*, въ което му предава за пазене завѣщанието; защото въ *състоянието* на завѣщанието се изразяватъ формалноститѣ за неговата цѣлость. Това именно *състояние* на тайното завѣщание (lo stato) се провѣрява и описва при отварянето му (чл. 175).

Но Върхов. Касац. Сждъ изсказва мисъльта, че „*запечатването съ печатъ хартията неизбѣжно включва въ себе си и факта на сгъването и сключването на хартията*". Може ли да се даде такова тълкуване на думата „*запечатване съ печатъ*"? Такова тълкуване на думата *запечатване* може да се даде само при две условия: 1. ако въ българския езикъ тази дума би съдържала въ себе си две идеи: идея за сключване и идея за запечатване и тази собственность на думата да се въведе като юридически терминъ съ две значения,

както видѣхме това да е направено отъ Италиянския законодатель въ 1865 г. Може ли лингвистиката на сѫдиитѣ отъ Касац. Сѫдъ да бѫде до толкова смѣла, да твърди, че българската дума *запечатване* съдържа тѣзи две идеи?

2. Ако сѫ употребени отъ законодателя въ текста и двете думи, Кас. Сѫдъ би трѣбвало да каже, и да докаже че нашия законодатель е допусналъ единъ *плеоназмъ*, като е употрѣбилъ и двете думи. Той това не казва и не може да каже, защото двете думи се повтарятъ *три* пѫти въ една и сѫща алинея. Това повторение имъ отнема всѣки характеръ на плеоназмъ и имъ придава такъвъ на две различни понятия и две различни формалности.

Когато сѫществуватъ и двата термина: всичко, което е сключано (*clos*), не е запечатано (*scellé*). Това е безсъмнено. Но по видимому онова, което е запечатано, като че ли е и сключено. Това е и заблуждението на нашитѣ магистрати! То е плодъ отъ впечатлението на фактическата външность, а не заключение отъ юридическото значение на два отдѣлни и различни термина! И наистина, ако думата *запечатано* означава *сключено*, то думата *сключено*, която го предшествува, е съвършенно излишна, както се изразява юрисконсулта *Demolombe*, който казва: „Si le mot *scellé* signifie *clôture*, le mot *clos*, qui le précède est tout à fait superflu".[1])

Втората формалность, за която говори ал. 2 отъ чл. 67 е „*заявленията на завѣщателя*". Въ какво се състоятъ тѣзи „*заявления на завѣщателя*", ал. 2 нищо не говори; обаче, тѣ трѣбва да иматъ своя предмѣтъ; иначе, едно голо заявление, безъ предмѣтъ, безъ съдържание, е непонятно; то би било даже безсмислица. Но законодателя не се занимава съ безсмислици и не създава такива.

Предмѣта и съдържанието на „*заявленията на завѣщателя*" сѫ изложени и описани въ ал. 1, която казва: „*При това той заявява, че съдържанието, на тая хартия е неговото завѣщание, написано и подписано отъ него, или писано отъ другиго и подписано отъ него*". Ето това е то декларацията, за която говори ал. 2 съ общо наименование „*завѣщателево заявление*". А пъкъ тази дефиниция на завѣщате-

---

[1]) Demolombe, t. XXI, n⁰ 346.

левата декларация се намира въ ал. I, а не въ II ал. Прочее, нотариуса ще извърши единъ смѣшенъ надписъ, ако кажеше: „*Х. ми направи заявления*", безъ да отбелѣжи, въ какво се състоятъ тѣзи заявления. Такива надписи не се срещатъ и не могатъ да се срещнатъ, защото били биха дѣло на несериозенъ човѣкъ. За да отговаря надписа на цѣлта на закона, нотариуса трѣбва да напише върху надписа: „Х. ми заяви, че *съдържанието на тая хартия е неговото завѣщание, написано отъ Иванъ Стояновъ и подписано отъ него*". Че е немислимо заявление безъ съдържание и че това последното трѣбва да се отбелѣжи въ надписа подъ страхъ на недействителность, признаватъ и магистратитѣ отъ Общото Събрание въ своето решение, въ което казватъ: „съ *втората* алинея „*изрично* се възлага на нотариуса длъжность, щото той, следъ като му се предаде отъ завѣщателя завѣщанието, приготвено по начина и реда, посоченъ въ първата алинея на сѫщия чл., да направи върху хартията, на която е написано завѣщанието, т. е. върху плика, въ който е вложено, единъ надписъ, въ който да означи само това: 1) фактътъ за предаването му завѣщанието за пазене, 2) направеното му заявление отъ завѣщателя, **както това се предвижда въ първата алинея на сѫщия чл.**" Кѫде въ втората алинея се казва **изрично**, че нотариуса трѣбва да отбелѣжи въ надписа такова заявлението, каквото се предвиждало отъ първата алинея на чл. 67? Нищо подобно въ нея нѣма! И ако Върх. Кас. Сѫдъ е билъ принуденъ да признае, че не се допуща *голо* заявление, а се изисква отбелѣзване подъ страхъ на недействителность, на такова заявление, каквото се предвижда въ *първата* алинея, на чл. 67, направилъ го е по необходимость, заставенъ отъ самото естество на нѣщата.

Ако, споредъ мнѣнието на Общото Събрание, нотариуса е длъженъ да отбелѣжи, подъ страхъ на недействителность върху надписътъ такова заявление, *каквото се предвижда въ първата* алинея на чл. 67, защо да не се каже абсолютно сѫщото и за „*предаването за пазенето*", т. е. че нотариуса трѣбва да отбелѣжи въ надписа такова „предаване", *каквото се предвижда въ първата алинея на* чл. 67? А пъкъ ние вече казахме, какво предаване се предвижда въ ал. I. Ние ли трѣбва да припомнюваме на висшитѣ магистрати

правилото *Ubi eadem est decisiones ratio, eadem debet esse decisio* или *Ubi eadem ratio, ibi idem jus.*

Но самия Сѫдъ признава въ решението си *изрично*, че формалности, които точно сѫ изброени въ втората алинея на чл. 67 *сѫ пояснени въ първата му алинея.* И това е едно неизбѣжно позоваване на първата алинея, като неминуемо последствие отъ естеството на нѣщата.

Прочее, и относително декларацията трѣбва да се каже сѫщото — признато и отъ сѫдътъ — че първата алинея отъ чл. 67 опредѣля, предвижда, съставнитѣ елементи на завѣщателевото заявление; а въ втората ал. има само заповѣдь: това заявление да се отбелѣжи, подъ страхъ на недействителность, въ надписа *тъй както съставно е предвидено* въ ал. I отъ чл. 67.

Числото и съдържанието на печатитѣ. За тази формалность, която упоменува само нѣкои отъ съставнитѣ елементи на предаването за пазене, говори и първата алинея съ повече подробности за операцията на тѣхното слагане върху пликътъ.

Най-после ал. 2 възлага на нотариуса длъжность да отбелѣжи въ надписа *присѫтствието* на свидетелитѣ *при извършването* на всичкитѣ гореозначени формалности. Очевидно е, че втората алинея разбира онѣзи формалности, за които говори ал. I, а не ал. 2, защото законътъ изисква да се отбелѣжи, че свидетелитѣ сѫ присѫтствували при *извършването* на формалноститѣ, а това извършване е означено въ първата алинея на чл. 67.

При тѣзи очевидни погрѣшки въ решението на Общото Събрание на Върх. Касац. Сѫдъ и при факта, че 6 души магистрати отъ съставътъ му поддържатъ противно мнѣние, което е съобразно съ буквата и духа на закона, ние се надѣваме, че изложеното мнѣние на Върх. Касац. Сѫдъ ще бѫде промѣнено.

Когато предава завѣщанието на нотариуса, завѣщателя е дължень лично, въ присѫтствието на четирма или повече души свидетели. *да заяви, че съдържанието на сключената и запечатана хартия е неговото завѣщание, написано и подписано отъ него. или написино отъ друго лице, но подписано отъ него.* Тази деларация на завѣщателя е най-сѫщественната формалность за тайното завѣщание, защото до това

заявление написаната хартия не е още завѣщание; тази именно декларация, направена отъ завѣщателя на нотариуса въ присѫтствието на свидеттлитѣ, дава сила на написаната хартия и я преобръща въ завѣщание. По този въпросъ Laurent пише следующето: „Тази декларация на завѣщателя съставлява най-сѫществената формалность на тайното завѣщание. Предаването, придружено съ изискуемата отъ закона декларация, доказва, че писмото е изражение на последната воля за завѣщателя; защото писмото само по себе си, не е завѣщание, освенъ ако е направено въ ологрофна форма..... Хартията може да бѫде написана изцѣло отъ трето лице, а само подписана отъ завѣщателя; въ този случай тя още не е завѣщание, и тя заема всичката си сила отъ декларацията, която завѣщателя прави, като представлява хартията на нотариуса и на свидетелитѣ“[1]). По нататъкъ сѫщия авторъ пише: „Тайното завѣщание е едно, макаръ и да се състои отъ разни операции. Тѣзи операции, съединени, съставляватъ тази особена форма за завѣщание, Най-напредъ завѣщателя трѣбва да напише самъ, или чрезъ трето лице, последната си воля. Това писмо е ли завѣщание? Не, ние го казахме; върху тази точка не може да сѫществува съмнѣние, защото текста на кодекса е формаленъ; това писмо не се нарича завѣщание; нарича се *хартия (papier)*, която съдържа распорежданията на тогози, който желае да завѣщава. Кога тази хартия става завѣщание? Има да се испълнятъ още двѣ сѫществени формалности — запечатването, после предаването и декларацията на завѣщателя; тука интервенира нотариуса, и неговата интервенция е сѫществено условие, за да има тайно завѣщание; тайно завѣщание сѫществува само тогава, когато се състави надписътъ“[2]).

Върху сключената, запечатаната хартия нотариусътъ извършва единъ *надписъ*, въ който означава: 1-о факта на предаването завѣщанието за пазение и заявлението на завѣщателя; 2-о числото и съдържанието на печатитѣ; 3-о присѫтствието на свидетелитѣ при извършването на всичкитѣ гореозначени формалности.

---

[1]) Laurent, t. XIII, n⁰ 397.

[2]) Laurent, t. XIII, n⁰ 398.

Надписа за факта на предаването на завѣщанието за пазение трѣбва да е пъленъ и точенъ, т. е. нотариуса трѣбва да каже: а) че завѣщателя му е *предалъ* завѣщанието си, б) че завѣщанието е предадено *сключено* и *запечатано* въ присѫтствието на свидетелитѣ, в) че завѣщателя е *обявилъ*, че хартията, която предава на нотариуса, е неговото завѣщание и г) че това завѣщание е писано и подписано *отъ него*, или е писано *отъ трето лице*, но подписано *отъ него*. Ако надписа не обема всичкитѣ тѣзи сведения, завѣщанието а недействително[1]). Тъй напримѣръ надписа: „завѣщателя обяви на нотариуса въ присѫтствието на свидетелитѣ, че находящата се въ плика хартия било неговото завѣщание" удостовѣрява само, че завѣщателя е направилъ предвидената отъ закона декларация, но не съдържа и удостовѣрение, че завѣщанието е предадено, и е непъленъ, а като такъвъ той е недействителенъ, а заедно съ него е недействително и самото завѣщание[2]). Или напримѣръ, надписа: „завѣщателя предаде на менъ, нотариуса, една хартия, сключена и запечатена съ 3 печата съ неговия инициалъ и обяви, че тази хартия съдържа неговото завѣщание, написано отъ Иванъ Петровъ и подписано отъ завѣщателя" е непъленъ, защото въ него се не упоменава, че всичко това, за което се говори, е извършено *въ присѫтствието на свидетелитѣ*[3]); и завѣщанието вследствие на тази непълнота е недействително. Тъй сѫщо, ако нотариуса испусне да забелѣжи въ надписа, че завѣщателя е заявилъ, че сключената и запечатана хартия е неговото завѣщание, надписа се счита за недействителенъ, а вследствие на това и завѣщанието не е валидно.

За действителностьта на тайното завѣщание закона изисква да има *надписъ* и този надписъ да е *върху хартията*, на която е написано завѣщанието или въ което то е обвито, и надписа да е *написанъ отъ ржката на самия нотариусъ;* ако нотариуса не състави надпись за предаването на завѣщанието, за декларацията на завѣщателя, за числото и съдържанието на печатитѣ, за присѫтствието на свидетелитѣ при извършване на формалноститѣ на надписа, но състави единъ

---

1) Buniva, p. 262. — Ricci, t. III, n⁰ 191.,

2) Dalloz, n⁰ 3345.

3) Ibid., n⁰ 2338.

протоколъ *на отдѣленъ листъ*, завѣщанието е недействително, защото нѣма тайно завѣщание.[1]) Италиянската юриспруденция допуща, щото надписа да се напише на отдѣленъ листъ; или, ако се пише върху плика и пликътъ не стигне, може да се довърши върху отдѣленъ листъ.[2])

Ние мислимъ, че такава практика не е съобразна съ закона.

Завѣщанието е надействително тъй сжщо, ако надписа не е надписанъ отъ самия нотариусъ.

Надписа върху обвивката на завѣщанието трѣбва да е подписанъ завѣщателя, отъ свидетелитѣ и отъ нотариуса. Ако завѣщателя умре преди да подпише, или следъ като подпише той самъ, но — преди всичкитѣ или нѣкои отъ свидетелитѣ да подпишатъ, завѣщанието е недействително; тъй сжщо, ако нѣкой отъ свидетелитѣ умре преди да подпише или откаже да подпише, и за това само се упомене въ надписа, завѣщанието е недействително.

Но закона предвижда случай, когато завѣщателя, по причина на нѣкое препятствие, появивше се *следъ подписването* на завѣщанието, не може да подпише надписътъ. Въ такъвъ случай самъ *завѣщашелтъ трѣбва да заяви*, че, по еди-какво препятствие, той не може да подпише надписа; това именно заявление на завѣщателя нотариуса констатира въ надписътъ. Ако завѣщательтъ не е заявилъ, че той не може да подпише надписътъ, но самъ нотариуса констатира препятствието, то надписа е недействителенъ и ще повлече подире си недействителность и за самото завѣщание.

Всичкитѣ изложени формалности се извършватъ *безъ прекжсване и безъ извършване* на други актове. Изражението *„безъ прекжсване“* показва, че формалноститѣ, като се захване отъ предаването на завѣщанието и се дойде до подписването на надписътъ, трѣбва да се извършатъ въ едно непрекжснато заседание, а изражението *„безъ извършване на други актове“* показва, че нотариуса не трѣбва да върши никаква друга юридическа работа. При всичко, че закона предписва *непрекжснатость*, извършването на формалноститѣ може да се прекжсне за извънредна физическа или естественна нужда;

---

[1]) Dalloz, nos 3303, 3304.—Boileux, t. IV, sur l'art. 976, no 6.
[2]) A. Torino, 27 decembre 1897.
[3]) Laurent, t. XIII, no 415.—Buniva, Delle Successioni, p. 270.

като например спиране операциитѣ за нѣколко минути за почивка на болния завѣщатель, или да му се приготви лѣкарство.[1])

Главната цель на единството на контекста, *ипо contextu*, е за да възпрепятствува на трети заинтересовани лица да могатъ, когато завѣщателя и нотариуса вършатъ друга работа, да извадятъ представеното на нотариуса завѣщание и да го замѣнятъ съ друго фалшиво.[2])

Нотариуса не е длъженъ да забелѣжи въ надписа, че всичкитѣ операции сѫ извършени безъ прекѫсване и безъ извършване на други актове, но заинтересуванитѣ лица могатъ да доказватъ, че е имало прекѫсване на заседанието и извършване на други актове, като напр. актъ за продажба, или нѣкой контрактъ, или нѣкое нотариално засвидетелствуване и др. т. Но доказателствата за това прекѫсване трѣбва да бѫдатъ сигурни и убедителни и ако установятъ това прекѫсване, завѣщанието е недействително.[3])

Тѣзи сѫ формалноститѣ, които се предписватъ отъ закона за тайното завѣщание. Неспазването на която и да е отъ тѣхъ влече подире си недействителность на цѣлото завѣщание (членъ 89).

Но, ако тайното завѣщание не се признае за такова по причина, че не е упазена нѣкоя формалность, то може да се признае за саморѫчно, ако има характера на такова, т. е. ако е *написано цѣло съ рѫката на завѣщателя, датирано и подписано отъ него* (чл. 60); за това ще говоримъ при чл. 89 алинея втора.

Кой ще пази тайното завѣщание? Чл. 67 не изисква, щото тайното завѣщание да се депозира непременно у нотариуса. Отъ завѣщателя зависи, да го остави ли у нотариуса или да го държи у себе си; но и въ двата случая, било че го депозира у нотариуса, било че го задържи у себе си, завѣщанието, за да има качеството на тайно, трѣбва да е запечатано по гореизложения начинъ. И щомъ запечатването се повреди, може да се оборва валидността на тайното завѣщание. Ако ли самъ завѣщателя счупи печатитѣ, поло-

---

[1]) Laurent, t. XIII, nº 416.—Baudry—Lacantinerie, t. II, nº 2147.

[2]) Buniva, p. 270. — Bruno, Codice civile, p. 226. — Laurent, t. XIII, p. 475.—Baudry — Lacantinerie, t. II, p. 384.—Mourlon, Répétitions, p. 420.

[3]) Ricci, t. III, nº 198.

жени отъ нотариуса върху плика, въ който е завѣщанието, то се счита, че завѣщателя, съ счупването на печатитѣ, е отмѣнилъ тайното си завѣщание; ако пъкъ печатитѣ сж счупени отъ трети лица, безъ съгласието на завѣщателя, тогава завѣщанието не е отмѣнено. Впрочемъ, за това ще говоримъ при коментирането на чл. 179.

Има една общопозната истина, която изразява житейска мждрость, че не винаги *болшинството* има право. За това надѣваме се, че решението на Върх. касационенъ сждъ, взето съ болшинство на гласоветѣ не ще е последнята дума по този толкова важенъ въпросъ.

Съ упоменатото отъ 3 априлъ 1924, № 2 решение Общото Събр. на В. К. С. е решило и другъ единъ въпросъ: че нѣмало нужда, щото нотариуса да отбелѣжи върху надписътъ заявлението на завѣщателя, че е подписалъ написаното отъ трето лице завѣщание. И по този въпросъ идеята на Кас. Сждъ е сжщата: втората алинея не задължава нотариуса да отбелѣзва върху надписа, подъ страхъ на недействителность, никаква друга формалность, освенъ изброенитѣ въ нея четире. Ето какво казва Касационния Сждъ:

„Както се каза и по-горе, нотариусътъ е длъженъ, съгласно съ предписанието на чл. 67 ал. 2 отъ закона за наследството, да направи върху предаденото му за пазене завѣщание единъ надписъ, въ който да означи това: „предаването завѣщание за пазене и *заявлението на завѣщателя;* числото и съдържанието на печатитѣ; присжтствието на свидетелитѣ при извършването на гореозначенитѣ формалности. Въ сжщия надписъ се забелѣзва отъ нотариуса, съгласно съ предписанието на третата алинея на сжщия чл. 67, и то само, когато се яви нужда по неочаквана нѣкоя причина — че завѣщательтъ не може да подпише надписа на нотариуса върху завѣщанието. Освенъ тия изрично изброени въ чл. 67 на закона за наследството, обстоятелства, които законодателтъ иска да бждатъ означени въ нотариалния надписъ върху хартията или плика-обвивка на завѣщанието, законътъ не иска и не задължава нотариуса да означава въ тоя надписъ още и други нѣкакви обстоятелства или формалности, а отъ това явствува, че нотариусътъ не е длъженъ да означава въ сжщия нотариаленъ надписъ и формалностьта, че завѣщанието е подписано отъ завѣщателя, което обстоятелство нотариусътъ дори и не може да знае, при предаването му за пазене едно запечатано тайно завѣщание".

Не можемъ да не спремъ вниманието си най-напредъ върху това, че Касац. Сждъ е забравилъ, какво е казалъ „по-горе". Ние видѣхме, че, когато бѣше въпросъ за заяв-

лението на завѣщателя, Кас. Сждъ каза, че нотариуса трѣбва да отбелѣжи въ надписа такова завѣщателево заявление, *каквото се предвижда въ ал. I на чл. 67.*

Ние знаемъ, че, между другото, завѣщателя е длъженъ да заяви на нотариуса „че *завѣщанието е писано и подписано отъ него*“ *(ал. I чл. 67)*. Това заявление на завѣщателя, че завѣщанието е подписано отъ него е сжществената часть отъ неговата декларация, която трѣбва да е отбелѣзана въ надписа, подъ страхъ на недействителность; безъ отбелѣзването на това обстоятелство, нѣма отбелѣзана негова декларация. Споредъ първата алинея на чл. 67 съставнитѣ елементи на декларацията сж два: а) заявление, че хартията съдьржа завѣщанието на завѣщателя и б) заявление, че това последното е подписано отъ него, безразлично дали то е писано отъ завѣщателя или отъ другиго, а пъкъ, споредъ мнѣнието на Касац. Сждъ заявлението трѣбва да се отбелѣжи върху надписа, подъ страхъ на недействителность тъй, *„както то се предвижда въ първата ал. на чл. 67“;* а то се предвижда въ първата ал. съ два съставни елемента, единия отъ които е: подписването на завѣщанието отъ завѣщателя.

Касац. Сждъ оправдава мнѣнието си съ това, че, когато се предава завѣщанието на нотариуса, той може би да не знае това обстоятелство, т. е. че завѣщателя е подписалъ завѣщанието. Твърде е възможно нотариуса фактически да не знае това обстоятелство, — та аслж той никога и незнае фактически истинността на това обстоятелство,—защото завѣщанието му се предава сключено и запечатано; но закона не изисква отъ нотариуса да знае, да ли завѣщанието е подписано отъ завѣщательтъ; той изисква отъ него друго нѣщо: да отбелѣжи, какво му казва завѣщателя — *quod dixit testator* — по това обстоятелство, безразлично, да ли заявлението на завѣщателя отговаря или не на истината. Нотариуса не знае и друго обстоятелство, за което му заявява завѣщателя — че хартията, която му предава съдържа неговото завѣщание. Това заявление може нѣкога да излѣзе лъжливо; за тази невѣрность нотариуса не е отговоренъ, защото той не провѣрява истинността на направената отъ завѣщателя декларация, а само я отбелѣзва въ надписа.

Въ този смисълъ е и доктрината,[1]) която изисква поне имплиситно отбелѣзване на това обстоятелство.

Недействително е тайното завѣщание, ако нотариуса напише надписа не върху пликътъ, въ който го е поставилъ завѣщателя и който му е предаденъ отъ последния, но го напише върху пликъ, въ който той го е турилъ, освенъ ако явствува, че това е искалъ изрично самия завѣщатель.[2])

Напр. Х. предава на нотариуса своето завѣщание склю-чено и запечатано съ нѣколко печата. Нотариуса не може, безъ изричното искане на завѣщателя, да тури предадения му пликъ въ другъ по-голѣмъ и да го запечати било съ своитѣ печати или съ чуждъ и да напише върху него над-писа. И, ако го направи, тайното завѣщание е недействително, защото нѣма предаване въ смисълъ на законътъ.

Прочее, недействително е тайното завѣщание, ако но-тариуса напише надписътъ не върху пликътъ, който му е подаденъ отъ завѣщателя, но върху другъ пликъ, въ който самъ нотариуса го туря и запечатва, освенъ ако специално за това е взето съгласието на завѣщателя.[3])

Вънъ отъ изброенитѣ въ чл. 67 формалности нотариуса е длъженъ да извърши и други, които сж предписани отъ закона за нотариуситѣ и които не сж отмѣнени съ този текстъ. Така, понеже надписа е единъ актъ, който се из-вършва отъ нотариуса, той трѣбва да бжде прочетенъ на завѣщателя, въ присжтствието на свидетелитѣ подъ страхъ на недействителность и да се направи за това прочитане белѣжка въ надписътъ. Отъ това следва, че е недействително тайното завѣщание, ако въ надписа нѣма забелѣжка, че но-тариуса го е прочелъ на завѣщателя въ присжтствието на свидетелитѣ.

Италиянската юриспруденция е въ този смисълъ;[4]) а тя е важна, защото, както знаемъ, ал. 2 отъ чл. 67 е заимству-

---

1) Laurent, t. XIII, n⁰ 412. — Pand. fran., V⁰ *Donat.*, n⁰ 7574. — Pand. belges, t, IV, V⁰ Acte de suscription du testament myst., n⁰ 75. — Rutgeerts-Amiaud, t. I, n⁰ 185.

2) 1907 г. *Racc*, Vol. 59. 1. 1. 747, *Cass Firenze*.

3) 1908. *Racc.*, Vol 60. 11. 115.

4) *A. di Firenze*. 24 marzo 1885; *A. di Lucca*, 31 gennaio 1887. — Buniva, n⁰s 1013 и 1020.

ванъ отъ art. 783 на Италиян. *Codice civile.* Трѣбва да отбелѣжимъ, че има и противни мнѣния.[1])

Чл. 67 не говори нищо за датата на надписа; но отъ това не следва, че той може да бѫде недатиранъ. Най-напредъ закона за нотариуситѣ изисква, щото всѣки извършенъ отъ нотариуса актъ да съдържа подробна дата: година, месецъ и день, а ако това е потрѣбно и часътъ (чл. 37). Независимо отъ закона за нотариуситѣ, естеството и цѣлта на надписа бидейки да преладе на завѣщанието юридическа сила и за да може да се констатира въ момента на предаването, да ли завѣщателя е билъ или не способенъ да завѣщава, той трѣбва да е датиранъ. До датата на предаването тайното завѣщание, ако е писано отъ трето лице, последното нѣма абсолютно никаква ефикасность; то добива такава само отъ момента на извършването на надписа. За това, този моментъ, като дата, трѣбва да бѫде отбелѣзанъ.

Но датата на самото тайно завѣщание и онази на надписа могатъ да не съвпадатъ. Първата може да е по-ранна отъ втората. Датата на надписа е, която трѣбва да се взема въ внимание, защото тайното завѣщание сѫществува, като юридически актъ само отъ момента, въ който предаването за пазене е редактирано и подписано; до този моментъ завѣщанието, което се намира въ плика, ако е писано отъ трето лице, е само единъ проектъ за завѣщание. Понеже съдържанието въ пликътъ (завѣщанието) сѫществува юридически само следъ извършването на надписа, то трѣбва да се счита направено въ този именно моментъ, като изражение на воля отъ него день.

Датата на надписа има особенно значение, когато тя е различна отъ онази на завѣщанието; особенно, ако интервала между тѣзи две дати е голѣмъ. Напр. Х. възлага на приятеля си У. да му напише тайното завѣщание, то е написано отъ У. и подписано отъ Х. на 1 май 1925. И едва на 1 ноември. сѫщата година Х. го предава на нотариуса за пазене. Тука имаме две дати; едната на завѣщанието е 1 май 1925 и другата на надписа, която е 1 ноември. 1925 г. Възможно е да се случи, че въ момента на една отъ тѣзи дати завѣщателя да е билъ неспособенъ да завѣщава. Ако пред-

[1]) Ricci. t. III, nº 197.

положимъ, че завѣщателя е билъ неспособенъ да завѣщава на 1 май 1925 г., а способностьта му се възвърнала въ промежутока и той на 1 ноември. 1925 е билъ способенъ да завѣщава, завѣщанието действително ли е?

Казахме, че трѣбва да се взема въ внимание датата на надписа. По момента на тази дата се опредѣля способностьта на завѣщателя да завѣщава, а, следователно, и валидностьта на неговото завѣщание; а не по момента на датата на завѣщанието, защото то добива ефикасностьта на юридически актъ само въ този моментъ и не по-рано.[1])

Надписътъ е единъ нотариаленъ актъ, който има специална цѣль и предназначение: да констатира при спазването на извѣстни формалности предаването за запазене на едно направено вече завѣщание, писано и подписано отъ завѣщателя, или писано отъ другиго, и подписано отъ него. Това именно завѣщание съдържа завѣщателни разпореждания въ полза на разни лица. Може ли завѣщателя, следъ като предаде на нотариуса завѣщанието си сключено и запечатано и следъ като направи декларацията, да продиктува на нотариуса единъ *новъ завѣтъ* и да иска да бѫде вписанъ въ надписа; И такъвъ единъ завѣтъ, ако го впише нотариуса, валиденъ ли е? Този въпросъ е споренъ. Има автори, които даватъ отрицателенъ отговоръ; а има и такива, които споделятъ противно мнение.[2])

Ние мислимъ, че законътъ, и по буква, и по духъ, не позволява такова *смесено* завѣщание. *Смесено*: защото завѣтътъ въ надписа биималъ характеръ на публично завѣщание. Ако закона би позволявалъ такова смесено завѣщание — тайно и публично — нотариуса трѣбва да извърши въ единъ и сѫщи контекстъ два различни акта, за валидностьта на които закона предписва различни и специални формалности.

Завѣтътъ би трѣбвало да стане по правилата и формитѣ за публичното завѣщание, които, въ нѣкои отношения, сѫ различни отъ онѣзи за надписътъ върху пликътъ на едно тайно завѣщание. Ако надписа, като такъвъ, се признае за недействителенъ по нѣкоя причина, то каква ще бѫде участьта

---

[1]) Ricci, t. III, n° 190.

[2]) ibid., n° 199.

на завѣта, даже ако сж спазени за направата му, формалноститѣ на публичното завѣщание? Всичкитѣ аргументи говорятъ въ полза на единъ отрицателенъ отговоръ на този въпросъ. Най-после публичнитѣ завѣщания, споредъ практиката на нашитѣ нотариуси се пишатъ отъ последнитѣ въ особенъ регистръ за публични завѣщания.

Доказателственната сила на тайното завѣщание.

Тя е сжщата, като онази на публичното завѣщание. Понеже тайното завѣщание добива силата на такова само по силата на надписа, и тъй като и надписътъ е единъ нотариаленъ актъ, какъвто е и публичното завѣщание, сжжденията и за двете завѣщания сж еднакви.

Считаме за излишно да повтаряме.

Чл. 68.[1])

Ако завѣщателтъ знае да чете, но не знае да пише, или ако не е могълъ да подпише, когато е далъ другиму да напише завѣщанието му, той е длъженъ да обяви, че го е челъ и да прибави причината, която му е препятствувала да го подпише. За всичко това се прави белѣжка въ надписитѣ.

Чл. 67 предвижда случая, когато завѣщателя е подписалъ самото завѣщание, но, следъ това подписване, по нѣкое препятствие, не може да подпише *надписътъ*. А чл. 68 предвижда случая, когато завѣщателя не може да подпише *самото завѣщание* било по причина, че не знае да пише, било че знае да пише, но се е появило нѣкое препятствие, по което той не е могълъ да подпише написаното отъ трето лице завѣщание. Но и въ двата случая завѣщателя трѣбва да знае *да чете,* и неговото заявление, че е челъ завѣщанието, и констатирането отъ страна на нотариуса на това заявление съ забелѣжка въ надписътъ замѣняватъ подписа на завѣщателя[2]).

---

[1]) C. It. 784; C. N. 977.

[2]) Buniva, p. 271. — Ricci, t. III, n⁰ 200.

Въ първия случай, когато завѣщательтъ не знае да подпише, той само заявява, че е челъ завѣщанието и не е го подписалъ, понеже не знае да пише, и нотариуса забелѣзва това заявление въ надписътъ. Въ втория случай, когато завѣщательтъ не е подписалъ завѣщанието, защото е имало нѣкое препятствие, което му е попречило да подпише завѣщанието, той е длъженъ а) да заяви че е челъ завѣщанието, б) че не е могълъ да подпише и в) че не е могълъ да го подпише по еди-коя препятствующа причина. Всичкитѣ тѣзи заявления трѣбва да излезатъ изъ устата на самия завѣщатель, а нотариуса е длъженъ точно да ги забелѣжи въ надписа. Ако липсва нѣкое отъ тѣзи заявления, надписътъ е недействителенъ, като прави недействително и самото завѣщание[1]). Тъй напримѣръ, забелѣжката въ надписътъ, че *завѣщателя ми предаде въ присжтствието на четирма свидетели настоящето, сключено и запечатано съ три печата завѣщаание, писано отъ Х. и неподписано отъ него по причина на болѣсть въ пръститѣ на ржцетѣ,* е непълна, защото тя не удостовѣрява, че завѣщателя е направилъ най-главното заявление, именно *че е челъ* завѣщанието.

Тъй сжщо ще е недействителенъ надписа, а споредъ него и самото завѣщание, ако липсва отъ забелѣжката въ надписа друго нѣкое заявление, напримѣръ: *завѣщателя Х. ми предаде една сключена и запечатана хартия, за която обяви, че е неговото завѣщание.* Тази забелѣжка въ надписа е непълна, защото тя не констатира декларацията на завѣщателя относително подписътъ на завѣщанието.

Изражението „*за всичко това*" е едно строго правило, предписано отъ закона подъ страхъ на недействителность.

Истиностьта на направената отъ завѣщателя декларация, че не знае, или не може да подпише завѣщанието съ указание на препятствующата причина може да бжде оборвана отъ заинтересованитѣ страни съ всички доказателственни средства, безъ да заявяватъ даже съмнѣние въ истинностьта, а чисто и просто да искатъ да докажатъ, съ каквито е допустимо отъ закона доказателства, противното, т. е. че завѣщателя въ минутата на декларацията е могълъ да подпише,

---

[1]) Ricci, t. III, nº 200.

Съ това тѣ не оборватъ констатираното отъ нотариуса, т. е. че завѣщателя е направилъ декларацията, а нейната истинность.

Нотариуса не отговаря за истинността на тази декларация, той е длъженъ само да направи забелѣжка, че завѣщателя е направилъ такава декларация[1]).

Чл. 69.[2])

Ония, които незнаятъ или не могътъ да четатъ, а тъй сѫщо и слѣпитѣ, не могатъ да правятъ распореждания чрезъ тайни завѣщания.

Този членъ съдържа правило за условията, при които се допуща на лицата да правятъ распореждания чрезъ тайни завѣщания. Той изброява тѣзи условия отъ отрицателна страна, която казва, че *не могътъ* да правятъ распореждания чрезъ тайни завѣщания лица, които не знаятъ или не могатъ да четатъ, а тъй сѫщо и слѣпитѣ, Умѣнието да чете е потребно за лицето, което прави распореждание чрезъ тайно завѣщание, за да може да заяви, че е челъ завѣщанието, която декларация ще замѣни подписа му (чл. 68). Независимо отъ това, ако завѣщанието е написано отъ трето лице, завѣщателя трѣбва да знае да прочете написаното отъ третото лице завѣщание, за да се удостовѣри, че писача точно е изразилъ последната му воля[3]). Иначе, завѣщателя не ще има възможность, като предава завѣщанието на нотариуса въ присѫтствието на свидетелитѣ, да заяви, че предаваната хартия съдържа неговото завѣщание, което той е челъ.

Чл. 69 предвижда три категории лица, които не могътъ да правятъ распореждания чрезъ тайно завѣщание. Тѣ сѫ: 1-о лицата, които *не знаятъ* да четатъ, т. е. тѣзи, които никога не сѫ се учили да четатъ; 2-о лицата, които *не могътъ* да четатъ; къмъ тази категория могътъ да се отнесатъ лицата, които сѫ знаяли да четатъ, но които вследствие на

---

1) *Cass. Torino*, 27. VII. 1876.

2) C. It. 785; C. N. 978.

3) Buniva, Delle successioni, p. 271.

нѣкоя физическа слабость не могътъ да четатъ и 3-о слѣпитѣ, т. е. които сж изгубили съвършенно зрението си и се намиратъ въ абсолютна невъзможность да четатъ.

Докателството, че завѣщателя не е знаялъ или не е могълъ да чете, е въ тяжесть на това, който иска уничтожението на завѣщанието, като недействително по тази причина[1]).

Какво трѣбва да се разбира подъ думата *да четатъ?* Споредъ чл. 66 тайното завѣщание се пише или отъ завѣщателя или отъ трето лице. Въ последния случай завѣщателя е длъженъ да прочете завѣщанието, за да се удостовѣри, да ли третото лице е написало точно онова, което той е диктувалъ. Отъ това следва, че въ чл. 69 закона подъ думата *да четатъ* разбира способностьта да четатъ *ржкописъ* (*l'écriture à la main*), а не *печатно писмо (lettre moulée)*, защото цѣльта на закона е да може и да знае да прочете написаното отъ *ржката* на трето лице тайно завѣщание. А това значи, че чл. 69 е санкцията на чл 66 и 67, споредъ последния отъ които завѣщателя трѣбва да заяви на нотариуса, че пликътъ съдържа *неговото* завѣщание; а за да може да заяви, че завѣщанието е *негово* — въ смисълъ, че то изразява волята му — той трѣбва да го чете, а за да прочете написаното отъ трето лице, той трѣбва да знае да чете ржкописъ. Това е мнѣнието на старитѣ и новитѣ автори и то е основано на естеството на нѣщата[2]).

Въ този смисълъ е и юриспруденцията на нашия Касационенъ сждъ относително четението на ржченъ почеркъ; по този въпросъ той е решилъ следното: „чл. 69 гласи:

---

1) Buniva, *Delle Successioni*, p. 271. — Laurent t, XIII, n⁰ 426. — Pand. Fr.. *Donat.*, v⁰ 7452. — Contrà: Merlin, Rép., *Testam.*, sect. II, § 3, art. 3, n⁰ 6. — Grenier, t. II, n⁰ 258 bis. — Vazeille, sur l'art. 978, n⁰ 1. — Troplong, t. III, n⁰ 1662. — Demolombe, t. XXI, n⁰ 396. — Saintespès-Lescot, t. IV, n⁰ 1173. — Furgole, t. I, n⁰ 29. — Dalloz, n⁰ 3224.

2) Laurent, t. XIII, n⁰ 424.— Rutgeerts-Amiaud, t. I, n⁰ 185. — Pand. Fr., v⁰ *Donat.*, n⁰ 7442. — Срав. за печатното писмо Coin-Delisle, sur l'art. 978, n⁰ 2. — Bayle-Mouilard, t. II. n⁰ 258 bis, note *a*. — Marcadé, sur l'art. 978. — Saintespés-Lescot, t. IV, n⁰ 1169. — Demolombe, t. XXI, n⁰ 393. — Massé et Vergé, t. III, p. 116. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n⁰ 2166. — Huc, t. VI, n⁰ 302. — Dalloz, Rép., n⁰ 3232. — D. P. 1887. 2. 5; 1888. 1. 469. — Pasic., 1883. 2. 216.

„ония, които не знаятъ или не могатъ да четатъ, не могатъ да правятъ разпореждания чрезъ тайни завѣщания". Както е редактирано, това постановление на закона има абсолютенъ характеръ, а не относителенъ; то визира една радикална неспособность за четение, а не относителна неспособносеь да се чете извѣстенъ почеркъ. Закона изхожда отъ съображението, че този, който може да чете, ще прочете всѣки почеркъ съ по-голѣма или по-малка сржчность, въ по-кратко или по-дълго време. Явно е, че не се взѣма въ внимание четливостьта на почерка на тогози, който е писалъ завѣщанието, а способностьта на завѣщатиля да чете, която способность, споредъ законодателя, ще му даде възможность да прочете всѣки почеркъ. Ако закона имаше предъ видъ да установи не една обективна мѣрка, а една конкретна, такава грамотность, която би позволила на завѣщателя да прочете лесно и веднага написаното отъ трето лице завѣщание, той би се изразилъ инакъ; той не би казалъ: „който не знае да чете", а би казалъ: „който не е въ състояние да прочете завѣщанието или който не познава добре почерка на третото лице" или нѣщо подобно. Но закона, както се каза, взима единъ обективенъ критериумъ, знанието на завѣщателя да чете, като счита, че всѣки, който знае да чете, ще съумѣе по-лесно или по мжчно да прочете всѣки почеркъ, а, следователно, и почерка на третото лице, на което е възложено и написване на завѣщанието. За да вземе тоя обективенъ критерий, закона безъ съмнѣние е ималъ предъ видъ и обстоятелството, че завѣщателя обикновенно ще избере за написване на завѣщанието лице нему добре познато, въ което той но само има пълно довѣрие, но още се е намиралъ и въ постоянни отношения, като напр. адвокатъ, който му е водилъ дѣлата и почерка на когото е навикналъ да чете лесно. Явно е, прочее, че закона въ случая не се е интересувалъ да опредѣли условията, при които въ всѣки даденъ случай може да се приеме, че завѣщателя може да да разбира почерка на трето лице, върху което е възложилъ трудътъ да му напише завѣщанието, а се е грижилъ да опредѣли законното условие, при което въобще едно трето лице може да съставлява едно тайно завѣщание въ полза на завѣщателя, а именно—знанието на завѣщателя да чете, като счита, както се казва, че такъвъ завѣщатель има възмож-

ността, като знае да чете, да прочете и почерка на третото лице, което е написало тайното завѣщание"[1]).

Касац. сѫдъ намира, че закона визиралъ „една *радикална* неспособность за четение, а не относителна неспособность да се чете извѣстенъ почеркъ". Ако подъ думитѣ, „*радикална* неспособность за четене" разбира *пълна неграмотность* на завѣщателя, той грѣши, защото закона, както казахме, визира онѣзи, които не могатъ да четатъ *ржчно писмо*. Разбира се, той обема и напълно неграмотнитѣ, но, понеже изразитѣ на закона се тълкуватъ *pro subjecta materia* и понеже въ случая материята, която се третира, е прочитанието на писаното отъ трето лице тайно завѣщание, трѣбва да се приеме, че закона има предъ видъ относителна неспособность.

Закона обявява за неспособни да правятъ тайни завѣщание онѣзи, които не знаятъ и онѣзи, които не могатъ да четатъ. Тѣзи двѣ условия, или едното отъ тѣхъ, не трѣбва да се разбиратъ, че тѣ сѫ сѫществували, когато и да е въ живота на завѣщателя; тѣ трѣбва да сѫществуватъ именно въ момента на написване завѣщанието отъ третото лице и предаването му за пазене на нотариуса. Въ този смисълъ е италиянската юриспруденция[2]).

При прилагането на чл. 69 може да възникне единъ твърде споренъ въпросъ, който се е представилъ въ французската практика и доктрина. Той е: достатъчно ли е, само завѣщателя да знае и да може да чете, или е потребно тъй сѫщо, щото той да е челъ завѣщанието, което представлява на нотариуса въ присѫтствието на свидетели, като *негово* (чл. 67)? Въпросътъ е споренъ. Едни казватъ: чл. 69 не говори нищо за това, да ли завѣщателя трѣбва да е челъ завѣщанието; той само обявява, че лица, които не знаятъ или не могатъ да четатъ, не могатъ да правятъ тайно завѣщание. Той не изисква, завѣщателя даобяви предъ нотариуса, че го е челъ. Всичкото, което закона изисква, е, завѣщателя да знае и да може да чете, за да може да провѣри, въ момента на написването на завѣщанието, че то изразява неговата воля, и да може да удостовѣри, че съдържаната въ пликътъ хартия е неговото завѣщание. Да се отива по-нататъкъ, значи да се прибави нѣщо къмъ закона; а пъкъ тълкувателя

---

[1]) К. Р. п 61 (284) — 1911 г. І. Г. О. Сборникъ П. Бояджиевъ.

[2]) Cass. Torino, 14. V. 1900.—Barbèra, p. 266.

нѣма право да създава формалности, неспазването на които би повлѣкло недействителность[1]).

Противното мнѣние се състои въ следующето: четението е единчката гаранция, която осигурява точностьта на заявлението на завѣщателя: какъ може той да удостовѣри, че хартията, която предава, е неговото завѣщание, ако не е го челъ?[2])

Ние сподѣляме второто мнѣние по-следующитѣ съображения. Чл. 69 е санкция на чл. 67. Това, което не изисква чл. 69, го изисква виртуално чл. 67, а именно. споредъ текста на последния, завѣщателя е длъженъ да обяви на нотариуса, подъ страхъ на недействителность, че „съдържанието на тая хартия е *неговото завѣщание*", „Неговото" трѣбва да се разбира въ смисълъ, че то изразява точно неговата последна воля, а пъкъ, за да твърди, че наистина хартията съдържа изражение на неговата последна воля, той трѣбва да я е челъ. Освенъ това, да се приеме, че завѣщателя не е длъженъ да чете и провѣри написаното отъ трето лице завѣщание при възможностьта третото лице, предполагайки, че завѣщателя може да не го чете, да напише завѣтъ, който не е диктуванъ, не е установенъ отъ завѣщателя, би значило да допуснемъ, като че сж направени распореждания въ полза на неопредѣлено лице, което трѣбва да бжде посочено отъ трето лице; а пъкъ такива завѣщатнлни распореждания сж недействителни (чл. 127). Това по аналогия.

Че завѣщателя трѣбва да е челъ написаното отъ третото лице завѣщание, споредъ насъ, това се изисква отъ буквата и духътъ на законътъ (чл. 67). Разбира се, че нѣма нужда самъ зацѣщателя *лично* да прочете написаното отъ третото лице завѣщание. Следъ като то бжде написано даже следъ нѣколко дни, седмици, завѣщателя може да го даде на нѣкого съ молба да му го прочете и той само да слуша. Но една провѣрка на написаното отъ третото лице, била лична отъ страна на завѣщателя, била посредственна, е

---

1) Laurent, t. XIII, n⁰ 425.—Aubry & Rau, t. VII, § 671,—Baudry-Lacantinerie, t. II, n⁰ 2164.—Huc, t. VI, n⁰ 302.—Dalloz, Sup., n⁰ 773 и сл.—Rutgeerts-Amiaud, t. I, n⁰ 185.

2) Demolombe, t. XXI, n⁰ 399 bis. — Troplong, t. III, n⁰ 1663.—D. P. 1865. 11. 209.

необходима; иначе, нѣма да има заявление отъ завѣщателя, въ смисълъ на закона, че хартията, която предава, съдържа *неговата* последня воля. Напразно биха възразили, че правото на завѣщателя да чете написаното отъ трето лице завѣщание е само една морална гаранция, която е равносилна на гълна достовѣрность; че третото лице, натоварено съ написването на завѣщантето, не би посмѣло да впише въ завѣщанието нѣщо измислено отъ него, знаяйки, че завѣщателя може да го провѣри въ всѣка минута[1]).

Винаги, когато завѣщанието се пише отъ трето лице, даже официално, завѣщанието се прочита. И прочитането има за цѣль, да се провѣри отъ завѣщателя, *de visu* или *auditu*, че то действително съдържа неговата воля.

Защо да е потрѣбно, подъ страхъ на недействителность, прочитането на едно публично завѣщание, писано отъ *официално* лице, за което нѣма съмнѣние, че ще изврати волята на завѣщателя, а да не е нужно, завѣщателя да прочете, и съ това да провѣри, че написаното отъ *частно* трето лице завѣщание изразява неговата воля? Духътъ на законътъ е: всичко, което е написано отъ трето лице, официално или частно, като завѣщание, трѣбва да бѫде провѣрено чрезъ прочитание.

Считаме за добре да отбелѣжимъ една разлика между нашия текстъ на чл. 69 и art. 978 отъ Code Napoléon и art. 785 отъ Итал. Codice civil. Последнитѣ говоратъ само за онѣзи лица, които не знаятъ и не могатъ да четатъ, и нищо не упоменаватъ за *слѣпитѣ*. Вследствие на това, въ Франция и Италия се е породилъ доста споръ върху правото на слѣпитѣ да правятъ тайно завѣщание.

И наистина, art. 978 отъ Code Napoléon казва: „ония, които не знаятъ или не могатъ да четатъ, не могатъ да правятъ распореждания чрезъ тайно завѣщание" *(Ceux qui ne savent ou ne peuvent lire, ne pourront faire des dispositions dans la forme du testament mystique)*. Сжщото гласи и art. 785 отъ Codice Civile: *„Coloro che non sanno o non possono leggere, non possono fare testamento secreto"*. Нашия законодатель, за да избѣгне възможнитѣ спорове у насъ по въпросътъ, е прибавилъ въ текста на чл. 69, *„а тъй и*

---

[1]) Dalloz, 1866. 1. 231.

слѣпитѣ". Съ тази прибавка въ нашия текстъ се премахва всѣка възможность за споръ по въпросътъ, който е раздѣлилъ авторитѣ и юриспруденцията въ Франция и Италия.

Законътъ обявява за неспособни да праватъ тайно завѣщание въобще слѣпитѣ, безразлично да ли тѣ сѫ обучени или не на специално за тѣхъ четмо.

Чл. 70.[3])

Глухо-нѣмия и нѣмия може да прави саморѫчно завѣщание, или тайно, приети отъ нотариуса.

Тайното позволява му се съ условие, че то ще бѫде цѣло написано, датирано и подписано съ негова рѫка, че той ще го представи на нотариуса и на четири други свидетели, и че отгоре на хартията, гдето ще тури надписътъ, той ще напише въ тѣхно присѫтсвие, че хартията, която представя е неговото завѣщание; следъ това нотариуса написва надписътъ, въ който се спомина, че завѣщателтъ е написалъ тия думи въ присѫтствието на нотариуса и на свидетелитѣ; при това се съблюдава и всичко онова, което предписватъ чл. чл. 66 и 67.

Формалноститѣ, които сѫ предписани отъ закона за тайното завѣщанне, показватъ, че завѣщателя би трѣбвало да знае да говори, за да може да заяви на нотариуса въ присѫтствието на свидетелитѣ, че хартията, която му предава, е негово завѣщание; но закона прави исключение за нѣмитѣ и за глухо-нѣмитѣ. Закона позволява на последнитѣ да правятъ саморѫчно и тайно завѣщание, но подъ следующитѣ условия, които не се изискватъ отъ лица, които могатъ да говорятъ и да пишатъ: 1-о изисква се, щото нѣмия или глухонѣмия да напише завѣщанието цѣло съ рѫката си, да го датира и подпише; съ други думи, завѣщанието да е саморѫчно; 2-о това саморѫчно завѣщание нѣмия пред-

[3]) C. it. 786; C. N. 979.

ставя на нотариуса, въ присѫтствието на четирма души свидетели; 3-о въ присѫтствието на нотариуса и на всичкитѣ свидетели завѣщателя написва отгоре надъ надписа, че хартията, която представя, е неговото завѣщание; 4-о въ надписа за предавание завѣщанието нотариуса забелѣзва между другитѣ сведения и това обстоятелство, че завѣщательтъ е написалъ въ негово присѫтствие и въ присѫтствието на свидетелитѣ забелѣжката отгоре на надписа, и 5-о освенъ горното съблюдава се всичко онова, което предписватъ членове 66 и 67.

Последнята алинея на чл. 70, която гласи, че *при това се съблюдава и всичко онова, което предписватъ членоветѣ 66 и 67*" може да породи съмнѣние относително въпроса: кои формалности отъ чл. 66 трѣбва да се съблюдаватъ? Като се има предъ видъ, че чл. 70 изисква, щото тайното завѣщание на глухо-нѣмия и нѣмия да е сѫщевременно и саморѫчно, то отъ формалноститѣ, предписани въ чл. 66, трѣбва да се съблюдава само тази формалность, която се отнася и до саморѫчнитѣ завѣщания; а такава формалность въ чл. 66 е предписанието, *че подписътъ на завѣщательтъ върху тайното завѣщание,* когато то е писано цѣло отъ него, *се туря въ краятъ на съдържанието на завѣщанието.* Тази сѫщата формалность е предписана подъ страхъ на недействителность, и въ чл. 60, но законнодателя не е счелъ за нуждно да се ссилае на нея, защото чл. 60 се отнася до саморѫчнитѣ, а чл. 66 до тайнитѣ завѣщания; а въ случай на ссилка, члена, който прави ссилка (чл. 66) и члена, на който се ссилаватъ, (чл. 66), трѣбва да постановяватъ за еднородни предмѣти.

Чл. 71[1])

Съвършено глухитѣ, ако сѫ грамотни, при съставянето на публични завѣщания, освенъ спазването на установенитѣ формалности, длъжни сѫ сами да прочетатъ завѣщанието, за което се упоменова въ самото завѣщание.

---

[1]) C. It. 787.

Една отъ главнитѣ и сѫществени формалности за публичното завѣщание е прочитането завѣщанието *на завѣщателя* въ присѫтствието на свидетелитѣ. При разрешението въпроса: кой прочита завѣщанието *на завѣщателя*, изказахме мнѣние, че нотариуса е, който прочита завѣщанието. И тъй, нотариуса прочита завѣщанието, а завѣщателя *изслушва* това прочитане, отъ което се вижда, че главната цѣль на прочитането *е да чуе* завѣщателя и да провѣри отъ прочитането, да ли нотариуса точно е изразилъ неговата последня воля.

За да се достигне тази цѣль на закона, изисква се, щото завѣщателя да не е лишенъ отъ слухътъ, т. е да може *да чуе* това, което нотариуса ще му прочете.

Но цѣлта на законътъ, да може завѣщательтъ да провѣри, да ли нотариуса е изразилъ точно последната му воля, не може да се постигне чрезъ указания въ чл. 63 способъ, т. е. чрезъ прочитането завѣщаниете отъ нотариуса на завѣщателя, когато завѣщателя е глухъ и не може да чува това, което му четатъ. И наистина, смѣшно ще бѫде да четемъ на глухъ человѣкъ, който нищо не чува, съ цѣль да му дадемъ възможность да провѣри съ слуха си, да ли вѣрно сѫ написали това, което той е диктувалъ! По тази причина закона въ това отношение създава особенно правило, въ чл. 71, за глухитѣ: *на тѣхъ* не се прочита завѣщанието, *но тѣ сами го прочитатъ*.

Всичкитѣ други формалности, установени отъ чл. 63, се спазватъ; а това значи, че и глухитѣ правятъ публично завѣщание споредъ правилата на чл. 63 съ това изключение, че въ тоя случай завѣщанието не се прочита *на завѣщателя, но самъ завѣщателя го прочита*.

Разбира се, че глухия завѣщатель трѣбва да прочете завѣщанието *въ присѫтствието на свидетедитѣ*, както това се изисква отъ чл. 63, и да го прочете съ *високъ гласъ*, за да могатъ да чуятъ и свидетелитѣ, защото цѣлта на прочитането е: не само завѣщателя да се увѣри, че завѣщанието е написано отъ нотариуса тъй, както е диктувано отъ завѣщателя, но въ сѫщото нѣщо да се увѣрятъ *и свидетелитѣ;* а това нѣщо не можеше да стане, ако завѣщателя прочетеше самъ завѣщанието на умътъ си. Ако глухия завѣ-

щатель прочете завѣщанието съ нисъкъ гласъ, и свидетелитѣ не чуятъ прочитането, завѣщанието е недействително.

Ricci мисли, че въ случая става двойно четение на завѣщанието:[1]) едното прочитане, прави нотариуса съгласно общото правило, изразено въ чл. 63, и друго прочитане, което прави самъ глухия завѣщатель. Ако се приеме мнѣнието на *Ricci*, ще трѣбва да имаме две забелѣжки — едната за прочитане завѣщанието отъ нотариуса, а другата за прочитането отъ завѣщателя. Ние считаме мнѣнието на италиянския авторъ за погрѣшно.

Правилото на чл. 71 не се отнася до всичкитѣ глухи, но само до *съвършенно-глухитѣ*, т. е до тѣзи лица, които съвършенно сж лишени отъ органътъ на слухътъ си.[2]) А тѣзи, които сж легко глухи, правятъ публичното завѣщание по всичкитѣ формалности на чл. 63. Разбира се, че нотариуса, когато чете завѣщанието, ще е длъженъ да вземе въ внимание и слабостьта на слухътъ у завѣщательтъ и, ако завѣщателя е легко глухъ, нотариуса е длъженъ да чете съ толкова високъ гласъ, щото завѣщателя да може да чуе.

Когато завѣщателя е съвършенно глухъ и вследствие на това самъ прочита завѣщанието въ присжтствието на свидетелитѣ, закона изисква, щото за това прочитане отъ самия завѣщатель да се упомене *въ самото завѣщание.* Но где въ самото завѣщание ли, въ забелѣжката ли, която се предвижда въ чл. 63, или отдѣлно, но пакъ въ завѣщанието? Не ще съмнѣние, че мѣстото на упоминанието че завѣщателя е прочелъ завѣщанието, е въ изричната забелѣжка, предвидена въ чл. 63. По-напредъ видѣхме, че въ тази забелѣжка изрично се упомѣнува, *че нотариуса е прочелъ на завѣщателя завѣщанието въ присжтствието на свидетелитѣ*, а за случая по чл. 71, *вмѣсто това*, ще се упомене, че *завѣщателя самъ е прочелъ*, съ високъ гласъ, написаното отъ нотариуса завѣщание въ присжтствието на четирма души свидетели, съгласно правилото на чл. 63. *Buniva*, коментатора на Италиянския граждански кодексъ, е на мнѣние, че въ този случай нотариуса трѣбва да

[1]) Ricci, t. III, nº 185.

[2]) Buniva, p. 258. — Bruno, Codice civile, p. 367.

направи особенна забелѣжка *(speciale menzione)* за испълнението на тази формалность.[1]) Ние не можемъ да се съгласимъ съ мнѣнието на Buniva, защото и глухитѣ правятъ публично завѣщание по предписанитѣ отъ чл. 63 правила, съ това само изключение, че вместо да *имъ* се прочита завѣщанието, тѣ *сами го* четатъ за себе си и *на* свидетелитѣ, за което се упоменува въ завѣщанието. Освенъ това на друго мѣсто самъ Buniva пише: „Закона съдържа особенни разпореждания за тогози, който е лишенъ съвършенно *(intieramente)* отъ слухътъ, и желае да направи публично завѣщание. Той трѣбва да спази всичкитѣ формалности, предписани за казаното завѣщание, и после да прочете самъ *(egli stesso)* завѣщателния актъ".

И отъ текста на art. 787 Codice Civile, отъ който е заимствуванъ нашия 71 чл. не се вижда, че забелѣжката трѣбва да е *специална*. Въ art. 787 е казано: *„за което ще се забелѣжи въ сжщия актъ"* т. е. въ завѣщанието *(di che sarà fatta menzione nell'atto medesimo)*; и въ текста на чл. 71 е казано сжщото *„за което се упоменува въ самото завѣщание"*. Обстоятелството, че закона постановява *особенно* разпореждание за случая, когато съвършенно глухитѣ желаятъ да правятъ публично завѣщание, не може да служи за доказателство, че и забелѣжката трѣбва да бжде особенна, отдѣлна отъ общата, изричната, предвидена въ чл. 63, забелѣжка.

Въпроса за степенъта на глухотата е въпросъ чисто фактически, който сждията ще реши споредъ доказателствата — свидетелски показания или експертиза. Съвършенно глухъ въ смисълъ на закона е онзи, който не е въ състояние да чуе едно четене, правено отъ другиго даже съ високъ гласъ.

При извършване на публичното завѣщание нотариуса ще приеме завѣщателя за съвършенно глухъ споредъ своето усмотрение и степенъта на глухотата ще се констатира следъ смъртьта на завѣщателя при оборване на завѣщанието. Констатираната отъ нотариуса глухота ще се счете за компетентно констатирана и нейната степень може да се оборва

---

[1]) Buniva, Delle Successioni, p. 259.

само съ подлогъ, ако сѫществува института за подлога, или съ заявяване съмнѣние въ истинността на нотариалната констатация.[1])

Чл. 72.[2])

Свидетелитѣ, повикани за да присѫтствуватъ на завѣщанията, трѣбва да сѫ пълнолѣтни, български поданници и ползующи се съ граждански права.

Не могатъ да се зематъ за свидетели, при извършване завѣщание съ официаленъ актъ, нито завѣтницитѣ, каквито и да сѫ тѣ, нито тѣхнитѣ роднини до четвърта степень включително, нито писаритѣ на нотариуса, който е приелъ завѣщанието.

Чл. 72 се състои отъ две части, първата отъ които съдържа правила за *абсолютната неспособность*, а втората — правила за *относителната неспособность*. Но както абсолютната, тъй и относителната неспособность сѫ *законни* неспособности, защото проистичатъ отъ текста на самия законъ. Има и *естествена* неспособность, която проистича отъ физическитѣ недостатъци на лицата; за нея ще говоримъ по-нататъкъ.

Неспособността на свидетелитѣ има голѣмо значение за действителността на завѣщанието, за това ние упоменахме при коментирането на чл. 62, като казахме, че завѣщанието не е действително, ако свидетелитѣ сѫ неспособни. Понеже способността е общо правило, а неспособността е изключение, то наследника, а не завѣтника, е, който трѣбва да докаже неспособността на свидетеля.[3])

Да пристѫпимъ къмъ първата часть на чл. 72, която постановява абсолютната неспособность.

---

2) *Cass, Torino,* 8 febbraio 1898.

3) C. It. 788; C. N. 980, 975.

1) Laurent, t. XIII, nº 256. — Pand. fr., Vº *Donat*, nº 6718 и всички автори.

Закона изисква, щото свидетелитѣ, които сѫ повикани да присѫтствуватъ на завѣщанието, да бѫдатъ *пълнолѣтни*. Това постановление е едно общо правило, защото само пълнолѣтния е способенъ да извършва разни граждански актове (чл. 10 отъ закона за Задълженията); само пълнолѣтния може да бѫде приетъ въ качество на свидетель, било при извършване на нѣкой актъ отъ нотариуса, (чл. 46 отъ закона за нотариуситѣ), било при разглеждането на нѣкое гражданско или углавно дѣло предъ сѫдилищата. Въобще малолѣтнитѣ не могатъ да фигурираатъ въ завѣщанието, като представители на обществото.

Подиръ това условие закона поставя и друго: свидетелитѣ да бѫдатъ не само пълнолѣтни, но — и *български поданици*. Изключение отъ това предписане се допуща само при особеннитѣ завѣщания, при съставянето на които твърде е възможно да се не намѣрятъ български поданници.

По аргумента *à contrario* никой чужденецъ не може да бѫде свидетель, защото той не е български поданникъ, но е поданникъ на друга държава. Чужденеца си остава обсолютно неспособенъ даже и тогава, когато въ силата на нѣкои договори (traités) или на нѣкоя си ауторизация (autorisation) той добие право да се ползува отъ нѣкои граждански права въ чужда страна, защото наслаждението отъ гражданскитѣ права никакъ не му дава качеството на туземецъ, мѣстенъ поданникъ.[1]) Това мнѣние е станало вече безспорно и общеприето отъ всичкитѣ автори; при все това много чужденци у насъ не желаятъ да се съгласятъ съ него, като се основаватъ на разни капитулации и ауторизации, които вече не сѫществуватъ.

Като последно условие за способностьта на свидетеля, закона изисква, щото свидетеля не само да е пълнолѣтенъ български поданникъ, но и да се ползува съ граждански права. Споредъ нашия основенъ законъ всичкитѣ български граждани се ползуватъ съ граждански права, освенъ ако тѣ сѫ осѫдени и съ присѫдата се отменятъ гражданскитѣ имъ и политически права, именно правото да бѫдатъ свидетели

---

1) Laurent, t. XIII, n° 259. — Dalloz, n° 3170. — Merlin, Rép., V° Témoin unstrumentaire, § 11, n° 3.

(чл. 288 отъ Граж. Сѫдопр. въ свръзка съ чл. 30 отъ Наказ. Законъ.)

Лишението отъ гражданскитѣ и политически права зависи отъ постановленията на углавния кодексъ, който за нѣкои престѫпления, освенъ физическото наказание, лишава осѫдения и отъ граждански права абсолютно и за всѣкога или частично и за извѣстенъ периодъ. Чл. 30 ал. 7 отъ Наказател. законъ постановява подобни лишения, а именно: че осѫденитѣ лица нѣматъ право да бѫдатъ свидетели при извършването на всѣкакви актове и договори, за всѣкога (вѣчно) или за извѣстенъ срокъ.

Важенъ е въпроса, когато се представи мнимо законната (нютативна) способность; напримѣръ едно лице прието за свидетель, защото самъ нотариуса го считалъ за български поданникъ. Много отъ авторитѣ изказватъ мнѣние, че тука трѣбва да се прилага старото правило, че, *общата грѣшка създава право, Error communis facit jus,* като цитиратъ мнѣнието на Улпиана, който казва, че, ако единъ робъ е назначенъ за преторъ, защото народа, който го е избралъ, го е мислилъ за свободенъ гражданинъ, всичкитѣ извършени отъ него актове, по строгостьта на правото, сѫ недействителни, но по человѣщината актоветѣ трѣбва да се подържатъ въ полза на частнитѣ лица, които сѫ прибѣгнали до неговата власть; народа, който е въздигналъ единъ робъ на преторско достоинство, би му далъ свобода, ако го бѣше знаялъ, че е робъ; прочее, може да се предполага, че народа, съ избора си, го е освободилъ.[1]) Но съ прилагането на това правило се злоупотрѣбява твърде много; освенъ това приложението на това правило би било нуждно само въ такъвъ случай, ако въпроса се не разрешаваше отъ самитѣ писани закони. Но ние при разглеждането на чл. 42 говорихме за последствията на мнимо-законнитѣ бракове и изказахме мнѣние, че, ако актътъ е извършенъ *добросъвестно,* погрѣшката не вреди на тогова, който е действувалъ *добросъвестно.* Следователно, щомъ се констатира, че способ-

---

1) Buniva, Delle successioni, p. 373. — Laurent, t. XIII, n⁰ 281. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n⁰ 2205. — Dalloz, Sup. n⁰ 770. — Pand. fr., V⁰ *Donat.*, n⁰ 6722. — Pand. belges, t. XXXVII, V⁰ *Erreur commune*, n⁰ 30.— Arntz, t. II, n⁰ 1983. — Rutgeerts-Amiaud, t. II, n⁰ 339, note 1. — D. P. 1874. 11. 91; 1879. 1. 412; 1875. II. 39, общата доктрина и юриспруденция.

ността на свидетеля е била пютативна, то закона може да счете завѣщанието за действително. Но при какви условия може да се допусне пютативната способность на свидетеля. Доктрината, представитель на която по въпроса се счита *Merlin*, а тъй сѫщо и французската практика, за признаването на пютативната способность на свидетеля изискватъ следующитѣ условия: общата грѣшка, *error communis*, трѣбва да е основана върху цѣлъ редъ действия и актове, които даватъ на свидетеля видимо качество на мѣстенъ поданникъ, тъй щото на заинтересованитѣ страни и на умъ не дохожда да се съмнѣватъ за действителната способность на свидетеля.

Понеже въпроса за пютативната способность се повдига, за да се докаже недействителността на едно завѣщание, при извършване на което, въ качество на свидетель, е присѫтствувалъ нѣкой чужденецъ, то общата грѣшка трѣбва да се приеме само съ голѣма внимателность при изследване условията за нейното допущане. У насъ има много случаи, въ които сѫ извършени актове въ присѫтствието на свидетели съ пютативна способность. Извѣстенъ е случаятъ съ поданството на пловдивския житель, българо-католикъ, Ковачевъ, който презъ 1880—1885 година е билъ избранъ за народенъ представитель въ Източно-Румелийското Областно Събрание, което *провѣри* и *одобри* избора му: и следъ това Ковачевъ засѣдаваше въ събранието въ качеството си на народенъ представитель. На кого може да доде на умътъ да търси действителната способность на Ковачева. Късно се узна, че упоменатий Ковачевъ ималъ пютативна, мнимозаконна, политическа и гражданска способность, защото, по единъ паспортъ се оказа презъ 1888 година, че Ковачевъ билъ *италиянски* поданникъ, прародителитѣ на когото биле родомъ отъ *Генуа* (?) Счетохме за неизлишно да приведемъ този примѣръ за Ковачева, като образецъ *par exellence*.

Втората часть отъ чл. 72 постановява правила за *относителната* неспособность на свидетелитѣ, които сѫ повикани да присѫтствуватъ на завѣщанието. Забранява се да се зематъ за свидетели при извършване на завѣщанието съ официаленъ актъ завѣщицитѣ, каквито и да сѫ тѣ, нито тѣхнитѣ роднини до четвърта степень включително, нито писаритѣ на нотариуса, който е приелъ завѣщанието.

Относителната неспособность има за цѣль да усигори независимостьта на свидетелитѣ, които могатъ да бѫдатъ псвикани да свидетелствуватъ въ процеситѣ за валидностьта на завѣщанието. Ако единъ свидетель можеше да бѫде завѣтникъ, той щеше да бѫде туренъ между своя интересъ и своята съвесть. Неговата длъжность, като свидетель, му заповѣдва да каже всичкитѣ причини, които унищожаватъ завѣщанието; а, ако завѣщанието е недействително, неговия завѣтъ пада; ето, прочее где свидетеля — завѣтникъ е заинтересованъ да не казва истината. Закона се бои да туря хората въ такова положение, което може да ги накара да жертвуватъ длъжностьта на интереса.[1])

На първо мѣсто закона счита относително неспособни за свидетели на завѣщанието *завѣтницитѣ*. При това закона не прави разлика между завѣтницитѣ: всичкитѣ завѣтници, *каквито и да сѫ тѣ*, не могатъ да бѫдатъ свидетели. Изражението *„каквито и да сѫ тѣ"* трѣбва да се разбира въ този смисълъ, че за свидетели не могатъ да бѫдатъ както *универсалнитѣ* тъй и *частнитѣ* завѣтници (чл. 45).

Закона счита за неспособни да бѫдатъ свидетели при извършване завѣщанието не само завѣтницитѣ, но и тѣхнитѣ *роднини* до четвърта степень включително. Причинитѣ за тази неспособность сѫ сѫщитѣ, които изложихме за самитѣ завѣтници. Закона счита че и роднинитѣ на завѣтника — свидетель до четвърта степень сѫ еднакво заинтересовани въ действителностьте на завѣщанието, защото, тѣ въ качеството си на роднини могатъ да наследватъ завѣтника въ всичкото му имущество, било че то е спечелено отъ завѣтника, било че му е завѣщано. И действително, кой може да каже, че синътъ на завѣтника — свидетель не е еднакво заинтересуванъ съ последния въ валидностьта на завѣщанието, а следователно и на завѣта? Това, което ще получи бащата по завѣшание, нѣма ли да остане на синътъ?

Подъ думата роднини трѣбва да се разбиратъ роднинитѣ отъ нисходящата, възходящата и сребренната линия. Но, ако завѣтника има роднини отъ нисходяща линия а тъй сѫщо и сърebренна и възходяща линия, всичкитѣ ли роднини отъ всичкитѣ линии не могатъ да бѫдатъ свидетели?

---

[1]) Laurent t. XIII, n⁰ 269.

Наистина, роднинитѣ отъ нисходящата линия изключватъ възходящитѣ и сѫребренни роднини отъ наследството на завѣтника, и въ такъвъ случай последнитѣ, когато има нисходящи отъ завѣтника, като не заинтересовани въ наследството на завѣтника, би трѣбвало да се приематъ като свидетели, защото интересътъ имъ отъ завѣта е твърде слабъ и то предполагаемъ. Съ други думи, мѫчно е да се подържа неспособностьта на сѫребреннитѣ роднини на завѣтника, когато той има и нисходящи, защото мотивътъ, който е установилъ за тѣхъ неспособностьта, *не сѫществува*, но се предполага, че може да настѫпи, ако би нисходящитѣ и възходящитѣ на завѣтника да измратъ и следъ тѣхъ, като наследници на завѣтника, да дойдатъ сѫребренитѣ. Но твърде е възможно, щото нисходящитѣ на завѣтника да го преживѣятъ; тогава защо другитѣ му роднини отъ възходяща и сѫребренна линия да бѫдатъ неспособни за свидетели? Ние мислимъ, че, щомъ мотивътъ за заинтересованность не сѫществува действително, но само се предполага, че ще *настѫпи*, неспособностьта не може да се подържа.

Справедливостьта на това мнѣние става явно отъ следующия примѣръ. Да предположимъ, че завѣтника има роднини отъ *шеста* до осма степени отъ нисходяща линия, които сѫ неговитѣ прями наследници, има тоже възходящи и сѫребренни роднини отъ четвърта степень. Ако се държимъ о буквата на чл. 72, то нисходящитѣ роднини на завѣтника, които ще бѫдатъ повикани отъ закона, като негови наследници, *могатъ* да бѫдатъ свидетели при извършването на завѣщанието, защото сѫ по-далечни отъ четвъртата степень, роднинитѣ до която закона прави неспособни за такива, а възходящитѣ и сѫребреннитѣ роднини на завѣтника, които не могатъ да бѫдатъ наследници на завѣтника, защото той има живи предпочтителни при тѣхъ нисходящи наследници отъ шеста, седма и осма степени, *не могатъ* да бѫдатъ свидетели, защото сѫ роднини отъ *четвърта* степень. Отъ буквалното тълкуване, прочее, излиза, че действително заинтересования роднина на завѣтника ще може да бѫде свидетель, а въ нищо не заинтересованитѣ роднини ще се считатъ за неспособни.

Очевидно става, че на правилото на чл. 72 трѣбва да се даде друго тълкувание, и при това такова, което да не

докарва до абсурденъ резултатъ, до резултатъ прямо противоположенъ на цѣлта на закона за неспособностьта. А цѣлта на закона може да се достигне само тогава, когато подъ думата *роднини* разбираме такива роднини до четвърта степень, които, *по линията си, се се считатъ предпочителни предъ наследницитѣ отъ другитѣ линии и ще бѫдатъ повикани предпочтително предъ тѣхъ да наследватъ завѣтника.* Тъй щото, когато завѣтника има живи нисходящи роднини даже до десета степень, то възходящитѣ и съребреннитѣ роднини на завѣтника до четвърта степень включително могатъ да бѫдатъ свидетели.

Следъ завѣтника и роднинитѣ му закона счита за неспособни и *писаритѣ* на нотариуса, който е приелъ завѣщанието. Кой е мотивътъ за тази неспособность? Този мотивъ се крие въ зависимостьта на писара отъ нотариуса.

Понеже въ канцеларията на нотариуса може да има титулярни писари и волно-наемни, а тъй сѫщо и командировани за временно помагане, то опредѣлението, да ли едно лице, служащe у нотариуса, е писаръ при него, е въпросъ на факта. Сѫщото е и за писаритѣ при Мировия Сѫдия, който испълнява нотариални дѣла. Има такива и толкова писари у мировитѣ сѫдии, които никога не оперираътъ по нотариалнитѣ дѣла — такива писари подпадатъ ли подъ неспособностьта, установена отъ чл. 72? Това е въпросъ на факта, който за всѣки конкретенъ случай се решава отъ сѫдътъ по сѫщество.

Закона счита за неспособни само *роднинитѣ*, а не и *свойственницятѣ* на завѣтника. Отъ това следва, че съпругътъ на завѣтника е способенъ да бѫде свидетель въ публичното завѣщание, защото съпрузитѣ не сѫ роднина помежду си.

При прилагането на чл. 72 алинея втора може да възникне въпросъ: могатъ ли да бѫдатъ свидетели при извършване на едно публично завѣщание *роднинитѣ на завѣщателя и на нотариуса?* Чл. 47 отъ закона за нотариуситѣ постановява, че роднинитѣ на *договаряющитѣ* страни и на нотариуса не могатъ да бѫдатъ свидетели при извършване акта между странитѣ. Но този чл., като чл. отъ *общия* законъ за нотариуситѣ, както забелѣжихме по-рано е отмѣненъ отъ чл. 72 отъ специалния законъ по въпроса

за завѣщанието. По тази причина, и понеже чл. 72 отъ законътъ за наследството не прави неспособни роднинитѣ на завѣщателя и на нотариуса, то тѣзи роднини сѫ способни да бѫдатъ свидетели при извършването на публично завѣщание.[1])

По причина, че общия законъ за нотариуситѣ не може да се прилага въ материята за завѣщанията, защото специалния законъ регулира всичко, което се отнася до свидетелитѣ, всичкитѣ лица, които чл. 72 не направи *изрично* неспособни, могатъ тъй сѫщо да бѫдатъ приети за свидетели. Тъй слугитѣ на завѣщателя, на завѣтника, на нотариуса, лица, които помежду си сѫ роднина (напримѣръ два брата) могатъ да бѫдатъ свидетели.

Чл. 72 предвижда само *законната* абсолютна и относителна неспособность, но, както забелѣжихме по-напредъ, има и *естествена* неспособность, за която закона за наследството не упоменува. При това мълчание на закона за естествената неспособность, може ли да се прилага при извършване завѣщанията чл. 47 отъ закона за нотариуситѣ, който предвижда естествената неспособность? Ние казахме, че общия законъ за нотариуситѣ не може да се вика на помощь въ материята на завѣщанията по въпроси, които специалния законъ регулира въ по-ограниченъ смисълъ отъ правилата на общия законъ, както това е съ въпроса за неспособностьта, относително която закона за наследството предвижда само *законната* способность, а общия законъ за нотариуситѣ предвижда *законната и естествената* неспособность. Не ще съмнѣние, че специалното правило на чл. 72 отъ закона за наследството дерожира чл. 47 отъ закона за нотариуса, и въ материята на завѣщанията трѣбва да се приеме само тази неспособность, която е предвидена отъ специалния законъ.

Но какъ завѣщанието може да се счете за валидно, ако свидетелитѣ, които сѫ повикани да присѫтствуватъ при извършването му, иматъ такива физически недостатъци, които ги турятъ въ невъзможность да испълнятъ миссията, за

---

[1]) Laurent, t. XIII, nº 277. — Baudry-Lacantinerie, t. II, nº 2198. — Huc, t. VI, nº 296. — Pand. fr., Vº *Donat.*, nº 6876. — Dalloz, Rép. et Sup. nº 1766. и всички автори съ исключение на Santespès-Lescot, t. VI, nº 1111.

която сѫ повикани, а пакъ тази миссия на свидетелитѣ е: да пазатъ да не би завѣщателя да стане жъртва на нѣкоя кэптация или сюгжекция, а съ това и да гарантиратъ точното испълнение на всичкитѣ установени отъ законътъ формалности. Какъ ще може слѣпия свидетель да види, че нотариуса е написалъ и прочелъ завѣщанието въ присѫтствието на завѣщателя и на всичкитѣ свидетели? Какъ ще може глухия свидетель да чуе диктовката и прочитването на завѣщателя? Всичкитѣ лица, които страдатъ въ умътъ си, като халосанитѣ (идиотитѣ), безумнитѣ и всичкитѣ, които сѫ напълно лишени отъ нѣкой важенъ органъ, като глухитѣ, слѣпитѣ и нѣмитѣ, немогатъ да се приематъ за свидетели не за това че сѫ неспособни, а за това че нѣматъ възможность да испълнятъ възложената тѣмъ миссия, за която сѫ викани. Закона, като изисква присѫтствието на свидетелитѣ, изисква *интелектуално* присѫтствие да вижда, да чува, да говори, а не присѫтствие само на едно тѣло, защото не тѣлото ще свидетелствува, но душата.[1]) За да се допустнатъ такива нещастници за свидетели, изисква се и самия нотариусъ да е лудъ.

Специално за *нѣмитѣ* е споренъ въпросътъ, да ли тѣ могатъ да бѫдатъ свидетели при извършването на едно публично завѣщание. Авторитѣ сѫ раздѣлени по този въпросъ. Едни поддържатъ, че *нѣмитѣ* могатъ да бѫдатъ свидетели,[2]) защото, въ случай на нужда, могатъ да бѫдатъ распитани въ качество на свидетели съ помощьта на особеннитѣ методи, по коитѣ тѣ се обучаватъ. Други поддържатъ противното мнѣние, а именно, че нѣмитѣ не могатъ да бѫдатъ свидетели, освенъ ако сѫ обучени, та да могатъ да бѫдатъ распитани предъ сѫдътъ като свидетели, въ случай на нужда.[3])

---

[1]) Laurent, t. XIII, n° 264. — Maton, t. V, v° Témoin instrumentaire, p. 559. — Arntz, t. II, n° 1978. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 2177. — Pand. fr., V° *Donat.*, n° 6795. — Dalloz, Sup. n°s 756, 757, 759. — D. P. 1875. II. 39; 1875. 1. 339. — Pasicr. 1889. III. 256. — Ricci, t. III, n° 182.

[2]) Merlin, Rép., V° *Tém. instrum.*, § 2, n° 3. — Marcadé, sur l'art. 980, n° 2. — Vazeille sur l'art. 980, n° 3. — Troplong, t. III, n° 1679. — Domolombe, t. XXI, n° 195. — Michaux, n° 2052. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 2179. — Pand. fr., V° *Donat.*, n° 6802. — Dalloz, Sup. n° 756. —

[3]) Ricci, t. III, n° 182. — Bayle-Mouillard, t. II, n° 254, note *a*. — Duranton, t. IX, n° 104. — Toullier, t. V, n° 392. — Coin-Delisle, sur l'art. 980, n° 23.

Ние мислимъ, че въобще *нѣмитѣ* не могатъ да бѫдатъ свидетели и въ случая трѣбва да се приложи распореждането на чл. 47 отъ закона за нотариуситѣ, който постановява, че при извършване на актоветѣ, *подъ страхъ на недействителность,* не могатъ да бѫдатъ свидетели физически неспособнитѣ, между които *изрично* сѫ упоменати *нѣмитѣ.* Не стига свидетеля да може да вижда и да чува; необходимо е да може да говори, та, въ случай на нужда, да може да обясни на сѫдътъ, какво е видѣлъ и чулъ по извършване на завѣщанието. Вѣрно е, че въ днешно врѣме има училища за нѣмитѣ и у насъ въ България; но тѣ сѫ толкова рѣдки, че може да се каже, че липсуватъ и че у насъ нѣмитѣ не сѫ способни да покажатъ нищо предъ сѫдътъ. Освенъ това *при изричния текстъ на чл. 47* въпроса у насъ не може да бѫде решенъ въ полза на нѣмитѣ. Единъ примѣръ наглѣдно ще ни убеди. Ако едно дарение на недвижимъ имотъ се направи чрезъ *нотариаленъ* актъ и свидетель по него е единъ *нѣмъ,* съгласно чл. 47 отъ закона за нотар. този нотариаленъ актъ за дарение ще бѫде недействителенъ. Защо този сѫщия *нѣмъ* да може да бѫде свидетель по другъ тоже *нотариаленъ* актъ — публично завѣщание — който да е действителенъ?

Могатъ ли да бѫдатъ приети за свидетели лица отъ *женски полъ?* Този въпросъ е важенъ, защото, когато е гласуванъ нашия законъ за наследството, распорежданията на *Code Napoléon* и *Codice Civile* разрѣшаваха въпроса изрично въ отрицателенъ смисълъ. Така, art. 980 отъ *Code Napoléon* гласеше: „Свидетелитѣ, повикани да присѫтствуватъ на завѣщанията, трѣбва да бѫдатъ отъ мѫжки полъ..." *(devront être mâles).* А art. 788 отъ итализнския *Codice Civile* казва: „Свидетелитѣ въ завѣщанията трѣбва да бѫдатъ отъ мѫжки полъ *(devono essere maschi)*".

Съ законъ отъ 7 декемврий 1897 г. art. 980 отъ *Code Napoléon* бѣ измѣненъ въ това отношение съ изриченъ текстъ, който казва, че свидетелитѣ трѣбва да бѫдатъ пълнолетни, французи, безъ различие на полътъ (devront être majeurs, Francais, *sans distinction de sexe).*

Нашия законодатель, въ 1889 г. изхвърли думата *„отъ мѫжки полъ" (mâles* и *maschi),* която се намираше тогава и въ двата източника, по съображения, че у насъ жената има

всички граждански права. Освенъ това съставителитѣ на закона за наследството не сподѣляха идеитѣ на римското право, лѣгнали въ основата на art. 980 отъ C. N. и art. 788 отъ С. С. Въ законодателствата на нашитѣ източници има общъ принципъ, че женитѣ не могатъ да бѫдатъ свидетели при извършване на актове. Защо? Казватъ, че завѣщанията биле тъй да се каже *законодателни* актове, защото завѣщательтъ, изразявайки последната си воля, прави законъ, който трѣбва да го прѣживѣе; отъ това се прави заключение, че повиканитѣ при завѣщанията свидетели упражняватъ единъ видъ обществена или гражданска функция.[1]) Това сѫ Римски идеи, които сѫ противни на модернитѣ, споредъ които завѣщательтъ е само собственикъ, който распорежда съ своитѣ имоти.[2])

По нашия законъ за наследството инструментарни свидетели при завѣщанията могатъ да бѫдатъ всички български поданици, *безъ различие на полътъ*.

Приложимъ ли е къмъ публичнитѣ завѣщания чл. 40 отъ закона за нотариуситѣ относително указания въ завѣщанието мѣстожителството на свидетелитѣ, и, ако не е указано *точно* мѣстожителството, действително ли е завѣщанието? Напримеръ, въ завѣщанието е отбелѣжено, че свидетелитѣ сѫ *отъ Разградъ*. Въ това отношение, французската юруспруденция е много строга; има унищожени завѣщания, въ които не е означено точното мѣстожителство на свидетели. Напримѣръ, „свидетеля Х. отъ гр. Лионъ“ или „свидетеля У., служилъ въ градската болница на Тулуза“; а пъкъ неговото точно указание е потрѣбно, за да даде възможность на наследницитѣ да провѣрятъ способностьта на инструментарнитѣ свидетели. Въ този смисълъ е французската юруспруденция и доктрина.[3]) Нашия Върх. Касац. сѫдъ като че е възприелъ противното мнѣние въ едно свое решение № 58 отъ 8 февр. 1924 г., III. Г. О., Наследникътъ е искалъ да се признае завѣщанието за недействително и на това основание,

---

[1]) Dalloz, Rép. V° *Dispos. entre vifs*, n° 3170, 2°.

[2]) Laurent, t. XIII, n° 257.

[3]) Merlin, Rép., v° *Témoin instrum.*, § 11, n° 3 и v° *Testament* sect. II, § III, art. II. n° 8.—Dalloz, Rép., n° 3139; Sup., n° 754.—Pand. fr., v° *Donat.*, n° 6781.—Huc, t. VI, n° 295.—Rutgeerts-Amiaud, t. III, n° 1309.—D. P. 1876. II. 71; 1878. II. 15; 1888. II. 61.

че въ него нотариуса не е указалъ точното мѣстожителство на свидетелитѣ, а само е отбелѣжилъ, че тѣ сж *отъ Разградъ*. Русенския апелативенъ сждъ е намѣрилъ, че това не е порокъ, който влече подире си недействителность на завѣщанието. Касационно оплакване по този въпросъ. Върх. сждъ се произнесе въ следния смисълъ: „При направената въ обтжженото решение констатация, че мѣстожителството е означено точно въ завѣщанието, ще трѣбва да се признае, че нарушение не е изършено на чл. 40 отъ Закона за нотар. въ свръзка съ чл. 44 отъ Закона за наслед. отъ страна на Апел. сждъ, считайки, че има точно указано мѣстожителство на свидетелитѣ по завѣщанието, като сж взети предъ видъ условията, на населеното мѣсто — гр. Р., *а при това въ закона не сж изчерпателно посочени изискванията за мѣстожителството*, нито е изтъкнато, че въ даденитѣ условия има нѣкакво съмнѣние въ тождественността на тѣзи свидетели". Както се вижда, Касац. сждъ се спира повече върху фактическата страна на въпроса.

Ние не можемъ да сподѣлимъ възгледа на Върх. сждъ, че въ закона не сж изчерпателно посочени изискванията за мѣстожителството, защото чл. 40 отъ Закона за нотариуситѣ изрично казва: „При означаване на лицата, както въ актоветѣ и засвидетелствуванията, така и въ подписитѣ, *трѣбва* да бждатъ записани „тѣхнитѣ" бащинитѣ имъ имена, презимената и *мѣстожителствата* имъ, така щото да нѣма съмнение въ тѣхната тождественость". Законътъ изисква това означение на мѣстожителството. При това нека припомнимъ, че закона за нотариуситѣ, като употребява думата *„мѣстожителства"*, я разбира въ законния й смисълъ. А пъкъ закона за лицата прави разлика между *мѣстожителство* и *мѣстопребивание*. *Мѣстожителството* на едно лице се намира тамъ, гдето то има главното сѣдалище на своитѣ работи и на своитѣ интереси, а *мѣстопребиванието* се намира тамъ, гдето лицето има своето обикновенно жилище. Единъ свидетель може да има *мѣстожителството* си въ Русе, защото и тамъ му е търговската работа, а *мѣстопребиванието* му може да е въ Разградъ, гдето той има своето обикновено жилище. Закона изисква отъ нотариуса да означи първото. А пъкъ изражението *„свидетели отъ Разградъ"* дава понятие за мѣстопребивание, а не за мѣстожителство.

Когато единъ или нѣколко души отъ свидетелитѣ се окажатъ неспособни, юридическото последствие отъ това е, че свидетелътъ не сѫществува, че въ завѣщанието нѣма изискуемото отъ закона число свидетели, защото неспособния свидетель не се брои въ това число. Но, ако случайно нотариуса е повикалъ при завѣщанието повече отъ четири, напримѣръ 6 души, и двама отъ тѣхъ сѫ неспособни по нѣкоя причина, то кои свидетели сѫ неспособни? Инструментарнитѣ ли, които по закона сѫ 4 души, или *призованитѣ* при завѣщанието, които могатъ да бѫдатъ повече по-число? Ако актътъ мълчи по този въпросъ, сѫдътъ трѣбва да признае завѣщанието за действително, понеже има 4 души способни свидетели[1]), т. е. точно толкова, колкото изисква закона.

Въ кое време свидетелитѣ и писаритѣ на нотариуса трѣбва да бѫдатъ неспособни, за да може тѣхната неспособность да унищожи завѣщанието? Законътъ говори за свидетели, които сѫ повикани да присѫтствуватъ при извършването на извѣстно завѣщание и отъ това завѣщание не могатъ да се ползуватъ извѣстни лица. Отъ това следва, че тѣ трѣбва да бѫдатъ способни въ момента, когато се извършва завѣщанието, ако въ този моментъ тѣ сѫ неспособни по нѣкоя причина. Това е много ясно[2]).

Наслѣдникътъ, който оборва завѣщанието по причина на неспособность на свидетелитѣ, трѣбва да я докаже, понеже той е ищецъ и основата на неговото искание е неспособностьта на свидетелитѣ; а пъкъ всеки ищецъ е дълженъ да докаже искътъ си (чл. 292 отъ Гражд. Сѫдопр.). Ако ли пъкъ отвѣтника прави нѣкое възражение, той трѣбва да го установи на общо основание.

Сѫществено условие за валидностьта на публичното завѣщание е свидетелитѣ да бѫдатъ способни. Има ли нѣкой неспобенъ свидетелъ, завѣщанието е недействително исцѣло, защото свидетелътъ е свидетель за всичко; следователно, щомъ той е неспособенъ, недействителностьта на за-

---

1) Dalloz, Rép., n⁰ 3096.

2) Pand. Fr., v.⁰ *Donat.*, n⁰ 6693, 6720. — Laurent, t. XIII, n⁰ 287. — Toullier, t. III, n⁰ 405 и всички автори.

вѣщанието е обща. За това сж съгласни доктрината и юриспруденцията[3]).

Нѣкои особни завѣщания.

I. Военни завѣщания.

Чл. 73.[1])

Завѣщанията на военнитѣ и на лицата, служащи въ войската, могатъ, въ която държава и да се намиратъ тѣ, да се приематъ отъ командиръ на отдѣлна часть, или отъ всѣки другъ офицеринъ, имеющъ по-високъ чинъ, въ присжтствието на двама свидетели.

Чл. 74.[2])

Завѣщанията на военитѣ могатъ още, ако завѣщательтъ е боленъ или раненъ, да бждатъ приети отъ военний докторъ, въ присжтствието на двама свидетели.

Чл. 75.[3])

Завѣщанията, за които се говори въ горнитѣ два члена, трѣбва да се предаватъ при първа възможность въ Главната квартира, а отъ нея — на Военния Министръ, който прави распореждание за испращането му и запазването му у нотариуса, гдето е било мѣстожителството или последното мѣстопребивание на завѣщателя.

---

3) Dalloz, Rép., n⁰ 3290. — Demeete, t. IV, n⁰ 120 bis.—Pand. Fr., n⁰ *Donat.*, n⁰ 6747, — Baudry-Lacantinerie, t. II, n⁰ 2202.—Rutgeerts-Amiaud, t. II, n⁰ 395. — Laurent, t. XIII, n⁰ 289. — D. P. 185. II. 8.

1) C. It. 799 C. N. 931. — Vittore Vitali, La forma del testamento privilegiato.

2) C. It. 800; C. N. 982.

3) C. It. 801.

Чл. 76.[1])

Распорежданията на горнитѣ членове сѫ въ полза само на ония, които се намиратъ въ военен̀ъ походъ, или на квартири, или на гарнизонъ вънъ отъ територията на Княжеството, или въ робство при неприятеля; ония, които сѫ на квартири или въ гарнизонъ въ вѫтрешностьта на държавата, не могатъ да се ползуватъ отъ тѣхъ, освенъ ако се намиратъ въ мѣстность, обсадена отъ неприятеля, или въ крѣпость или други мѣста, съ които съобщенията сѫ прекѫснати по причина на война.

Чл. 77.[2])

Завѣщанието, направено по формата, по-горе опредѣлена, се брои недействително следъ шесть месеца отъ завръщането на завѣщателя въ мѣсто, гдето той има възможностьта да направи завѣщание по обикновенитѣ форми.

II. Завѣщания въ време на чума или друга заразителна болесть.

Чл. 78.[3])

Въ мѣстата, съ които всѣко съобщение е прекъснато по причина на чума или друга заразителна болесть, завѣщанията могатъ да се правятъ предъ членоветѣ на общинскитѣ управления, или предъ единъ свѣщеникъ, въ присѫтствието на двама свидетели.

---

1) C. It. 802; C. N. 983.
2) C. It. 803; C. N. 984.
3) C. It. 789; C. N. 985, 986.

Подобно завѣщание се подписва отъ лицето, което го е приело и написало, и ако обстоятелствата го позволяватъ, отъ завѣщателя и отъ свидетелитѣ. При всичко това, завѣщанието е действително и безъ тия последни подписи, стига само да се забелѣжи въ акта причината, по която тая формалность не ся е испълнила.

За свидетели при такива завѣщания могатъ да бѫдатъ лица по-голѣми отъ седемнадесеть години.

Чл. 79.)

Предидущето распореждание се отнася както до ония, които сѫ хванати отъ такива болести, тъй и до ония, които се намиратъ въ заразенитѣ мѣста, ако и да не сѫ болни.

Чл. 80.[1])

Завѣщанията, споменати въ предидущитѣ два члена, считатъ се за недействителни шесть месеци следъ въстановленията на съобщенията въ мѣстото, гдето се намира завѣщательтъ, или шесть месеци следъ неговото отивание въ мѣстото, гдето не сѫ никакъ прекъснати.

III. Морски завѣщания.

Чл. 81.[2])

Завѣщанията, направени на море, въ продължение на едно пѫтувание, било отъ военни, било обикновенни пѫтници, могатъ да бѫдатъ извършени както следва:

---

[1]) C. It. 790; C. N. 987.
[2]) C. It. 791; C. N. 988.

Върху корабитѣ отъ военната флота отъ офицеринътъ, който е началникъ на кораба, или, ако такъвъ нѣма, отъ оня, който го замѣства споредъ редътъ на службата; отъ единия или другия наедно съ офицеринътъ, който завежда администрацията, или отъ оногова, който испълнява неговитѣ обязаности.

А върху търговскитѣ кораби — отъ писаря на кораба или отъ оня, който испълнява неговата длъжность; единия или другия заедно съ капитанина, господарьтъ или стопанинътъ, или въ тѣхно отсѫтствие, отъ ония, които ги замѣстватъ.

Въ всичкитѣ случаи тия завѣщания трѣбва да бѫдатъ извършени въ присѫтствието на двама свидетели.

Чл. 82.[1])

Върху корабитѣ отъ военната флота завѣщанието на капитанина, или онова на офицерина, който завежда администрацията, и върху търговскитѣ кораби, онова на капитанина, на господаря или стопанина, или онова на писаря, могатъ да бѫдатъ извършени отъ ония, които идатъ следъ тѣхъ въ редътъ на службата, като се съблюдаватъ въ останалото, предписанията на предидущия членъ.

Чл. 83.[2])

Въ всичкитѣ случаи прави се двоенъ оригиналъ на завѣщанията, споменати въ предидущитѣ два члена.

---

1) C. It. 792; C. N. 989.
2) C. It. 793; C. N. 990.

Чл. 84.[1])

Завѣщанието, направено на военни и търговски кораби, трѣбва да бѫде подписано отъ завѣщателтъ, отъ лицата, които приематъ завѣщанието, и отъ свидетелитѣ.

Ако завѣщателтъ или свидетелитѣ не могатъ да подпишатъ, то се прави забелѣжка за причинитѣ, които сѫ възпрепятствували за това.

Чл. 85.[2])

Направенитѣ, въ време на морско пѫтуване, завѣщания се пазятъ въ числото на най-важнитѣ документи на кораба и за съставянето имъ се записва въ корабния дневникъ.

Чл. 86.[3])

Ако корабътъ се спре въ едно чуждо пристанище, гдето има български консулъ, или дипломатически агентъ, ония, които сѫ извършили завѣщанието, длъжни сѫ да предадатъ единъ отъ оригиналитѣ, сключенъ и запечатенъ, въ ржцетѣ на тоя консулъ или дипломатически агентъ, който го препраща на надлежния министръ, а тоя последния — на нотариуса на мѣстото, гдето се намира мѣстожителство на завѣщателтъ.

При завръщането на корабътъ въ България, било въ пристанището на съоръжението му, било въ друго, двата оригинала на завѣщанието, тъй сѫщо сключени и запечатани, или оригинала, който

---

1) C. It. 794; C. N. 997.
2) C. It. 795.
3) C. It. 796; C. N. 991, 992 993.

би трѣбвало да остане, ако съгласно съ предидущата алинея, другия е билъ предаденъ въ време на пжтуването, се врѫчватъ на мѣстнитѣ флотски власти; тия последнитѣ ги препращатъ на надлежния министръ, който постѫпва съ тѣхъ, както се каза по-горе.

Въ корабния дневникъ се забелѣзва отъ страна името на завѣщателтъ, предаването на оригиналитѣ по приналежность, било на консулъ, било на пристанищни власти въ Княжеството.

Чл. 87.[1])

Завѣщанието, направено на море, въ формата предписана отъ чл. 81, е действително само когато завѣщателтъ умре на море, или въ течение на три месеци следъ стѫпването си на сухо и въ мѣсто, гдето би могълъ да го преработи и направи по обикновеннитѣ форми.

Закона предвижда обикновенни и особни завѣщания Особнитѣ сѫ привилегировани завѣщания, защото тѣ сѫ освободени отъ нѣкои формалности, които сѫ предписани за обикновеннитѣ завѣщания, и съставляватъ изключение отъ общото правило. Особнитѣ завѣщания сѫ публични и се приематъ не отъ нотариуса, но отъ особни лица въ присѫтствието на двама свидетели. Закона предвижда три привилегировани завѣщания: 1) военни завѣщания, 2) завѣщания, направени въ врѣме на чума или друга заразителна болесть и 3) морски завѣщания.

Сѫществената разлика между обикновенитѣ и особнитѣ завѣщания е тази, че привилегировани завѣщания могатъ да правятъ само извѣстни лица въ извѣстни врѣмена.[2]) Тъй, военни привилегировани завѣщания могатъ да правятъ *само военни лица* — офицери, солдати и други лица, находящи се

---

[1]) C. It. 798; 995, 996.

[2]) Vittore Vitali, Del testamento privilegiato, I, n° 60 и др.

на военна служба — и то не всичкитѣ военни въ държавата, но само тѣзи, *които се намиратъ* въ военненъ походъ, или на квартири, или на гарнизонъ *вънъ отъ територията* на царството, или въ робство при неприятеля. Вжтре въ територията на държавата се позволява привилегировано завѣщание само на тѣзи военни, които се намиратъ въ мѣстность, обсадена отъ неприятеля, или въ крѣпость, или въ други мѣста, съ които съобщенията сж прекжснати по причина на война.

Завѣщателнитѣ разпореждания, направени *въ врѣме на чума или друга заразителна болѣсть*, се позволяватъ на лицата, които се намиратъ въ мѣстата, съ които всѣко съобщение е прекжснато, безразлично дали тѣ сж схванати отъ чумата или другата заразителна болесть или не.

Морскитѣ привилегировани разпореждания се позволяватъ на всѣкиго съ условие, щото завѣщанието да е направено на морето *въ продължение на едно пжтуване*.

Привилегията на всичкитѣ тѣзи завѣщания се състои още и въ това, а) че нотариуса се замѣнява въ военнитѣ завѣщания съ всичкитѣ офицери, които иматъ по-горенъ чинъ отъ завѣщателя, или съ военния докторъ, ако завѣщателя е боленъ или раненъ; въ чумнитѣ завѣщания — членоветѣ на общинскитѣ управления или свѣщенника; въ морскитѣ завѣщания — въ военни параходи съ началника на кораба или отъ замѣстника му, а въ търговскитѣ кораби — съ писаря на кораба или неговия замѣстникъ; б) свидетелитѣ вмѣсто четирма могатъ да бждатъ двама, които могатъ да бждатъ по-малки отъ 21 година, нъ повече отъ 18 години.

Чл. 88.[1])

Българинъ, който би се намѣрилъ въ чужда страна, може да направи своитѣ завѣщателни разпореждания чрезъ домашенъ актъ, тъй както се предписва отъ чл. 60, или чрезъ официаленъ актъ по формитѣ, употрѣбляеми въ мѣстото, гдѣто се съставя акта.

---

[1]) С. N. 999.

Нуждитѣ на хората сѫ създали въ общото право *(droit commun)* правила, по които тѣ се ползуватъ, когато нѣма писани закони по нѣкой въпросъ. Но това е малко: въ една страна може да има добри и пълни закони, които предвиждатъ всичкитѣ нужди на гражданитѣ на страната, но последнитѣ много пѫти иматъ нужда да извършватъ нѣкои юридически операции въ чужди страни. Въ такъвъ случай, мѣстнитѣ закони или постановяватъ правила, по които всѣки туземецъ трѣбва да действува, макаръ и да се намира въ странство, или пъкъ адоптиратъ правилото отъ международното право *locus regit actum.* Но, за да може единъ българинъ да извършва завѣщание, когато се немира въ странство, изисква се а) или закона да му не забранява това, и въ такъвъ случай той ще се ползува съ всичката ширина на *droit commun;* б) или закона да му позволява изрично подъ нѣкои условия и правила и въ такъвъ случай той може да действува само въ кржга на това позволение.

Нашия законъ приема последната система. Чл. 88 съдържа въ себе си *statut personnel* и *statut réel,* които позволяватъ на всѣки български поданикъ, който се намира въ чужда страна, а) да прави въ странство саморжчно завѣщание, но по формитѣ, които сѫ предписани въ чл. 60 за саморжчнитѣ завѣщания, направени вжтрѣ въ България, това е *statut personnel,* и б) да направи завѣщание чрезъ автентиченъ актъ по формитѣ, употрѣбляеми въ мѣстото, гдѣто се съставя акта; това е *statut réel.*

Вижда се, че нашия законъ освѣтява правилото на международното право *locus regit actum* съ едно измѣнение, допуснато въ полза на българина. Измѣнението се състои въ това, че българина е дължень да прави, съгласно принципа *locus regil actum,* само завѣщанията съ автентиченъ актъ, а не и саморжчнитѣ. Прилагането на правилото *locus regit actum* се състои въ това че, за да бждатъ валидни завѣщанията, тѣ трѣбва да се съставятъ *по формитѣ, употрѣбяеми въ мѣстото, гдето се извършва актътъ*[1]).

И тъй, въ първия случай statut personnel въ чл. 88 за валидностьта на завѣщанието, направено отъ българинъ въ чужбина, не изисква автентиченъ актъ, а завѣщанието може

[1]) Laurent, t. XIII, n° 148.

да бѫде саморѫчно, саставено по правилата на чл. 60 отъ закона за наследството, макаръ такава форма завѣщание и да се не допуща отъ законитѣ на страната, въ която българина завѣщава, а въ втория случай за валидностьта на завѣщанието *statut personnel* изисква автентиченъ актъ, съставенъ по формитѣ, употрѣбяеми въ мѣстото, гдето се извършва завѣщанието, т. е. прилага се правилото *locus regit actum,*

Отъ съдържанието на чл. 88 се вижда, че българина може да завѣщава въ чужда страна само подъ две форми: а) съ саморѫчно завѣщание и б) съ автентиченъ актъ, и че, ако законитѣ на страната, въ която се намира завѣщателя — българинъ, допущатъ и други форми завѣщания, но не съ автентиченъ актъ, не позволени отъ нашия закони, като напримѣръ устни завѣщания, той не може да се ползува отъ общото право и да прави подобни завѣщания На противно мнѣние е Laurent и други автори[1]).

Но закона позволява на българина, който се намира въ чужда страна, да завѣщава по *всичкитѣ* форми, които се извършватъ *съ автентиченъ актъ*, които може и да не сѫ позволени отъ нашиятъ законъ.

За да се приложи правилото *locus regit actum* и за да се обсѫди валидностьта на завѣщанието, трѣбва да се консултиратъ законитѣ на чуждата страна, въ която българина е направилъ завѣщанието си. Този е дълженъ да докаже невалидностьта на завѣщанието по чуждитѣ закони, който иска унищожението му[2]).

Нашия законъ нищо не говори за завѣщанията, които чужденцитѣ могатъ да правятъ въ България. *Code Napoléon* тоже мълчи по този въпросъ. Laurent изисква мнѣние, че въ такъвъ случай трѣбва да се заключва, че чужденеца се ползува отъ общото право (droit commun)[3].

И тъй, чужденцитѣ могатъ да завѣщаватъ въ България по всичкитѣ форми, които сѫ предвидени въ нашия законъ[3]).

---

[1]) Mourlon, Répétitions, p. 430. — Aubry & Rau, t. VII, § 661, p. 89. — Laurent, t. XIII, n° 153.

[2]) Laurent, t. XIII, n° 154. — Aubry & Rau, t. VII, § 661. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 2235.—Demolombe, t. XXI, n° 475.—Despagnet, *Dr. intern.*, p. 515. — Weiss, p. 680.

[3]) Merlin, Rép., v° *Testam.*, sect. II, § 4, art. 2. — Coin-Delisle, sur l'art. 999, n° 6. — Troplong, t. III, n° 1736. — Colmet de Santerre, t. IV, n° 128 *bis*. — Demelombe, t. XXI, n° 484.

За валидностьта на такива завѣщания е потрѣбно, подъ страхъ на недействителность, спазванието на всичкитѣ предписани отъ нашия законъ формалности.

Какво разбира законътъ подъ думата „официаленъ актъ“? Споредъ Гражд. сѫдопр. официаленъ актъ е онзи, който е извършенъ отъ едно компетентно лице (чл. 356, 377 и 381). Ако завѣщанието на единъ българинъ въ странство е извършено отъ едно компетентно лице, отъ публична власть, съгласно съ законитѣ на страната, то е действително, защото този случай напълно отговаря на духътъ на чл. 88. Но, за да бѫде публичното завѣщание на българина, извършено въ странство, автентично и действително, необходимо нужно ли е да се намѣси въ извършването му едно официално лице? Щомъ къмъ официалнитѣ завѣщания на единъ български поданикъ, извършени въ странство, се прилага принципа *locus regit actum,* въпросътъ трѣбва да се реши отрицателно. Автентичното завѣщание ще е валидно, щомъ то е извършено по действующитѣ въ страната закони. Защо това? Защото законодателя на всѣка страна има право да опредѣли формитѣ, които, споредъ социалното състояние на страната, сѫ отъ естество да осигурятъ свободното изражение на волята. За това законодателя на дадена страна е, който ще реши, да ли едно длъжностно лице трѣбва да вземе участие въ извършването на завѣщанието, за да бѫде то автентично. Българския законъ не може да изисква, щото съставенитѣ отъ единъ български поданикъ въ странство актове да бѫдатъ извършени отъ длъжностно лице, ако законитѣ на страната не предписватъ това условие; такова искание би означавало да налагаме нашето социално състояние, а то би било противно на правилото *locus regit actum.* И би излѣзла една безсмислица. Възможно е, въ нѣкоя страна да нѣма чиновници, които сѫ натоварени съ мисията да даватъ на актоветѣ автентичность; въ такъвъ случай, ако търсимъ компетентно официално лице, което да извърши завѣщанието, нѣма да го намѣримъ и не ще можемъ да извършимъ акта.

Впрочемъ, това се вижда ясно и отъ самия текстъ на чл. 88; той разбира такъвъ официаленъ актъ, който е извършенъ „по формитѣ, употрѣбляеми въ мѣстото, гдѣто се съставя актътъ“. А пъкъ интервенцията на едно длъжностно

да бѫде саморѫчно, съставено по правилата на чл. 60 отъ закона за наследството, макаръ такава форма завѣщание и да се не допуща отъ законитѣ на страната, въ която българина завѣщава, а въ втория случай за валидностьта на завѣщанието *statut personnel* изисква автентиченъ актъ, съставенъ по формитѣ, употрѣбяеми въ мѣстото, гдето се извършва завѣщанието, т. е. прилага се правилото *locus regit actum,*

Отъ съдържанието на чл. 88 се вижда, че българина може да завѣщава въ чужда страна само подъ две форми: а) съ саморѫчно завѣщание и б) съ автентиченъ актъ, и че, ако законитѣ на страната, въ която се намира завѣщателя — българинъ, допущатъ и други форми завѣщания, но не съ автентиченъ актъ, не позволени отъ нашия закони, като напримѣръ устни завѣщания, той не може да се ползува отъ общото право и да прави подобни завѣщания На противно мнѣние е Laurent и други автори[1]).

Но закона позволява на българина, който се намира въ чужда страна, да завѣщава по *всичкитѣ* форми, които се извършватъ *съ автентиченъ актъ*, които може и да не сѫ позволени отъ нашиятъ законъ.

За да се приложи правилото *locus regit actum* и за да се обсѫди валидностьта на завѣщанието, трѣбва да се консултиратъ законитѣ на чуждата страна, въ която българина е направилъ завѣщанието си. Този е дълженъ да докаже невалидностьта на завѣщанието по чуждитѣ закони, който иска унищожението му[2]).

Нашия законъ нищо не говори за завѣщанията, които чужденцитѣ могатъ да правятъ въ България. *Code Napoléon* тоже мълчи по този въпросъ. Laurent изисква мнѣние, че въ такъвъ случай трѣбва да се заключва, че чужденеца се ползува отъ общото право (droit commun)[3]

И тъй, чужденцитѣ могатъ да завѣщаватъ въ България по всичкитѣ форми, които сѫ предвидени въ нашия законъ[3]).

---

[1]) Mourlon, Répétitions, p. 430. — Aubry & Rau, t. VII, § 661, p. 89. — Laurent, t. XIII, n° 153.

[2]) Laurent, t. XIII, n° 154. — Aubry & Rau, t. VII, § 661. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 2235.—Demolombe, t. XXI, n° 475.—Despagnet, *Dr. intern.*, p. 515. — Weiss, p. 680.

[3]) Merlin, Rép., v° *Testam.*, sect. II, § 4, art. 2. — Coin-Delisle, sur l'art. 999, n° 6. — Troplong, t. III, n° 1736. — Colmet de Santerre, t, IV, n° 128 *bis*. — Demelombe, t. XXI, n° 484.

За валидността на такива завѣщания е потрѣбно, подъ страхъ на недействителность, спазването на всичкитѣ предписани отъ нашия законъ формалности.

Какво разбира законътъ подъ думата „официаленъ актъ"? Споредъ Гражд. сѫдопр. официаленъ актъ е онзи, който е извършенъ отъ едно компетентно лице (чл. 356, 377 и 381). Ако завѣщанието на единъ българинъ въ странство е извършено отъ едно компетентно лице, отъ публична власть, съгласно съ законитѣ на страната, то е действително, защото този случай напълно отговаря на духътъ на чл. 88. Но, за да бѫде публичното завѣщание на българина, извършено въ странство, автентично и действително, необходимо нужно ли е да се намѣси въ извършването му едно официално лице? Щомъ къмъ официалнитѣ завѣщания на единъ български поданикъ, извършени въ странство, се прилага принципа *locus regit actum*, въпросътъ трѣбва да се реши отрицателно. Автентичното завѣщание ще е валидно, щомъ то е извършено по действующитѣ въ страната закони. Защо това? Защото законодателя на всѣка страна има право да опредѣли формитѣ, които, споредъ социалното състояние на страната, сѫ отъ естество да осигурятъ свободното изражение на волята. За това законодателя на дадена страна е, който ще реши, да ли едно длъжностно лице трѣбва да вземе участие въ извършването на завѣщанието, за да бѫде то автентично. Българския законъ не може да изисква, щото съставенитѣ отъ единъ български поданикъ въ странство актове да бѫдатъ извършени отъ длъжностно лице, ако законитѣ на страната не предписватъ това условие; такова искание би означавало да налагаме нашето социално състояние, а то би било противно на правилото *locus regit actum*. И би излѣзла една безсмислица. Възможно е, въ нѣкоя страна да нѣма чиновници, които сѫ натоварени съ мисията да даватъ на актоветѣ автентичность; въ такъвъ случай, ако търсимъ компетентно официално лице, което да извърши завѣщанието, нѣма да го намѣримъ и не ще можемъ да извършимъ акта.

Впрочемъ, това се вижда ясно и отъ самия текстъ на чл. 88; той разбира такъвъ официаленъ актъ, който е извършенъ „по формитѣ, употрѣбляеми въ мѣстото, гдѣто се съставя актътъ". А пъкъ интервенцията на едно длъжностно

лице е една отъ тѣзи форми. Значи, мѣстния законъ е, който рѣшава.[1])

Но може да се попитатъ нѣкои, да ли е възможно въ цивилизованитѣ страни да се извършватъ завѣщанията и отъ *частни* лица, безъ намѣсата на едно длъжностно лице? Въ французската юриспруденция срѣщаме такива случаи. Така, французския касационенъ сждъ е приложилъ горния принципъ на едно завѣщание, направено въ Англия съобразно съ формитѣ, които тамъ употрѣбяватъ за тържественнитѣ завѣщания, т. е. безъ интервенцията на длъжностно лице *(d'un officier public)*. Завѣщанието е било съставено отъ едно трето, частно, лице; завѣщателя е изразилъ волята си въ присжтствието на четирма души; акта е биль подписанъ и запечатанъ отъ завѣщателя и свидетелитѣ. Така направеното завѣщание се счита за автентично *(le testament ainsi fait est réputé authentique)*. Първостепенния сждъ е унищожилъ завѣщанието по съображение, че автентиченъ актъ има само тогава, когато той е извършенъ отъ длъжностно лице. Апел. сждъ е отмѣнилъ това рашение и Касац. сждъ е подтвърдилъ решението на последния съгласно закона, който прѣпраща къмъ чуждитѣ закони.[2])

Този сжщия начинъ на автентично завѣщание се срѣща и въ нѣкои щати на Америка. Завѣщанието се извършва отъ едно частно лице въ присжтствието на нѣколко свидетели, числото на които вариира.

Но какъ трѣбва да се постжпи, когато законитѣ на страната, гдѣто съ намири българския поданикъ, допущатъ нѣколко форми завѣщания? Напримѣръ, законитѣ на щата Луизиана допущатъ саморжчно, тайно и нункупативно (устно) завѣщания; има ли завѣщателя право на изборъ? Въпроса се отнася само до тайното и нункупативното завѣщание. За саморжчното той нѣма изборъ; ако иска да направи саморжчно, той е дължанъ да го направи съобразно съ формитѣ на българския законъ, които могатъ да се различаватъ отъ онѣзи на чуждата страна; той има изборъ относително тай-

---

[1]) Laurent, t. XIII, n° 149; Laurent, *Droit civil international*, t. VI, n° 409. — Pand. fr., V° *Donat.*, 14951 и др. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 2234. — Maton, *Dict*, V° *Testament des belges à l'étranger*, t. V, n° 3. — Thiry, t. II, n° 421.

[2]) Laurent, t. XIII, n° 150. — Dalloz. Rép., n° 3410.

ното и нункупативното. Послѣднето споредъ законитѣ на Луизиана се извършва по два начина: въ присѫтствието на единъ нотариусъ и трима свидетели, или съ частенъ писменъ актъ, подписанъ било отъ завѣщателя, било отъ трете, чуждо, лице, въ присѫтствието на петь души свидетели. Така направеното завѣщание трѣбва, следъ завѣщателевата смъртъ, да бѫде устно подтвърдено поне отъ трима отъ означенитѣ петь свидетели. И то става испълняемо само следъ като сѫдията признае искренностьта на акта.

Понеже нункупативното завѣщание се извършва по два начина: съ интервенцията на единъ нотариусъ, който е длъжностно лице, или съ онази на едно частно лице, може ли завѣщателя да избере която форма обича. Този въпросъ е споренъ; по него има две мнѣния. Едното мнѣние е, че завѣщателя е свободенъ да избере за своето завѣщание която и да е форма[1]); а другото е, че, ако законитѣ на родната му страна допущатъ автентично завѣщание само съ участието на длъжностно лице и ако и законитѣ на страната, въ която се намират, допущатъ тази сѫща форма, той е длъженъ да извърши завѣщанието си по онази форма, която съвпада съ формата на родната му страна[2]). Последнето мнѣние е по-право. То е освѣтено споредъ насъ отъ духътъ на чл. 88, който е: завѣщанията сѫ два вида: частно — саморѫчното — и автентично. Саморѫчното, понеже се пише отъ грамотенъ завѣщатель, ако той желае да се възползува отъ тази форма, трѣбва да бѫде съставено съобразно съ българскитѣ закони. Ако завѣщателя иска да направи *автентично* завѣщание, позволява му се да го направи споредъ законнитѣ форми на страната, гдето той се намира, като се предполага, че тамъ може да нѣма чиновници съ назначение да придаватъ автентичность на актоветѣ, и че тази мисия може да бѫде извършена отъ частно лице, но, ако и тамъ има нотариуси, които сѫ натоварени да придаватъ ав-

---

[1]) Demolombe, t. XXI, n° 475. — Mourlon, t. II. n° 355.—Marcadé, sur l'art. 999. — Arntz, t. II, n° 2040. — Thiry, t. II, n° 422. — Weiss, *Traité de droit internat*, p. 861. — Autoin, *Conflit de législ.*, p. 117.— Frenoy, Actes passés à l'étranger, p. 232. — D. P. 1873. II. 149.

[2]) Aubry & Rau, t. VII, § 661 note I. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 2232. — Troplong, t. III, n° 1734. — Duguit, *Conflit de législ.*, p. 147. Despagnet, *Droit. intern.*, p. 504. — Huc, t. VI n° 307.

тентичность на завѣщанията, ако има и една форма, която съвпада съ онази по нашитѣ закони, очевидно е, че завѣщателя ще е длъженъ да си направи завѣщанието по онази форма, която съвпада съ формата по българскитѣ закони. Това той трѣбва да направи особенно съ нункупативното (устното) завѣщание, което се забранява отъ нашия законъ (чл. 59). Завѣщателя е длъженъ да избѣгва всяка форма, която е *забранена* отъ нашия законъ и да прибѣгва къмъ нея само тогава, когато нѣма друга възможность да се направи автентично завѣщание, както това забелѣжихме за Англия.

§ III. Общи распореждания за различнитѣ родове завѣщания.

Чл. 89.[1])

Ако се не спазватъ формалноститѣ, установени въ чл. чл. 46, 60, 52—68, 70—72, 81, 83 и 84, завѣщанието се признава за недействително.

Впрочемъ, ако тайното завѣщание, което е прието отъ нотариуса или друго длъжностно лице, упълномощено за това, не може да се признае за такова, то се признава за саморѫчно, ако има свойството на последното.

Забелѣжка. Всичкитѣ актове, които по настоящия законъ извършватъ нотариуситѣ, въ мѣста, гдето нѣма такива, се извършватъ отъ мировитѣ сѫдии, които вършатъ нотариални дѣла.

Завѣщанието, както видѣхме, е единъ соленнеленъ актъ. Формитѣ сѫ предписани отъ закона, за да се усигори свободното изражение на волята на завѣщателя; щомъ тѣзи форми не сѫ спазени, завѣщанието е порочно и споредъ нѣкои, е нѣщо повече отъ недействително: то е несѫществующе[2]) *(non existant, inexistant, inesistente).* За това закона въ чл. 89 и постановява, че неспазването на постановенитѣ за разнитѣ родове завѣщания формалности прави завѣщанието недействително.

---

[1]) C. It. 804; C. N. 1001.

[2]) Ricci, t. III, n° 253.

Закона, за да опредѣли по-точно неспазването на кои формалности влече подирѣ си недействителностьта на завѣщанието, изброява изрично тѣзи формалности въ общъ смисълъ, като казва: „ако се не спазятъ формалноститѣ, *установени въ членове 46, 60, 61—68, 70—72, 81, 83 и 84*, завѣщанието се счита за недействително". Закона употрѣбява обща фраза за спазване установенитѣ отъ еди-кои членове формалности, безъ да изброява отдѣлно сичкитѣ формалности, установени въ всѣки членъ отдѣлно. Тъй напримѣръ, чл. 63 предписва нѣколко формалности, като: а) диктовката на завѣщанието отъ самия завѣщатель, б) писанието на завѣщанието отъ нотариуса, в) прочитанието на завѣщанието завѣщателю, г) присѫтствието на свидетелитѣ при извършване на всичкитѣ формалности, д) изрична забелѣжка за извършването на формалноститѣ. Всичкитѣ тѣзи формалности сѫ сѫществени за валидностьта на завѣщанието, и неспазването на която и да е отъ тѣхъ влече подирѣ си недействителность за завѣщанието. Тъй сѫщо и всѣкой отъ другитѣ членове предвижда разни формалности, неспазването на всѣка отъ които влече подирѣ си недействителность за завѣщанието.

При коментирането на всѣки отъ членоветѣ, посочени въ чл. 89, ние се постарахме да изброимъ формалноститѣ, които сѫ сѫществени за валидностьта на завѣщанието и които изрично се предписватъ отъ закона. Чл. 89 е само санкция за испълнението на предписанитѣ отъ закона формалности. Безъ подобна санкция всичкитѣ формалности, предписани за разнитѣ завѣщания, не щѣха да иматъ никакво значение, защото завѣщанието въ такъвъ случай при неспазването на разни формалности не щѣше да може да се признае за недействително, понеже нѣма недействителность безъ текстъ.

Втората часть на чл. 89 се оснасѧ само до тайнитѣ завѣщания и разрешава изрично спорния въпросъ: *ако тайното завѣщание е недействително, като такова, то може ли да се признае за саморѫчно?* Постановлението на чл. 89 разрешава въпроса въ положителенъ смисълъ, съ условие, обаче; това условие е: за да може тайното завѣщание да се признае за саморѫчно, трѣбва да има свойството на последнето, т. е да е написано цѣло отъ рѫката на завѣ-

щателя, да е датирано и написано отъ сжщия. Разбира се, че въ такъвъ случай тайното завѣщание *едноврѣменно* е и саморжчно и мистическо. Ако не се признае едното свойство, другото отъ това не страда. И при тази ясность на въпроса безъ изрично постановление на закона може да възникне разногласие по въпроса, както това се е появило при тълкуването на чл. 1001 отъ *Code Napoléon*.[1]) Разпореждането на чл. 89 ал. 2 се прилага даже и тогава, когато завѣщателя е ималъ намѣрение да завѣщае само въ форма на тайно завѣщание.

Но за да се признае завѣщанието за валидно като саморжчно, потрѣбно е да има искание отъ заинтересованата страна. Сждътъ нѣма право да го признае *ex officio* (кас. реш. № 49—277 от 1900... I. г. о.).

Забелѣжката къмъ чл. 89 не е друго нищо, освѣнъ повтсрение на забелѣжката къмъ първия членъ отъ закона за нотариуситѣ. До валидността на завѣщанието тя се отнася до толкова, до колкото има значение нотариуса, като чиновникъ, при извършване нотариалнитѣ завѣщания. За това говорихме по-рано.

Ако възникне съмнѣние, да ли е испълнена нѣкоя предписана отъ закона формалность, това съмнѣние се тълкува противъ завѣщанието. Другояче е, ако възникне съмнѣние върху волята на завѣщателя; въ такъвъ случай съмнѣнието се тълкува въ полза на завѣщанието.[2])

Унищожението на завѣщанието по неиспълнение формалноститѣ може да иска само този, който има интересъ и право, ако се унищожи завѣщанието, да стане наследникъ на завѣщания имотъ.

Като привършваме съ формалноститѣ по завѣщанието нека припомнимъ, че то е единъ актъ, който не дава ни-

---

[1]) Laurent, t. XIII, n° 428. — Dalloz, Rép. n° 3337. — Mourlon. *Répétitions écrites*, t. I, p. 420. — Aubry & Rau, t. VII, § 661. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 2160. — Thiry, t. II, n° 413. — Arntz, t, II, n° 2013. — Maton, t. I, p. 194. — Huc, t. VI, n° 303. — Coin Delisle, sur l'art. 976, n° I. — Favard, Rép, V° *Testam.*, n° 16. — Pand. fran., V° *Donat.*, n° 7642. — Pand. belges, t. IV. V° *Acte de suscrip. du test. mystique*, n° 105.—Allard, p. 136.—Rutgeerts-Amiaud. t. I, n° 185.—D. P. 1881. II. 53

[2]) Merlin, Rép., V° *Testam.*, sec. II, § 2, art. II. — Troplong, t. III, n°s 1554 и 1741. — Domolombe, t. XXI, n° 490 bis.—Pand. fran., V° *Donat* 7739. — Laurent, t. XIII, n° 457. — Ricci, t. III, n° 255 и др.

какви права на завѣтника презъ живота на завѣщателя. *Cujas* ни учи, обаче, че въ една епоха на дълбоко невѣжество сж сѫществували прости хора, които си въобразявали, че наследника може да вземе имота на завѣщателя още при живота му. По тази причина Салвианусъ, за да ги предупреди, имъ е препоржчалъ да помѣстватъ въ завѣщанието една клауза, която да казва, че догдето живѣя, никой не ми е наслѣдникъ. Днесъ нѣма нужда отъ такава клауза, защото почти всѣки знае, че презъ живота на завѣщателя завѣщанието му нѣма сила, че то е само една подвижна воля презъ течение на живота на завѣщателя. *Ambulatoria est voluntas defuncti usque ad vitae supremun exitum.*

Строгоститѣ на закона за извършване на завѣщанието сж толкова голѣми, че каратъ нѣкои да се запитватъ, да ли завѣщанието въ нашитѣ очи е единъ актъ тъй набоженъ и тъй благоприятенъ, както искатъ да го представятъ. Сждейки по изискуемитѣ отъ закона формалности за неговата действителность, чини имъ се, че то е единъ изключителенъ актъ отъ гражданския животъ.

Често се срещатъ хора интелигентни, които мислятъ, че най-мѫчното нѣщо е да направишъ едно действително завѣщание и че този актъ е едно тайнство, познато само на нѣкои посвѣтени въ него. За това мнозина отлагатъ отъ день на день този актъ на мѫдрость, и смъртьта ги заваря безъ него. Умнитѣ хора би трѣбаало да се възползуватъ отъ свободнитѣ си дни и добро здравие, което Провидението имъ е дало, за да изразатъ послѣднтяа си воля. Завѣщанието е найлѣсния актъ отъ всичкитѣ актове. Саморжчното завѣщание може да се напише въ всѣко време и е най-сигурно. Онзи, който желае да облагодетелствува чрезъ завѣти и съ тѣхъ да засвидетелствува своята обичь къмъ нѣкои лица, не може да се извини, ако отлага отъ страхъ предъ испълнението на тази свѣщенна длъжность. Завѣщанието е дѣло и законъ на волята: *dicat testator et erit lex,* така казваше законътъ на дванадесеть-тѣхъ таблици, който освѣтяваше този личенъ суверенитетъ. Но този последния не стои надъ всички закони. Има предѣли, предъ които той се спира и не може да ги прескочи.

Авторитѣ често сравняватъ завѣщателя съ царь, който заповѣда[1]), но въ предѣлитѣ на чертата отъ законитѣ.

[1]) Mantica, *De conject.*, III. 3, 8, 9.

Транзиторни въпроси. При прилагането на чл. 89 може да възникне въпросъ отъ транзиторенъ характеръ: едно завѣщание, което е направено по правилата на екзархийския уставъ, но завѣщателя е умрѣлъ при действието на закона за наследството, действително ли е, като не е направено по формитѣ на последния?

До 1907 г. постоянната юриспруденция на нашия Върховенъ Касационенъ Сѫдъ е била въ смисълъ, че завѣщанието, направено редовно по правилата на Екзарх. Уставъ, е недействително, ако завѣщателя е живѣлъ при действието на Закона за наследството и не е го замѣнилъ съ друго, извършено по формитѣ, предписани отъ последния.

Мотивитѣ на Касац. Сѫдъ сѫ, че извършването на завѣщанието е отъ публиченъ редъ и отъ публичното право *Testamenti factio non privati, sed publici juris est;* че като такова, то може да сѫществува само при условие, ако е съставено по формитѣ на закона, който е билъ въ сила въ момента, когато е умрѣлъ завѣщателя; че къмъ завѣщанието не може да се приложи началото *tempus regit actum,* защото то е своеобразенъ, отмѣняемъ актъ, който до минутата на завѣщателевата смъртъ е само проектъ, могѫщъ да бѫде отмѣненъ въ всѣко време.[1]) Юриспруденцията на нашия Върхов. Касац. Сѫдъ бѣше съобразна съ общитѣ принципи на правото. Но той бѣше длъженъ да я измѣни[2]) следъ тълкувателния законъ къмъ чл. 89 отъ 28 февр. 1907, който гласи:

„Завѣщание, извършено преди влизането въ сила на закона и по формитѣ, установени отъ законитѣ, действующи въ времето и мѣстото на извършването му, се признава за действително, макаръ завѣщателя да е умрѣлъ при действието на закона за наследството отъ 17 декември 1889 г."

Съ този тълкувателенъ законъ нашия законодатель е приелъ, че къмъ завѣщанието се прилага началото *tempus regit actum.* Сѫщия законъ освѣтява и принципътъ за *locus regit actum.*

---

[1]) К. Р. № 6 (52) — 1896 г. I. Т. 0; № 94 (530) — 1902 г. I. Т. 0; № 155 (810) — 1905 г. I. Т. 0.

[2]) К. Р. № 91 (526) — 1907 г. I. Т. 0.

Разбира се, че отъ тълкувателния законъ ще се ползуватъ само онѣзи извършени по правилата на Екзархийския уставъ завѣщания, оборването, на които е било искано отъ заинтересованитѣ страни презъ течението на давностния срокъ.

За недействителностьта на завѣщанията.

До сега, при коментирането на разнитѣ текстове, ние изложихме разнитѣ форми и условия, които трѣбва да се спазятъ, за да бѫде едно завѣщание действително. Това не е достатъчно. Ще трѣбва да допълнимъ коментариитѣ си съ едно изложение на теорията и юриспруденцията върху недействителностьта на завѣщанията.

Въ чл. 89 законодателя е установилъ санкция за испълнението на предписанитѣ отъ него подъ страхъ на недействителность формалности: не испълнятъ ли се тѣзи формалности, завѣщанието се признава за *недействително*. Въ какъвъ смисълъ трѣбва да се разбира думата *недействително*, като се знае, че тя означава *унищожаемо (annulable)* и *несѫществующе (inexistant)*. А резултатитѣ отъ едното или другото понятие сѫ голѣми. Прочее, въпросътъ е, да се знае, да ли строгостьта отива до тамъ, да признае завѣщанието за *несѫществующе*, ако не сѫ испълнени и спазени предписанитѣ отъ закона формалности. Авторитѣ сѫ разделени по този въпросъ. Едни казватъ, че въ такъвъ случай завѣщанието е *несѫществующе (inexistant)*, а споредъ други то е само *унищожаемо* (annulable).

Въпросътъ е повече отъ важенъ и заслужва една цитата отъ всѣко мнѣние. Отличния юрисконсултъ *Merlin*[1]) казва следното: „Завѣщателнитѣ формалности сѫ, въ очитѣ на закона, единственното средство, за да се констатира волята на завѣщателя; когато тя е лишена отъ тѣзи формалности, волята на завѣщателя е абсолютно безъ действие *(est absolument sans effet)*". По-нататъкъ, за да обоснове своята теория, автора продължава: „Какво нѣщо е завѣщанието? То е декларацията, която прави единъ человѣкъ за последната си воля въ установени отъ закона форми. Про-

[1]) Merlin, Rép., v° *Testam.*, sect. II. §, art. VI.

чее, завѣщанието сѫществува само при съвършенното спазване на формалноститѣ, които го създаватъ. Прочее, нѣма завѣщание тамъ, гдето липсватъ тѣзи формалности. То е нищо (C'est le *néant)*".

А пъкъ споредъ *Troplong* едно недействително отъ формална страна завѣщание е *мъртво родено* (est *mort-né)*.[1])

Авторитѣ на второто мнѣние, които се представляватъ главно отъ *Laurent*, правятъ различие: ако завѣщанието е направено *не* по установенитѣ въ закона форми, а въ друга нѣкоя форма, то е *несѫществующе*. Напримѣръ, ако завѣщателя е направилъ *устно* завѣщание въ присѫтствието на двама свидетели. Такова завѣщание не сѫществува по закона; нѣщо повече, то е виртуално забранено отъ чл. 59 който казва, че „законътъ признава две обикновенни форми на завѣщание: саморѫчно и нотариално завѣщание". Вънъ отъ тѣзи две форми закона не признава да сѫществува завѣщание. Значи, всѣко завѣщание, *което е направено не по тѣзи форми*, не сѫществува въ очитѣ на закона. Но, ако завѣщателя е направилъ завѣщанието си въ една отъ тѣзи форми, напримѣръ, направилъ е едно публично завѣщание, при направата на което не сѫ спазени нѣкои предписани отъ закона, подъ страхъ на недействителность, форми, може ли да се каже, че не сѫществува завѣщание, или трѣбва да се приеме, че има едно завѣщание, което може да се унищожи по искането на заинтересованъ наследникъ? Текста не решава въпроса, но той е решенъ отъ теорията за несѫществующитѣ актове. Ето какво казва по този въпросъ *Laurent*, който винаги е строгъ последователь на принципитѣ: „Ако завѣщанието, недействително по форма, е нищо *(néant)*, ако то е *мъртво родено (mort-né)*, може ли да се иска неговото унищожение? Иска ли се *унищожаването* на едно *нищо* (Demande-t-on que le *néant* soit *anéanti)*? Ако нѣма искъ за недействителность *(action en nullité)*, нѣма давность; какъ би се отблъсналъ чрезъ давность единъ искъ, който не сѫществува никакъ? Още по-малко може да се подтвърди *(soit confirmé)* едно недействително по форма завѣщание. Конфирмацията заличава порокътъ, отъ който е заразенъ единъ актъ; актътъ става напълно валиденъ, като че ли ни-

[1]) Troplong, t. III, n° 1742.

кога не е билъ опорочаванъ. А пъкъ разбира ли се, че чрезъ конфирмация на едно завѣщание, се дава животъ на единъ мъртвороденъ? Има единъ порокъ, който е незаличимъ—смъртьта, нищото. *(Il y a un vice qui ne s'efface pas, la mort, le néant)*. За да покаже всичката непоследователность на първото мнѣние, автора продължава: „Авторитѣ приематъ ли всичкитѣ тѣзи последствия? Не, защото всички говорятъ за искъ за недействителность и за просрочването му. Ето много непоследователности. Непоследователностьта е неизбѣжна въ една неуредена отъ законодателя материя. А относително завѣщанието има повече непоследователности. Авторитѣ допущатъ принципа за несъществуване на едно недействително по форма завѣщание *(de l'inexistenc du testament nul en la forme)*, но тѣ не го прилагатъ, и това става, безъ да си дадемъ смѣтка за този недостатъкъ въ логиката; въ края на краища това е отсъствие на всѣкакъвъ принципъ."[1])

Ние споделяме мнѣнието, че завѣщанието е *несъществующе* само тогава, когато то е направено не по-формитѣ предвидени въ чл. 59, — саморжчно и нотариално. Ако завѣщанието е *устно*, то не съществува въ очитѣ на закона; ако е извършено съ единъ полицейски актъ, то тъй сжщо не съществува въ очитѣ на закона, или както казва нашия Върховенъ Касационенъ Сждъ „не може да се признае *за завѣщание*".[2]) Но, ако завѣщанието е направено въ една отъ предвиденитѣ отъ закона форми — саморжчно или нотариално — и ако при това не е спазена нѣкоя формалность, която го прави недействително по форма, то е само *унищожаемо (annulable)*, т. е. такова, недействителностьта, на което може и трѣбва да стане само съ искъ за недействителность *(action en nullité)*. Такова разрешение на въпроса отговаря на духътъ на законътъ и на теорията за несъществующитѣ актове, съ всичкитѣ строги юридически последствия.

Разрешавайки въпросътъ по този начинъ, раздѣля се въпросътъ за формата, въ която е направено завѣщанието, отъ въпросътъ за неспазване формалноститѣ въ тѣхната тържественность.[3])

---

1) Laurent, t. XIII, n° 450.

2) К. Р. № 105 (423) — 1898 г. I. Г. О.

3) Ricci, t. III, n° 253.

Освенъ съ гореозначеното решение (№ 105—1898), нашия Върх. Кас. Сждъ и съ последующе решение се е произнесълъ още по изрично, че завѣщанието, при извършването на което не сж спазени предписанитѣ формалности, е само *унищожаемо (annulable)*, а не *несжществующе*, и че то може да бжде оборвано само съ самостоятеленъ искъ, а въ форма на възражение то може да бжде оборено, съгласно чл. 207 отъ З. Д. само отъ отвѣтникъ по испълнение.[1]) А този отвѣтникъ по испълнение ще се представи само тогава, когато срещу него е заведенъ отъ завѣтника искъ за предаване на завѣта *(demande en délirance)*.

Случая, който нашия Върх. Кас. Сждъ решава, е билъ сдедующия: единъ сънаследникъ завежда дѣло за наследство, *petitio hereditatis*, съ което иска отъ другъ сънаследникъ, който държи цѣлото наследство, да му предаде наследствената часть. Отвѣтника възразява, че той държи наследството възъ основа на завѣщание отъ *de cujus*, и че, до като ищеца не установи по исковъ редъ, че завѣщанието е недействително, нѣма право да иска наследство по закона. Ищеца заявява, че той има право да оборва въ иска *petitio hereditatis* завѣщанието и чрезъ възражение. И Соф. Ап. Сждъ допусналъ на ищецътъ да оборва завѣщанието чрезъ възражение. Кас. Сждъ е касиралъ решението на С. Ап. Сждъ по следнитѣ мотиви: „Соф. Ап. Сждъ е допусналъ на ищеца чрезъ възражение да доказва недействителностьта на завѣщанието; а това е неправилно, защото въ случая въпроса се касае за унищожението на единъ актъ (завѣщание), *който е само унищожаемъ, а не нищоженъ самъ по себе си*. Унищожението на такива актове, които не сж нищожни по право, закона не допуща да става чрезъ възражение. Чл. 207 отъ З. Д., който по аналогия би могълъ да се приложи въ случая, допуска унищожението да бжде противопоставено въ форма на възражение, но само отъ отвѣтникъ и то по испълнение на договора — респективно на актътъ; такъвъ не е дадения случай."

Въ сжщия смисълъ е и най-прѣсната юриспруденция на Кас. Сждъ.[2])

---

[1]) К. Р. № 449 — 1912 г. I. Г. О. (Сборникъ Бояджиева).

[2]) К. Р. № 491 отъ 21. XII. 1923. I. Г. О. (Адвок. Прег., год. IV, бр. 11).

Искътъ за недействителность.

Въ тази именно область испъкватъ юридическитѣ послѣдствия отъ различното понятие, което ще дадемъ на думата *недействително*. Ако я разбираме въ смисълъ, че недействително по форма завѣщание е *несъществующе*, то по тази теория нѣма искъ за недействително и въ двѣтѣ хипотези, въ които може да се представи въпросътъ.

Първата хипотеза. Да предположимъ, че завѣтникътъ случайно владѣе фактически завѣщания му имотъ, въ този случай наследницитѣ ще заведатъ срещу него искъ, за да го осждятъ да повърне имота. Този искъ ще бжде искъ за наследство *(petitio hereditatis)*. Ако завѣтникътъ имъ противопостави завѣщанието, наследницитѣ ще го отблъснатъ съ възражението, че завѣщание не сжществува и сждията ще трѣбва да обяви, че нѣма никакво завѣщание.[1])

Втората хипотеза. Ако завѣщания имотъ се намира въ владѣнието на наслѣдницитѣ и завѣтника завѣжда срещу тѣхъ искъ за предавание на завѣта на основание на завѣщанието, тѣ ще отблъснатъ последното, като докажатъ, че то е недействително въ смисълъ, че завѣщанието е *несъществующе*.

Обаче, и авторитѣ на тази теория никога не допущатъ това положение. И тѣ приематъ, че има единъ искъ за недействителность *(une action en nullité)*, който искъ има своята цѣль и своя предметъ. Единъ отъ наслѣдницитѣ завежда искъ за недействителностьта на завѣщанието, отъ което той е недоволенъ. Предметъ на искътъ ще бжде, да се унищожи недействителното по форма завѣщание. Ищеца може да иска едновременно и повръщанието на имотътъ, ако той случайно е въ фактическо владѣние на завѣтника.

Отъ изложеното се поражда въпросъ: кой може да заведе искъ за недействителность? Този въпросъ се разрешава отъ принципа, че искъ може да завежда само онзи, който има интересъ. *Actio non datur cui nihil interest.* Искътъ за недействителность може да има като основание не само материаленъ, но и мораленъ интересъ.

Когато се установи причината за недействителностьта, сждътъ е длъженъ да унищожи завѣщанието, какъвто и да е порокътъ, който го прави недействително.

---

1) Laurent. t. XIII, n° 451.

Завѣтникътъ има тъй сѫщо право да иска предаването на завѣтътъ чрезъ особенъ искъ за предаване. Въ такъвъ случай отвѣтницитѣ наслѣдници ще възразяватъ противъ завѣщанието, че то е недействително по форма по причина, че не е испълнена извѣстна формалность, неспазването, на която влече подире си недействителность.

Трѣбва да правимъ разлика между искътъ за унищожение на *завѣщанието* по формални причини и искътъ за унищожение на *завѣтъ* по причина на нѣкоя неспособность. Искътъ за унищожение на завѣщанието може да завѣждатъ всичкитѣ наслѣдници, били тѣ съ право на законна часть, били такива, които нѣматъ това право.

Наредъ съ наслѣдницитѣ отъ двете категории могатъ да сѫществуватъ и установени универсални наслѣдници или завѣтници. Наслѣдникътъ съ право на законна часть има право да иска унищожението на завѣщанието по форма, та, като падне последното, да се отвори наслѣдството *ab intestat* и да се въсползува той отъ всичкитѣ завѣти — универсални и частни — които ще паднатъ заедно съ завѣщанието.

Наслѣдникътъ безъ право на законна часть има сѫщитѣ права. Нека предположимъ, че завѣщанието е редовно отъ формална страна; но, ако завѣтитѣ сѫ недействителни по друга причина, напримѣръ, противни на общественния редъ, или направени на неспособни да получаватъ по завѣщание, било направо или тайно чрезъ подставено лице, въ такъвъ случай кой има право да иска унищожението на тѣзи завѣти по тази причина?

Искътъ за унищожение на завѣтътъ ще принадлежи на онзи наслѣдникъ, който ще се въсползува по закона отъ унищожението му.

Наслѣдникътъ съ право на законна часть има безспорно право за такъвъ искъ, защото унищожението на завѣтътъ ще го ползува. Но наредъ съ резерватерния наслѣдникъ, това право може да има и универсаленъ наслѣдникъ (чл. 45), понеже унищожението на завѣта ще ползува и него, пропорционално съ размѣра на завѣта. Както нисходящитѣ наслѣдници съ право на законна часть изключватъ отъ наслѣдството другитѣ наслѣдници отъ сѫребрена линия, тъй сѫщо и универсалния наслѣдникъ, установенъ съ редовно завѣщание, изключва отъ наслѣнството тѣзи наслѣдници.

Прочее, ако наслѣдодателя следъ смъртьта си остави универсаленъ наслѣдникъ, установенъ по завѣщание, и наслѣдници по закона отъ сѣребрена линия, първия се счита, че полу̀чава цѣлото наслѣдство и за това исключва отъ него сѣребренитѣ наслѣдници. А тѣ, като исключени отъ наслѣдството отъ универсалния наслѣдникъ, нѣматъ интересъ въ наслѣдството. Интересъ въ него има само универсалния наслѣдникъ. Унищожението на завѣтътъ по причина на нѣкоя неспособность ще ползува само последния; за това и нему принадлежи искътъ за унищожение на завѣтътъ[1]).

И наистина, универсалния завѣтъ има действие, което прехвърля върху установения наслѣдникъ цѣлото наслѣдство, оставено отъ завѣщателя. Когато нѣма наслѣдници съ право на законна часть, това действие е пълно и съвършенно; ако има подобни наследници, правото на универсалния завѣтникъ се намалява и се ограничава само съ разполагаемата часть. Универсалния завѣтъ (чл. 45) обхваща цѣлото оставено отъ завѣщателя имущество, не само онова, което сѫществува въ натура, но тъй сѫщо и безтѣлеснитѣ имоти, като креанси, искове и всички други права, съ исключение на онѣзи, които сѫ personnalisima и като такива, сѫ привързани исключително къмъ личностьта на завѣщателя, съ смъртьта на когото умиратъ и тѣ.

Така, само универсалния наследникъ, исключвайки наследницитѣ безъ право на законна часть, има право да иска унищожението на едно прикрито дарение, направено отъ завѣщателя на едно неспособно лице. Само универсалния наследникъ има право, исключвайки законнитѣ наследници безъ право на законна часть, да иска унищожението на единъ завѣтъ, който е противенъ на обществения редъ или на едно подставено лице, което е неспособно да получава по завѣщание[2]).

Унищожението на всѣки завѣтъ по причина на недействителность *(la nullité или caducité)* ползува винаги универсалния завѣтникъ; за това той е, който има право да иска унищожението на такива завѣти.

---

[1]) Dalloz, Sup. *Dispos. entre vifs*, n° 896.—Laurent, t. XIII, n° 520.
[2]) Dalloz, Rép. n° 3611.

Подтвърждението на завещанието.

Законътъ за задълженията и договоритѣ съдържа разпореждания за подтвърждението на недействителнитѣ актове. Чл. 215 постановява, че съ никакъвъ подтвърдителенъ актъ не могатъ да се отстранятъ пороцитѣ на единъ актъ, безусловно недействителенъ за неупазване формалноститѣ. А чл. 216 говори специално за това, че подтвърждението и доброволното испълнение на едно дарение или завѣщателно разпореждане отъ страна на наследницитѣ или на встжпившитѣ въ правата на дарителя или на завѣщателя, подиръ неговата смъртъ, влече отказване отъ противопоставяне нарушение на формитѣ и всѣко друго възражение.

Нека припомнимъ казаното отъ насъ за формата, въ която се прави завѣщанието, и за тържественостьта на формитѣ, при които то се извършва. Тѣзи два въпроса сж отдѣлни. Само съ това имъ отдѣляние може да се истълкува правилно чл. 216. Когато завѣщанието е направено не по установенитѣ отъ закона форми — напримѣръ едно *устно* завѣщание — то не сжществува въ очитѣ на закона. Този порокъ е отъ естество, че не може да се отстрани съ никакъвъ подтвърдителенъ актъ, съ никакво доброволно испълнение отъ страна на наследницитѣ или на встжпившитѣ въ правата на завѣщателя следъ неговата смъртъ. И така, ако Х. остави едно завѣщание, направено въ единъ полицейски актъ, това завѣщание е абсолютно недействително; то е несжществующе. Доброволното му испълнение отъ страна на заинтересовани не влече подирѣ си отказване отъ правото да се противопоставятъ възражения противъ него било отъ формална, било отъ материална страна (чл. 215 отъ З. Д.).

А чл. 216 говори за завѣщания, които сж направени по една отъ предвиденитѣ отъ закона форми — саморжчно, публично или тайно — но при направата на които не сж спазени нѣкои отъ предвиденитѣ въ закона формалности. Такова завѣщание е само *унищожаемо* по причина на неспазване извѣстни формалности за направата му. То може да бжде подтвърдено, утвърдено, или доброволно испълнено отъ страна на наследницитѣ или отъ встжпившитѣ въ правата на завѣщателя следъ неговата смъртъ. Въ този случай подтвърдившитѣ го или онѣзи, които го испълнятъ добро-

волно, губятъ правото да искатъ неговото унищожение по формални причини.

Кой може да подтвърди едно опорочено отъ формална страна завѣщание? Закона отговаря на този въпросъ: само наследницитѣ на завѣщателя или встжпилитѣ въ неговитѣ права иматъ това право.

Завѣщателтъ, до гдето е живъ, не може да подтвърди или утвърди едно опорочено отъ формална страна завѣщание. Защо е тази разница между завѣщателя и неговитѣ наследници или правоимѣющи? Мотивътъ за тази разница се състои въ това, че валидностьта и неефикасностьта на актоветѣ не зависи отъ волята на личностьта, но отъ волята на закона; само заинтересованитѣ могатъ да се ползуватъ или не отъ недействителностьта. Да има право завѣщателя да подтвърдява нередовно завѣщание, би значило да има право и власть да замѣсти исканитѣ отъ закона завѣщателни тържественности съ други завѣщателни формалности, като направи ефикасно едно недействително отъ формална страна завѣщание, както му се иска. А пъкъ само закона може да уреди ефикасностьта или неефикасностьта на завѣщанията отъ гледището на формалноститѣ, които трѣбва да се спазватъ при направата имъ; прочее, завѣщателя не може въ никой случай да подтвърди едно свое недействително завѣщание; той има само едно средство да повтори волята си; то е, да направи ново завѣщание при спазване на всички предписани отъ закона подъ страхъ на недействителность формалности.

А подтвърждението на едно недействително завѣщание отъ страна на наследницитѣ или правоприемницитѣ на завѣщателя не прави съ това завѣщанието ефикасно; съ това подтвърждение тѣ само се отказватъ отъ правото да противопоставятъ недействителностьта на завѣщанието, т. е. отказватъ се отъ искътъ за недействителность. Това значи още, че наследника, подтвърждавайки завѣщанието, не се поставя на мѣстото на законодателя въ смисълъ че по своя воля прави едно завѣщание валидно или невалидно; той само се отказва отъ упражнение на правата, които може да упражни противъ недействителенъ актъ.[1])

---

[1]) Ricci, t. III, n° 254

Ето какъ обяснява *Ricard* мотивитѣ за това различие между завѣщателя и неговитѣ наследници. Завѣщателя не може да потвърди едно недействително по форма завѣщание, защото такова има само тогава, когато завѣщателя изрази волята си по исканитѣ отъ закона форми; ако, прочее, едно саморжчно завѣщание не е написано исцѣло съ ржката на завѣщателя, нѣма завѣщание; напраздно ще заявява завѣщателя, че го конфирмира; конфирмацията не може да направи да сжществува единъ писанъ отъ умрѣлия актъ, когато той не е го писалъ. Ако той иска да даде изражение на волята си, трѣбва да направи ново завѣщание съ спазване на законнитѣ форми. Друго яче щѣше да бжде, ако конфирмативния актъ въспроизведеше распорежданията на недействителното завѣщание. Ако този актъ е написанъ исцѣло, датиранъ и подписанъ съ ржката на завѣщателя, той ще е равенъ на завѣщание не по причина на конфирмация, но по само себе си, като завѣщание, понеже съдържа распореждания за имоти въ форма на саморжчно завѣщание.[1])

Тука му е мѣстото да кажемъ, че съответния art. 1340 отъ *Code Napoléon* говори за подтвърждението, утвърждението и доброволното испълнение на едно дарение (d'une donation) и нищо не говори за завѣщанието. За това въ французката доктрина и юриспруденция, съ голѣми споровe, е разискванъ въпроса, да ли правилото на art. 1340 се отнася и до завѣщанията и, макаръ не единодушно, е решенъ въ утвърдителенъ смисълъ.[2]) При нашия изриченъ текстъ тѣзи сжждения и спорове оставатъ безпредмѣтни. Чл. 216 визира изрично за дарението и за завѣщанието.

Законътъ говори за потдвърждение *(confirmation)*, утвърждение *(ratification)* и доброволно испълнение *(exécution volontaire)*. Конфирмацията и ратификацията сж два различни акта. Сѣдалището на тѣхното обяснение е въ коментара върху закона за задълж. и Догов. Тамъ ние излагаме подробно разликата между конфирмацията и ратификацията. Тука ще упоменемъ само, че *конфирмацията* се състои въ отричанието на наследникътъ отъ правото, което той има, за да иска унищожението на недействителното дарение или завѣщание. Недействителностьта се покрива съ конфирмацията

---

1) Ricard, t. I, n° 1619.

2) Laurent, t. XIII, n° 462.

и потдвърдения актъ става напълно валиденъ, като да не е билъ никога опорочванъ.

Ратификацията предполага винаги единъ пълномощникъ, който е превишилъ властьта си и упълномощителя удобрява отъ после направеното отъ неговия пълномощникъ, като дава съгласието си. За това, ние мислимъ, че думата ратификация, употрѣбена въ чл. 216 отъ З. Д., се отнася къмъ дарението, въ извършването на което може да фигурира единъ пълномощникъ вмѣсто така надарения. Дарението става задължително за дарителя и произвежда своето действие само отъ деня, когато е било *прието* изрично (чл. 312); а пъкъ *приемането* може да стане и отъ пълномощникъ на надарения (чл. 313).

Ако пълномощникътъ, приемайки дарението, е превишилъ въ нѣщо правата си, то нѣма приемане; обаче, надарения може впоследствие да удобри направеното отъ неговия пълномощникъ приемане; това удобрение се равнява на редовно пълномощно. То е ратификация.

Конфирмацията може да бѫде изрична и мълчалива. *Доброволното испълнение* на едно дарение или завѣщание е една *мълчалива конфирмация.* За това, то трѣбва да стане по условията за конфирмацията. Какви сѫ тѣзи условия? За тѣхъ говоримъ въ коментара върху Закона за З. Д.

А тукъ ще изложимъ специалнитѣ условия, при които трѣбва да стане доброволното испълнение на завѣщанието, за да се счете, че има мълчалива конфирмация, чрезъ която наследника или завѣтника се лишава отъ правото да иска унищожението му по причина на недействителность и да прави каквито и да е срещу него възражения.

Две сѫ специалнитѣ условия. Първото условие е, че наследникътъ, който доброволно е испълнилъ завѣщанието, да е знаялъ, нѣщо повече: да е ималъ действително знание, за пороцитѣ, които правятъ завѣщанието недействително. Второто условие е, той да е ималъ намѣрение да покрие пороцитѣ, т. е. да се отрѣче отъ правото, което проистича отъ последнитѣ, за да иска, по причина на тѣхъ, унищожение на завѣщанието. Той трѣбва да знае пороцитѣ, защото доброволното испълнение, което ги заличава, е едно отказване отъ искътъ за недействителность, който се поражда по причина на тѣзи пороци.

Той трѣбва да има намѣрение да ги заличи, защото това е сжщността на конфирмацията; не сжществува конфирмация безъ намѣрение да конфирмиратъ[1]) Въ този смисълъ е цѣлата доктрина и юриспруденция въ Франция.[2]) Сжщото може да се каже и за Италия.[3])

Нашия Касац. Сждъ се е произнесълъ въ смисълъ на текста на чл. 216, т. е., че единъ наследникъ, който доброволно е испълнилъ завѣщанието, не може да го оспорва, не може да повдига въпроси за нарушение на форми при направата му.[4]) Той не е билъ сезиранъ съ въпросътъ за знанието на пороцитѣ и за намѣрението да бждатъ покрити; за това и не говори за тѣхъ.

Както отбелѣжихме, не стига само испълнението на завѣщанието; то трѣбва да бжде доброволно, което значи, че испълняющия го изразява воля да конфирмира завѣщателния актъ. Такава воля има само тогава, когато наследника знае пороцитѣ, които го опорочватъ; ако той не ги знае, не може да се подържа, че се е отказалъ отъ искътъ за унищожение, защото какъ ще се откаже отъ едно право, сжществуването на което той не знае. Потрѣбно е наследника, да е видѣлъ завѣщанието, да го е знаелъ[5]). Нѣма конфирмация, когато наследника не е видѣлъ, нито разисквалъ завѣщанието[6]).

---

1) Laurent, t. XIII, n° 467.

2) Toullier, t. VIII, n° 504. — Merlin, *Quest.*, V° *Ratification*, § V, n° 5. — Demante et Colmet de Santerre, t. V, n° 310. — Larombière, t. IV, sur l'art. 1338, n°s 15 и 37. — Troplong, t. III, n°s 1745—1747. — Dalloz, Rép., V° Dispos. entre vifs, n° 2544; Sup., n° 624. — и др. D. P. 53. 3. 33. 55. 1. 82; 57. 1. 426; 58. 2. 42: 59. 1. 509; 63. 2. 53; 66. 2. 32; 66. 2. 162; 66. 2. 201 65. 2, 274; 67. 1. 202; 67. 1. 274; 73. V. 389; 74. 1. 219; 75. 1. 40; 75. 2. 101; 78. 2. 118; 84. 1. 231; 84. 1. 431; 85. 2. 201; 90. 1. 12; 90. 1. 395; 98. 1. 59.

3) Ricci, t. III, n° 258.—Borsari, t. III/II § 3271, p. 792.—Digesto italiano, Vol. XXII, n° 232. — jurisprudenza italiana, 1862, n° 143. — Rac., 1873, XXV, 1. 1. 647; 1877, XXIX. 1. 1. 520; 1878, XXX. 1. 1. 340; 1880, XXXII. 1. 1. 1075; 1886, XXXVIII. 1. 1. 516; 1889, XLI. 2. 686; 1905. LXVII. 1. 1. 314; 1906, Rep. V° *Testam.*, n° 31.

4) К. Р. 1138/1904, Юр. Пр. 3/XII, П. Поповъ, Решения на Върх. Кас. Сждъ.

5) Dalloz, Rép. n° 2544.

6) ibid., n° 2550.

Освенъ тѣзи двѣ условия, за да се приложи правилото на чл. 216, т. е. за да има мълчалива конфирмация, която влече подире си отказване отъ искъ за недействителность, потрѣбно е, да сѫществува, поне материално, едно завѣщание; иначе, не би било възможно да има отказване отъ противопоставяне нарушение на форми и отъ всѣко друго възражение[1]). Така напримѣръ, ако едно саморѫчно завѣщание не е било писано исцѣло, нито подписано отъ завѣщателя, то е съвършенно несѫществующе и макаръ съдържащитѣ се въ него распорежоания да сѫ испълнени доброволно, чл. 216 е неприложимъ; а това значи, че нѣма конфирмация на несѫществующе завѣщание.

За да има доброволно испълнение или мълчалива конфирмация, потрѣбно е, наследника или завѣтника да е извършилъ единъ *положителенъ* актъ. Познаването на порощитѣ на завѣщанието и намѣрението да се покриятъ не може да се вадятъ отъ двусмисленни действия, отъ една повече или по-малко съмнителна възможность; тѣ могатъ да проистичатъ само отъ доказани за сѫдията факти, които установяватъ, че заинтересования е изоставилъ положителни права съзнателно и свободно, безъ невѣжество и грѣшка[2]).

Прочее, за да има мълчалива конфирмация, изисква се да има едно действие на доброволно испълнение.

Какъ се испълнява едно завѣщание отъ страна на наслѣдника, отъ когото се иска предаването на завѣта? *Наследника* го испълнява, като *предаде* на завѣтника завѣщания предметъ. Ако ли наследника, който испълнява завѣщанието, е и завѣтникъ, той го испълнява отъ своя страна, като *получи* завѣщания предметъ. Това е, когато има материално предаване или получаване на завѣтътъ. Обаче, не е необходимо за сѫществуването на мълчалива конфирмация да има такова действително предаване и получаване; наследника или завѣтника могатъ да испълнятъ доброволно едно завѣщание въ единъ автентиченъ актъ, въ който приематъ качеството на наследникъ или завѣтникъ — собственикъ, защото да приемешъ въ това качество едно завѣщателно наследство, значи да испълнишъ завѣщанието[3]).

---

1) *Cass. Torino*, 14 febbraio 1890.

2) Laurent, t. XIII, n° 468. — D. P. 1858. 2. 42.—Ricci, t. III, n° 252. — Annali, IX, 2. 272.

3) Dalloz, Rép., V° *Substitution*, n° 43, 3°.

Ако доброволното испълнение предполага едно положително действие, то отрицателното или пасивното действие не съдържа въ себе си испълнение на завѣщанието. Така, заинтересования наслѣдникъ мълчи десетина години и не оборва завѣщанието. Това негово мълчание не може да се вземе за доброволно испълнение, защото той има право да мълчи и да бездействува въ продължение на цѣлия давностенъ срокъ.

Но кой е давностния срокъ? Не трѣбва ли къмъ бездействующия да се приложи *три* години давность съгласно чл. 205 отъ З. Д. Г. Не, защото установената отъ чл. 205 специална давность се отнася само до договоритѣ; прочее, чл. 205 е чуждъ за завѣщанията. Отъ това следва, че мълчанието на наследницитѣ не може никога да се противопостави като конфирмация.[1]) Тѣхния искъ се просрочва съ двадесеть годишна давность.

Когато наследникътъ и правоимѣющия на завѣщателя, следъ смъртьта на последния, испълни доброволно завѣщанието, отъ какви права той се отказва? Текста отговаря на този въпросъ: а) отказване отъ противопоставяние нарушение на формитѣ и б) отъ всѣко друго възражение. Когато е въпросъ за противопоставяние нарушение на формитѣ, чл. 89 ги изброява, кои сж тѣ. Когато е въпросъ за противопоставяние възражения, закона не ги изброява. Той е общъ, като казва „*всѣко* друго възражение". Какви други възражения би могли да се направятъ, и които се заличаватъ чрѣзъ мълчаливата конфирмация? Тѣзи възражения се отнасятъ до слабоумието на завѣщателя, до неговата неспособность, до превишението на располагаемата часть, до личната неспособность или недостоинство на установения наследникъ или завѣтникъ, до каптация и др.

Ние казахме, че, за да се приложи правилото на чл. 216 потрѣбно е отъ страна на наследника едно *положително* действие, което може да се изрази въ разни негови актове. Нека упоменемъ нѣкои отъ тѣхъ, които могатъ да се представятъ на практика. Заемаме ги отъ французката практика, защото нашия касационенъ сждъ не е ималъ случай да се произнесе по въпроса.

---

[1]) Laurent, t. XIII, n° 470.

1-о. Единъ наследникъ, който има право на законна часть, като испълни доброволно завѣщанието спрямо универсалния завѣтникъ на располагаемата часть, не може да го оборва по причина на хитро присвоение *(captatio)* и внушение *(suggestio)*, ако не докаже или ако не предложи да докаже, че испълнението на завѣщанието е резултатъ на една грѣшка отъ негова страна и ако е установено, че той е знаялъ за каптацията и внушението, преди да испълни завѣщанието. Испълнението проистича и отъ описа, направенъ по искание отъ самия наследникъ въ присѫтствието на универсалния завѣтникъ и особенно отъ молбата му срѣщу последния за дѣлба.[1])

2-о. Единъ отъ законнитѣ наследници е и завѣтникъ. Той получава отъ установения наследникъ следъ смъртьта на завѣщателя, завѣщаната сума. Това получаване на сумата е доброволно испълнение на завѣщанието; следователно, е едно отказване отъ правото да го оборва било по нарушение на формитѣ, било по каквато и да е друга причина.[2]) Въ този случай наследника, който е испълнилъ завѣщанието, може да го оборва, ако се установи, че той не е знаялъ за пороцитѣ на завѣщанието.

Щомъ испълнението на завѣщанието се състои въ действителното предаване предмета на завѣщателното разпореждание и въ дѣлбата на наследството съ предаване на съотвѣтнитѣ дѣлове, то излиза, че приготовителнитѣ действия за испълнението, придружени съ нѣкакво знание на пороцитѣ, не могатъ да погасятъ искътъ за недействителность. Охранителнитѣ мѣрки, преговоритѣ, опититѣ и проектитѣ за една дѣлба не унищожаватъ искътъ, ако дѣлбата не е станала.[3]) Чл. 216 говори само за консомирано испълнение, а не опитъ и преговори за испълнение. Приготовление за испълнение не е още испълнение.

Кой трѣбва да доказва испълнението и знанието на пороцитѣ? Наследника ли трѣбва да докаже, че не е виждалъ завѣщанието и че не е знаялъ пороцитѣ, които го правятъ недействително? Или завѣтникътъ трѣбва да докаже, че наследникътъ е испълнилъ завѣщанието, знаяйки пороцитѣ?

---

[1]) D. P. 1863. 2. 53.
[2]) D. P. 1866. 2. 62.
[3]) Ricci, t. III, n° 260.

По този въпросъ авторитѣ и юриспруденцията сѫ раздѣлени. Едни мислятъ, че *onus probandi* пада върху завѣтника, който възразява на наследника, че е изпълнилъ завѣщанието.

Той трѣбва да докаже, че въ момента на испълнението наследника е знаялъ пороцитѣ на завѣщанието, върху които е основанъ искътъ за недействителность.[1]) Защо? Защото наследникътъ, като ищецъ, който оборва завѣщанието, трѣбва да докаже искътъ си, т. е. той трѣбва да докаже причината, по която завѣщанието е недействително. Щомъ се докаже причината, завѣщанието трѣбва да се признае за недействително, освенъ ако завѣтника прави възражение, че наследника го е конфирмиралъ съ доброволното испълнение.

Понеже конфирмацията е едно възражение, направено отъ отвѣтника — завѣтникъ, той трѣбва да докаже основанието на възражението си. Значи, завѣтника трѣбва да докаже, че наследника, изпълнявайки завѣщанието, е знаелъ пороцитѣ му. Това става по силата на принципа, че *reus in excipiendo fit actor.*

Други поддържатъ противното, а именно, че наследника е длъженъ да докаже, че той не е знаялъ пороцитѣ, когато е испълнявалъ завѣщанието, защото испълнението на завѣщанието създава срѣщу него една презумпция, че той е знаялъ пороцитѣ, тъй като се предполага, че хората вършатъ работитѣ си съ уразумение.[2])

Италиянския Касац. Сѫдъ прави различие между пороцитѣ, като ги раздѣля на видими (apparenti) и тайни (occulti). Когато пороцитѣ сѫ видими, тогава се предполага, че доброволно испълнившия завѣщанието е знаялъ пороцитѣ му, до когато той не докаже противното. Когато пороцитѣ сѫ тайни, тогава се предполага, че испълнившия завѣщанието

---

[1]) Laurent. t. XIII, n° 475. — Duranton, t. IX, n° 174. — Larombière, t. IV, sur l'art. 1338, n° 37. — Marcadé, sur l'art. 1338, n° 4. — Aubry & Rau, t. VII, § 664. — Pand. fr. V° *Donat.*, n° 7863. — D. P. 1874. 1. 219; 1878. 2. 118. — Ricci, t. III, n° 259.

[2]) Troplong, t. III, n° 1749. — Merlin, *Quest.*, V° *Ratif.*, § V, n° 5. — Toullier, t. VIII, n° 519. — Rolland de Villargues, V° *Ratification*, n° 61 D. P. 1859. 1. 323.

не е ги знаялъ, и отвѣтника-завѣтникъ трѣбва да докаже противното на тази презумпция.[1])

Ние мислимъ, че това различие е неоснователно и неоправдано, защото явностьта или скритостьта на пороцитѣ е субективно. Пороцитѣ, биле тѣ явни или тайни, сѫществуватъ, и трѣбва да сѫ извѣстни на испълнившия завѣщанието, за да има мълчалива конфирмация. Кои пороци сѫ видими и кои сѫ тайни? Това зависи отъ интелигентностьта, познанията и схващането на испълняющия. За едного, който не е посвѣтенъ въ тайнитѣ на правото и юриспруденцията, даже и да е интелегентенъ, съ образование, и видимия порокъ е таенъ; а за единъ юрисконсултъ и тайния порокъ е видимъ.

Освенъ това, теорията за подобна презумпция е противна на закона, споредъ който нѣма презумпция безъ законъ. Презумпцията, която е установена отъ чл. 216 и която се състои въ това, че онзи, който испълнява едно завѣщание съ знание на пороцитѣ, се отказва отъ правото да го оборва, е една презумпция, която има основанието си въ посоченитѣ действия — испълнението на завѣщанието и знаяне пороцитѣ. А пъкъ, когато една презумпция се вади отъ извѣстенъ фактъ, той трѣбва да е безсъмнѣнно достовѣренъ; Иначе, би било чудовищно да се презюмира единъ фактъ, за да се построи върху него една нова презумпция.

Прочее, законната презумпция е ограничена върху имплицитното отказване, и никога не може да се простре и върху факти, за които третира самото отказване и които не сѫ предполагатъ, а трѣбва да се докажатъ.[2])

Не е законно съ презумпции да се събарятъ общитѣ правила за доказателствата и за *onus probandi* по тѣхъ. На сѫдията по сѫщество принадлежи да прецени суверенно, споредъ даннитѣ по дѣлото, да ли испълнението на завѣщанието е станало съ знание на пороцитѣ. За това той ще има предъ видъ всички обстоятелства: възрастьта на испълняющия, полътъ му, развитието му, познанието му, професията му, опитностьта му въ тази область и пр.

---

1) *Cass. Firenze*, 23 marzo 1876.

2) Ricci, t. III, n° 259.

Тълкуване на завѣтитѣ.

При тълкуване на завѣщанията могатъ да възникнатъ много въпроси относително тѣхнитѣ фази и елементи. Така напр., на първо мѣсто възниква въпроса, може ли сждията да тълкува волята на завѣщателя; а ако има такова право, трѣбва ли да тълкува завѣщанието само по неговото съдържание или може да допусне и външни, екстринсектни, доказателства; може ли да поправи една погрѣшна дата чрезъ външни доказателства; правилата за тълкуването — трѣбва ли да се придържа о буквалния мисълъ, както при тълкуването на договоритѣ; какъ може да се узнае намѣрението на завѣщателя и много други въпроси. Считаме за добре да изложимъ тѣзи отъ голѣма важность въпроси отдѣлно, веднага следъ привършването на формалноститѣ за направата на завѣщанието.

Когато завѣщателното распореждание е пълно и ясно, нѣма нужда отъ никакво тълкуване, волята на завѣщателя бидейки ясно изразена. Но често се срещатъ *непълни и неясни завѣщания*. Тѣ сж, които иматъ нужда отъ тълкуване.

Има ли право сждията да тълкува волята на завѣщателя? Той има не само право, но и длъжность. Противъ това право на сждията нѣкои възразяватъ, че съ тълкуването на завѣщанието се създаватъ распореждания, които не сжществуватъ. Това възражение е неоснователно, защото чрезъ тълкуването магистрата не създава нищо ново; той само обяснява неясната воля на завѣщателя; но, за да нѣма злоупотребление чрезъ тулкуването, сждията трѣбва да бжде ограниченъ въ смисълъ, че той не може чрезъ тълкуването да измѣни завѣщателевата воля и да я замѣни съ друга.

Има едно правило, по което думитѣ трѣбва да се разбиратъ въ тѣхния смисълъ, установенъ отъ общото употребление и диктуванъ отъ разумътъ. Понеже думитѣ сж дадени на човѣка, за да изразяватъ неговитѣ мисли и да ги съобщи на другитѣ, той е дълженъ, преговаряйки съ тѣхъ, да употрѣбява думитѣ въ смисълъ, който имъ се придава т. е да ги употрѣбява винаги въ тѣхния собственъ смисълъ, както ги разбиратъ другитѣ.

Но задължението, да се дава на думитѣ усвоения, отъ употрѣблението, смисълъ, не е толкова строго въ завѣщанията. Давайки на думитѣ значение, различно отъ онова, което тѣ обикновенно иматъ, единъ смисълъ повече или помалко широкъ, завѣщателя рискува да не бѫде, или да бѫде злѣ разбранъ; но съ това той не измамва никого, не вреди на никакво придобито право отъ нѣкого. По тази причина законитѣ сѫ по-снисходителни въ тълкуването на завѣщанието. Тѣ установяватъ правило, че завѣщанията трѣбва да се тълкуватъ по-пълно отъ колкото договоритѣ: *in testimentis pleniùs volontates testamentium interpretantur*[1]) или *in contractibus plena, in testamentis plenior interpretatio est adhibenda.*

Юрисконсултитѣ разбиратъ пълно и съвършенно тълкувание, *pleniùs*, онова, което клони да не отнеме нищо отъ распорежданията по причина на тѣхната неясность, което се старае да ги обясни въ всичката имъ ширина, по начинъ щото тѣ да бѫдатъ испълнени, безъ да се изостави нѣщо отъ онова, което се е показвало тъмно.

Общото правило е, че никога не трѣбва да се прибѣгва до тълкувание, нито да се търси, каква е била волята на завѣщателя, когато нѣма неясность въ думитѣ и когато не е очевидно, че завѣщателя злѣ ги е употребилъ: *cum in verbis nulla ambiguitas, non debet admitti voluntatis quaestio*[2]).

Ако има неясность и справедливо основание да се мисли, че завѣщателя е употрѣбилъ думитѣ въ смисълъ, който е различенъ отъ усвоения отъ употреблението смисълъ, трѣбва да имъ се придаде онзи смисълъ, въ който, по всека вѣроятность, ги е употрѣбилъ завѣщателя.

Повечето хора се изразяватъ зле и не употрѣбляватъ подходящитѣ думи: *cum plerumque abusivè, nec propriis nominibus ac vocabulo semper utantur.* И, ако трѣбва да се поправятъ неправилнитѣ изрази, бихме отишле далечъ; за това ние виждаме голѣми спорове по този въпросъ още въ римското право, които и днесъ иматъ своето значение и заслужватъ едно припомнюване. И наистина, споръ между старитѣ юристконсулти е остъръ. Така, *Servius* казваше, че, когато нѣма съмнѣние върху смисъла на думата, трѣбва да ѝ

---

1) L. 12, ff. *de Reg. jur.*

2) L. 23, § 1, *de Leg.*

се придаде обичайния смисълъ; ако завѣщателя е ималъ привичка да употрѣблява думитѣ въ другъ смисълъ, това не е достатъченъ мотивъ да се отстранимъ отъ обикновенното значение на думата, и трѣбва да се приеме предпочтително онова, което всѣко частно лице придава на думитѣ.

Tuberon мислеше наопаки, че предъ обикновенния смисълъ на думата трѣбва да се предпочете частното и особенно значение, което завѣщателя е ималъ обичай да дава на думитѣ, защото тѣ сж само знаци да изразяватъ мисъльта, а пъкъ последнята трѣбва да се предпочете предъ знакътъ на изражението. Прочее, думитѣ трѣбва да се употрѣбляватъ въ смисъла на оногова, които ги изсказва, защото никой не се счита, че, като изрича известни думи, е искалъ да каже нѣщо, различно отъ онова, което е ималъ въ мисъльта си.

Юстинианъ отхвърли максимата на Тюберона и въздигна въ законъ онази на Сервиуса, а именно, че думитѣ трѣбва да се разбиратъ въ тѣхното обикновенно значение, а не споредъ значението, което имъ дава всѣко частно лице, защото се предполага че всѣки говори, за да бжде разбранъ; за това се предполага че този, който говори, винаги употрѣблява думитѣ въ смисълъ, въ който ги разбиратъ другитѣ.

Днесъ правилата, които законодателя е установилъ за тълкуване на договоритѣ, въ чл. 36—44 отъ Зак. за З. Д., се прилагатъ, по аналогия, и къмъ тълкувание на завѣщанията.

Общата доктрина и юриспруденцията сж въ този смисълъ,[1]) като се има предъ видъ, когато трѣбва, разликата, която отдѣля договоритѣ отъ завѣщанията и като се измѣни онова, което е необходимо: *mutatis mutandis.*

Както въ договоритѣ, така и въ завѣщанията преобладава и господствува голѣмото правило за тълкувание, установено въ чл. 36: въ договоритѣ трѣбва да се дири повече, кое е било общото намерение отъ колкото да се обръща вниманіе на буквалния смисълъ на израженията: *In conditionibus testamentorum, voluntatem potius quam verba considerari oportet.*[2])

---

1) Proudhon, *Usuf.*, n° 360. — Duranton, t. IX, n° 360, 361. — Bayle-Mouillard sur Grenier, t. II, n° 324. — Delvincourt, t. II, p. 87. — Demolombe, t. XXI n° 739.

2) L. 101, D. *de conditionibus et demonstrationibus.*

Но нека пакъ припомнимъ, че, прилагайки това велико правило на чл. 36, трѣбва да измѣнимъ съответното *mutatis mutandis* между договора и завѣщанието. Въ случая: въ договоритѣ се дири, кое е било общото намѣрение на странитѣ, защото договора се образува само съ общото имъ съгласие; а въ завѣщанието се дири само намѣрението на завѣщателя, а не и онова на завѣтника или наследникътъ, защото разумътъ ни подсказва, че, за да се опредѣли значението на една дума, значи да се издири и следва мисъльта на оногова, който я е употрѣбилъ.

Прочее, при неясния или съмнителния терминъ трѣбва да се види, кое е било намѣрението на завѣщателя, и то трѣбва да вземе надмощие надъ употребенитѣ отъ него думи, т. е. трѣбва да се издири не какво казва завѣщателя, но преди всичко, какво е искалъ да каже той. Като говори по този въпросъ, *Demolombe* казва, ето защо е било решено, че, ако завѣщателя е написалъ, съпругата му да се *ползува*, следъ неговата смърть, отъ имотитѣ, съставляющи разполагаемата часть, е разбиралъ, че ѝ оставя не само плодоползуването отъ тази часть, но *пълната собственость*,[1])

Какъ се открива, кое е било намѣрението на завѣщателя? Когато волята на завѣщателя е ясна, трѣбва да я следваме, безъ да обръщаме внимание на думитѣ, съ които той си е служилъ, за да се изрази, защото *in conditionibus testamentorum, voluntatem potius quàm verba considerare oportet.*

Ако, наопаки, намѣрението на завѣщателя е затъмнено отъ нѣкои облаци, първото нѣщо, което трѣбва да се направи за распръсването имъ, е да се поставимъ въ положението, въ което той се е намиралъ, когато е правилъ распорежданията си. Отъ тамъ се открива неговата обичь; се проникнуватъ неговитѣ схващания; се долавятъ неговитѣ мотиви; консултиратъ се неговитѣ привички, неговото лично положение, средата, въ която се е намиралъ; кои сж биле неговитѣ роднини, неговитѣ завѣтници; какви отношения сж имали помежду си; какво е съотношението между цѣлото наследство и завѣтътъ. Като се направи всичко това, улеснява се отговора на въпроса: „По кой начинъ бихъ се изразилъ самъ азъ и каква ширина бихъ далъ вътрешно на тѣзи думи, ако бихъ се намѣрилъ въ това положение, ако бихъ се

---

1) Demolombe, t. XXI, nº 740.

свикналъ на този видъ животъ, ако бихъ привързанъ до-такава степенъ къмъ еди-кое-си лице."

Обаче при това изследване, трѣбва да се отклоняваме отъ истинския смисълъ на употрѣбенитѣ отъ завѣщателя думи само тогава, когато е явно, че той е другояче отъ говореното: *Non aliter à significatione verborum recedi oportet, quàm cum manifestum est aliud sensisse testatorem.*[1])

Споредъ *Ricard* въ случай на съмнѣние, предпочитително е да се спремъ върху онова, което е писано, нежели да прибѣгваме къмъ неизвѣстни обстоятелства.

Връзката, която сѫществува между разнитѣ клаузи на едно завѣщание, често може да служи като голѣмъ източникъ за тѣтното взаимно тълкуване. А по нѣкога отъ едно изрично разпореждане се поражда друго едно-тацитно, което има пълно действие. Напримѣръ, единъ баща, който има само единъ синъ и една дъщеря, казва въ завѣщанието си, че ги установява за свои универсални завѣтници върху располагаемата часть синътъ за $^2/_3$, а дъщерята за останалата $^1/_3$, въ минутата на смъртьта му излиза, че неговитѣ дѣца сѫ повече, а именно два сина и една дъщаря; той не е предвидѣлъ този случай въ разпореждането си; но това, което той е казалъ, при обстоятелствата, въ които се е намиралъ, правейки завѣщанието си, доказва напълно, че неговото намѣрение е било: да раздѣли располагаемата часть между всичкитѣ си дѣца, чрезъ завѣщание, като даде на всѣко мѫжко дѣте часть, два пѫти по-голѣма отъ частьта на момичето; за това имотитѣ ще бѫдатъ раздѣлени на петь части, отъ които всѣко момче ще вземе по $^2/_5$, а момичето $^1/_5$. Тъй бѣше решенъ този въпросъ отъ L. 57, § 1. D. *ad senatus consultum Trebellianum*. Това решение и днесъ би могло да бѫде приложено въ аналогиченъ случай.

Възможно е, всички тълкувателни средства да се окажатъ безсилни да разсѣятъ тъмнината въ едно завѣщателно разпореждание, взето отделно, или съпоставено съ другитѣ разпореждания. Има пълно съмнѣние. Какъ трѣбва да реши сѫдията въ този заплетенъ случай?

Има две хипотези. Първо, когато тъмнината е непроницаема до толкова, че разпореждането не се поддава на

[1]) L. 69. D. *de legatis*.

никакво разумно тълкувание; въ този случай нѣма друго рѣшение, освенъ да го считаме като не написано.[1])

Второ, когато разпорежданието се поддава на две еднакво вѣроподобни тълкувания: едното въ полза на наследника, а другото въ полза на завѣтника; и язика на везнитѣ е точно по средата между двамата.

Къмъ коя страна трѣбва да наклони сѫдията?

Авторитѣ правятъ различие.[2])

Първо, когато се касае до самото сѫществувание на разпореждането и до това да се знае, да ли то ще има нѣкакво действие, или не ще има никакво дѣйствие, че ще бѫде недействително, смѣшно, отмѣнено или унищожено.

При това положение сѫдията трѣбва да реши въ полза на завѣтника, защото на разпореждането трѣбва да се даде по-скоро едно действие, нежели да погине; *magis ut valeat quàm ut pereat.*[3]) По горе ние отбелѣжихме. че на завѣщанието трѣбва да се дава пълно тълкувание; точно тука се обяснява смисъла на правилото: *in testamentis, plenius voluntates testantium interpretantur.*

Тука се прилага правилото на чл. 37 отъ З. Д., който е установенъ за договоритѣ, и който казва:

„Когато едно условие е двусмисленно, то трѣбва да се разбира повече въ този смисълъ, въ който може да има нѣкое действие, отъ колкото въ онзи, въ който не може да има никакво действие".

Има и противно мнѣние въ смисълъ, че и въ този случай трѣбва да се реши въ полза на наследника.[4])

Второ, когато сѫществуването на завѣщателното разпореждане е припознато отъ странитѣ, но се оспорява размѣра му, или действието, което то трѣбва да произведе; въ този случай сѫдията трѣбва да реши въ полза на наследника, който е длъжникъ на завѣта. *In dubio, pro haerede.* И това ще бѫде съобразно съ правилото на чл. 42 отд З. Д., който казва: „Въ случай на съмнѣние, договора се тълкува противъ оногова, който е турилъ условието и въ полза на тогова, който е взелъ задължението,"

---

[1]) L. 188, ff. *De reguel juris.*

[2]) Demolombe, t. XXI, n° 742.

[3]) L. 12, H. *De rebus dubiis.*

[4]) Laurent, t. XIV, n° 163. — Arntz t. II. n° 2098.

Такова разрешение на въпросътъ подържа доктрината.[1])

Но обстоятелствата могатъ да наложатъ едно тълкуване противъ наследника, въ полза на завѣтника, даже когато се касае за размѣра на завѣтътъ, и когато неговото сѫществуване и неговата редовность сѫ припознати отъ наследникътъ. Така, ако завѣщательтъ завѣщава на своя племянникъ единъ завѣтъ за *поддържание*, безъ да опредѣля размѣрътъ му, този последния ще се опредѣли споредъ предписанието на чл. 127, споредъ който поддържанието подразумѣва: прехрана, облѣкло, квартира и други потрѣбни за живота на завѣтника предмѣти.

Но, ако завѣщателя му зввѣщае само прехрана, безъ да опредѣли размѣрътъ й, въ този случай сѫдътъ ще опредѣли размѣра й, съобразно съ положението и здравословното състояние на завѣтника. Ако напримѣръ завѣтника е едно болнаво дѣте, което изисква особенни грижи за храната, размѣра на прехраната ще зависи много отъ това условие. Тукъ прехраната ще бѫде единъ отъ елементитѣ на подържание. Такъвъ завѣтъ по принципъ е допуснатъ отъ закона. Такива завѣти за прехраната иматъ характеръ на пожизненна рента, която може да се установява и чрезъ завѣщание (чл. 530 отъ З. Д.); ако размѣра й не е опредѣленъ отъ завѣщателя, опредѣля я сѫдътъ.

Отъ кѫде трѣбва да черпи сѫдията материалъ за тълкуване волята на завѣщателя? Може ли той да се основе на екстринсектни доказателства, които обясняватъ волята на завѣщателя? Има едно общо правило, споредъ което, когато сѫществува завѣщание, т. е. единъ актъ, облеченъ съ изискуемитѣ отъ закона форми, само този актъ може да служи като доказателство за волята на завѣщателя. Отъ това следва, че волята на покойния сѫществува законно до толкова, до колкото тя излиза отъ акта, облеченъ въ завѣщателна форма. А това значи, че е позволено да се дири волята само въ този актъ, само въ него: *ex ipsomet testamento, ex propriis verbis testamenti;* не другаде, не вънъ отъ него: *non* aliunde, *non extrinsecus.*

---

[1]) Coin Delisle, sur l'art. 1002, n° 14. — Delvincourt, t. II, p. 87. — Merlin, Rép. V° *Legs.*, sect. IV, § I., n° 4 —. Duranton, t. IX, n° 368. — Zachariae. Aubry & Rau, t. VII, § 648. — Massé et Vergé, t III. p. 255. — Bayle-Mouillard. t II, n° 324. — Demolombe, t. XXI, n° 742. — Aguesseau, t. IV, p. 631.

Dumoulin, който е автора на тази максима, обяснява и мотивитѣ ѝ: защото всичкитѣ видове доказателства, които биха се почерпали вънъ отъ акта, отъ презумпции, отъ свидетелски показания или отъ други актове, не ще бѫдатъ облечени въ завѣщателна форма; тѣ не биха доказали волята на завѣщателя предъ очитѣ на закона, които я вижда проявена само въ едно соленелно завѣщание. И наистина, има предписани форми за сѫществуването на завѣщателни разпореждания; волята на завѣщателя, трѣбвайки да бѫде изразена при спазването на тѣзи форми; тя сѫществува предъ очитѣ на закона, само когато е изразена при тѣзи формалности. Прочее, отъ всичко това излиза, че не може съ външни доказателства, главно съ свидетелски показания, да се *създаватъ,* да се *измѣняватъ* и да се *извратяватъ* разпореждания на последна воля.

Но този принципъ за тържественността на завѣщанието не трѣбва да се разбира въ абсолютенъ смисълъ, т. е. че никога, при никакви обстоятелства, не може да се прибѣгва до външни доказателства, за да се истълкува мисълта на завѣщателя. Сѫдията може и трѣбва да допуща външни доказателства, а следователно, и свидетелски показания само за установяване волята на завѣщателя, но не и за *създаване, измѣняване* и *извратяване* или *оборване* на завѣщателни разпореждания. Pothier казва по този въпросъ, че волята на завѣщателя може да се опредѣли и по външни доказателства, по различнитѣ *обстоятелства,* вадени отъ обичая на завѣщателя, отъ обичая на страната, въ която той живѣе, отъ качеството на завѣтника, отъ приятелството, което завѣщателя еималъ къмъ него. Какъ може да се установятъ тѣзи обстоятелства? Съ свидетелски показания. Прочее, външни доказателства въобще, и свидетели частно сѫ допустими за тълкуване волята на завѣщателя[1]).

И така, имаме предъ себе си за тълкуване на завѣщанието, двѣ правила. Едното е: съ свидетели но може да се създава, да се измѣнява или оборва едно завѣщателно

---

[1]) Duranton, t. IX, n° 361.—Aubry & Rau, t. VII, § 712.—Demolombe, t. XXI, 741. — Fuzier-Herman sur l'art. 895, n° 193. — Baudry-Lacantinerie, t. II, n° 1847.—Laurent, t. XIII, n° 128.—Troplong, t. III, n° 1461 и др. D. P. 1851. 1. 89; 1863, 1. 171; 1873. 1. 248; 1880. 1. 134; 1892. 1. 279; 1872. 1. 390. 1897. 1. 199. Pand. belges, t. LIV, v° *interprét. de testaments,* n° 47.

распореждание. Другото е: винаги може да се тълкува волята съ външни доказателства, а следователно, и съ свидели: Какъ да се различи завѣщателното распореждание отъ простото тълкувание? Този въпросъ е отъ особенна важность, защото ние виждаме често, че тълкувателитѣ на закона ставатъ законодатели, прескачайки закона и правейки другъ вмѣсто него. Когато се касае за човѣка, опасностьта е много по-голѣма, защото, при разглеждането на всѣко завѣщание, сѫдията, по необходимость, се подчинява на влиянието на факти и той е наклоненъ да го признае за действително, споредъ това, да ли то заслужва неговата благосклонность или немилость. Опасностьта отъ свидетелски показания, прочее, е голѣма, но не може да се унищожи правото на заинтересованата страна да доказва съ външни доказателства волята на завѣщателя, когато тя е тъмна. Това ще рече, че сѫдията трѣбва да бѫде много строгъ при обсѫждание въпроса за допустимостьта свидетелски показаиия за тълкувание мисъльта на завѣщателя и да не ги допуща подъ никой начинъ. когато страната, която ги иска, се старае чрезъ тѣхъ да създаде, или измѣни, или изврати, или обори едно завѣщателно распореждание.

Извѣстно е, че съставнитѣ елементи на едно завѣщателно распореждание, съставляющи последнята воля на завѣщателя, сѫ: а) означение личностьта на завѣтника; б) обозначение завѣщания предмѣтъ и в) означение на разнитѣ условия, тяжести и модалитети, подъ които то е направено. Признаваме че и така означени съставнитѣ елементи на завѣщателното распореждание, пакъ е деликатенъ въпросътъ за разграничението на онова, което съставлява сѫщностьта на завѣщателното распореждание, и онова, което е само тълкувание или обяснение на последното.

Първия съставенъ елементъ на завѣщателното распореждание — личностьта на завѣтника — не може да се доказва съ свидетелски показания, защото тя трѣбва да бѫде точно опредѣлена въ самото завѣщание. За това само отъ него *ex ipsomet testamento,* може да се черпатъ доказателства по този въпросъ; ако завѣтника не е точно означенъ въ самото завѣщание, завѣта е недействитъленъ (чл. 115). Случава се, че и при най-ясно изражение на волята, тя да има нужда отъ едно изяснение чрезъ външни доказателства. На-

примѣръ, Х. завѣщава на приятеля си Никола Петровъ своя конь за ѣзда. Следъ смъртьта на Х. се явяватъ двама Никола Петровци, все приятели на последния, и претендиратъ да имъ се предаде завѣта. Кому да се предаде завѣщания конь?

Единия отъ тѣхъ е страстенъ ѣздокъ; покойния Х. често е ѣздилъ заедно съ него и е говорилъ предъ приятели, че ще му подари единъ конь за ѣздение. А другия никога не се е качвалъ на конь. Като се установятъ тѣзи обстоятелства съ свидетели, сѫдията ще реши, че намѣрението на завѣщателя е било да завѣщае коня за ѣзда на онзи Никола Петровъ, който е ѣздокъ и за когото завѣщателя е говорилъ предъ свидетелитѣ, че ще му подари единъ конь за ездение.

Втория съставенъ елементъ на завѣщателното разпореждане — предмѣта на завѣта — тъй сѫщо трѣбва изрично да е означенъ въ завѣщанието. Намѣрението може да е неизвѣстно само относително индивидуалностьта на предмѣта. Тя може да се установи съ външни доказателства.

Напр. Х. има два коня; единия за впрѣгане, а другия само за ѣзда. Въ завѣщанието си казва само, че завѣщава на приятеля си У. единъ конь. Кой отъ двата коня е искалъ завѣщателя да завѣщае на У.? Разрешението на този въпросъ ще зависи отъ особеннитѣ обстоятелства, ако има такива. Напр. У. иска отъ наследницитѣ да му предадатъ коня за *ѣздение*, Защо? Защото завѣщателя е знаелъ, че той е ѣздокъ, че е ѣздилъ съ него; че, следователно, волята на завѣщателя е била да му завѣщае единъ конь за ѣздение, а не такъвъ за впрѣгание. Но, ако завѣщателя не означи никакъвъ предмѣтъ, завѣтъ нѣма. Напр. завѣщавамъ на Х. една сума отъ . , , . лева" това опущение е непоправимо и не може да се доказва съ свидетели, че завѣщателя е искалъ да завѣщае на Х. една сума отъ 10,000 лева.[1])

И третия съставенъ елементъ на завѣщателното разпореждане — условията, тяжеститѣ, модалитетитѣ или срокветѣ — не може да бѫде установяванъ съ свидетели; защото иначе би значило съ свидетелски показания да се *създаватъ* такива.

---

[1]) Laurent, t. XIV. n° 163.

Французкитѣ автори привеждатъ следния типиченъ примѣръ, взетъ отъ сждебната практика: Х. обижда У.; обявява се дуелъ помежду имъ. Имайки предъ видъ една възможна смъртъ отъ дуела, Х. пише завѣщание, въ което казва: „завѣщавамъ на моя племянникъ Z. половината отъ наследството си *въ случай на смъртъ*“. Нищо не се говори за *дуелъ* и за смъртъ отъ него. Х. и У. се срѣщатъ на опредѣленото за дуелъ мѣсто и се помиряватъ, вследствие на което дуела е избѣгнатъ. Завѣщателя Х. не отмѣнява завѣщанието и два мѣсеца следъ написването му умира при потъването на параходъ. Завѣтникътъ Z. иска испълнението на завѣщанието. Наследницитѣ на Х. възразяватъ, че завѣщанието е било условно въ смисълъ, че завѣщателя е завѣщалъ за въ случай на смъртъ *отъ дуела*. Искатъ да установятъ това обстоятелство съ свидетели, предъ които завѣщателя билъ казалъ, следъ помирението си съ У., че завѣщанието е било направено за случай, ако той умре отъ боя въ дуела; че то вече остава безпредмѣтно и безполезно, понеже се е помирилъ съ У. и дуела е избѣгнатъ. Окр. сждъ е допусналъ на наследницитѣ да докажатъ съ свидетели, че завѣщанието е било условно, т. е. за въ случай на смъртъ отъ дуела. Апелативния сждъ е отмѣнилъ това решение по съображение, че завѣщателя не прави даже алюзия на дуела; че нито една дума отъ завѣщанието не дава да се предполага каквото и да е условие. Думитѣ *„въ случай на смъртъ (en cas de mort)* изразяватъ идеята, че завѣщателя е распореждалъ за едно врѣме, когато той ще е умрѣлъ. Да се допуснатъ свидетелски показания въ случая, би значило да се въвежда, едно условие, което не сжществува въ завѣщанието; т. е. да се изврати волята на завѣщателя, нежели да се истълкува. Касац. Сждъ е подтвърдилъ това решение по съображение, че нѣма нищо по-противно на принципитѣ и нищо по-опасно отъ доказването съ свидетели на тѣзи думи които се отдаватъ на завѣщателя.[1])

Погрѣшната дата. Датата на завѣщанието, особенно на саморжчното, е единъ отъ съществено съставнитѣ му елементи. Ако тя е погрѣшно написана, погрѣшката може да се поправи, но само съ помощьта на данни, теглени отъ самото завѣщание, не другаде, *ex ipsomet, non aliunde*. Никакви външни доказателства не се допущатъ: само два

[1]) Dalloz, Rén., n° 2511. — Demolombe, t. XXI, n° 40. Laurént, t. XIII, n° 127.

материални, физически фактъ могатъ да доставятъ данни за поправяние погрѣшностьта на датата. Въ този смисъль сж доктрината и юриспруденцията.[1])

Тъй сжщо датата може да се оборва като неистинска само по данни, происходяще отъ самото завѣщание, *ex ipsomet testamento*, не отъ другаде, не отъ вънъ, *non aliunde, non extrinsecus*.

При коментирането на чл. 60 ние говорихме за погрѣшната и непълна дата; тукъ допълняваме само нѣкои работи. Датата може да съдьржа погрѣшка въ нейнитѣ съставни части — годината, месеца, и деньтъ. Най-важната е погрѣшката въ годината; защото по нѣкога погрѣшката или непълнотата могатъ да Ви дадатъ единъ периодъ отъ вѣкъ и повече.

Кои сж вжтрешнитѣ, происходящи отъ самото завѣщание. указания, по които може да се поправи погрѣшната дата въ едно саморжчно завѣщание? Нашата сждебна практика не е имала случай да се произнесе по въпроса, но чуждата, особенно френската юриспруденция, изобилствува отъ подобни случаи. Затова ние счетохме за полезно да посочимъ всичкитѣ французски автори и почти всичкитѣ решения на французскитѣ сждилища.

Като примѣръ ние ще посочимъ само на единъ белѣжитъ случай.

Едно завѣщание е било датирано: 15 юний, *хилядо и шестнадесеть;* а завѣщательтъ умрѣлъ презъ 1816. Законнитѣ наследници искатъ унищожение на завѣщанието, основавайки се на очевидната лъжливость на датата. Искътъ е

---

[1]) Huc, t. VI n° 272. — Pand. Fr., V° *Donat.*, n° 6484. — Dalloz. Rép. n° 2692, 2698; Sup. n° 666. — Colmet de Santerre, t. IV, n° 115 bis. Aubry & Rau, t. VII, § 669. — Merlin, Rép. V° *Testam.*, sect. II, § 1, art. VI. — Demolombe, t. XXI, n° 161. — Marcadé, sur l'art. 970, n° 14.— Laurent, t. XIII, n° 194 — Baudry-Lacantierie, t. II, n° 1950 — 1960. — Fuzier-Herman, sur l'art. 970, n° 249, 250. — Bayle-Mouilard, sur Grenier, n° 228, bis. note g. D. P, 1845. 2. 159; 1847. 1, 14; 50. 1. 153; 52. 1. 35; 55. 1. 163; 59. 1. 66; 64. 1. 294; 67. 2. 164; 67. 1 201; 72. 1, 32; 73. 1. 435; 74. 1. 294; 78. 2. 118; 79. 1. 78; 79. 1. 228; 80. 1. 267; 82. 2. 69; 83. 1. 84; 85. 2. 115; 86. 1. 368. 440; 87. 1. 448; 90. 1. 395; 95. 2, 356; 96. 1. 196; 97. 1. 456; — S 88. 479; 89. 1. 265. — Pand. belges, t. III, V° *Antidate*, n° 80; Arntz, t. II., n° 1963. — Thiry, t. II, n° 396; — *Pasic.* 1889. 2. 240; 1881. 2. 190.

билъ отхвърленъ съ една математическа мотивировка. Като дата трѣбва да се счита указанието въ завѣщанието деньтъ, мѣсеца и годината на написвантто му. Въ дадения случай сѫ означени деньтъ и мѣсецътъ, 15 юний. Годината е непълна, понеже означава *хилядо и шестнадесеть*. Следва ли отъ това, че цѣлата дата е погрѣшна, а, следователно, и недействителна? Не. Защото тя може да бѫде напълно възстановена. Отъ факта, че завѣщателя е умрѣлъ презъ 1816 г. излиза, че той е живѣлъ презъ XIX вѣкъ. Значи, въ датата е пропусната цифрата стотица 8, която указва вѣкътъ. Тази именно цифра е трѣбвало да се възстанови. Ако се вземе датата тъй, както е написана тя, излиза, че годината би била 1116 г. Понеже завѣщанието е саморѫчно, и завѣщателя е умрѣлъ презъ 1816, не може да се приеме, че то е писано презъ 1116 г., защото естественния законъ е, че хората не живѣятъ вѣкове. По силата на този законъ трѣбва да се приеме, че завѣщанието не е могло да бѫде написано отъ завѣщателя нито въ 1116, нито въ 1216, нито въ 1316, нито въ 1416 и т. н. до като достигнемъ до 1816, когато той е умрѣлъ. Значи отъ самото завѣщание — отъ цифрата 1116 и отъ датата на завѣщателевата смърть — 1816, може съ положителность да се установи *вѣкътъ*, къмъ който се отнася точно означената дата *15 юний*. Очевидно е, че този вѣкъ не може да бѫде другъ освенъ XIX вѣкъ, защото не е възможно да се приеме, че завѣтници, които сѫ живѣли въ 1816 да сѫ живѣли презъ 1416 г., нито пъкъ въ 16-а година на другъ нѣкой вѣкъ. Прочее, доказателството за грѣшката и онова за поправянето ѝ проистичатъ отъ единъ сѫщъ фактъ, отъ указания въ завѣщанието, относящи се до завѣщателя и завѣтницитѣ и отъ физическата истина, че човѣшкия животъ не може да надмине извѣстни граници. Тѣзи съображения на сѫдътъ сѫ били усилени отъ обстоятелството, че завѣщателя е казалъ въ завѣщанието си, че завѣтника е *депутатъ*; а пъкъ било е извѣстно, че той е билъ такъвъ само отъ октомври 1815 до септември 1815 г. Значи, завѣщанието е писано въ този интервалъ; а въ него именно съвпада и *15 юни* 1816 г. По този начинъ е било установено даже съ математическа точность и очевидность, че завѣщанието е било посано на 15 юний 1816.[1])

[1]) Laurent, t. XIII, n° 195.

Ако саморѫчното завѣщание е било писано върху една тимбрована хартия, то годината може да се узнае по филигранитѣ по датата, когато тя е била пусната въ обращение.

Точностьта на датата би могла да се установи и по нѣкои приложения, които завѣщателя е билъ турилъ, макаръ безполезно, въ завѣщанието. Напримѣръ, завѣщателя туря завѣщанието си въ единъ пликъ, въ който се намѣри приложено и медицинско свидетелство, удостовѣряюще, че завѣщателя е здравъ умственно, което има *пълна дата;* особено пъкъ, ако за него се говори въ самото завѣщание. Това медицинско свидетелство може да служи като доказателство за поправяние датата на завѣщанието.

И така, нашето заключение е: ако намѣрението на завѣщателя може да се доказва съ външни доказателства, а следователно и съ свидетели, то точностьта и пълнотата на датата, която е неразделна часть отъ самото завѣщание, и която е формалность *ad substantiam,* може да се установява единственно и изключително съ данни, происходящи отъ самото завѣщание *ex ipsomet tesiamento,* но никога не и съ доказателства, происходящи отъ другаде, и отъ външъ, *non allunde, non extrinsecus,* и отъ датата на смъртьта било на завѣщателя, било на завѣтника, защото и двамата фигурират въ завѣщанието играятъ въ него сѫществена роля.

Ако сѫдията по сѫщество има право да поправя погрѣшката въ датата на саморѫчното завѣщание, има ли той право *да поправя погрѣшкитѣ въ редакцията* на едно завѣщание, било допуснати отъ нотариуса въ едно публично завѣщание, било допуснати отъ завѣщателя въ едно саморѫчно завѣщание? Напримѣръ Х. завѣщава на У. съ публично завѣщание *недвижимитѣ* си имоти, но по упущение нотариуса вписва думата *движими.* Завѣтника иска да докаже, че му сѫ завѣщани недвижимитѣ, а не движимитѣ. Може ли да доказва погрѣшката въ редакцията, да иска поправката ѝ и съ какви доказателства? Той има това право, но сѫда може да поправи погрѣшката въ редакцията само по доказателства, происходящи отъ самото завѣщание, *ex ipsomet testamento, non aluinde.*[1])

Сѫдията не биималъ право да се основава даже на едно предшествующе отмѣнено завѣщание, въ което сѫщия

[1]) D. P. 1870. 2. 174.

завѣщатель завѣщава изрично на сѫщия завѣтникъ своитѣ *недвижими* имоти. Ако въ самото завѣщание има указание, че сѫ завѣщани недвижимитѣ, а не движимитѣ, имоти, сѫдията може да поправи погрѣшката въ редакцията и да замѣсти думата *движими* съ *недвижими.* Напримѣръ, ако въ завѣщанието е казано, че „завѣтника У ще исплати *ипотекарния* дългъ, който лежи върху завѣщанитѣ имоти". Думата *„ипотекарния"*, която се намира въ самото завѣщателно разпореждание, *ex ipsomet iestamento*, показва, че сѫ завѣщани *недвижими* имоти, защото, по закона, само *недвижимитѣ* имоти могатъ да се *ипотекиратъ*; движимитѣ имоти не могатъ да се *ипотекиратъ.*

Завѣщателя може, по невѣжество или по погрѣшка, да употрѣби погрѣшно въ завѣщанието една дума вмѣсто друга, напримѣръ употрѣбява едно притежателно мѣстоимѣние вмѣсто друго, — *моето* вмѣсто *неговото* — тази погрѣшка може да се поправи, но тоже върху происходящи отъ самото завѣщание данни. Напримѣръ Х. казва въ завѣщанието си следующето: „Завѣщавамъ на Х. всичкитѣ си недвижими имущества; ако Х. умре безъ дѣца, собственностьта на завѣщанитѣ имоти ще премине върху Z.; ако Z. умре преди отварянето *на моето наследство*, собственностьта на завѣщанитѣ имоти ще мине върху Y". Тука погрѣшката е явна: завѣщателя, вмѣсто да напише *„неговото" наследство*, написалъ *„моето" наследство.* Съ фразата *„преди отварянето на моето наследство"* завѣщателя е искалъ да означи отварянето на наследството на завѣтника, а не своето собствено наследство.[1]) Самото естество на завѣщателното разпореждание и самия редъ на завѣтницитѣ, показва, че завѣтника ще умре следъ завѣщателя, въ какъвто случай последния не можеше да употрѣби думата *„моето"*. За това сѫдията ще може, въ такъвъ случай, да поправи погрѣшката въ думата.

Смисъла и значението на думата дѣца.

Завѣщанието е законътъ на завѣщателя. Както законодателя, правейки законитѣ, употрѣбява извѣстни думи, за да изрази мисъльта си и намѣрението си, така и завѣщателя,

[1]) Dalloz, Rép., n° 3492.

за да изрази волята си и намѣрението си, употребява извѣстни думи. Разликата между двамата законодатели е тази, че всѣки отъ тѣхъ може да придаде на една и сѫща дума разно значение. При направата на законитѣ законодателя употрѣбява думи, на които трѣбва да се придава онова значение и онзи смисълъ, който той имъ е придалъ, а на употрѣбенитѣ отъ завѣщателя думи въ неговия законъ — завѣщание трѣбва да се дава онова значение, което той самъ имъ е давалъ по своя язикъ. Законодетеля е дълженъ да следва една юридическа терминология, съ която да си служи и която да има едно техническо значение, а завѣщателя не е длъженъ да има, та и не би могълъ да има, таказа. Той може да употрѣбява думитѣ въ тѣхното обикновенно, разговорно, значение. Когато се позоваваме на закона, трѣбва да тълкуваме волята на човѣка, и трѣбва да я тълкуваме, като придаваме на думитѣ онова значение, което човѣка обикновенно имъ придава въ своя животъ. Тѣзи двѣ различни тълкувания, едното отъ които се дължи на почитанието къмъ закона, а другото се дължи на почитанието къмъ волята, се сливатъ, въ сѫщность, въ една цѣль: да открияътъ намѣрението на автора имъ. Въ материята на завѣщанията може да се каже, че има толкова частни закони, колкото завѣщания има,[1]) защото между завѣщателитѣ има хора почти полуграмотни, които не могатъ да си дадатъ смѣтка за знчението на думитѣ, съ които си служатъ за да изразятъ мисъльта си.

Често се среща, че завѣщателитѣ завѣщаватъ на свои роднини, безъ да ги индивидуализиратъ, а ги упоменуватъ съ едно родственно название; напримѣръ Х. завѣщава на *дѣцата* на брата си, безъ да ги упомене, кои сѫ тѣ, или завѣщава на своитѣ *братовчеди,* безъ да ги упомене, кои сѫ тѣ.

Тѣзи именно родствени термини, употрѣбени отъ законодателя, иматъ една ширина, а употрѣбени отъ завѣщатель, могатъ да иматъ друга ширина.

Ако завѣщателното распореждание казва: „Завѣщавамъ кѫщата си, която притежавамъ въ Пловдивъ, на *дѣцата* на брата си Драгана", какво е значението на тази дума *дѣца?*

Обема ли тя преди всичко само дѣцата, които сѫ *родени* въ момента, когато се прави завѣщанието, или обема и онѣзи,

---

[1]) Laurent, t. XIII, n° 491.

които въ този моментъ не сѫ биле заченати или не сѫ биле родени, но *ще бѫдатъ заченати и родени?*

Отъ гледището на законътъ този въпросъ е разрешенъ въ широкъ смисълъ, а именно, че по завѣщание могатъ да получаватъ дѣцата на едно опредѣлено лице, което е било живо въ врѣмето, когато е правено завѣщанието, макаръ да не сѫ биле въ това време още заченати и родени. При коментирането на чл. 49, който разрешава въпроса, ние изложихме условията, при които тѣзи незаченати още дѣца могатъ да получатъ завѣти. Това е законътъ; обаче, волята и намѣрението на завѣщателя могатъ да бѫдатъ други. Въ завѣщанията думата *дѣца* може да има двояко тълкувание: първо, че тя обема и онѣзи дѣца, които ще се заченатъ и родятъ следъ направата на завѣщанието *(nascituri)* и второ, че тя обема само роденитѣ дѣца. Напримѣръ, азъ погрѣшно мисля, че въ момента, когато правя завѣщанието си, моя приятель Х. има дѣца и имъ завѣщавамъ часть отъ имота си. Оказва се, че той такива не е ималъ въ този моментъ; че му сѫ се родили дѣца следъ направата на завѣщанието. Въ този случай послероденитѣ дѣца не могатъ да получатъ завѣта, защото намѣрението на завѣщателя е било да завѣщае на вече родени дѣца (nati), а не на дѣца, които ще се родятъ следъ направата на завѣщанието *(nascituri)*.

Ако ли въ завѣщанието е казано: „завѣщавамъ на *дѣцата* на брата си Драгана, *родени* отъ брака му съ Екатерина". Въ този случай думата дѣца обема всички дѣца, родени и които би се родили отъ бракътъ на брата му Драгана съ жена му Екатерина; но тази дума не обема въ себе си и дѣцата на брата му Драгана, които би му се родили отъ вторъ бракъ съ друга жена. Въ този смисълъ е Италиянската юриспруденция и доктрина.[1]) Всичко зависи отъ намѣрението на завѣщателя, а не отъ дефиницията на закона, който прави само изключение отъ принципа на чл. 5, като допуща, че по завѣщание могатъ да наследватъ и *незаченати* дѣца.

Закона опредѣля значението на думата *дѣца* и относително тѣхната степень на родство. Така чл. 21, 22 и 91 постановяватъ, че думата дѣца обема не само нисходящитѣ

---

[1]) Ricci, t. III, n° 95.

отъ първа степень, но въобще всички нисходящи до 10-а степень, до която се допуща наследованието. Но въпросътъ не е, да се опредѣли законния смисълъ на думата дѣца, а е да се истълкува волята на завѣщателя, която може да е противна на последния.

Когато е въпросъ за наследство по закона, законодателя предполага, че наследодателя еднакво обича всички — свои нисходящи, безразлично отъ тѣхната степень на родство; за това той призовава да наследватъ и по представителство. Но тази презумпция не сѫществува и относително обичьта на завѣщателя, когато той иска да облагодетелствува своитѣ дѣца. Тази презумпция още по-малко може да сѫществува, когато завѣщателя иска да облагодетелствува *чужди* дѣца. Но, ако обичьта на завѣщателя спрямо *своитѣ* нисходящи може да се приравни къмъ онази на наследотеля спрямо *своитѣ* нисходящи, защото личностьта на завѣщателя и на наследодателя е една и сѫща, не може да се каже сѫщото за обичьта на завѣщателя спрямо *чужди* дѣца. Така напримѣръ, Х. умира *ab intestat*. Неговото наследство получаватъ по закона всички нисходящи, безразлично отъ тѣхната степень, направо и по представителство, защото законодателя е предполагалъ, че неговата обичь е била еднаква къмъ всички нисходящи наследственни степени.

Този сѫщия Х. умира съ завѣщание, „завѣщава на *дѣцата* на сина си Ивана.“ И тукъ би могло да се поддържа, че завѣщателя Х. подъ думата дѣца разбира всичкитѣ нисходящи отъ Ивана, унуци, преунуци, препреунуци. Обаче, може да се установи и противното, даже отъ самото завѣщание, т. е., че съ думата дѣца Х. е разбиралъ само дѣцата на сина си отъ първа; спрямо последния, степень.

Щомъ думата дѣца може да има двояко значение въ юридическия язикъ, трѣбва да допуснемъ, че завѣщателя може да е употрѣбилъ този терминъ въ единия или въ другия смисълъ. Ето защо въпросътъ се свежда къмъ тълкувание намѣрението на завѣщателя. Сждията е, който ще го намѣри; той е, който, имайки предъ видъ, че завѣтъ е знакъ на обичь, ще опредѣли отъ даннитѣ по дѣлото, да ли завѣщателя еималъ еднаква любовь къмъ всички нисхо-

дящи, безразлично отъ тѣхната степень.[1]) Той ще има предъ видъ, че обичьта е едно чувство съвършенно индивидуално; че то не се основава на разумъ. Ето защо не може да се реши *à priori*, че завѣщателя не е ималъ къмъ дѣцата на своя братовчедъ сѫщата обичь, каквато е ималъ къмъ последния. Въ всѣки конкретенъ случай сѫдията може да констатира различно положниие. По тази причина се срещатъ разни решения. Съ едни сѫдилищата признаватъ, че думата *дѣца*, въ случая, се ограничава съ нисходящи отъ първа степень,[2]) а въ други случаи, че тя има по-широко значение[3]) и обема всичкитѣ нисходящи.[4])

Понеже законътъ разбира думата *дѣца* въ широкъ смисълъ, трѣбва ли да се приеме, при тълкуването на едно завѣщание, че и завѣщателя е придавалъ на тази дума сѫщото широкообемляще значение, а онзи, който претендира, че думата *дѣца* се ограничава съ първата степень, трѣбва да го докаже? Такова сѫждение би било съвършенно неправилно, защото то преобръща единъ въпросъ за намѣрение въ единъ правенъ въпросъ, защото завѣщателтъ не е законодатель; защото повечето отъ завѣщателитѣ не знаятъ правото и юридическия язикъ. Прочее, трѣбва да се поставимъ само на почвата на личната воля на завѣщателя.[5]) Ако сѫдията нѣма данни, по които да опредѣли, какво е било намѣрението на завѣщателя относително значението, което той е придавалъ на употрѣбената отъ него дума *дѣца*, той трѣбва да ѝ даде онова значение и онази ширина, които тя има по закона.[6])

Думата *дѣца* обгръща ли и незаконнороденитѣ дѣца, даже ако сѫ припознати? Отъ гледището на закона тя не

---

1) Huc, t. VI, n° 317. — Dalloz, Sup., n° 834, 854. — Pand. Fr., V° Donat., n° 7957. — Pand. belges, t. LVIII, V° *Legs*, n° 208.— D. P. 1877. 2. 110; 1879, 2. 128. — *Pasicrisie*, 1901. 11. 185; *Pasic.*. 1873. 3. 94 *Pasic.* 1874. 3. 257.

2) *Pasicrisie*, 1870. 2. 130.

3) *Pasicrisie*, 1869. 2. 333.

4) Dalloz. 1861. 2. 133.

5) Dalloz, Rép., n° 3453.

6) Furgole, *Testam.*, chap. VII, sect. 6, n° 125. — Ricard, *Substit*, part. I, n° 506 и 583. Merlin, Rép., V° *Enfant*, § 2, n° 2 и *Quest.*, *eod. verbor.*, § 1.

ги обема, защото чл. 22 и 91 изрично казватъ, че подъ дума дѣца се разбиратъ законнитѣ, узаконенитѣ, и усиновенитѣ и тѣхнитѣ нисходящи; но, ако тази дума дѣца е употрѣбена въ едно завѣщание, обема ли тя и незаконнороденитѣ?

Обикновенно завѣщательтъ има предъ видъ законнитѣ дѣца, особенно ако завѣтътъ се прави въ полза на дѣца-роднини; напримѣръ, Х. завѣщава на братовитѣ си *дѣца*; съ това той завѣщава на свои роднини — племянници, а пъкъ незаконнороденитѣ, даже припознати, не сж негови роднини. Разбира се, че завѣщательтъ може да обгърне и тѣхъ, но той трѣбва да го направи *изрично*, като каже, че въ *дѣцата* на които завѣщава, влизатъ и незаконнороденитѣ; съ такова изрично распореждане завѣщателя ги означава ясно и специално. Ето защо, ако нѣма формално завѣщателно распореждане, което да обема и незаконнороденитѣ, тѣ не влизатъ въ дѣцата-завѣтници.[1])

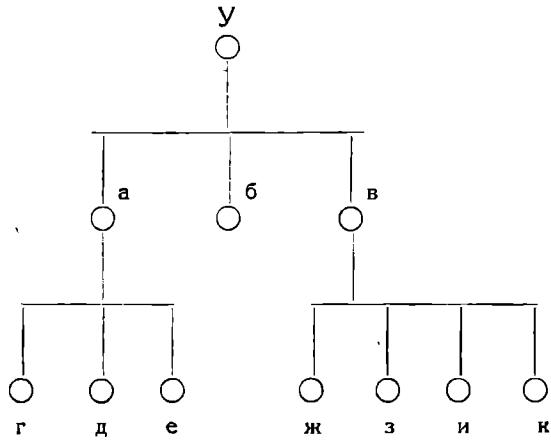
Прочее, думата *дѣца* или *унуци*, които сж употрѣбени въ едно завѣщание, за да означатъ личностьта на завѣтникътъ, трѣбва да се разбиратъ повече въ смисълъ на законнитѣ, отъ колкото на незаконнороденитѣ и роденитѣ отъ *прелюбодѣяние*, ако нѣма данни, за да се опредѣли, каква е била волята на завѣщателя.

Ако завѣщательтъ завѣщава изрично на всички нисходящи безразлично отъ тѣхната степень, или ако е употрѣбилъ само думата *дѣца*, на която сждията придаде широкъ смисълъ, какъ наследватъ завѣтницитѣ — на глава ли, или по представителство? Разрешението на този въпросъ въ единъ или другъ смисълъ има практическо материално значение.

Извѣстно е, че по закона нисходящитѣ наследватъ направо и по представителство, когато тѣхния родитель е умрѣлъ преди наследодателя. Сжщото право прилага ли се и въ наследството по завѣщание? Напримѣръ, Х. завѣщава на всичкитѣ нисходящи на У., означени въ долнятата блица,

---

[1]) Pothier, Pand., tit. XVI и XVII, Liv. 50, V° *Liberi*. — Domat, *lois civiles*, liv. II, sect. I, n° 4. — Dalloz, Rép., n° 3455, 1°; Sup., n° 835. — Pand. fr., V° *Donat.*, n° 7970. — D. P. 1847. 2. 106; 1879. 2. 128. — Laurent, t. XIII, n° 493.



една сума отъ 8000 лева, безъ да опредѣля, какъ тази сума да се раздѣли между тѣхъ.

Всичкитѣ нисходящи на У. сж осемь души. Ако раздѣлятъ завѣщаната сума на глава, по равно, ще се падне всѣкиму по 1000 лева. Ако ли тѣ раздѣлятъ сумата по представителство, то ще имаме: *б.* ще получи 2666. 66; *г, д, е* ще получатъ по 888. 88, а *ж, з, и, к*, ще получатъ по 666. 66. лв.

Какъ да се реши въпроса? По законътъ ли или по намѣрението на завѣщателя? Ние мислимъ, че и това е въпросъ на намѣрението на завѣщателя. Обикновенно съвмѣстното повикване къмъ едно наследство предполага раздѣлянето му по представителство. Разбира се, че завѣщателътъ може да е искалъ да облагодетелствува *дѣцата* и *унуцитѣ* по равно. Той може да изрази това си намѣрение изрично, като употрѣби думата *по равна часть*, или като каже въ завѣщанието, че тѣ всички за него сж еднакви, или че той, обичайки еднакво всичкитѣ нисходящи на У., имъ завѣщава 8000 лева съвмѣстно. При тѣзи изрази на завѣщателя, трѣбва да се приеме, че неговото намѣрение е, щото нисходящитѣ да получатъ по равно, на глава.

Въ този смисълъ е доктрината.[1])

---

[1]) Laurent, t. XIII, n° 492. — Pand. fr., V° Donat., n° 7964 и др.

Значението на думитѣ плѣменници *и* преплѣменници.

Подъ думата плѣменници у насъ се разбиратъ дѣцата отъ братъ и сестра, а подъ думата преплѣменници се разбиратъ нисходящитѣ отъ тѣхъ. При това разбиратъ се дѣцата и нисходящитѣ отъ тѣхъ безъ разлика на полъ. Нашия законъ упоменува само въ чл. 13 за „плѣменници“ и опредѣля степеньта на тѣхното родство къмъ вуйка имъ, но отъ този текстъ може да се извади заключението, че подъ думата плѣменници той разбира братови и сестрини дѣца; при това текста говори за плѣменници, които сѫ въ трета степень родство съ вуйка си, т. е. за роднитѣ дѣца отъ братъ и сестра, а не и за тѣхни нисходящи. Но това упоминание на закона е само примѣрно. Това се вижда отъ думитѣ „така, двама братя сѫ въ втора степень...“ Ето защо ние мислимъ, че подъ думата „плѣменници“ трѣбва да се разбиратъ, въ смисълъ на закона, всичкитѣ нисходящи отъ братъ и сестра, до 10-а степень, безразлично отъ полъ. Но сѫщото ли значение дава и завѣщателя на тази дума? Напримѣръ, завѣщателя казва: „Проникнатъ отъ обичь къмъ покойния си братъ Х., завѣщавамъ на моитѣ плѣменници 12.000 лева“. А покойний братъ Х. е оставилъ единъ синъ, една дъщеря живи и четири дѣца отъ синъ,—умрѣлъ преди завѣщателя — всичко двама плѣменници и четирма преплѣменници. Обема ли завѣтътъ всичкитѣ нисходящи отъ Х.? Това е въпросъ на намѣрение. Възможно е, завѣщателя да е искалъ да облагодетелствува всичкитѣ нисходящи отъ Х., но възможно е, да е ималъ намѣрение да облагодетелствува само живитѣ дѣца на Х. — неговитѣ синъ и дъщеря. Сѫдията по сѫщество ще изнамѣри, какво е било намѣрението на завѣщателя и ще реши съобразно съ него.

Ако се реши въпросътъ въ смисълъ, че завѣщателя е ималъ намѣрение да завѣщае на *всичкитѣ* нисходящи на Х. съвмѣстно, какъ тѣ ще подѣлятъ завѣщаната сума отъ 12.000; на глава ли или по представителство? И този въпросъ представлява материаленъ интересъ, защото, ако сумата се раздѣли на глава, всѣки отъ плѣменницитѣ на брой шестима ще получи по 2,000 лева; ако ли ще получатъ по представителство, то синътъ и дъщерята на Х. ще получатъ по

4,000 л. а нисходящитѣ отъ умрѣлия синъ на Х., които сж четирма, ще получатъ по 1000 лева. И тука имаме работа съ намѣрението на завѣщателя[1]). Последния може да е искалъ да облагодетелствува всичкитѣ по-равно; въ такъвъ случай всѣки ще получи по 2000 л.; Но възможно е и противното, т. е. да иска, щото тѣ да дѣлятъ сумата по представителство, както е въ закона. Ако липсуватъ въ дѣлото данни, по които да се опредѣли намѣрението на завѣщателя, сждията ще реши, че въ дѣлбата сумата ще бжде раздѣлена между завѣтницитѣ по-равно, на глава.

Това особенно е така, когато завѣщателя завѣщава на своитѣ плѣменници всичкото си наследство или часть отъ него; т. е. когато тѣ сж универсални наследници, завѣщателя, като е направилъ редовно завѣщание, наследството му ще се раздѣли между установенитѣ отъ него наследници по силата на едно завѣщание, а не по силата на закона; това наследство не може да бжде уредено по правилата на наследството *ab intestat*, защото, ако биха били приложени тѣ, завѣщателнитѣ распореждания ще бждатъ съвършенно безполезни; освенъ това има единъ принципъ, по който всички *съвмѣстно* установени наследници, когато не е означенъ тѣхния дѣлъ, наследватъ по-равни части; следователно, дѣлбата трѣбва да стане на глава, по-равно, а не по-колѣно.

Впрочемъ, въ това отношение сждиитѣ по сжщество иматъ суверенно право да тълкуватъ, и могатъ да приложатъ правилата за наследството *ab intestat*; т. е. дѣлбата да стане по представителство.

Значението на думитѣ **братовчеди** или **братовчедки.**

Закона говори за *братовчеди*, за да опредѣли степеньта на родството по между имъ (чл. 13). Отъ етимологията на думата се разбира, че тя означава *братови* чѣда. Обаче, етимологическото значение не трѣбва да се разбира въ буквалень смисълъ: дѣца отъ двата *брата*, и да не се считатъ за бртовчеди и дѣца отъ две сестри. Отъ всичкитѣ правила на закона за наследството се вижда, че закона подъ думата братовчеди разбира онѣзи лица, които сж родени отъ два брата, отъ две сестри, отъ единъ братъ и една сестра.

---

[1]) Dalloz, Rép. Dispos, entre vifs, n° 3610—*Pasic.*, 1391. 2. 182.

Законътъ говори за „рожденни братовчеди“ или както ги наричатъ въ обикновенния языкъ „първи братовчеди“. Тѣ сж онѣзи братовчеди и братовчедки, които французския кодексъ разбира подъ наименованието „*cousins germains* и „*cousines germaines*“. Първитѣ или рожденнитѣ братовчеди сж помежду си отъ четвърта степенъ родство. Следъ тѣхъ идватъ *втори* братовчеди и братовчедки. *Cousins isus de germains,* или *cousines issues de germains;* тѣ сж помежду си отъ родство въ шеста степень; на трето мѣсто идатъ трети братовчеди и т. н.

Завѣщателя редактира завѣщанието си така: „*установявамъ рожденнитѣ си братовчеди за мои универсални наследници, като имъ завѣщавамъ цѣлото си наследство*“. обема ли този завѣтъ само *братовчедитѣ* или той обема и рожденнитѣ *братовчедки?* Въпросъ на намѣрение.[1]) Завѣщателя се изразява така, както говори и закона, като употрѣбява думата „рожденни братовчеди“. Ако бѣше въпросъ за наследство *ab intestat*, съмнѣние нѣма, че ще наследватъ и братовчедкитѣ наравно съ братовчедитѣ. Обаче, языкътъ на законодателя не е онзи на завѣщателя; двата языка се различаватъ относително обемътъ. Като е въпросъ за намѣрението на завѣщателя, сждията по сжщество ще го установи суверенно и ще реши, да ли завѣтътъ е направенъ въ полза само на братовчедитѣ, или той е направенъ въ полза на братовчедитѣ и братовчедкитѣ.

Ако въ дѣлото липсуватъ данни, по които да се открие намѣрението на завѣщателя, сждията ще приложи правилата и понятието на закона, т. е.. че завѣтътъ е направенъ въ полза на братовчедитѣ и братовчедкитѣ, защото може да се предполага, че завѣщателя говори съ языка на закона.

При тълкуването на думата братовчеди може да възникне съмнѣние, да ли подъ това наименование трѣбва да се разбиратъ само дѣцата отъ *родни* братия и сестри, т. е. които сж двойно свързани съ покойния — отъ бащина и майчина страна — или трѣбва да се разбиратъ и дѣцата, отъ *еднокрѣвни* или *едноутробни* братия и сестри, т. е. които

---

[1]) D. P. 1897. 1, 199.

иматъ връзка съ покойния само отъ бащина или майчина страна. Закона не прави въ това отношение никаква разлика; за това и ние не трѣбва да я правимъ.

Вѣрно е, че по закона въ наследството *ab intestat* еднокръвнитѣ и едноутробнитѣ братя и сестри получаватъ два пѫти по-малко отъ роднитѣ; но тази разлика засяга само размѣра на пая, а не и самото право за наследоване. Трѣбва да се приеме, прочее, че завѣщателя подъ думата братовчеди е разбиралъ всичкитѣ си братовчеди — родни, еднокръвни и едноутробни. Разбира се, че завѣщателя е могълъ да има предъ видъ само роднитѣ братовчеди; но, който поддържа това обстоятелство, длъжемъ е да го докаже.[1])

Затруднение може да представи и редакцията, която, като употрѣбява думата братовчеди, не опредѣля степеньта на тѣхното родство. Извѣстно е, че въ наследството *ab intestat* първитѣ братовчеди изключватъ отъ наследството вторитѣ братовчеди по правилото, че по близката степень изключва по далечната (чл. 27). Това правило прилага ли се и въ завѣтитѣ, направени въобще на братовчедитѣ? Ако завѣщанието казва: „завѣщавамъ на *рожденнитѣ* си или на *първитѣ* си братовчеди..." Съ това завѣщателя опредѣля и ограничава степеньта на родството на завѣтницитѣ-братовчеди. Подъ думата *„рожденни"* закона разбира само непосредственнитѣ дѣца отъ два брата, две сестри, отъ братъ и сестра. Сѫщото трѣбва да се каже и за „първитѣ" братовчеди.

Но, ако въ завѣщанието е казано: „завѣщавамъ на *братовчедитѣ си*..." въ тази редакция нѣма дума, която да опредѣля степеньта на родството на завѣтницитѣ спрямо завѣщателя. За това би могло да се мисли, че последния еималъ предъ видъ всичкитѣ свои живи братовчеди, — първи, втори, трети и пр. — безъ да може по-близкия да изключи по-далечния. Това е пакъ въпросъ на намѣрение, а при липса на данни, за доказването му сѫдията би трѣбвало да приеме, че, при такава обща редакция, завѣщателя е разбиралъ, че завѣщава на всичкитѣ свои братовчеди, безъ никакво изключение — първи, втори, и трети и пр.

Ако сѫдията намѣри, че завѣщателтъ е разбиралъ всичкитѣ свои братовчеди безъ изключение, тѣ ще раздѣлятъ

---

[1]) Laurent. t. XIII, n° 496. — *Pasicrisie*. 1871. 2. 212.

завѣта на глава, по-равно, защото тѣ не се ползуватъ съ право на представителство (чл. 17).

Ако по законътъ за наследството братовчедитѣ не се ползуватъ съ право на представителство, завѣщателя може ли да имъ създаде или наложи това чрезъ завѣщателно разпореждане. Напримѣръ, завѣщателтъ завѣщава имота си на всички свои братовчеди, безразлично отъ степеньта на тѣхното къмъ него родство, като казва: „*Установявамъ за мои универсални наследници своитѣ братовчеди и братовчедки, всяко колѣно чрезъ представителство . . .*“ Съ тази клауза завѣщателя иска да облагодетелствува всичкитѣ си братовчеди — първи, втори, трети и т. н. т. — но не иска, щото тѣ да дѣлятъ наследството на глава, по-равно, а — по представителство на колѣно, тъй както биха наследвали по закона, ако той би имъ давалъ това право. Съ тази клауза завѣщателя дерожира на законния редъ само въ едно отношение — правото за представителство[1]); по законътъ, когато не се прилага правото за представителство, по-ближния роднина изключва отъ наследството по-далечния (чл. 27), а завѣщателтъ иска, щото и най-далечнитѣ роднини да наследватъ по представителство на по-рано умрѣлитѣ. Сжщия резултатъ завѣщателтъ може да достигне, безъ да наруши въ нѣщо закона, ако завѣщаеше на всѣки свой роднина толкова, колкото той щеше да получи чрезъ представителство по закона.

За разполагаемата часть.

§ 1. За законната часть, която се пада на нисходящитѣ и възходящитѣ.

Чл. 90.[2])

(Измѣненъ: З. отъ 7 февруарий 1906 г.). Ако завѣщателтъ остави подиръ смъртьта си едно дѣте, не може да завѣщава повече отъ половината; ако остави две или повече — една трета часть.

Стария чл. 90. Ако завѣщателтъ остави подиръ смъртьта си едно дѣте, не може да завѣщае повече отъ половината на имота си; ако остави две — една трета часть; ако остави три и повече — една четвърта часть,

Частьта, която не може да се завѣщава, нарича се законна часть.

---

1) Huc, t. I, p. 200. — Buniva, p. 294.
2) C. it. 805; C. N. 913.

Подобно на римското право и на съврѣменнитѣ европейски законодателства нашия законъ за наследството задължава всѣко лице да остави на нѣкои привилегировани роднини една опредѣлена часть отъ имотитѣ си, която се нарича законна часть. Отъ това следва, че лицата могатъ да се распореждатъ съ една часть по завѣщание, а съ останалата часть нѣматъ право да се распореждатъ. Частьта, която може да се завѣщава, се нарича *располагаема часть*, а частьта, която не може да се завѣщава — *законна* часть, portio legitima, защото съ нея располага закона. Роднинитѣ, въ полза на които се установява законната часть, се наричатъ наследници, *имѣющи право на законна часть* (héritiers *réservataires*, héritiers *légitimaires*).

Кое е юридическото основание за установяването на законната часть, когато закона разбира собственостьта и правото да се распореждатъ съ нея въ най-абсолютенъ смисълъ? Въ римското право legitima pars bonorum е основана върху една длъжность отъ състрадание *ex officio pietatis*; други намиратъ основанието на законната часть въ обичьта къмъ лицата, въ полза на които тя е установена. Когато единъ баща на семейство остави възходящи и дѣца, единъ естественъ законъ не му позволява да изчерпи съ завѣти и дарения цѣлия си имотъ. Разума, обичьта и интереса къмъ семейството изискватъ, щото той да усигори на своитѣ родители и на дѣцата си една разумна часть отъ своя имотъ. Господарь да располага съ всичкото си имение, когато нѣма родители и дѣца, той е ограниченъ, ако остави такива следъ смъртьта си. Суверенитета на собственникъ е ограниченъ отъ неговия дългъ къмъ онѣзи, които сѫ го родили и къмъ онѣзи, на които той е далъ животъ За това говорихме при коментирането на чл. I.

Въ съвременнитѣ законодателства юридическото основание на законната часть не е състраданието[1])

Нѣкои отъ юрисконсултитѣ-економисти основаватъ законната часть върху задължението за хранение *(obligation alimentaire);* тъй, *Batbie*, който се е обявилъ защитникъ и партизанинъ на резервната часть, пише: „родителитѣ сѫ длъжни да хранятъ своитѣ дѣца и потомство, и тѣзи по-

---

[1]) Ricci, t. III, n° 262.

„следнитѣ взаимно сж длъжни да поддържатъ своитѣ въс-„ходящи. Прочее, дълга за поддържание (la dette alimentaire) „ е едно задължение, което се погасява съ смъртьта на то-„гова, който го дължи. Нерасполагаемата часть е установена, „за да я увѣковѣчатъ следъ смъртьта на длъжникътъ за „поддържанието; тя отговаря на естественното задължение, „което свързва възходящитѣ съ нисходящитѣ и е взаимна.. „Законната часть, като прехвърля една часть отъ наслед-„ственното имущество, е най съвършенния способъ, по който „може да се испълни задължението за поддържание, което „ е последствие отъ бащинството.“[1])

Това мнѣние силно се критикува отъ чиститѣ юристи, т. е. не юриститѣ-економисти, мнѣнието на които е по-право. Споредъ тѣхъ законната часть има своето юридическо основание въ сжществуването на семейството, за което тя е сжществено условие. По тоз и въпросъ Demolombe пише: „Нѣма съмнѣние, че законната часть е установена въ полза на частни лица, но, по други единъ по-възвишенъ възгледъ, тя се показва като институция отъ общъ интересъ, цѣлта на който е всѣкога да поддържа въ прилична мѣрка наследственното предаване на имотитѣ, — нѣщо, *което е най-енергическото средство за спазването на фамилията,* а съ спазването на фамилията спазва се и самото цѣло общество.“

Съ това именно юридическото основание — спазването на фимилията и обществото — се обяснява и причината, по която закона установява законна часть само въ полза на нисходящитѣ и възходящитѣ роднини. И действително, законната часть, като едно отъ условията за сжществуването и правилното развитие на фамилията, е потрѣбна само за роднинитѣ, които сж въ фамилията. Нѣма никакъвъ юридически резонъ да се установява законна часть и въ полза на братията и сестритѣ, защото тѣ сами трѣбва да основатъ всѣкой особенна фамилия. По-справедливо отъ това не може да бжде, като имаме предъ видъ, че ние дължимъ часть отъ нашитѣ имоти на възходящитѣ, които ни сж дали животъ и на нисходящитѣ, на които сме дали животъ.

Желанието на природата изисква, щото, когато умрѣлия не е направилъ никакви завѣщателни распореждания, дѣцата

---

[1]) Laurent. t. XIII, n° 502. — Maton, *Diction.*, t. III, n° 41. — Pand. belges, t. LVIII, *Legs*, n° 222. — Pand. Fr., V° *Donat.*, n° 8004.—Tribunal de Lyon, 26 juiles 1890 *(Monit. jud. Lyon* du 2. VIII. 1890.

да наследватъ цѣлото наследство; и наистина, кому не е извѣстно, че най-горѣщото желание на единъ баща е да остави следъ смъртьта си нѣщо на дѣцата си, и твърдѣ сж рѣдки случаитѣ, въ които, по злощастни раздори, бащата би желалъ да обезнаследи чедото си. Но понеже такива случаи сж възможни, то законодателя, въ интереса на фамилията, на обществото, е установилъ законната часть.

Чл. 29 отъ закона за Имуществ. и Собств. опредѣля собственностьта като право на ползуване и распореждание съ вѣщитѣ по *най-безусловенъ начинъ*. Законната часть не накърнява ли това абсолютно право на собственника? Разбира се, че това е едно ограничение на абсолютното право върху собственностьта; мотивитѣ му сж твърдѣ понятни. Когато умрѣлия не е оставилъ никакъвъ актъ на распореждание, дѣцата наследватъ цѣлия имотъ на баща си; този редъ на наследване е съобразенъ съ желанието на природата и съ волята на родителитѣ; той образува правилото; най горѣщото желание на родителитѣ, казахме, е да оставятъ нѣщо на дѣцата си, и рѣдко сж бащи, които мислятъ да лишатъ дѣцата си отъ наследство. При все това случава се, по причина на нещастно недоразумѣние, баща да иска да обезнаследи сина си. По-често се случава, бащата да иска да облагодѣтелствува едно отъ дѣцата си. Закона се намѣсва за тѣзи изключителни случаи за да опредѣли частьта, съ която бащата може да располага и онази, която е запазена за дѣцата.[1])

Bigot-Préameneu, оратора на правителството по Code Napoléon, казва по този въпросъ следното: „Закона трѣбва да предвиди, че има злоупотрѣбления, които сж нераздѣлни отъ човѣшкитѣ слабости и страсти, и че има длъжности, нарушението на които той не може, въ никой случай, да позволи. Родителитѣ, които сж дали естественното сжществувание *(l'existence naturelle),* не могатъ да иматъ никаква свобода да погубятъ, въ такова едно важно отношение, гражданското сжществувание *(l'existence civile);* и че, ако трѣбва да бждатъ свободни въ упражнението на своето право на собственность, тѣ трѣбва тъй сжщо да испълнятъ своитѣ длджности на родители спрямо дѣцата си и обществото. Въ всичкитѣ врѣмена и въ всичкитѣ почти управлявани народи, закона е запазилъ за въ полза на дѣцата една

[1]) Laurent, t. XII, n° 2.

законна часть отъ имотитѣ на тѣхнитѣ възходящи, за да даде съ това на бащитѣ на семействата да знаятъ границитѣ, прескачанието на които ще се счита като злоупотрѣбление на тѣхното право на собственность, понеже сж пренебрѣгнали тѣхнитѣ длъжности на бащи и на граждане".[1]) Това е отъ мотивитѣ на *Code Napoléon.*

Волята и правото на нѣкои лица трѣбва да отстжпятъ на необходимостьта да се поддържи социалния редъ, който не може да сжществува, ако се намира въ неизвѣстность преминуването на една часть отъ наследството върху дѣцата. Прочее, отъ философско и социално гледище основанието на законната часть е санкция на естественното задължение, на длъжностьта на състрадание, *officium pietatis,* която свързва взаимно нисходящитѣ и възходящитѣ. Законодателя не може да допусне, щото единъ възходящъ да исчерпи цѣлото си наследство съ подаръци, безъ да остави нищо на дѣцата си; нито пъкъ едно дѣте да разположи безвъзмездно съ всичкото си имущество, безъ да остави нѣщо на своитѣ възходящи. Социалния редъ щѣше да бжде дълбоко засѣгнатъ отъ зрѣлището на такова незачитание на свещеннитѣ длъжности на природата. Ето защо законодателя е искалъ, щото нисходящитѣ и възходящитѣ, преди да раздаватъ широко на чужди *ad extraneas largitates,* да бждатъ задължени да изпълнятъ тѣзи длъжности: „naturâ primo curatâ competenter".

И държавата има върховенъ интересъ, да се запазятъ семействата, отъ които тя се състои. За нея е особенно важно, когато се касае за дѣцата, щото една часть отъ бащиното наследство да имъ бжде осигурено, за да не испаднатъ внезапно отъ охолность и богатство въ бѣднотия и да не станатъ съ това една опасность за обществото. Съзнавайки тази истина още въ 1560 г., Францискъ II казваше, че, *намалението на добритѣ семейства намалява силата на Държавата.*

Тази длъжность е до толкова естествена, до толкова наложителна, че мнозина се питатъ, защо закона позволява на родителитѣ да разполагатъ съ една значителна часть отъ своя имотъ, която, при едно дѣте, се въскачва до половината отъ него.

---

[1]) Bigot-Préameneu, Exposé des motifs, n° 14 (Locré, t. V, p. 315).

Макаръ законната часть да води началото си отъ римското право, все пакъ тогавашното положение на възходящитѣ и нисходящитѣ е различно отъ онова, което тѣ иматъ по днешното законодателство; това особенно за дѣцата. Извѣстно е, че по римското право бащата на семейството можеше да умъртви и продаде дѣцата си; следователно, той можеше да ги обезнаследи безъ причина. Закона на двванадесеть-тѣхъ таблици формално му признаваше това право. Това бѣше организиранъ деспотизмъ въ семейството; неумолимъ и непреклоненъ деспотизмъ, който приличаше на свирѣпия характеръ на *Brutus*, палачъ на дѣцата си.

Впоследствие бащинската строгость се смѣгчи: отъ тираническа и жестока, каквато бѣше въ началото, тя става власть на обичь; нравитѣ се смегчиха и се призна, че е противно на природнитѣ чувства, да се лишаватъ безпричинно дѣцата отъ една часть отъ собственния бащинъ имотъ, за да се осигури тѣхното сѫществувание. На онеправданитѣ или обезнаследенитѣ дѣца се даде право да се оплакватъ срѣщу актътъ, който ги онеправдаваше.[1]) Дѣцата получиха право на *querela inofficiosi testamenti*, т. е. единъ искъ, чрезъ който тѣ унищожаваха завѣщанието на тѣхния родитель, и по този начинъ получаваха цѣлото му наследство *ab intestat*. Бащата, който искаше да обезнаследи чѣдото си, трѣбваше да го направи поименно *(nominatim)* и да изложи мотивитѣ си за това. Безъ такива мотиви, неговото завѣщание бѣше недействително — *irritum*. И тъй, дѣцата добиха осигурена една часть отъ бащиното наследство; тази часть имъ се дължеше по силата на закона, не като на наследници, но като на дѣца, като единъ видъ вземание — *debitum bonorum subsidium*.[2]) Тъй че законната часть се считаше не като часть отъ наследството, но като една съвършенно свободна часть — *praelibatio* — отдѣлена по право отъ имотитѣ на завѣщателя, за да бѫде предадена, даже противъ неговата воля, на онѣзи, които имаха право на нея.[3]) Новела XVIII опредѣли размѣра на законната часть споредъ числото на дѣцата.

---

1) Ricard. *de Donat.*, n° 837 и др.

2) L. 5, C., *de inoffic., donat.* — Troplong, t. II, n° 741. — Demolombe, t. XIX, n° 12. — Marcadé, t. III, n° IV, sur l'art. 913. — Aubry & Rau, t. V, § 678.

3) Furgole, t. X, II. 39.

Ако имаше до четири дѣца, законната имъ часть бѣше $^1/_3$ отъ имотитѣ на бащата; ако има повече отъ 4 дѣца, тѣхната законна часть бѣше половината отъ имотитѣ на бащата. Този принципъ на римското право се реципира и отъ нѣкои модерни законодателства, между които е *Code Napoléon* и нашия законъ за наслед. (чл. 90).[1]) Съ друга последующа новела частьта се опредѣли безразлично отъ числото на дѣцата; тя бѣше $^1/_4$. Тази часть не бѣше една лична часть, която всѣко едно отъ дѣцата би имало *ab intestat*, но една часть взета колективно и исцѣло: *non portio portionis, sed quota bonorum.*

И този принципъ, да се опредѣля законната часть безразлично отъ числото на дѣцата, се възприе отъ нѣкои модерни законодателства, каквото е напримѣръ италиянското (art. 805).

Кодекса на Теодосия, както и оня на Юстиниана наричаха законната часть и *фалцидиумъ*[2]). Упоменаваме за това наименование, защото то се среща въ студиитѣ по християнското право. Така, въ ключа на действующитѣ отомански закони ние срещаме следното: „Законна часть *(фалцидиумъ)* споредъ християнското право е една трета часть отъ чистия имотъ, ако сѫществуватъ до четири дѣца, а половината, ако сѫществуватъ повече. — Арменоп. В. д. 2"[3]). Отъ това става явно, че Арменопулосъ е възприелъ почти текстуално правилото на Нувела XVIII-а. Да ли тя е прилагана на практика въ живота на християнитѣ въ турската империя, не се знае. Въ всѣки случай, може да се каже, че нашия законъ за наследството е реципиралъ принципа на Арменоп., споредъ който размѣрътъ на законната часть се опреаѣля по числото на дѣцата. Колкото повече сѫ дѣцата, толкова по-голѣмъ е размѣрътъ на законната часть. Както ще видимъ по-после, този принципъ не е за критикуване; той има въ основата си голѣмъ разумъ. Важното е, че максимума на располагаемата часть зависи отъ числото на дѣцата.

---

[1]) Стария текстъ.

[2]) L. 5, § 3. C.,*ad legem Juliam majest.*

[3]) Каравокиросъ, Ключъ на Отоман. закони, стр. 76. — Преводъ Армодиосъ-Поповъ.

Когато е въпросъ за размѣра на законната часть на възходящитѣ, тамъ числото на последнитѣ не играе абсолютно никаква роль за опредѣлянието му.

Отъ казаното излиза, че располагаемата часть, която завѣщателя дава комуто обича, се счита като едно изваждание отъ наследството. А законната часть сама образува наследството. Наследници, съ всички последствия отъ това качество, сж само онѣзи, които получаватъ законната часть; наследството имъ иде *ipso jure* по-силата на правилото: *le mort saisit le vif;* а онѣзи, на които завѣщателя дава располагаемата часть съ частни завѣти, сж само завѣтници, или сж надарени, ако имъ я дава чрезъ даръ. Прочее, и по нашия законъ може да се приложи правилото на *Dumoulin*, че никой не може да иска законна часть, безъ да е наследилъ — *Non habet legitimam, nisi qui haeres est.* Впрочемъ, това правило търпи исключения.

За по-нататъшното развитие на въпроситѣ трѣбва да припомнимъ, че по съвременитѣ законодателства, а следова телно и по нашия законъ, законната часть е *quota haereditatis*, а пъкъ по римското право тя бѣше само *quota bonorum.* Това различие, както ще видимъ по-после, има влияние върху дѣцата, които се отричатъ отъ наследството, за да задържатъ дарението.

Нашия законъ, като установява законна часть въ полза на дѣцата, съ това отнѣма правото на бащата, безъ да ги обезнаследи. Отъ това следва, че единъ баща не може да ограничи своитѣ чѣда съ законната часть, безъ да распореди съ располагаемата; напримѣръ, бащата не може да направи следующето распореждание:

„Искамъ, щото синоветѣ ми Стоянъ и Петко да се задоволятъ само съ законната часть“.

Бащата има само едно средство да не даде на дѣцата си цѣлото наследство; то е, като зачете законната часть, да даде располагаемата на другиго съ изрично распореждание. Обикновенно казватъ, че волята на човѣка е често пѫти посилна отъ онази на закона; това е истина най-вече въ материята на завѣщанието, гдето волята на човѣка парализира действието на волята на закона. Но, за да може да се отнеме отъ дѣтето онова, което му е дадено отъ закона *ab intestat*, трѣбва щото умрѣлия да е завѣщалъ располагаемото

нѣкому. Човѣка има право да развали реда на наследствата *ab intestat*, само като създаде другъ новъ редъ, а никакъ не чрезъ обезнаследяване, което е унищожено[1]).

Може ли наследника, който нѣма право на законна часть, да оборва сдѣлкитѣ на извършенитѣ отъ неговия наследодатель сдѣлки, които го лишаватъ отъ правото да получи наследството? Напримѣръ, умира Х. и оставя за наследници двама братия, които нѣматъ право на законна часть. Наследодателя Х. направилъ фиктивна продажба на своитѣ наследственни имоти въ полза на едно трето лице. Иматъ ли право братията да оборватъ тази продажба като симулативна, направена въ тѣхенъ ущърбъ? Пловдивския Апелативенъ сѫдъ разрѣшилъ този въпросъ отрицателно; обаче, решението му е било касирано по следующитѣ съображения:

„Отъ мотивитѣ на обтѫженото решение се вижда, че П. А. Сѫдъ приема, че единъ наследникъ, въ полза на когото нѣма запазена законна часть отъ наследството, нѣма право да доказва невалидностьта на ония сдѣлки, извършени отъ неговия наследодатель, чрезъ които той се лишава отъ правото да получи наследственна часть отъ имотитѣ му, като основава това си сѫждение на постановленията на чл. 90—105 отъ Закона за Насл. Това сѫждение на П. А. Сѫдъ следва да се признае за неправилно, тъй като наистина споредъ постановленията на упоменатитѣ членове отъ З. Н. едно лице, което нѣма наследници съ право на законна часть, е свободно да разполага съ имотитѣ си така, както желае, безъ да вземе въ внимание другитѣ свои наследници, които той има, и тия наследници нѣматъ право следъ смъртьта му да искатъ отмѣнението на неговитѣ распореждания; обаче, това се отнася само до случая, когато това лице прави распореждания чрезъ актове, които сѫ действителни отъ гледна точка на закона, а когато тѣ се правятъ чрезъ актове, които сѫ недействителни, то признаването имъ за нищожни може да се иска отъ тия наследници предъ видъ на това, че последнитѣ съ тия распореждания сѫ лишени отъ едно свое право, а всѣко едно лице има право да иска унищожението на една недействителна сдѣлка, сключена между други лица,

---

[1]) Troplong, t. II, n° 830.

чрезъ която се накърняватъ неговитѣ права и интереси.“[1])

Членъ 90 опредѣля размѣра на располагаемата и законната части, които вариратъ споредъ числото на дѣцата на умрѣлия. Понеже числото на останалитѣ подиръ умрѣлия дѣца играе главна роль при опредѣление размѣра на законната часть, то възниква твърдѣ важенъ въпросъ: за опредѣление размѣра на законната часть трѣбва ли да се считатъ и а) дѣцата, които сж се отрѣкли отъ наследството на умрѣлия, б), дѣцата, които сж обявени недостойни спрямо умрѣлия, и в) дѣцата, които безизвѣстно отсжтствуватъ? Да вземемъ най-напредъ въпросътъ относително дѣцата, които сж се отрѣкли отъ наследството на умрѣлия и да предположимъ, че умрѣлия има две дѣца, едното отъ които, като надарено при живѣ, се отрича отъ наследството. Трѣбва ли да считаме располагаемата часть като при две дѣца и въ такъвъ случай размѣра ѝ да е една трета часть, или трѣбва да я считаме, като да има само едно дѣте, т. е. въ размѣръ на половина отъ цѣлото наследство? Този въпросъ е твърде споренъ. Французската юриспруденция и повечето автори се изказватъ, че отреклитѣ се дѣца трѣбва да се считатъ,[2]) безразлично да ли тѣ се отричатъ вследствие на получентѣ отъ тѣхъ дарения или завѣщания, *aliquo accepto*, или се отричатъ безвъзмедно, безъ да сж получили отъ завѣщателя нѣкой даръ или завѣтъ, *nullo accepto*. Други правятъ различие между двете категории отрекли се. Споредъ това мнѣние дѣтѣто, което се отрича *nulls acepts*, не се счита при опредѣляние на размѣра законната часть, а дѣтето, което се отрича *aliquo accepto* трѣбва да се счита. Има и много авторитети-професори, като *Baudry-Lacantinerie Laurent* и др., които сж на противно мнѣние, т. е., че въобще отреклото се дѣте не се счита, безразлично да ли то се е отрекло *nullo accepto*, или се е отрекло *aliquo accepto*. Макаръ че това последно мнѣние и да е меншество,

---

1) К. Р. № 54 (249) — 1914. I. Г. О. Сбор. Бояджиевъ.

2) Duranton, t. VIII n° 293. — Poujol. sur l'art. 913. n° 7. — Toullier, t. V. n° 109. — Grenier, t. IV, n° 564. — Vazellie, sur l'art. 913 n° 2. — Saintespès-Lescot, t. II, n° 312, — Troplong, t. II, n° 784. — Beautemps-Beaupré, t. I, n° 133. — Coin-Delisle, *Domat*, sur l'art. 913, n° 6. — Massé et Vergé, t. III, § 450, n° 4 — Aubry & Rau, t. VII, § 681. — Dalloz, Sup. n° 180. — *D*, P. 1871. II. 209. — Ricci, t. III, n° 270. — Giur. ital. 1895. 2. 639.

макаръ и да има противъ себе си една постоянна юриспруденция, то е по-основателно и подкрепено съ силни логически аргументи, истеглени отъ духътъ на законътъ. Тъй като въпроса е твърде важенъ, считаме за полезно да представимъ на читателитѣ долнята цитата отъ *Laurent.*

„Чудна работа, казва Laurent. И дветѣ мнѣния цитиратъ сжщитѣ членове отъ гражданския кодексъ, като имъ даватъ съвършенно противоположенъ смисълъ, за да извадятъ, трѣбва или не трѣбва да се считатъ отреклитѣ се дѣца. Центръ на спора е членъ 913; той употрѣбява изражението ако бащата *остави подиръ смъртьта си (laisse à son dècès)* едно, две, три дѣца или едно по-голѣмо число. Касационния Сждъ инвокира изключително това постановление; той заключава отъ него, че това е числото, което служи за опредѣлено и неизмѣнно основание, по което се опредѣля, въ самата минута на смъртьта, размѣра на располагаемата часть, безъ обаче да може този размѣръ да се измѣни по-късно отъ събития или случайности, които, като появивши се следъ смъртьта на бащата на фамилията, не биха могли нито да спратъ, нито да намалятъ правата, които той можеше да упражнява приживѣ. Малко важи, че едно отъ дѣцата се отрекло; преди неговото отричане располагаемата часть е била опредѣлена по единъ неизмѣненъ начинъ. Авторитѣ инвокиратъ тоже членъ 913 и го интерпретиратъ въ смисълъ, че отреклото се дѣте трѣбва да се смѣта. Вѣрно ли е че изражението, ако бащата *остави следъ смъртьта си* извѣстно число дѣца, има, въ язика на нашия законъ, абсолютенъ смисълъ, който му дава юриспруденцията? Да разгънемъ *Code Napoléon*, той ще реши. Въ отдѣла за *наследството* има цѣлъ редъ членове, въ които се срѣщатъ тѣзи термини, ако *умрѣлия остави* или *не остави* (art. 746, 748, 749, 750, 757, 758); какво означаватъ тѣ? Тѣ означаватъ: ако еди кои роднини на умрѣлия го преживѣятъ и дойдатъ да наследватъ. Това е признато отъ цѣлъ свѣтъ и никога не е контестирано. Четемъ въ art. 746: La succesion passe aux ascendants si le défunt n'a *laissé* ni postérité, ni frères, ni descendents d'eux". Какво иска да каже съ това? Това значи, че, ако има дѣца, които дохождатъ на наследството, то не минава върху възходящитѣ: но, ако умрѣлия *остави* дѣца, които се отрекътъ, ако *остави* братия и сестри, които се отрекътъ,

ще кажемъ ли, че наследството не минава върху възходящитѣ, защото *е оставилъ* дѣца, или братя и сестри? Това би било единъ *non-sens*. Ако значението на думата *оставя (laisser)* е такова въ отдѣла на *наследството*, това вече решава нашия въпросъ: законната часть не е друго нѣщо освенъ наследство *ab intestat*, умалено съ дарове или завѣти. Думата *laisser* би ли могла случайно да има друго значение въ отдѣлитѣ за *Дарението* и *Завѣщанието*? Членъ 915 казва, че завѣщателя не може да завѣщае повече отъ половината отъ имотитѣ, ако, като не е оставилъ дѣца, *е оставилъ* единъ или нѣколко възходящи въ всѣка отъ бащинитѣ или майчинитѣ линии, че може да завѣщава повече отъ $^3/_4$, ако той *остави* възходящи само въ една линия. Ако всичкитѣ възходящи отъ бащината линия се отрекътъ, ще кажатъ ли, че пакъ располагаемата часть ще бѫде половината, защото умрѣлия е *оставилъ* възходящи и отъ дветѣ линии? Никога никой не е поддържалъ такава безсмисленность. Прочее, въ языка на *Code civil* изражението *laisser* des parents à son décès означава да остави родители, които да зематъ наследството или законната часть. Да ли въ членъ 913 това изражение може да има други смисълъ? И защо щѣше да има друго значение? Да предположимъ, че умрѣлия остави единъ синъ и единъ братъ; синътъ се отрича; половината отъ имотитѣ ще остане ли за распрлагвемата часть, защото умрѣлия е *оставилъ* едно дѣте следъ смъртьта си? Още единъ *non-sens*, Прочее, думата *laisser* означава въ членъ 913 сѫщото, каквото означава на всѫде изражението *laisser des enfants qui soient héritiers.*“[1]) На сѫщото мнѣние сѫ и други видни автори,[2]) Прочее, закона, като говори за дѣцата, които наследодателя е *оставилъ* подиръ смъртьта си, разбира не физическото сѫществование на *оставенитѣ* отъ него дѣца, но тѣхното *качество на наследникъ*. Понеже законната часть, е часть отъ наследството *ab intestat*, за това трѣбва да се държи

---

1) Laurent, t. XII, n° 21.

2) Duvergier, t. III, n° 108. Delvincourt, t. II, p. 62. — Marcadé, sur l'art. 913, n° 5. —Demolombe, t. XIX, n° 99. — Huc., t. VI n° 147. — Baudry-Lacantinerie, t. I, n° 723. — Arntz, t. II, n° 1773. — Beltjens, *Encyclop. du code civil.* t. II, n° 8. — Thiry,t. II, n° 325. — Pand. Fr., V°. *Donat.*, n° 2553. — Lagrange, Revue de droit fr. 1884, p. 127. — Valette, Rev. prat. 1868, p. 193. — D. P. 1866. 2. 208.

смѣтка, както въ цѣлото наследство, само за дѣцата, които иматъ качество на наследници,

И нѣкои отъ коментаторитѣ на италиянския Codice civile и италиянската юриспруденция изказватъ мнѣние, че отреклитѣ се трѣбва да се считатъ при извѣстни уговорки и различия.[1])

Ние споделяме мнѣнието на Laurent, макаръ то да има противъ себе си болшинството отъ авторитѣ и сждебната практика, защото то е основано на духътъ на закона. Прочее, споредъ насъ за опредѣление размѣра на предполагаемата часть трѣбва да се считатъ само тѣзи, *оставени* отъ умрѣлия, дѣца, *които ще наследватъ*, а не и тѣзи които, по причина на отричането си, нѣматъ право да наследватъ, защото тѣ се считатъ, че не сж имали никога право върху наследството, т. е. за наследството тѣ се считатъ несжществующи (членъ 200). Наследника, който се отрича отъ наследството, се отрича отъ законната часть и действието отъ това отричание е, че той се счита, че никога не е ималъ право на законна часть. Съ други думи, закона при распредѣлението на наследственитѣ имоти не държи смѣтка за отреклия се наследникъ, и го счита като че той никога да не е сжществувалъ. Прочее, ако отъ три дѣца, едното се отрече, има само двама души резерватерни наслединци.

Дѣцата, които сж обявени за недостойни, трѣбва ли да се считатъ при опредѣлението размѣра на располагаемата часть? Тукъ трѣбва да правимъ разлика между случаитѣ, когато недостойния нѣма нисходящи и когато има такива. Въ първия случай недостойния не трѣбва да се счита, защото той е изключенъ отъ наследството и нѣма право да наследва а въ втория случай личностьта на недостойния се смѣта, защото той самъ лично се остранява, но вмѣсто неговата личность дохождатъ неговитѣ нисходящи; въ такъвъ случай ще се пази правилото, постановено въ членъ 91 алинея 2, т. е. нисходящитѣ на недостойния ще се считатъ само за неговата личность.

А безизвѣстно отсжтсвующитѣ трѣбва ли да се считатъ? Този въпросъ се решава по сжщия начинъ, както и за недостойнитѣ.

---

[1]) Bruno, Codice civile. p. 201. — Ricci, t. III, n° 268.

На кои лица може завѣщателя да завѣщава? Когато нѣма привилегировани роднини, които да иматъ право на законна часть, тогава въпроса не може да породи никакво съмнѣние; въ такъвъ случай умрѣлия е могалъ да завѣщава на когото обича, стига завѣтника да е способенъ да получава по завѣщание. Но накъвъ е отговора на въпроса, когато завѣщателя има и привилегировани роднини, които иматъ право на законна часть? Може ли да завѣщава отъ разполагаемата часть и въ полза на тѣзи привилегировани роднини? Разполагаемата часть може да се даде на всѣко лице—било привилегированъ родиина или не. По този въпросъ *Laurent,* като изказва мнѣние, че бащата може да завѣщае разполагаемата си часть на едно отъ дѣцата си, казва, че абсолютно равенство между дѣцата отъ една фамилия е химера; природата не знае такова равенство; тя надарява едного съ интелигентность, а на другия отказва. И наистина, защо да се не даде право на бащата да установява равенството, като дава нѣщо повече на тѣзи отъ дѣцата си, които природата е обезнаследила. Освенъ това, много пѫти се случва, че единъ синъ отъ семейството, съ своята способность, спомага най-много за обогатяването на кѫщата. Защо въ какъвъ случай бащата да нѣма право да го възнагради съ нѣщо повече отъ другитѣ?[1])

Разполагаемата часть, събрана съ законната, съставлятъ цѣлото наследство; отъ тука излиза правило, че, ако е извѣстна една отъ тѣзи части, и другата е извѣстна, защото тя е разликата между извѣстната часть и цѣлото наследство. Тъй, при едно дѣте разполагаемата часть е половината отъ цѣлото наследство; значи законната часть е другата половина; при двѣ дѣца разполагаемата часть е $^1/_3$, а законната — $^2/_3$. Отъ това се вижда, че до *двѣ* дѣца разполагаемата часть се равнява на пайять на всѣко дѣте. И действително, при едно дѣте разполагаемата часть е $^1/_2$ и пайять на дѣтето е $^1/_2$ отъ цѣлото наследство; при двѣ дѣца разполагаемата часть е $^1/_3$ и пайять на всеко дѣте е $^1/_3$. А когато има повече отъ двѣ дѣца, разполагаемата часть остава неизмѣнна въ размѣръ на $^1/_3$. Прочее, става явно, че въ чл.

---

[1]) Laurent, t. XII, n° 5,

90 закона установява единъ *maximum* и едимъ *minimum* за размѣра на располагаемата часть.

Като сравнимъ стария текстъ на чл. 90 съ измѣнения, виждаме, че законодателя съ него е намалилъ законната часть и увеличилъ располагаемата. Нѣмаме никакви данни които да ни обяснатъ мотивитѣ за това измѣнение; то не се оправдава съ нищо, освенъ, може би, съ желанието на законодателя да насърдчи частната благотворителность; или да даде възможность на наследодателя да може, въ по-голѣмъ размѣръ. да изглади неравенството между своитѣ дѣца относително тѣхнитѣ способности, давайки отъ располагаемата часть нѣщо повече на онѣзи отъ своитѣ дѣца, които природата е обезнаследила, или да награди нѣкое отъ своитѣ дѣца, което му е принесло голѣма услуга; или да облагодѣтелствува въ по-голѣмъ размѣръ женскитѣ чеда, които получаватъ отъ земледѣлческо стопанство часть, два пѫти по-малка отъ частьта на мѫжкото чѣдо. Всичкитѣ тѣзи съображения законодателя е могълъ да има предъ видъ, но, при разисквание законопроекта, ни едно отъ тѣхъ не е изложено.

Измѣнението размѣра на законната и располагаемата части може да докара различенъ математически резултатъ отъ исчисленето ѝ при разнитѣ наследственни комбинации. Така, по стария текстъ, ако умрѣлия остави 3 дѣца, законната часть на всѣко отъ тѣхъ е $^1/_4$, защото завѣщателя имаше право да завѣщае само $^1/_4$, а законната часть за всичкитѣ дѣца бѣше $^3/_4$. Сега, при новелата, законната часть на тритѣхъ дѣца ще бѫде $^2/_3$, а частьта на всѣко отъ тѣхъ ще бѫде $^2/_9$; приравнена тази часть къмъ еднакъвъ знаменатель съ частьта по стария законъ, ще имаме, че законната часть на всѣко дѣте по по стария текстъ $^9/_{36}$, а онази по новелата е $^8/_{36}$; значи, намалена е съ $^1/_{36}$. Разликата въ действителность може да е незначителна за всѣко дѣте, когато броя имъ е голѣмъ.

Новелата има и тази особенность, че тя не въспроизвежда втората алинея отъ стария текстъ на чл. 90, която опредѣля наименованието на законата часть, като казва, че „частьта, която не може да се завѣщава, се нарича законна“. Това опредѣление на законната часть има повече историческо

значение. Ние знаемъ, че по *Code Napoléon* тази часть се нарича *réserve*. По този въпросъ юрисконсулта Troplong казва, че частьта, която закона усигорява за въ полза на извѣстни роднини, са наричаше нѣкога *законна (légitime)*[1]), *Code Napoléon* я нарече *запазена часть (réserve)*. Тази дума е заета отъ обичайното право, което означаваше съ нея частьта, която обичаитѣ осигоряваха на наследницитѣ, за да запазатъ въ семейството придобититѣ и наследственни имоти[2]) Закона е задържалъ думата *резерва*, безъ да даде нѣкое различно обяснение. Думата *законна* се е намирала въ първоначалната редакция на кодекса[3]); често се среща и въ разисканията. Както и да е, резервата образува, въ ржцетѣ на бащата на семейството, едно нерасполагаемо, по безвъзмезденъ начинъ, имущество, въ противовесъ на разполагаемата часть, съ която той може свободно да распорежда. Това неотчуждаемо, по безвъзмезденъ начинъ, имущество нѣкога се сравняваше съ свѣщеннитѣ предмети.[4])

Нашия законодатель, макаръ да е премахналъ съ новелата дефиницията на законната часть, е запазилъ на всѫде въ текстоветѣ и заглавията наименованието ѝ съ тази дума „*законна часть*“.

Всѣко измѣнение на материални закони поражда транзиторни въпроси, въпроси за обратната сила на новия текстъ. И новелата къмъ чл. 90 поражда въпросъ: *по кой законъ ще се обсѫжда размѣра на законната и разполагаемата часть?* По закона ли, който е билъ въ сила, когато е правено завѣщанието и когато завѣщателя е разполагалъ точно и съобразно съ распорежданията му, — или по закона, който е въ сила, когато умре завѣщателя? Разрешението на този въпросъ въ единъ или другъ смисълъ, както се вижда отъ гореприведения примѣръ, ще има различни материални последствия, които иматъ голѣмо значение за интереситѣ на наследницитѣ.

Ние видѣхме, че законната часть отъ наследството, което закона изважда отъ распорежданието на завѣщателя и я запазва на извѣстни близки роднини, наречени *легити-*

---

[1]) L. 28, C., *De inoffic. testam.*

[2]) Lebrun, liv. 2, chap. 4. *Des réserves cutumières.*

[3]) Fenet, t. XII, p. 299.

[4]) Troplong, t. II, n° 738.

марии. Отъ това следва, че тази часть има двѣ страни: едната е, че тя е обективно ограничение на правото на завѣщателя да располага съ цѣлия си имотъ, а отъ друга страна тя е едно необходимо наследство, съ други думи, законната часть е часть отъ наследството (чл. 93). Какво е влиянието на единъ новъ законъ, който е въ сила въ деньтъ на завѣщателевата смърть, който законъ увеличава или намалява размѣра на законната часть?

По този въпросъ доктрината и юриспруденцията, както въ Франция, така и въ Италия сж единодушни: че размѣра на законната часть се опредѣля изключително отъ законътъ, който е въ сила въ деньтъ на завѣщателевата смърть; следователно, по този законъ, а не по закона, който е билъ въ сила, когато е правено завѣщанието, трѣбва да се опредѣли правото на наследницитѣ съ законна часть и да се реши да ли, и до колко, трѣбва да се намалятъ завѣщателнитѣ разпореждания[1]), а не да се унищожатъ.

Флорентинския касационенъ сждъ въ едно фондаментално решение е мотивиралъ доктрината въ упоменатия смисълъ[2]). Има едно старо решение на касац. сждъ отъ Неаполъ, което решава въпроса въ обратенъ смисълъ, т. е. че размѣрътъ на законната часть трѣбва да се реши по закона, който е билъ въ сила, когато е правено завѣщанието; обаче, следъ въвеждание общия граждански кодексъ отъ 1865 то е изоставено.

Въ свръзка съ въпросътъ, да ли отреклия се наследникъ се брои въ числото на дѣцата, които е оставилъ наследодателя следъ смъртьта си, за да се опредѣли размѣра на законната часть, е и другия въпросъ: ако едно отъ дѣцата е получило завѣтъ отъ наследодателя, който се предполага да е направилъ отъ разполагаемата часть, има ли право да задържи и законна часть? Въ този въпросъ трѣбва да различаваме:

---

[1]) Chabot, *Questions transitoires* sur le Code civi, t. III, p. 382. — Dalloz, Rép. V° Loi, n° 196. — D. P. 53. 1. 300. — Gabba, *Teoria della retroattività delle leggi*, t. III, n° 358. — Gabba цитира Bauer. (p. 82), Struve, (p. 252), Zeiller, (p. 514), Chabot, (p. 131), Mailher de Chassat, (p. 122), Savigny (p. 464), Unger (p. 144), Demolombe (n° 49), Kalindero (p. 118), Lassalle (p. 501), Mazzoni (n° 54), Bianchi (p. 11), Vitali (p. 150).

[2]) Cass. di Firenze, 23 octobre 1880 (A. G., XIV, 1. 476).

Да ли бащата е направилъ завѣта въ полза на дѣтето си съ освобождение отъ привнасяние (чл. 258); или завѣта е направенъ съ задължение да привнесе.

Ние нѣма да третираме първия случай, защото неговото главно сѣдалище е въ чл. 258. Ще се спремъ само върху втория случай, а именно когато завѣта е направенъ съ задължение за привнасяние.

И въ този случай трѣбва да направимъ друго различие: да ли дѣтето-завѣтникъ приема наследството или се отрича отъ него. Ние ще се спремъ тукъ само върху последната хипотеза, въ която дѣтето — завѣтникъ се отрече отъ наследството.

И така: *дѣтето-завѣтникъ, което е задължено да привнесе завѣта, отричайки се отъ наследството, може ли да задържи още нѣщо, освенъ располагаемата?*

По този въпросъ има образувани три главни системи въ французската докрина и юриспруденция.

1-о По първата система дѣтето-завѣтникъ, което се отрича отъ наследството, може да задържи и да рекламира само располагаемата часть.

2-о По втората система дѣтето-завѣтникъ може да задържи или да рекламира напредъ законната часть, а следъ това — и располагаемата, но при условие, че общата стойность на завѣта и законната да не надминава стойностьта на располагаемата часть. Напримѣръ Х. има петь дѣца и наследствена стойность 300.000 лева. Располагаемата часть е 100.000, а законната часть за всички дѣца е 200.000 л.; за всѣко дѣте тя е 49.000 л. Х. завѣщава на едно отъ дѣцата си 80.000 лева; законната му часть е 40.000. То не може да иска и дветѣ суми 80000 + 40000=120.000, защото надминаватъ стойностьта на располагаемата. Ако се отрече отъ наследството, то може да задържи и рекламира най-напредъ законната часть, която 40.000 лева и следъ това може да рекламира по завѣта само 60,000, защото дветѣ стойности не надминаватъ располагаемата часть, която е 100.000 лева

3. По третата система то може да задържи и да рекламира едновремено законната и располагаемата части.

Ние мислимъ, че по изрични текстове отъ нашия законъ този споръ у насъ не може да съществува.

Първата система е правата, понеже тя е съобразна съ тѣзи текстове.

И наистина, отъ това, което изложихме по-рано, стана явно, че чл. 90 раздѣля наследството на двѣ различни части. Едната е располагаемата часть, съ която наследодателя може да располага по абсолютенъ начинъ, като я подари или завѣщае било на чуждо лице, било на нѣкого отъ своитѣ наследници. Другата е нерасполагаемата часть, която наследодателя не може нито да подари, нито да завѣщае въ полза на когото и да е — нито на чуждо лице, нито на свое дѣте. Тази часть по необходимость се приравнява напълно къмъ наследството *ab intestat* и можеше да се распредѣли между дѣцата само по правилата за наследованието *ab intestat* и въ тѣхното качество на наследници.

Споредъ чл. 200 дѣтето, което се отрече отъ наследството, се счита, че никога не е било наследникъ; а който не е наследникъ, не може нито да задържи, нито да рекламира часть отъ нерасполагаемата, т. е. отъ наследството *ab intestat*. Отрѣклия се става спрямо наследството съвършенно чуждо лице. За това, ако иска да задържи завѣтътъ, той, като всѣки чуждъ завѣтникъ, може да задържи или да иска завѣтътъ *само до размѣра на располагаемата часть*, която само може да бжде отдѣлена отъ наследството *ab intestat* въ полза на нѣкого — било чуждо лице, било наследникъ. Иначе не може да бжде, защото законната часть е часть отъ наследството *ab intestat*, намалено само съ располагаемата часть.[1])

Втората часть отъ чл. 200 постановява изрично: „Отричанието отъ наследството обаче не го лишава отъ правото да получи направенитѣ нему завѣти". А чл. 253, на който се силава текста, опредѣля и размѣра на завѣта, до който едно дѣте-завѣтникъ може да го задържи. Той казва: „Наследника, който се отрѣче отъ наследството, може да задържи дара, или да иска направения нему завѣтъ, *до размѣра на на располагаемата часть;* но той нѣма право да задържи или получи нѣщо *въ качество на законна часть отъ наследството*".

Нашия законодатель, подобно на италиянския, за да пресѣче сжществующитѣ по *Code Napoléon* спорове, е прибавилъ въ чл. 253 последната часть, която е изриченъ отго-

[1]) Demolombe, t. XIX, n° 50. — Laurent, t. XII, n° 36.

воръ на поставения по-горе въпросъ: *„но той нѣма право да задържи или получи нѣщо въ качество на законна часть“*. Това разпореждане фигурира тоже изрично въ art. 1003 отъ италиянския Codice Civile: *„ma non può ritenere o conseguire nulla a titolo di legittima“*. Това разпореждане не сѫществува въ съотвѣтния art. 845 отъ *Code Napoléon*, който казва: *„L'héritier qui renonce à la succession, peut cependant retenir le don entre vifs, ou réclamer le legs à lui fait, jusqu'à concurrence de la portion disponible“*.

Прочее, отъ съпостанянието на art. 845 отъ Code Napoléon съ art. 1003 отъ Codice Civile и съ 253 отъ нашия законъ, се вижда, че, ако въ Франция, вследствие недостатъчность на текста, може да сѫществува този важенъ споръ,[1]) отъ разрешението на който въ смисълъ на една отъ тритѣхъ системи има голѣми материални последствия за заинтересованитѣ, той не може да сѫществува у насъ, защото е разрешенъ съ изриченъ текстъ: че завѣтника-дѣте, което се отрича отъ наследството може да задържи или да иска направения нему завѣтъ само до размѣра на располагмемата часть; *но то нѣма право да задържи или получи нѣщо въ качество на законна часть*. Ние възбудихме въпроса за споровете въ Франция съ чисто предупредителна цѣль.

За такова щастливо разрешеиие на въпроса отъ страна италиянския законодатель говори и професора Huc.[2])

---

[1]) Demolombe, t. XIX, n° 49 и след.—Duranton. t. VII, n° 251 и сл. — Favard, V° *Renonciation*, § I., n° 14. — Toullier, t. V, n° 110. — Merlin, Rép., V° *Réserve*, § 2. — Baudry-Lacantinerie, t. I, n° 686 и др. — Huc. t. VI, n° 141. — Chabot, sur l'art. 845, n° 4. — Massé et Vergé sur Zachariae, t. II, p. 240. — Poujol, sur l'art. 845, n° 4. — Mourlon, *Répét. écrites*, t. II, n° 599. — Marcadé sur l'art.845, n° 2. —Vernet, *de la quotité disponible*, p. 381. — Demante, IV, n° 42 bis. — Troplong, t. II, n° 784. — Bayle-Mouillard sur Grenier, t. II, n° 597 note a. — Ragon, t. II, n° 423. — Laurent. t. XII, n° 39. — Arntz, t, II, n° 1767. — Thiry, t. II, n° 318.— Bugnet, t. VII. n° 251. — Dalloz, Sup., n° 182 и др. автори. Сѫщо и юриспруденцията е разнорѣчива и непостоянна: D. P. 61, I. 133; 71. 2. 209.

[2]) Huc, *Le Code civil italien*, t. I, p. 223.

Чл. 91[1])

Подъ името дѣца, въ горния чл. се разбиратъ законнитѣ дѣца, узаконенитѣ, усиновенитѣ и тѣхнитѣ нисходящи.

Впрочемъ, нисходящитѣ се считатъ само за дѣтето, което тѣ представляватъ.

Чл. 91 се състои отъ две части, първата отъ които опредѣля, кои лица чл. 90 разбира съ думата *дѣца*, като постановява, че за такива трѣбва да се разбиратъ а) законнитѣ дѣца, б) узаконенитѣ дѣца, в) усиновенитѣ и нисходящитѣ отъ категоритѣ *а*, *б*, *в*. Втората часть отъ члена постановява правило, какъ трѣбва да се считатъ нисходящитѣ отъ дѣцата, означени въ *а*, *б*, *в*.

Върху първата часть нѣма да се спираме, а ще помолимъ читателитѣ да видятъ писаното върху първата алинея отъ чл. 22; то се отнася и къмъ първата алинея отъ чл. 91.

Преминаваме къмъ втората часть на чл. 91. Тази часть установява едно правило, което не позволява измѣнението и заобикалянето на постановлението въ чл. 90, *че располагаемата часть вариира споредъ числото на дѣцата, които е оставилъ умрѣлия, като наследници*. Споредъ чл. 90 право за законна часть иматъ дѣцата на умрѣлия, а споредъ чл. 91 такова право иматъ не само дѣцата на умрѣлия, но и тѣхнитѣ нисходящи. При все това обаче размѣра на располагаемата часть се опредѣля а) само отъ числото на дѣцата на умрѣлия, б) само отъ числото на живитѣ дѣца на умрѣлия и в) само отъ числото умрѣлитѣ преди наследодателя дѣца, които иматъ нисходящи, а не отъ числото на тѣзи последнитѣ.

Чл. 91 употрѣбява думата *представляватъ*; тази дума трѣбва да се разбира въ техническия смисъль само тогава, когато нисходящитѣ дирятъ законната часть по право на представителство; а, когато нисходящитѣ наследватъ на право, *(jure proprio)*, тази дума трѣбва да се разбира въ смисълъ на замѣстюване, и изражението *което тѣ представляватъ*

---

[1]) C. It. 806; C. N. 914.

трѣбва да се разбира: *което тѣ замѣстяватъ* или отъ *което тѣ произхождатъ*.

Ако се не пазятъ изложенитѣ правила за опредѣление размѣра на располагаемата часть, когато има нисходящи, то се измѣнява и постановлението на закона.

Да земемъ случая за букви *б* и *в*, когато нисходящитѣ претендиратъ наследство по право на представителство.

De cujus, следъ смъртьта си оставя: единъ синъ *Петръ* и нисходящи отъ Стояна: *Мария* и *Никола* Тъй щото всичкитѣ по число наследници на *de cujus* сѫ трима души. Но располагаемата часть ще се опредѣли само отъ числото на чѣдата на последния, т. е. отъ *Петръ* и *Стоянъ*; и тъй, располагаемата часть ще бѫде $^1/_3$, а не $^1/_4$ — по стария текстъ.

Ако предложимъ, че и Петръ е умрѣлъ преди *de cujus* и е оставилъ три дѣца, то располагаемата часть ще се опредѣли пакъ отъ числото на Петра и Стояна, макаръ че всичкитѣ наследници да сѫ петь души: двама отъ Стояна и трима отъ Петра.

По сѫщия начинъ се опредѣля размѣра на располагаемата часть и тогава, когато нисходящитѣ наследватъ направо, *jure proprio*. Тъй напримѣръ, *de cujus* оставя единъ синъ *Х.*, който има три дѣца; синътъ *Х.* се отрича. Каква ще бѫде располагаемата часть? $^1/_2$ или $^1/_4$? Разбира се, че $^1/_2$ отъ цѣлото наследство. Иначе *Х.* можеше да се откаже за да направи законната часть на дѣцата си $^3/_4$ вмѣсто $^1/_2$, която въ действителность имъ се пада.

Ако нѣкое отъ дѣцата на умрѣлия е недостойно или отсѫтствующе, то размѣра на располагаемата часть се опредѣля споредъ случая — да ли недостойния и отсѫтствующия иматъ или не нисходящи, или да ли тѣ наследватъ по представителство или направо, по горния начинъ.

Между законнитѣ дѣца трѣбва да влезатъ и онѣзи, които сѫ родени отъ мнимъ (пютативенъ) бракъ, който е сключенъ добросъвестно; този бракъ, макаръ унищоженъ, произвежда гражданско действие спрямо дѣцата. Такива дѣца наследватъ родителитѣ си; следователно, наследватъ и законната часть.

Чл. 92.[1])

Ако завѣщателя не е оставилъ ни дѣца, ни нисходящи, а само възходящи, той не може да завѣщае повече отъ две трети отъ своето имущество.

Законната часть, или едната трета отъ имуществото, остава по равно на бащата и майката, или само на преживѣлия отъ тѣхъ, ако другия е умрѣлъ.

Ако после завѣщателя не е останало ни баща, ни майка, но само възходящи роднини по бащина и майчина линии, то законната часть се дѣли между тѣхъ по на половина, ако тѣ се намиратъ въ равни степени на родство; ако ли пъкъ тѣ не сж въ равни степени на родство съ умрѣлия, то всичкото имущество се дава на най-близскитѣ роднини отъ едната или другата линия.

Този чл. изброява втората категория привилегировани наследници, които иматъ право на законна часть. Той съдържа три части. Първата часть посочва привилегировани роднини съ общо наименование — *възходящитѣ* — и опредѣля размѣра на располагаемата часть съ две трети отъ цѣлото наследство; втората часть отдѣля родителитѣ на умрѣлия отдѣлно отъ другитѣ възходящи; третата часть постановява, че всичкитѣ други възходящи роднини, по-горе отъ родителитѣ, иматъ право на законна часть.

Втората и третата части опредѣлятъ още и начина за раздѣлянето на законната часть. Когато законната часть се пада на родителитѣ, тѣ дѣлятъ по равно, или цѣла я зема само живия родитель, тъй както се дѣли и самото наследство (чл. 23). Ако ли пъкъ нѣма родители, но има други възходящи, законната часть се дѣли помежду имъ тъй, както се дѣли и самото наследство (чл. 24) т. е. законната часть се дѣли между възходящитѣ отъ бащина или майчина

[1]) C. It. 807; C. N. 915. Аналог.

линии по на половина, ако тѣ се намиратъ въ равни степени на родство; ако ли пъкъ родството между възходящитѣ е въ разни степени съ умрѣлия, то *цѣлата законна часть* се дава на най-близкитѣ или най-близкия роднина отъ едната или другата линии. Подчеркнахме изражението *цѣлата законна часть*, защото нашия законъ употрѣбява вмѣсто него друго изражение *всичкото имущество*. Това изражение на закона е неточно и непълно; то трѣбва да се разбира въ смисъль на *всичкото имущество*, което *съдържа законната* часть, която не е цѣлото наследственно имущество, но само часть отъ него.

Понеже дѣлежа на законната часть между възходящитѣ става по сжщия начинъ, по който става дѣлежа на самото наследство, то, за да не повтаряме, препращаме читателитѣ къмъ писаното на членове 23, 24 и 25, относително дѣлежа наследството между възходящитѣ.

Подъ думата възходящи, които иматъ право на законна часть, се разбиратъ законнитѣ възходящи, т. е. законния баща и майка; разбиратъ се тъй сжщо и онѣзи родители, които сж узаконили, чрезъ последующъ бракъ, дѣцата, родени преди извършването му.

Усиновителя има ли право на законна часть отъ наследството на усиновения? Не. Ние знаемъ, че законната часть е часть отъ наследството *ab intestat*; часть отъ нея, следователно, може да получи само онзи, който може да получи въобще часть отъ наследството *ab intestat*. А пъкъ ние видѣхме, че усиновителя не наследва усиновения. Усиновения запазва всичкитѣ свои права и длъжности спрѣмо семейството, къмъ което той принадлежи по рождение. И усиновяването не създава никакви граждански отношения между усиновителя и семейството на усиновения (чл. 33 отъ закона за усиновяв.)

Усиновения наследва усиновителя (чл. 21 и 22 отъ Зак. за Наслед.), защото той е приравненъ, относително наследството на умрѣлия, къмъ законнитѣ дѣца на последния. А пъкъ усиновителя *не наследва* усиновения, защото родинството между тѣхъ е чисто фиктивно. И наистина, ако усиновителя бѣше истински баща на усиновения, той трѣбваше да го наследва. А защо не го наследва? Защото усиновяването е само една фикция, цѣльта на която е да утѣши уси-

новителя въ неговата обичь къмъ усиновения. А това нѣма нищо общо съ правото за наследване.

Ако усиновения наследва, то е, защото фикцията трѣбва да го ползува; усиновителя, считайки усиновения за свой синъ, трѣбва да му остави своето наследство.[1])

Прочее, усиновителя, като не наследва усиновения, нѣма право на законна часть върху неговото наследство.

Ricci казва тъй сѫщо, че възходящитѣ на усиновения, т. е. усиновителя и другитѣ възходящи, нѣматъ право на законна часть отъ наследството на усиновения и по други мотиви. Това произлиза не само отъ общността на принципитѣ, които уреждатъ наследството по закона, но и отъ обстоятелството, че закона, който опредѣля, кои дѣца иматъ право на законна часть, казва изрично, че такова право има и усиновения, нѣщо което не е повторено спрямо възходящитѣ.[2])

Чл. 93.[3])

Законната часть е часть отъ наследството. Тя се пада на дѣцата, нисходящитѣ и възходящитѣ въ пълна собственность, и завѣщателтъ нѣма право да налага върху нея каквито и да сѫ тяжести или условия.

Съ текстътъ на чл. 93 законодателтъ е разрешилъ единъ отъ най-спорнитѣ въпроси, а именно, да ли законната часть съставлява, както бѣше въ старото римско право, една часть отъ *имуществото, pars quota bonorum,* или тя е часть отъ *наследството, pars quota hereditatis,* както я бѣше преобърналъ Юстинианъ съ своята новела 115. Това различие има значение, даже практически резултатъ, както за наследника, така и за кредиторитѣ на наследството, за което ще говоримъ другаде.

И днесъ още, както ще видимъ, въ Франция има споръ по въпроса, понеже въ *Code Napoléon* нѣма изриченъ текстъ, който да го разрешава. Нашия законодатель, подобно на

---

1) Laurent, t. IV, n° 254. — Demolombe, t. XIX, n° 107.
2) Ricci, t. III, n° 272.
3) C. It. 803.

Италиянския, е разрешилъ въпроса отъ такава важность, като е постановилъ, че законната часть е часть отъ наследството, е *pars quota hereditatis*. Съ това законодателя е опредѣлилъ съ изриченъ текстъ юридическата натура на законната часть. Тази натура е основна предпоставка, отъ която зависятъ решенията на много важни въпроси. Напримѣръ, може ли нѣкой да иска законната часть чрезъ искъ, безъ да вземе качеството на наследникъ, или: може ли нѣкой, безъ да вземе качеството на наследникъ, да я задържи чрезъ възражение? Този въпросъ се разрешава съ другъ: трѣбва ли да бждешъ наследникъ, за да рекламирашъ законната часть?

Отговора на този въпросъ не може да бжде освенъ утвърдителенъ. Това явствува отъ текста на чл. 90 и 93. Но по какъвъ начинъ и на какво основание се прехвърля тази законна часть? Закона не отговаря на този въпросъ; той само казва, че тя се *пада* на нисходящитѣ въ пълна собственность. Но съ казването, че законната часть е часть отъ наследството, законодателя я приравнява къмъ наследството *ab intestat* и тя става въ действителность такова наследство.

И наистина, отъ закона се вижда, че, когато умрѣлия е оставилъ, нисходящи или възходящи, неговото имущество се раздѣля на две части: едната, съ която той може да дари, или да завѣщава; а другата, съ която той не може да се распорежда. Тази именно последня часть, наречена законна, понеже съ нея распорежда не човѣкъ, а закона, не е друго нѣщо освенъ наследство *ab intestat*. Запазено, нерасполагаемо.

Въ какво качество и на какво основание могатъ разнитѣ наследници да рекламиратъ законната часть? Тѣ могатъ да я искатъ само на това основание, че тѣ като наследници сж призовани да наследватъ по правилата за наследованието.

Въ кой текстъ отъ закона е тѣхното основание, тѣхния титръ? Титра на дѣцата е чл. 21, а титра на възходящитѣ е чл. 23, а не чл. 90 за първитѣ и чл. 92 за вторитѣ, защото чл 90 не установява правото на дѣцата да получатъ законната часть отъ наследството на тѣхнитѣ възходящи; нито пъкъ чл. 92 установява правото на възходящитѣ да получатъ наследството на своитѣ нисходящи. Членове 90 и 92 предполагатъ, че правото е установено по-рано отъ други

текстове; а пъкъ това право, както забелѣжихме, е установено отъ чл. 21 за въ полза на нисходящитѣ и отъ чл. 23 за въ полза на възходящитѣ.

Дѣцата, прочее, могатъ да рекламиратъ своята законна часть по силата на чл. 21 въ размѣръ опредѣленъ отъ чл. 90, а възходящитѣ могатъ да искатъ своята законна часть възъ основа на чл. 23 въ размѣръ, опредѣленъ отъ чл. 92. А това значи, че както нисходящитѣ, така и възходящитѣ, могатъ да искатъ своята законна часть само въ качеството си на наследници.

Ето защо законната часть не може да се иска отъ подалеченъ роднина, когато има по-ближенъ, който го изключва отъ наследството. А това е така, защото законната часть е самото наследство *ab intestat*. А то значи, че, за да можешъ да я искашъ, преди всичко трѣбва да бѫдешъ наследникъ. *Prius est esse quam esse tale*[1]); съ други думи, това значи, че преди да бѫдешъ резерватеренъ наследникъ, трѣбва да бѫдешъ наследникъ, призованъ да наследвашъ. Това е първото условие.

Второто условие е: не стига да си посоченъ отъ закона като наследникъ, който има право на законна часть; трѣбва да вземешъ качеството на наследникъ на *de cujus*, т. е. да се явишъ като наследникъ и да приемешъ наследството било безусловно, било по описъ; изисква се да бѫдешъ не само дѣте, но дѣте-наследникъ.

А отъ това проистича едно важно и необходимо последствие, че онзи, който се отрѣче отъ наследството или е изключенъ отъ него по нѣкоя законна причина, не може да иска законна часть.[2]) Качеството на дѣте е само причината, която кара законодателя да установи въ негова полза законна часть; а качеството на наследникъ е условието, подъ което това право може да бѫде упражнено; а пъкъ отричането отъ наследството заличава това качество.

Авторитѣ бѣха единодушни, сѫщо и сѫдилищата бѣха съгласни съ изложената система: че, за да имашъ право да искатъ законна часть, трѣбва да си наследникъ по закона и да приемешъ това качество. Но явява се юрисконсулта *Troplong*, който внесе смущение въ нея, като изсказа мнѣние,

---

1) Demolombe, t. XIX, n° 41.

2) Baudry-Lacantinerie, t. I, n° 634. — Laurent, t. XII n° 36.

че не е необходимо да бѫдешъ наследникъ, за да заведешъ искъ за намаление.[1]) Авторитѣ живо критикуватъ и оборватъ това мнѣние. *Demolombe* го нарича схизма (*schisme*) отъ естество да извърши основния характеръ на законната часть; а *Laurent*, като констатира, че изложения отъ насъ принципъ е билъ общоприетъ отъ доктрината и юриспруденцията, казва: „хареса се на единъ писатель да счупи тази хармония. Тролонъ поддържа, че не е потрѣбно да бѫдешъ наследникъ, за да можешъ да заведешъ искъ за намаление законната часть, когато въ наследството нѣма нищо. Качеството на дѣте стига. Това е едно отъ новитѣ мнѣния, по видимо му оригинални, които Тролонъ обича. То нѣма никакво основание въ текста. Едничка негова опора сѫ нѣколкото думи, произнесени въ Държавния Съветъ при смѫтното разискване върху art. 921. Ние казахме, че въ тѣзи дебати сѫ направени много грѣшки. Тролонъ се хваща о една отъ тѣзи грѣшки и иска да направи отъ нея една истина."[2]) Мнѣнието на *Troplong*, въ това отношение, е една непонятна юридическа ересь, която е съвършенно несъобразна съ текста на нашия законъ. За това ние само я упоменуваме.

Материята за юридическата натура на законната часть е предмѣтъ на безкрайни и неприкъснати несъгласия. Ето защо нашия законодатель е постѫпилъ твърде добре, като я е уредилъ съ изриченъ текстъ. Отъ научно гледище всичкитѣ тѣзи контроверси по въпроса сѫ особенно интересни за любознателнитѣ юристи.

Въ това отношение нашия законъ е ясенъ и категориченъ; споредъ него законната часть е едно право съ твърде чиста природа; тя е часть отъ наследството *ab intestat*. Тя се наследва и иска по сѫщия начинъ, по който се наследва и иска самото наследство *ab intestat*. Защото тя не е друго нищо освенъ наследство *ab intestat*, намалено съ располагаема часть; че, следователно, трѣбва да си наследникъ, да приемашъ качеството на такъвъ, за да я рекламирашъ по какъвто и да е начинъ, било въ производството за дѣлбата срещу другитѣ резерватерни наследници, било чрезъ самостоятеленъ искъ за намаление срещу завѣтницитѣ или срещу надаренитѣ *(par voie de demande en réduction)*.

---

[1]) Demolombe, t. XIX, n° 42.

[2]) Laurent, t. XII, n° 37.

Втората часть отъ въпроса бѣше: може ли нѣкой, безъ да вземе качеството на наследникъ, да задържи законната часть чрезъ възражение *(par voie d'exception)*? Тази хипотеза е една отъ най-важнитѣ. Тя се представлява най-вече въ случаитѣ, когато дѣцата сж получили отъ наследодателя единъ даръ или единъ завѣтъ, който се намира въ тѣхно фактическо владѣние. И въ този случай, за да може наследника да я задържи, трѣбва да отговаря на гореупоменатитѣ условия, т. е. да е наследникъ по закона и да е приелъ качеството на такъвъ.

Нека покажемъ нагледно нѣкои отъ юридическитѣ последствия на принципа, че, за да можешъ да рекламирашъ законната часть, трѣбва да вземешъ качеството на наследникъ, и на принципа, че законната часть е часть отъ наследството, съ която располага не човѣка, но закона.

Отъ факта, че законната часть е часть отъ наследството *ab intestat* излиза, че легитимария не може да се приравни къмъ единъ нейнъ кредиторъ, защото тя му се *пада* въ пълна собственность, въ натура, което значи, че той има върху нея едно право, има едно *jus in re*, по силата на което той може да я ревандикира срещу всѣки държатель на наследственнитѣ имоти.

А отъ това би могло да произтече друго едно важно последствие, именно, че, ако при дѣлбата на наследството легитимария се отрѣче отъ правото да получи законната часть въ *натура* и се съгласи съ сънаследницитѣ да я получи въ пари, — той вече не е наследникъ, а става единъ обикновенъ кредиторъ спрямо наследството, вследствие на което не може да ревандикира отъ трети лица, държатели на наследственнитѣ имоти, ако законната часть, преобърната въ пари, не му бѫде заплатена отъ наследницитѣ.[1]) Той има право да иска само стойностьта ѝ отъ наследницитѣ.

Могатъ ли наследницитѣ, които иматъ право на законна часть, да искатъ унищожението на онѣзи завѣщателни разпореждания, които обремѣняватъ законната часть съ условия: напримѣръ, наследодателя задължава съ завѣщанието си своитѣ наследници да продаджтъ недвижимитѣ имоти и да ги преобърнатъ въ цѣнни книжа отъ държавни заеми; могатъ ли на-

1) Ricci, t. III, n° 263.

следницитѣ да оборватъ завѣщанието въ този случай? За насъ нѣма съмнѣние, че тѣ иматъ право да искатъ отъ сѫдътъ да прогласи условието за несѫществующе, ако стане споръ между наследницитѣ за испълнението му, защото споредъ чл. 93 законната часть се пада на наследницитѣ въ *пълна собственость* и завѣщателя нѣма право да я облага съ никакви *условия*. И понеже законната часть е часть отъ наследството *ab intestat*, а, когато е въпросъ за това наследство, неговата дѣлба се урежда по особеннитѣ за това правила, по които всѣкой отъ наследницитѣ има право да иска своя дѣлъ въ *натура* (чл. 240). Прочее такова условие на завѣщателя за конвертиране законната часть отъ недвижими въ движими е противно на изричното предписание на чл. 93 и 240; а всѣко условие, което е противно на законитѣ, се счита за несѫществующе (чл. 130).

Разбира се, че наследницитѣ могатъ да испълнятъ наложеното отъ завѣщателя условие, ако то отговаря на интереситѣ имъ; обаче, за испълнението му трѣбва да сѫ съгласни всичкитѣ; никой отъ тѣхъ не може да бѫде задълженъ, даже по рѣшение на болшинството, да се откаже отъ реалното право, което му дава чл. 240, и да го преобърне въ една креанса [1]). Въ този смисълъ е и италиянската юриспруденция [2]).

Може ли завѣщателя да тури въ завѣщанието си условие, съ което натоварва едного отъ наследницитѣ да заплати самъ единъ наследственъ дългъ? Този въпросъ като че поражда единъ видимъ конфликтъ между текста на чл. 279, който казва: „сънаследницитѣ участвоватъ въ исплащанието на наследственнитѣ дългове и тяжести съразмѣрно съ дѣловетѣ си, които получаватъ въ качеството си на наследници, *освенъ ако има завѣщание, което да предвижда това исплащане другояче*“ и текста на чл. 93, който запрещава на завѣщателя да обрѣменява законната часть съ каквито и да е условия. Отъ сравнението на тѣзи два текста излиза, че по чл. 93 завѣщателното разпореждание, което натоварва едного отъ наследницитѣ да плати единъ наследственъ дългъ, е недействително, защото то е едно условие върху законната часть; а по чл. 279 завѣщателя има право да по-

---

[1]) Ricci, t. III, n° 264.

[2]) Cass. *Torino*, 30. XII. 1368; *Cass. Napoli*, 10. II. 1876.

стави на наследницитѣ такова условие. Какъ да се помирятъ тѣзи два текста, които като че сж въ противорѣчие?

Тѣзи два текста не трѣбва да се тълкуватъ отдѣлно единъ отъ други; тѣ трѣбва да се тълкуватъ по начинъ, щото принципа, прогласенъ въ единия, да не унищожава принципа, прогласенъ отъ другия. Трѣбва да имъ се даде такова тълкувание, което да въдвори една пълна между тѣхъ хармония. А това тълкувание се състои въ това, че чл. 279 не трѣбва да се разбира по абсолютенъ и изолиранъ начинъ, но трѣбва да се тури въ връска и въ съгласие съ другитѣ норми, които уреждатъ располагаемата и законната части; а това значи, че завѣщателя може да натовари едного отъ наследницитѣ да заплати единъ наследственъ дългъ само тогава и само до толкова, когато и до колкото, това условие не засяга и не накърнява законната часть. Иначе, налагайки на легитимария да заплати наследственни дългове, въ размѣръ по-голѣмъ отъ съотвѣтния на неговия дѣлъ, налага върху законната часть една забранена отъ закона тяжесть.

Съ този въпросъ се е занимавалъ италиянския сждъ отъ Торино, който се е произнесалъ въ този смисълъ, тълкувайки съответнитѣ членове отъ Codice Civile (art. 808 и 1027). Той решава въпроса въ смисълъ, че завѣщателя не може да натовари едного отъ наследницитѣ, които иматъ право на законна часть, да исплати единъ наследственъ дългъ, защото иначе той би намалилъ последнята. Да се налага едно задължение, като отговаряще на едно право, значи да распореждатъ съ последнето; а пъкъ знае се, че завѣщателя нѣма право да се распорежда съ законната часть; въ този случай правото си остава, и задължението, понеже е безъ причина, пада и се счита като ненаписано [1]).

Както не може да се налага исключителна тяжесть на единъ наследникъ да заплати самъ единъ дългъ, накърняющъ законната му часть, тъй сжщо е недействително и условието, което би задължило всичкитѣ наследници да заплатятъ единъ наследственъ дългъ по равни части, ако това условие накърнява резервната часть [2]).

---

1) *Cass Torino*, 3. II. 1882.

2) Ricci, t. III, n° 254.

Ако наследника, който е натоварен съ исплащанието на единъ наследственъ дългъ, накърняющъ законната му часть, бездействова и не оборва завѣщанието, може ли неговото бездействие противъ последното да се счете за мълчалива конфирмация? Тукъ ще кажемъ сѫщото, което казахме, когато излагахме условията, при които може да има такава конфирмация, а именно, че отъ единъ отрицателенъ фактъ, необорване завѣщанието, не може да се види заключение за утвърдително последствие.

Нека отбелѣжимъ, че по римското право, преди Юстиниана, бѣше необходимо, онеправдания да обори завѣщанието съ *querela inofficiosi testamenti*, ако иска да се избави отъ възложената му несправедлива тяжесть; но Юстинианъ, който подържа принципа за неприкосновенността на законната часть, постанови, че наложеното на нея условие се счита ненаписано, като противно на закона; следователно, че нѣма нужда отъ искъ за оборване завѣщанието.[1]) А щомъ закона счита като ненаписано едно условие, нѣма нужда да го оборвашъ, понеже нѣма нужда да се иска унищожението на едно условие, което самъ закона счита като несѫществующе, като ненаписано. Наследника може да мълчи и да бездействува въ продължение на давностния срокъ, безъ да се счита, че е испълнилъ мълчаливо завѣщанието. Ако ли пъкъ кредитора на наследственния дългъ го тегли на сѫдъ за изплащанието на дългътъ съгласно условието на завѣщанието, той може да иска прогласяването му за несѫществующе и да направи това въ форма на възражение: *ope exceptionis*.

Ако завѣщателя въ единъ и сѫщи завѣщателенъ актъ распореди, че единъ отъ наследницитѣ трѣбва да заплати единъ наследственъ дългъ, накърняющъ законната му часть, и при това раздѣли наследството между своитѣ наследници (чл. 301). и ако обременения съ плащането на дълга наследникъ приеме и испълни дѣлбата, счита ли се, че съ това приемание и испълнение е испълнилъ доброволно и самото условие, или има право да го оборва? Испълнението на завѣщанието относително дѣлбата не влече подирѣ си презумпция за доброволно испълнение на противозаконното условие,

---

[1]) L. 36. § 1, 1. 37, C., *De inoff. testam.*

което е несѫществующе. Не се испълнява онова, което не сѫществува. Независимо отъ това тѣзи две обстоятелства — условието, което се налага на наследника да заплати наследственъ дългъ, и дѣлбата на наследственнитѣ имоти — макаръ вписани въ единъ и сѫщи контекстъ, сѫ две различни самостоятелни и независящи едно отъ друго, разпореждания; следователно, приеманието на дѣлбата не влече подире си като необходимо последствие приеманието на условието за плащание на дългътъ

Ако наследодателя се задължи спрямо едного отъ наследницитѣ фиктивно за извѣстна сума, или му продаде редовно, но пакъ фиктивно, единъ свой недвижимъ имотъ, съ цѣль да увреди другитѣ си наследници, последнитѣ иматъ право да докажатъ симулативностьта на паричното задължение и да не го плащатъ; тѣ иматъ право да докажатъ тъй сѫщо симулативностьта на продажбата и да искатъ да се привнесе така продадения недвижимъ имотъ на наследството, отъ която всѣки наследникъ трѣбва да получи частьта си въ натура. При това увреденитѣ наследници могатъ да доказватъ фиктивностьта и симулативностьта, както на задължението, така и на продажбата безъ начало на писменни доказателства, защото въ случая тѣ, спрямо тѣзи актове, сѫ трети лица, за които тѣ се считатъ *res inter alios acta*.

Ако наследницитѣ, които иматъ право на законна часть, сѫ принудени да искатъ отъ единъ универсаленъ наследникъ, който фактически държи наследственнитѣ имоти, тѣ ли сѫ длъжни да доказватъ числото на наследницитѣ съ това качество, или отвѣтникътъ, който твърди, че има и други наследници или нисходящи отъ тѣхъ, трѣбва да докаже, че има такива? Напримѣръ, Х. тегли на сѫдъ универсалния завѣтникъ, който владѣе наследственнитѣ имоти, и си иска законната часть. Отвѣтника възразява, че Х. не е единственъ наследникъ съ право на законна часть, че освенъ него има трима души такива. Кой трѣбва да доказва числото имъ? Ищеца или отвѣтника? Въпросътъ трѣбва да се рѣши въ полза на първия, защото онзи, който дири по сѫдъ законна часть, е длъженъ да докаже само своето качество и основанието на своето право, т. е. той е длъженъ да докаже само, че е нисходящъ на *de cujus*. Ако интере-

реситѣ на отвѣтника му диктуватъ да възразява, че има и други наследници съ право на законна часть, че, следователно, ищеца не може да иска отъ него цѣлата законна часть, съ това той истъква единъ фактъ, който е възражение срѣщу размѣра на искането на ищеца; а по общото правило за представление на доказателствата отвѣтника е длъженъ да докаже възражението си. Ето защо, ако, въ случая отвѣтника не докаже, че има и други наследници съ това качество, ищеца Х. ще получи по сѫдъ цѣлата законна часть, която се пада на всички наследници заедно.

Ако Х. успѣе да вземе цѣлата законна часть по горния начинъ, и ако следъ това се яви другъ наследникъ, тоже съ право на законна часть, и иска законната си часть, отъ кого трѣбва да я иска? Отъ Х. ли или отъ универсалния наследникъ? Искътъ на втория наследникъ има характеръ на ревандикационенъ искъ, защото търси частьта си въ натура. Универсалния наследникъ не държи вече наследственъ имотъ, представляющъ законната часть; той държи само располагаемата. Ако бѫде принуденъ да отговаря срещу втория наследникъ, той рискува да намали размѣра на последнята. Ето защо, втория наследникъ ще трѣбва да заведе искътъ си за своята законна часть срещу първия наследникъ Х., който държи цѣлата законна часть.

Въ този смисълъ е италиянската доктрина.[1])

Разрешението на въпроса въ единъ или въ другъ смисълъ дава различни практически резултати отъ голѣмо за странитѣ значение.

Отъ изложеното става явно, че законната часть е едно нѣщо *нерасполагаемо*. Прочее, не е позволено на завѣщателя да накърни по никой начинъ даденитѣ отъ закона права върху тази резерва, която е вънъ отъ неговата власть. Стойностьта на единъ имотъ се оцѣнява не само количественно, *quantitate*, но още *die, loco, conditione et modo;* отъ това следва, че не може да се намалява стойностьта на законната часть, като имотъ отъ наследство, съ поставяние на срокове, условия и тяжести, които сѫ отъ естество да ограничатъ распорежданията на закона. А да се наложатъ тяжести на единъ имотъ, то значи да се располагатъ съ него а пъкъ ние казахме, че законната часть е нерасполагаема.

---

[1]) Ricci, t. III, n° 271.

По тази именно причина всѣко условие или тяжесть, отъ които завѣщателя туря въ зависимость законната часть се счита несъществующе, ненаписано.

Тази нерасполагаемость съ законната часть е установена въ полза на онѣзи, които иматъ право за нея.

Чл. 93 опредѣля: а) по какво право се получава законната часть, б) кои роднини иматъ право на законна часть, в) и характера на тази часть. Законната часть е часть отъ наследството и, като такава, тя всѣкога се получава по универсално основание *(a titolo universale)*. Следователно, лицето, което получава законната часть, става наследникъ и, като такъвъ, то приема върху си всичкитѣ права и обязанности, които се отнасятъ до нея, т. е. длъжно е да плаща и съразмѣрна часть отъ дълговетѣ на наследодателя, както имуществени, тъй и лични.[1]) Всичко, което писахме при чл. 45 за юридическитѣ последствия на универсалното завѣщание, се отнася и къмъ законната часть.

Като привилегировани роднини закона счита законнитѣ, узаконенитѣ, усиновенитѣ дѣца и тѣхнитѣ нисходящи само за дѣтето, което тѣ заместятъ и възходящитѣ роднини.

Законната часть преминава върху имѣющитѣ право като пълна собственость, и завѣщателя нѣма право да налага върху нея каквато и да е тяжесть или условие. Напримѣръ, завѣщателя нѣма право да я завѣщае или подари нѣкому съ условие, че следъ смъртьта си ще я предаде на наследницитѣ, които иматъ върху нея права. Ако завѣщателя е обложилъ законната часть съ нѣкоя тяжесть, то това распореждане отъ завѣщанието не може да вреди на роднинитѣ, които иматъ право върху нея и тѣ могатъ да искатъ унищожението на распореждането, което обременява частьта.[2])

Ако завѣщателя има едно дѣте и е завѣщалъ пожизненно ползване отъ всичкото си имущество на жена си, а на дѣтето си е оставилъ голата собственость, то това завѣщателно распореждане е недействително, защото тука законната часть преминаваха върху дѣтето не като *пълна* собственость, но преминава само *голата* собственость, а

---

[1]) Bruno, Codice civile, p. 200. — Заруднаго, *Гражданское Уложеніе италіянскаго Королевства*, p. 50.

[2]) Bruno, p. 201.

другия й елементъ, *ползуването*, е завѣщано.[1]) Тъй сжщо завѣщателя не може да обложи законната часть отъ недвижимитѣ имоти съ нѣкой сервитутъ въ полза на нѣкой завѣтникъ; распореждането за такова обременяване на законната часть съ сервитутъ е недействително.

Чл. 94.[2])

Завѣщателя, който не е оставилъ, подиръ смъртьта си, нисходящи или възходящи роднини, може да разполага съ всичкото си имущество съ *общо* или *частно* завѣщание.

Впрочемъ, правата на преживѣлия съпругъ и на незаконнороденитѣ дѣца, установени въ § II на този отдѣлъ си оставатъ въ сила.

Следъ като изброява привилегированитѣ роднини, които иматъ право на законна часть, закона постановява, че, ако нѣма такива роднини, завѣщателя може да разполага съ всичкото си имущество съ общо или частно завѣщание (чл. 45).

Но понеже не само нисходящитѣ и възходящитѣ сж привилегировани роднини, които иматъ право на законна часть, а за такива роднини се считатъ и незаконнороденитѣ, дѣца и съпрузитѣ, закона прибавя, че правата на последнитѣ си оставатъ въ сила. Отъ това следва, че завѣщателя който е оставилъ подиръ смъртьта си съпругъ и незаконнородени дѣца, макаръ и да не е оставилъ законни нисходящи и възходящи, не може да разполага съ всичкото си имущество.

И тъй, само този може да се разполага съ всичкото си имущество съ *общо* или *частно* завѣщанние, който не е оставилъ ни нисходящи ни възходящи, ни незаконнородени ни съпругъ.

Ако властьта на завѣщателя отъ една страна е ограничена да разполага съ всичкитѣ си имоти, когато има из-

---

[1]) Laurent, t. XII, n° 159. — Buniva, Delle successioni, p, 300.

[2]) C. It. 809; C. N. 916.

вѣстни роднини, отъ друга страна закона му дава пълна свобода, когато нѣма такива, да разполага съ всичкитѣ си имоти. И при наличностьта даже на такива роднини завѣщатель може да разполага свободно съ своята разполагаема часть.

И резерватернитѣ наследници нѣматъ никакво право да се оплакватъ че наследодателя имъ е оставилъ само законната часть, а другата завѣщалъ на чужди лица. Ето защо дѣцата не биха могли да оборатъ бащиното си завѣщание за разполагаемата часть, даже ако то е направено въ гнѣвъ. Тѣ нѣматъ право на искъ *ab irato* срещу завѣщанието.[1])

Чл. 95.[2])

Ако завѣщательтъ предава право за ползуване или пожизненъ доходъ, цѣнностьта, на който надминува разполагаемата часть, то отъ наследницитѣ, които иматъ право на законна часть, зависи да испълнятъ това разпореждание или да отстжпватъ, вмѣсто него, собственностьта на разполагаемата часть.

Тъй сжщо гореозначенитѣ наследници иматъ избирателно право, ако завѣщателя оставя въ собственность, безъ право на ползуване, часть отъ имуществото, която надминава разполагаемата часть.

Едно изложение на *историческото происхождение* на текста на чл. 95 ще обясни напълно неговия смисълъ. Както казахме, още при Юстиниана се постанови и прие, че законната часть трѣбва де бжде ненакрънима, че трѣбва да се предаде на наследницитѣ въ пълна собственность, въ натура.

Понеже този характеръ на законната часть се оказа много строгъ и много стеснителенъ, извѣстния юрисконсултъ *Lebrun* постави за разрешение следующия въпросъ не може ли единъ баща да направи отстжпление, а именно: а) да се отнеме въ собственость нѣщо отъ законната часть на едного отъ своитѣ наследници и срещу тази собственость

---

1) Troplong, t. II, n° 829.
2) C. It. 810; C. N. 917.

да го възнагради съ плодоползуване отъ располагаемата часть, или б) да му отнеме плодоползуването отъ законната часть и срещу него да го компенсира съ собственость. *(Si un père ne peut pas récompenser son fils en usufruit de ce qu'il lui ôte de sa légitime en propriété, ou le récompenser en propriété de ce qu'il lui ôte en usufruit)* [1]). Въ такива термини постави *Lebrun* този въпросъ, който занимаваше умоветѣ на юриститѣ въ странитѣ на писаното право и въ странитѣ на обичайното право относително законната часть и относително резервата по обичая.

Юрисконсултитѣ отъ онова време създадоха по въпроса цѣла доктрина само върху първата часть отъ въпроса на *Lebrun*, и всички не бѣха съгласни върху едно общо решение. Този въпросъ бѣше отъ голѣма практическа важность и неговото разноречиво разрешение го затъмни дотолкова, че *Ricard*[2]) казваше: всичко, което писаха нашитѣ автори, повече затруднява отъ колкото да улеснява средството за неговото истинско разрешение; че издаденитѣ по него решения *(arrêts)* сж явно противоречиви едно на друго; че нашитѣ автори не само сж въ разногласие единъ съ други, но нѣщо повече — тѣ сж въ разногласие съ само себе си *(que non seulement nos auteurs sont aussi differenis les uns des autres, mais que d'avantage ils ne s'accordent pas avec eux — mêmes)*.

Предъ видъ на това разногласие и заплетенность на въпросътъ въ доктрината и въ самата юриспруденция законодателтъ трѣбваше да го разреши съ изриченъ текстъ. И наистина, французския законодатель го разреши съ art 917, който гласи: „*Si la disposition par acte entre vifs ou par testament est d'un usufruit ou d'une rente viagère dont la valeur excède la quotité disponible, les hérétiers au profit desquels la loi fait un réserve, auront l'option, ou d'exécuter cette disposition, ou de faire abandon de la propriété disponible*". Този текстъ отъ art. 917 на *Code Napoléon* отговаря напълно и буквално на първата алинея отъ нашия чл. 95.

Отъ съдържанието на чл. 917 виждаме, че неговия текстъ урежда само едната отъ дветѣ хипотези, а именно:

---

[1]) Lebrun, *Des Successions*, liv. II, ch. III, sec. IV, n° 2.

[2]) Ricard, *Des Successions*, n° 1441. — Denisart, V° *Légitime*, chap. III.

хипотезата, въ която умрѣлия е компенсиралъ резерватерния наследникъ съ гола собственность върху располагаемата часть срещу онова, което му е отнелъ като плодоползуване върху неговата законна часть.

Но този чл. 917 не разрешава изрично противната и корелативна хипотеза, въ която умрѣлия е компенсиралъ резерватерния наследникъ съ плодоползуване върху разполагаемата часть срещу онова, което му е отнелъ въ собственность върху неговата законна часть[1]). Вследствие на това частично разрешение на въпросътъ въ Франция се породи голѣмъ споръ върху това, да ли art. 917 е приложимъ и къмъ втората хипотеза. Този споръ раздели авторитѣ, а юриспруденцията бѣ разноречива[2]).

Demolombe, обаче, приема, че art. 917 обяснява едно общо правило, което се прилага къмъ всички подобни случаи; следователно, е приложимъ и къмъ втората хипотеза. При това той прибавя, че, ако art. 917 разрешава само първата хипотеза, то е, защото тя обикновенно се среща почесто *id quod plerumque fit,* т. е. защото тя е най-обикновенната[3]).

Италиянския законодатель, като имаше предъ видъ цѣлия споръ въ французката доктрина и юриспруденция, намѣри за добре да разреши съ изриченъ текстъ и втората хипотеза. Този изриченъ текстъ е втората алинея отъ art. 810 отъ Codice Civile. Прочее, art. 810 съ първата си алинея разрешава първата хипотиза, а съ втората си алинея разрешава втората хипотеза.

Нашия законодатель, въ желанието си да пресече възможнитѣ спорове, възприе буквално и дветѣ алинеи на art. 810 отъ *Codice civile.*

И така, тезата, която нашия законодатель е разрешилъ съ чл. 95, е следната:

---

[1]) Demolombe, t. XIX, n° 435.

[2]) Ragon, t. II, n° 401.—Bayle-Mouillard, t. IV, n° 293.—Coin-Delisle, sur l'art. 917, n° 13.— Proudhon, Usuf., t. I, n° 341.—Baudry-Lacartinerie, t. I, n° 804.—Saintespès-Lescot. t. I, n° 378.—Pand. Fr,, V° *Donat.*, n° 3168. — Dalloz, Sup., n° 253. — Laurent, t. XII, n° 156.

[3]) Demolombe, t. XIX n° 471.

а) Какъ би трѣбвало да се третира разпореждането, което отнема на резерватерния наследникъ ползуването отъ цѣлата законна часть или отъ часть отъ нея, оставяйки му срещу него голѣмата собственность на цѣлата располагаема или на часть отъ нея (ал. 1).

б) Какъ би трѣбвало да се третира разпореждането, което отнема на резерватерния наследникъ голата собственность отъ цѣлата законна часть или отъ часть отъ нея, оставяйки му срещу нея ползуването отъ цѣлата располагаема или отъ часть отъ нея (ал. 2).

Този е въпросътъ, който е разрешилъ законодателя съ чл. 95. Отъ начинътъ на разрешението излиза, че завѣщателното разпореждане, съ което се отнема или плодоползуването или голата собственность отъ законната часть, срещу корелативна компенсация отъ располагаемата, винаги накърнява първата. И въпросътъ е разрешенъ много сполучливо съ предоставянето на наследницитѣ право на изборъ: или да испълнятъ завѣщателното разпореждане тъй, както е то, или да не го испълнятъ, като отстжпятъ вмѣсто него собственностьта на располагаемата часть. Отъ такова разрешение на въпросътъ не може да се оплаква нито наследника, нито завѣтника.

Ако и двамата сж съгласни да се испълни завѣщателното разпореждане, споръ нѣма и не може да има.

Ако наследника каже: „азъ не искамъ да испълня завѣщателното разпореждане, т. е. не искамъ *ползуване*, а искамъ пълна собственность, защото закона ми гарантира законната часть въ натура и въ пълна собственность; а ти, завѣтнико, по закона имашъ право за собственностьта, но само на располагаемата часть, на ти я", завѣтника нѣма право да се съпротивлява на това искание, при условие, разбира се, че завѣщателното разпореждане накърнява законната часть чрезъ превишение на располагаемата.

Въ този случай: наследника трѣбва да е доволенъ, защото получава законната си часть въ пълна собственность въ натура, т. е. получава онова, което закона му гарантира, като отстжпва собственностьта на располагаемата часть, върху която той, по закона, нѣма право, когато наследодателя иска да я даде другиму; не може да се оплаква основателно и

завѣтника; защото той получава собствеността на разполагаемата часть, т. е. получава онова, което завѣщателя би ималъ право да му остави по безспоренъ начинъ възъ основа на закона.

Логическото заключение отъ това, което изложихме, е, че текстътъ на чл. 95 прави едно изключение отъ принципътъ на чл. 93, споредъ който законната часть се пада на наследницитѣ въ *пълна собственность*, а не въ гола собственность или въ плодоползуване. Обаче, това изключение, макаръ установено отъ закона, не е абсолютно въ смисълъ, че то непременно трѣбва да се приложи. Законодателя го е турилъ въ зависимость отъ волята на резерватерния наследникъ: ако той се съгласи да го испълни. Предпочита ли наследника да се ползува отъ принципътъ на чл. 93, т. е. да вземе *пълната собственность* на законната часть намѣсто ползуването отъ *цѣлото* наследство, завѣщателното разпореждание, което е основано върху изключението, не се испълнява: странитѣ — наследника и завѣтника — се връщатъ подъ действието на общия принципъ, а изключението отъ него остава безъ действие.

Такова разрешение на въпросътъ удовлетворява и строгитѣ принципи върху естеството на законната часть и интереситѣ на наследника, който има право за нея.

И така, разпореждането на чл. 95 е въ хармония съ принципа, който забранява на завѣщателя да налага тяжести върху законната часть (чл. 93). Ако плодоползуването се простре тъй сѫщо върху една часть отъ резервата и ако завѣщателното разпореждане е задължително за наследника, той би изгубилъ една часть отъ дохода, на който има право. Вѣрно е, че той получава компенсация въ голата собственность и отъ располагаемата и отъ законната часть; но, понеже неговото право върху законната часть е абсолютно и безусловно, и понеже този характеръ на законната часть е отъ общественъ интересъ, завѣщателя не може, по свое усмотрѣние, да унищожи това право и да го замѣсти съ друго право, даже ако то е по-износно за наследника.

Обаче, въ членъ 95 закона прави едно условно изключение отъ тѣзи правила въ всѣко отношение. Тъй, първо, той позволява на завѣщателя да завѣщава *повече* отъ *maxi-*

mum'a, но аъ такъвъ случай завѣта трѣбва да не е въ-пълна собственность на завѣтника, а да е само право за ползование (*un usufrutto*) или пожизненъ доходъ (*o une rendita vitalizia*), или гола собственность (*nuda proprietà* [1]). Отъ това правило следва, че, щомъ цѣнностьта на завѣта въ право-ползвание, или гола собственность, или пожизненъ доходъ надминава располагаемата часть, той обема и часть отъ законната часть, която ще бѫде обремѣнена съ тяжесть, т. е. съ право на ползуване, или съ голата собственность, или съ пожизненъ доходъ въ полза на завѣтника, когато по общото правило (чл. 93) законната часть *цѣла* трѣбва да е *пълна, необремѣнена съ никакви тяжести и условия*, собственность.

Думата *ползуване* въ чл. 95 обема тъй сѫщо *употрѣбленето* (*usage*) и *обитаването* (чл, 197 и посл. отъ закона за имущ. и соб.), които не сѫ нищо друго освенъ ползуване въ умалителенъ видъ.[2]) Тъй че чл. 95 се прилага и къмъ тѣхъ.

Понеже чл. 95 постановява правило, противно на интереситѣ на наследницитѣ, които иматъ право на законна часть, то закона имъ дава право на опция: или да испълнятъ завѣщателното разпореждание. т. е. да оставятъ завѣтника да се ползува отъ завѣщания имотъ, да си получава пожизнения доходъ; или пъкъ, ако намиратъ, че доходътъ отъ ползуването, сумата отъ получаванията на пожизненния доходъ надминаватъ располагаемата часть, да отстѫпятъ на завѣтника вмѣсто тѣхъ собственостьта на самата завѣщана вѣщь или капитала, отъ процентитѣ на който се получава завѣщания пожизненъ доходъ, т. е. собственостьта на располагаемата часть.

За да може наследника да се възползува отъ правото на опция, той трѣбва да знае не само, че размѣра на завѣщанния доходъ надминува дохода отъ располагаемата часть, но и това обстоятелство, да ли е закачена и самата законна часть. Наследника вижда, че правото на ползуване отъ завѣта му е отнето, че извѣстенъ доходъ е даденъ другиму въ неговъ ущърбъ, но неможе да каже, че е накрънена

---

[1]) Buniva, Delle successioni, p. 318. 324.

[2]) Ricci, t. III, n° 301. — Demolombe, t. XIX, n° 439. — Troplong, t. II, n° 841 — Coin-Delisle, sur l'art. 917, n° 9. — Saintespès-Lescot, t. I, n° 376 и др.

завѣта и самата законна часть. Какъ може да се опредѣли, дали цѣнностьта на завѣта надминува располагаемата часть? Този въпросъ не може да получи точенъ отговоръ. Извѣстно, е че стойностьта на едно пожизненно право зависи отъ продължителностьта на живота на лицето, което се ползува отъ това право. Прочее, за да може наследника да си състави ясно понятие за изгодностьта и неизгодностьта да се възползува отъ опционното си право, той трѣбва да знае бѫдѫщето, да знае, колко време ще живѣе кредирентиера или узуфруитиера; а, за да може да узнае не точно, но поне приблизително, продължителностьта на живота на последнитѣ, може само да пресмѣтне и сравни шансоветѣ за живота и шансоветѣ за умирането имъ, като взема въ внимание възрастьта и работата, здравието на завѣтникътъ. Но всичкитѣ смѣтания, които ще сѫ основани на вѣроятностьта по извѣстни данни, ще сѫ неточни[1]). За да се избѣгнатъ оцѣнения, които почиватъ върху вѣроятность, за да помири правата на наследницитѣ съ тѣзи на завѣтника, закона дава на наследницитѣ опционно право.

Чл. 96 съдържа две части, които постановяватъ върху дветѣ страни на единъ и сѫщи медалъ. Цѣлта на правилото е: *завѣтъ отъ непълна собственность*. Разбира се, че такъвъ завѣтъ отъ непълна собственность върху завѣщания предметъ може да бѫде, или само правоползование отъ завѣщания предметъ, и въ такъвъ случай голата му собственность остава пъкъ на наследницитѣ; или пъкъ само голата собственность, и въ такъвъ случай ползуването остава на наследницитѣ. Първата часть отъ члена предвижда завѣтъ отъ правоползование или отъ пожизненъ доходъ; а втората — часть завѣтъ отъ гола собственность. И въ двата случая, обаче, наследницитѣ съ право на законна часть иматъ право на опция. Съ това право закона разреша ва твърде удачно въпроса когато има певече отъ единъ наследникъ, всѣкой отъ които има тоже право да оптира за своята часть между испълнението на разпореждание и между изоставянието собственностьта на завѣщания имотъ. Ако наследницитѣ не сѫ съ-

---

[1]) Laurent, t. XII, n° 151. — Baudry-Lacantinerie, t. II, 287. — Picot, t. I, p. 517. — Bruno, Codice civile, p. 201. — Ricci, t. III, n° 299.

гласни, всѣки отъ тѣхъ прави, каквото желае: единъ може да испълни разпорежданието за своята часть, други, напротивъ, може да остави собственостьта на располагаемата часть отъ своя наследственъ пай.

За по-голѣма ясность въ изложението на въпроса да земемъ единъ примѣръ. Да предположимъ, че завѣщателя оставя едно дѣте и едно наследство, актива на което 90,000 лева и завѣщалъ на Х. право на ползование отъ единъ имотъ който струва 50,000 лева. Има ли мѣсто за опция? За да решимъ този въпросъ, трѣбва да сравнимъ дохода отъ завѣщания имотъ съ дохода отъ располагаемата часть, като земемъ за мѣрило законната лихва (12%) и, ако дохода отъ ползуването е по-голѣмъ отъ дохода на располагаемата часть, има мѣсто за опция; въ противенъ случай опцията нѣма мѣсто и смисълъ. Въ случая располагаемата часть е 45,000 лева, която ще даде доходъ 54,000 лева ($45{,}000 \times 12\% = 5{,}400$), а стойностьта на завѣщания имотъ, или съотвѣтствующия му капиталъ е 54000 лева, които ще даджтъ доходъ 6000 лева ($50000 \times 12\% = 6000$). И тъй, отъ тука виждаме само, че завѣта надминува дохода отъ располагаемата часть, но да ли сумата отъ получентѣ доходи, които завѣтника ще получи въ продължение на живота си ще надминатъ располагаемата часть, т. е. 45000 лева? Това зависи отъ исчисленията, които се правятъ на основание на шансоветѣ за живота или смъртьта на завѣтника. За да може да се каже, че и законната часть е накърнена, трѣбва да сме увѣрени, че завѣтника ще живѣе най-малко осъмь години, презъ които той ще получи 48000 лева, сума, която надминува располагаемата часть 45000 лева съ 3000 лева. Ако наследника мисли, че завѣтника нѣма да живѣе толкова време, щото сумата отъ доходитѣ, които ще получи презъ живота си, да надмине располагаемата часть, той ще испълни завѣщанието; ако ли пъкъ той мисли, че сумата отъ доходитѣ, които ще получи завѣтника надминава, располагаемата часть, той ще отстжпи собственостьта на располагаемата часть.[1])

Ако завѣщателя е завѣщалъ на Х. единъ пожизненъ доходъ отъ 7200 лева въ година, за да се реши, има ли

---

[1]) Ricci, t. III, n° 300.

мѣсто за опция, трѣбва да видимъ, отъ какъвъ капиталъ могатъ да се получатъ 7200 лева, Като опредѣляме неизвѣстния капиталъ по законната лихва, ще видимъ, че доходъ 7200 л. ще може да се получи отъ 60000 лева И тъй, съотвѣтствующия капиталъ 60000 лева надминува располагаемата часть. Но това не е достатъчно за наследника: той, за да опредѣли, трѣбва ли или не да испълни завѣщателното разпореждание, е длъженъ да знае, да ли сумата отъ пожизненнитѣ доходи, които ще получи завѣтника, надминува располагаемата часть; а за да знае това, той трѣбва да пресмѣтне вѣроятната продължителность на живота на наследника.

По сѫщия начинъ се смѣта и въ случая, когато завѣщателя е завѣщалъ голата собственность. Въ такъвъ случай, ако наследницитѣ мислятъ, че стойностьта на голата собственность нѣма да надмине дохода отъ ползуванието отъ завѣщания предметъ, наследницитѣ иматъ интересъ да испълнятъ завѣщателното распореждание; ако ли пъкъ мислятъ, че стойностьта на голата собственность надминува доходитѣ отъ ползуванието, то тѣ могатъ да отстѫпятъ правото на ползуванието отъ завѣщаната собственость, а самата гола собственность да задържатъ за себе си.

Закона дава право на наследника да не испълни завѣта, ако ползуванието или пожизненната рента *надминава располагаемата часть*. Какво означаватъ тѣзи последни думи?

По този въпросъ въ французската доктрина сѫ се образували три мнѣния.

1) Споредъ първото мнѣние би трѣбвало непременно предварително да се оцѣни текущата стойность на пожизненното право *(la valeur vénale)*, съобразно съ вѣроятнитѣ шансове за неговата продължителность; и ако тази стойность превишава онази на пълната собственность на располагаемата часть, резерватерния наследникъ може да упражни предоставеното му отъ закона опционно право.

Както се вижда, това мнѣние е основано върху граматическия смисълъ на думата стойность *(valeur)*, приложена къмъ правото за ползуване и пожизненъ доходъ[1]).

Тази теория, представителя на която е *Levasseur*, е отхвърлена отъ всички автори, като противоречаща на цѣлта

---

[1]) Fenet, t. XII, p. 593.

на законодателя[1]). И наистина, каква е цѣлта на законодателя въ чл. 95? Да отстрани оцѣнението на ползуването или по жизненния доходъ, което оцѣнение е несъвмѣстимо съ правото на изборъ, дадено на наследника; и второ, да се даде право на последния да може винаги да се ползува свободно и веднага отъ своята законна часть. Ако трѣбва да се пристжпи къмъ оцѣнение на пожизненото право, опцията не се оправдава, нѣма причини да сжществува. Който иска да се придържа о оцѣнението, съ това той иска да се намали правото на завѣтника, когато стойностьта надминава располагаемата часть, и да го задържи, когато разпорежданието не накърнява законната часть. Но на ли опционното право е предоставено на резерватернитѣ наследници, именно за това, да се избѣгне шансътъ отъ неизвѣстностьта на оцѣнението. А пъкъ споредъ теорията на Levasseur оцѣнението винаги е необходимо, и наследника не може да се ползува веднага отъ своята законна часть.

2) Второто мнѣние се състои въ това, че резерватерния наследникъ има, въ всичкитѣ случаи, право на изборъ *(l'option);* а това значи, че той има опция даже тогава, когато доходитѣ отъ располагаемата часть не сж превишени отъ разпорежданието за ползуване или за пожизненъ доходъ; че, следователно, въпреки завѣщателното разпореждание наследника може свободно и веднага да се ползува отъ цѣлата си законна часть.

Това мнѣние е основано на следното съображение: закона предполага, че разпорежданието е направено въ доходъ и че този доходъ превишава дохода отъ располагаемата часть; прочее, не е извѣстно, да ли законната часть е или не е накърнена; и, за да не се компрометира правото на наследника съ едно алеаторно оцѣнение, закона му дава изборъ: или да испълни завѣщателното разпореждание, или да отстжпи пълната собственность на располагаемата часть. Това сжждение намиратъ за погрѣшно, защото законътъ не говори за разпореждание въ доходъ, който превишава доходътъ отъ законната часть, но говори за стойность на пожизнено право, която превишава стойностьта на располагаемата часть. То било погрѣшно още и за това, че, щомъ

[1]) Levasseur, n° 85—88.—Jaubert, Rapport, n° 36 (Locré, t. V, p. 351) — Demolombe, t. XIX, n° 440.—Laurent, t. XII, n° 152.

цѣлта на законодателя, както забелѣжихме по-горѣ, е да избѣгне всѣка оцѣнка, той е направилъ отъ наследника сѫдия на неговитѣ собственни интереси. И вѣроятно такава е идеята, която се съдържа въ думитѣ: *цѣнностьта на който надминава располагаемата часть,* които по-скоро предполагатъ, че това условие е на лице, нежели да го изискватъ, и които го предполагатъ да сѫществува само за това, че наследникътъ оптира да отстѫпи собственностьта на располагаемата часть.

Резюмирано второто мнѣние е: че е абсолютно правото на наследникътъ да отстѫпи собственностьта на располагаемата часть винаги, когато той намѣри, че е въ неговъ интересъ да го направи[1]).

III. Третото мнѣние е, че наследника съ право на законна часть може да отстѫпи собственностьта на располагаемата часть само тогава и до толкова, когато и до колкото ползуването или пожизненния доходъ накърнява ползуването отъ законната часть.

Това мнѣние отговаря на истинското тълкуване на текста на чл. 95. И ние мислимъ, че наследника може да иска да не испълни завѣщателното разпореждание, а да отстѫпи собственностьта на располагаемата часть само тогава, когато законната часть е накърнена; но не може да иска намаление на първата.

Сѫщитѣ разногласия сѫществуватъ въ французската доктрина и юриспруденция и върху прилагането на принципътъ, който е прокаранъ въ текста на втората алинея на чл. 95.

Има ли наследника право да иска да испълни завѣщателното разпореждание *смѣсено,* т. е. да испълни завѣта, до колкото той не надминава располагаемата часть, и да иска *намалението му* за онова, което я надминава? Може ли завѣтника да възрази на на наследника следното: както азъ не мога да ви заставя да не испълните завѣщателното разпореждание, а да ми отстѫпите собственностьта на располагаемата часть, тъй сѫщо и вие не можете да ме заставите

---

[1]) Proudhon, *de l'Usufruit,* n° 338.—Delvincourt, t. II, p, 69.—Duranton, t. VIII, n° 345. — Toullier, t. III, n° 142. — Vazeille, sur l'art. 917, n° 1. — Grenier, t. I, n° 638. — Troplong, t. II, n° 833 и сл. — Poujol, sur l'art, 917, n° 2. — Toullier, t. IV, p. 44.

да се подложа на една оцѣнка, за да намалявате располагаемата часть; вашето право е едно: или да испълните *изцѣло* завѣщателното разпореждание така, както то е направено, или да се откажите да го испълните, резултата отъ което ваше отказване ще бѫде: вие да си получите законната часть въ пълна собственность и азъ да си получа располагаемата пакъ въ пълна собственность; вие нѣмате друго, смѣсено, право — за частично испълнение на завѣщателното разпореждание и за частично намаление на располагаамата часть[1]).

По принципъ всичкитѣ завѣщателни разпореждания, които надминаватъ располагаемата часть, се намаляватъ до размѣра на тази последната, при отваряне наследството (чл. 106). Отъ този принципъ законодателтъ е направилъ едно специално изключение съ разпореждането на чл. 95. Когато се завѣщава ползуване или пожизненъ доходъ, ако тѣ надминаватъ располагаемата часть, намаление не се допуща, а става едно отъ двете: или се испълнява завѣщателното разпореждание безусловно, или наследника съ право на законна часть се отказва отъ това испълнение и отстжпя на завѣтника собственността на располагаемата часть, безъ да може да става дума за намалението ѝ.

Ако цѣлта на законодателя въ чл. 95 е: да избѣгне оцѣнение противъ наследника, тази цѣль засяга и завѣтника въ смисълъ, че и той има право да не се подлага на оцѣнение, резултата отъ което е алеаторно.

Ако стане нужда, да се оцѣнява ползуването, върху коя база ще се направи то? Приложимъ ли е, по аналогия, чл. 10 отъ закона за данъка отъ имоти, придобивани по безвъзмезденъ начинъ, който установява правила за оцѣнката на стойността на голата собственность на движими и недвижими имоти и на плодоползуването отъ тѣхъ за пресмѣтание данъка? Споредъ този членъ оцѣнението става по следующия начинъ: ако плодополъзователтъ нѣма 20 навършени години, плодоползуването се пресмѣта въ $^{7}/_{10}$, а голата собственность на $^{3}/_{10}$ отъ стойността на цѣлия имотъ; ако плодополъзувателя е навършилъ 20 год. възрасть, тази съразмѣрность се увеличава за голата собственность съ $^{1}/_{10}$ за

[1]) Demolombe, t. XIX, n° 438. — Aubry & Rau, t. VII, § 684 bis,

всѣки периодъ отъ 10 год., безъ да се смѣтатъ по-малкитѣ части. Ако ли плодополъзователя е навършилъ 70 години, съразмѣрностьта се опредѣля тъй: $^1/_{10}$ за плодолъзуването и $^9/_{10}$ за голата собственность.

Това правило е установено за пресмѣтание наследственния данъкъ отъ голата собственность и плодополъзуването; то е чуждо на гражданското право въ смисълъ, че то не свързва сѫдията. Прочее, сѫдията трѣбва да оцѣни плодополъзуването самостоятелно, пакъ, разбира се, споредъ възрастьта на плодополъзователя, но не въ посоченитѣ въ чл. 10 пропорции—и споредъ здравието на плодополъзователя.

Сѫдията ще има предъ видъ, прочее, при оцѣнката на плодополъзуването не само възрастьта, но и здравието на плодополъзователя[1]).

Понеже правилото на чл. 95 е установено въ полза на наследника съ право на законна часть, то не може да се прилага между съзавѣтницитѣ респективно, въ смисълъ, че слѣдъ като наследника имъ отстѫпи собственостьта на разполагаемата часть[2]), тѣ да искатъ да се ползуватъ отъ него.

Като дава право за изборъ на наследника, закона не опредѣля никаква особенна форма, въ която трѣбва да се упражни това право. Въ този случай ще се приложатъ принципитѣ на общото право; а по тѣхъ това право може да бѫде упражнено съ единъ вънсѫдебенъ актъ.

А когато между наследника и завѣтника се появи споръ, той се решава отъ сѫдътъ. Напримѣръ, наследника заявява на завѣтника, че ще му отстѫпи собственостьта на разполагаемата часть вмѣсто ползуването по завѣщателното разпореждание, а последния отказва да приеме това; въ такъвъ случай наследника ще е принуденъ да се обърне къмъ сѫдътъ да застави завѣтника да я приеме[3]). Ищецътъ ще бѫде наследника, защото той е, който предлага пълната собственность на разполагаемата часть.

---

[1]) Laurent, t. XII, n° 154. — Baudry-Lacantinerie, t. I, n° 782. — Aubry & Rau, t. VII, § 684 bis.—Pand. Fr. V° *Donat.*, n° 3146.—Arntz. t. II, n° 1785.—Troplong, t. II, n° 839.—Beltjens, *Encycl. du Code civ.*. t. II, n° 1 bis. — D. P. 52. 2. 43; 53. 2, 89. — Ricci, t. III, n° 304.

[2]) Demolombe, t. XIX, n° 451. — Marcadé, sur l'art. 917, n° 3, — Demante, t. V, n° 55 bis.

[3]) Baudry-Lacantinerie, t. I, n° 796. — Demolombe, t. XIX, n° 453.

Щомъ завѣтникътъ приеме предложението на наследникътъ, този последния не може вече да се повърне и да настоява на завѣщателното разпореждание.

Когато има нѣколко наследници, които иматъ право на законна часть, а, следователно, и право за изборъ съгласно чл. 95, всѣки отъ тѣхъ може да направи своето предложение за отстжпание собственностьта на располагаемата часть частно и индивидуално, съразмѣрно съ своята наследственна часть, ако това му понася, и другитѣ могатъ да се придържатъ о завѣщателното разпореждание, защото тукъ въпросътъ се касае за дѣлими права, и волята на всѣки наследникъ е независима отъ волята на другия[1]). Италианския авторъ Ricci е на противно мнѣние, а именно, че е потрѣбно съгласието на всички наследници, иначе завѣта остава въ сила[2]).

Такова разрешение на въпроса може безспорно да се даде само тогава, когато правото по завѣщателното разпореждание е дѣлимо; но какъ да се постжпи, когато предметътъ на правото е недѣлимъ; напримѣръ, ако се касае за ползуване отъ единъ опредѣленъ предметъ, отъ едно право за употрѣбление или за обитавание?

За да се упражни правото за опция въ този случай, ще трѣбва наследницитѣ да се споразумѣятъ по-между си. Това съгласие на всичкитѣ наследници е необходимо, защото отъ принципътъ за раздѣлението на дълговетѣ е допуснато изключение (чл. 109 и 110 отъ зак. за З. Д.).

Явява се единъ деликатенъ въпросъ за начинътъ на съгласяванието, защото, преди дѣлбата, не се знае, въ кой дѣлъ ще се падне опредѣления предметъ, който е обремѣненъ съ право ползуване или обитавание; следователно, не се знае и наследника, който ще бжде въ положение да упражни опцията съгласно чл. 95, като отстжпи на завѣтника собственностьтьта на располагаемата часть.

---

[1]) Troplong, t. II, n° 840. — Grenier, t. II, n° 638.—Coin-Delisle, sur l'art 917, n° 11.—Toullier, t. V, n° 143.—Proudhon, t. I, n° 342.—Saintespès-Lescot, t. II, n° 375.—Marcadé, sur l'art. 917, n° 2. — Fuzier-Herman, sur l'art. 917, n° 35.—Aubry & Rau, t. VII, § 684 bis.—Baudry-Lacantinerie, t. I, n° 798.

[2]) Ricci, t. III, n° 303.

Какъ да се постжпи при това усложнение? За това има само едно средство; то е: онзи наследникъ, който предлага отстжпване собственността на располагаемата часть, за да получи своята законна часть въ пълна собственность, да отстжпи въ действителность своя пай отъ располагаемата часть на оногова отъ наследницитѣ, който, наопаки, иска да испълни завѣщателното распореждане за ползуване и този последния да удовлетвори завѣтника [1]).

Действието на отстжпването собственността на располагаемата часть.

То засяга два въпроса; първо, отъ какво естество имоти отъ располагаемата часть трѣбва да отстжпи наследникътъ съ право на законна часть, който желае да прибѣгне къмъ това средство; второ какви сж характера и действията на отстжпването? Тѣзи въпроси сж спорни, както между авторитѣ, така и въ юриспруденцията. Така, по първия въпросъ *Demante*, исхождайки отъ мълчанието на закона, казва, че той може да бжде разрешенъ различно споредъ обстоятелствата. Понеже завѣтътъ за ползуване или за пожизненъ доходъ е *частенъ* завѣтъ, наследницитѣ, споредъ този юрисконсултъ, биха могли да се исплатятъ спрямо завѣтника, като му отстжпятъ известна парична сума, и завѣтника не би могълъ да претендира за една часть *(quota)* отъ наследственнитѣ имоти, опредѣляеми отъ дѣлбата. Но, наопаки, ако завѣтътъ за ползуване е, по намѣрението на завѣщателя, универсаленъ, завѣтника има право за часть въ натура, въ пълна собственность отъ имотитѣ.[2])

И така, Demante поставя действието на отстжпването въ зависимость отъ качеството на завѣтника и отъ характера на завѣта, т. е. да ли завѣта е частенъ или е универсаленъ *(à titre universel)*. Ние мислимъ, че учения *Demante* въ случая прави едно необосновано различие. Текстътъ на законътъ е ясенъ и точенъ. Наследника има избирателно право; ако не иска да испълни завѣщателното распореждане, той е длъженъ да отстжпи на завѣтника *собственността на*

---

[1]) Demante, t. IV, n° 25 bis, — Lescot, t. II, n° 376. — Coin-Delisle, sur l'art. 917, n° 8. — Demolombe, t. XIX, n° 455.

[2]) Demante, t. IV, n° 55 bis.

располагаемата часть. А какво означаватъ тѣзи думи? Безсъмнѣно, тѣ изразяватъ една часть отъ наследственната общность, която се опредѣля отъ дѣлбата.[1])

И наистина, прокарания въ чл. 95 принципъ е, че се предполага, какво самъ завѣщателя е завѣщалъ разполагаемата часть подъ условие за случая, когато наследникътъ не иска да испълни завѣщателното разпореждане тъй, както то е направено.

По втория въпросъ: какво влияние има отстжпването на разполагаемата часть върху характера на завѣта? Извѣстно е, че завѣтътъ за ползуване или пожизненъ доходъ е *частенъ* завѣтъ, а завѣтътъ на разполагаемата часть е *универсаленъ* завѣтъ. Прочее, завѣщателя, когато е правилъ завѣщателното разпореждание, като че е разбиралъ, че прави единъ частенъ завѣтникъ, защото му дава ползуване или пожизненъ доходъ. Съ други думи, ако завѣщателното разпореждане би било испълнено, завѣтника щѣше да бжде *частенъ* завѣтникъ, а не *универсаленъ*. Но, ако резервативния наследникъ упражни опцията въ смисълъ, че отстжпя на завѣтника собственността на разполагаемата часть, това отстжпяние измѣнява ли характера и действията на завѣта по завѣщанието? Преобръща ли го отъ *частенъ* въ *универсаленъ*? Разрешението на този въпросъ въ единъ или другъ смисълъ има материално значение на практика, защото завѣтника по завѣщанието е частенъ, понеже получава ползуване или пожизненъ доходъ, и като такъвъ не е длъженъ да плаща наследственни дългове; сжщия завѣтникъ, ако е преобразенъ, чрезъ отстжпването и приемането на разполагаемата часть, въ универсаленъ, ще бжде длъженъ, като такъвъ, да плаща наследственни дългове съразмерно съ своя завѣтъ.

Въпросътъ е споренъ. По него сж исказани две мнѣния. Споредъ първото мнѣние, качеството на завѣтникътъ, характера и действията на завѣта не се измѣняватъ отъ фактътъ на отстжпване разполагаемата часть; а по второто мнѣние отстжпването произвежда противно действие, т. е. измѣнява качеството на завѣтника и характера на завѣта му.

---

[1]) Demolombe, t. XIX, nº 458.

Ние мислимъ, че първото мнѣние, което се подържа отъ болшинството на авторитѣ,[1]) е по-право и по-съобразно съ буквата и съ духътъ на законътъ. Споредъ насъ, качеството на завѣтника и характера на завѣта не се измѣняватъ отъ отстжпването собственността, по силата на следующитѣ принципи:

1. Разрешението на въпроса относително качеството на завѣтника и характера на завѣта трѣбва да се основе, преди всичко, върху първодадения отъ *de cujus* титръ, защото завѣтника държи своето право отъ него; а пъкъ по завѣщанието на *de cujus* завѣтникътъ е частенъ, защото му е завѣщано ползуване или пожизненъ доходъ. Съ други думи казано, завѣщателя, съ своето завѣщание, завѣщавайки ползуване или пожизненъ доходъ, е кръстилъ юридически завѣтника съ титра на *частенъ завѣтникъ*.

Промѣнението на предмета на завѣтътъ е само начинъ на испълнение.

2. Изоставяне собственността на располагаемата часть нѣма, действие което да унищожи първодаденото отъ *de cujus* качество и да го замѣсти съ ново. Качеството на завѣтника се опредѣля единственно и исключително отъ волята на завѣщателя, а не отъ онази на наследника.

3. Когато едно лице има въ своя полза две качества, то е винаги господарь да избере и предпочете онова, което му е по-полезно и което повече отговаря на неговитѣ интереси. Въ случая завѣтника би ималъ две качества — едно по завѣщателното разпореждание, като *частенъ* завѣтникъ който не е длъженъ да плаща наследственни дългове, и друго по закона, като *преобразенъ* (ако такова преобразяване би било допустимо) завѣтникъ отъ частенъ на универсаленъ, който ще бжде длъженъ да плаща такива дългове. Избора е на завѣтника; той ще избере и предпочете първодаденото качество — *частенъ* завѣтникъ, защото съ него

---

1) Coin-Delisle, sur l'art. 917, n° 13. — Vazeille, sur l'art. 917, n° 8. — Proudhon, *de l'Usuf.*, t. I, n° 341. — Rolland de Villargues, *Rép. du Notariat*, V° *Part disponible*, n° 250. — Bayle-Mouillard, t. II, n° 638. — Demante, t. IV, n° 55 bis III. — Troplong, t. II, n° 842. — Santespés-Lescot, t. II, n° 370. — Baudry-Lacantinerie, t. I, n° 801. — Laurent, t. XII, n° 155. — Aubry & Rau, t. VII, § 684 bis, note 17. — Treilhard, (Fenet, t. XII, p. 328) — Ricci, t. III, n° 305.

той е освободенъ отъ плащанието на наследственни дългове.

Второто мнѣние, се представлява само отъ *Demolombe*. Макаръ той да е самъ, мнѣнието му обърна и спря вниманието на всички юрисконсулти. Нѣма авторъ, който да не го е обсѫждалъ, защото то е обосновано съ силни и логически аргументи. Като оборва първото мнѣние, този авторъ казва; „споредъ art. 917 резервaтерния наследникъ има опция *или да испълни распореждането*, или да отстѫпи собственността на разполагаемата часть.

Отъ което следва, че наследника, който отстѫпва собственността на разполагаемата часть, *не испълнява распореждането;* и това наистина е очевидно (D'où il suit que l'heritier qui fait l'abandon de la quotité propriété de la disponible, *n'exécute pas la disposition* et cela est, en effet, d'évidence!)

Какво, прочее, прави той? Той не само не испълнява распореждането, но го скъсва, унищожава го! (Bien loin d'exécuter la disposition, il la brise, il l'aneantit!) Не! Самото това распореждане, тъй както завѣщателя го е желаялъ, не е испълнено: и именно за това, че не е испълнено, се реализира условието, подъ което то е трѣбвало да бѫде замѣстено отъ спомагателното распореждане съ собственността на разполагаемата часть.

Прочее, отстѫпването собственността на разполагаемата часть (l'abandon de la propriété de la quotité disponible) отъ страна на наследника въ полза на надарения или завѣтника съ ползуване или пожизненъ доходъ измѣнява не само природата на подареното или завѣщаното право; то измѣнява тъй сѫщо и естеството на качеството и характера на призванието[1]) (ne change pas seulment la nature du droit donné ou légué; il change aussi la nature du titre et le caractère de la vocation).

Колкото да е голѣма тяжестьта на сѫжденията на *Demolombe*, ние не можемъ, по силата на изложенитѣ мотиви, да сподѣлимъ неговото мнѣние, още и по тази причина, че въ случая има съмнѣние върху характера на завѣтътъ, а пъкъ при такова съмнѣние винаги се решава въ полза на *частн я* завѣтъ.

Самъ *Demolombe* признава, че проповѣдвания отъ него принципъ не е отъ посредственно последствие (ce principe n'est pas de médiocre conséquence)

[1]) Demolombe, t. XIX, n° 459.

Разбира се, че, ако се приеме мнѣнието на болшинството, завѣтника не ще плаща наследствени дългове, а, ако се приеме онова на *Demolombe*, той, като универсаленъ завѣтникъ, ще ги плаща.

Следъ това учения юристконсултъ, за да подкрѣпи по-основно своето гледище, излага подробно антагонизма между двѣтѣ теории.

Чл. 96.[1])

Ако умрѣлия е отчуждилъ своето имущество на нѣкои наследници, които иматъ право на законна часть срещу единъ пожизненъ доходъ или съ удържание правото на ползуване, това отчуждение се счита за даръ и следователно подчинява се на правилата за привнасянето и прехващането.

Привнасянето и прехващането не могатъ да искатъ тѣзи отъ наследницитѣ, които сж се съгласили за гореозначеното отчуждение.

Когато законната часть е накърнена съ завѣщателно разпореждане, заинтересованитѣ лица могатъ твърде лѣсно да искатъ възстановлението ѝ чрезъ намаление на завѣта. Но законната часть може да се предаде на други лица не само чрезъ завѣщателно разпореждане, но и чрезъ други способи, фиктивно чрезъ прикрито дарение. Житейския опитъ учи, че най-главния способъ за заобиколяване правилото на закона, което установява законна часть, е отчуждението на имота на самитѣ наследници, които наследодателя желае да облагодѣтелствува, срещу пожизненъ доходъ, или като имъ продаде голата собственность, а за себе си задържа правото за ползуване. И наистина чл. 96 говори за възмезденъ договоръ — за отчуждение. За да се отстрани това заобикаляне на закона, законодателя постановява въ чл. 96 една законна презумпция: че отчужденията на имота на нѣкой отъ

[1]) C. It. 811; C. N. 918.

наследницитѣ, които иматъ право на законна часть, *се счита* за дарение, и следователно, като такова, подлежи на правилата за привнасянето и прехващането.

Тази презумпция проистича отъ двойно основание. Едното основание е *качеството* на странитѣ, които сключватъ договора за продажба; защото мѫчно е допустимо, че наследодателя ще сключи истински възмезденъ договоръ — продажба на единъ свой наследственъ, имотъ съ едного отъ наследницитѣ, които иматъ право на законна часть — нисходящъ или възходящъ или съпругъ на продавача. — Другото основание е *характера* на самата сдѣлка — продажба: срещу пожизненъ доходъ или удържане правото за ползуване.

Съвмѣстностьта на тѣзи две обстоятелства прави тѣзи отчуждения твърде съмнителни, защото дългогодишнитѣ опити сѫ доказали, че тѣ често сѫ служили като средство за прикриване *(Simulatio)* на дарения, направени въ полза на нѣкой резерватеренъ наследникъ, подъ образа на възмезденъ договоръ.

Отчуждението, само по себе си, е такова, че то не оставя въ наследството никаква равностойность, която би могла да замѣсти отчуждения предметъ. Освенъ това доказването на симулативността отъ страна на наследницитѣ ще бѫде много мѫчно, а често пѫти и невъзможно. И наистина, какъ да се докаже, при наличността на лъжливи расписки, издадени отъ продавача-наследодатель, че купувача не е платилъ и че продавача не е получилъ вноскитѣ отъ пожизнената рента? На ли първия може да ги плати отъ своитѣ доходи, отъ своитѣ економии; на ли втория може да ги похарчи постепенно съ получаването имъ на падежитѣ? Може ли, при тѣзи евентуални условия, да се направи нѣкакво заключение отъ обстоятелството, че богатството на купувача не е се намалило и че онова на продавача не е увеличено? Когато се касае за пари, тогава е другъ въпросътъ; тѣ не минаватъ отъ едни ржце въ други, безъ да оставятъ видими следи; измамата може лѣсно да се докаже въ такъвъ случай; особенно ако предполагаемия купувачъ не е ималъ потрѣбнитѣ средства за да ги плати. Но не е така лѣсна работата, когато се касае за обикновенни ежегодни вноски.

Въ всѣки случай цѣлта на законодателя въ чл. 96 е: да попречи на бащата на семейството да облагодетелствува

едно отъ дѣцата си съ прикрити дарения, стойностьта на които надминава онази на располагаемата часть. Разбира се, че той може да облагодетелствува съ такива прикрити дарения и чужди лица; обаче, това е по-рѣдко.

Но въ живота ние виждаме бащинскитѣ сърдца, особенно на стари години, да се поддаватъ лѣсно на несправедливи облагодетелствувания въ полза на нѣкое отъ дѣцата си въ вреда на другитѣ. Такива слабости бащитѣ показватъ, особенно подъ влияние на втора съпруга, да облагодетелствуватъ нейнитѣ дѣца. Ето защо законодателя *счита* означенитѣ въ чл. 96 продажби на наследственъ имотъ за прикрито дарение и го подчинява на правилата за привнасянията и прехващанията.

Разбира се, че тази презумпция може нѣкога да не отговаря на действителностьта, ако отчуждението е искренно, ако наследника-купувачъ е платилъ въ действителность ежегоднитѣ вноски отъ пожизнената рента или стойностьта на голата собственность. Такива случаи на искренно отчуждение се представляватъ често. Напримѣръ, работитѣ на бащата тръгватъ зле; той има нужда наистина отъ поддръжка и ще е принуденъ да продаде нѣкой имотъ, за да живѣе. Синъ му е въ състояние; вмѣсто да остави баща си да продава имота си на чужди лица, купува го той срещу пожизненъ доходъ. Това като е така, нѣма ли да бѫде една несправедливость спрямо синътъ да се счита за безвъзмезденъ приобретатель, когато въ действителность той е искренъ и добросъвестенъ купувачъ? Това възражение е отъ естество да покърти и развълнува много души отъ сѫдиитѣ, даже и отъ законодателитѣ. [1])

Тази чувствителна страна на въпросътъ се успокоява съ друго едно възражение, а именно съ това, че е извънредно мѫчно да се оцѣни точно пожизненното право, следователно, невъзможно е да се оцѣни точно, до колко отчуждението е въ действителность възмездно, и да ли то не съдържа, въ известна степень, въпреки своята искренность, облагодетелствуване въ полза на наследника-приобретатель. [2])

Съ други думи поставенъ въпросътъ, засяга ли той сѫщия принципъ, който е прокаранъ въ чл. 95, т. е. принци-

---

[1]) Fenet, t. XII, p. 331.

[2]) Demolombe, t. XIX, n° 495.

па за превишение на располагаемата часть. Има ли право наследника-приобретатель да доказва: а) че продажбата не е симулативна и б) че, даже ако тя е симулативна, дарението не превишава располагаемата часть и като такова е ненамаляемо, понеже се намаляватъ, било чрезъ искъ за намаление, било чрезъ привнасяне и прехващане, само онѣзи дарения, които надминаватъ располагаемата часть (чл. 338).

Първия въпросъ — има ли право наследника — приобретатель да оборва установената въ чл. 96 презумпция и да доказва, че продажбата не е симулативна, а действителна — е разрешенъ отъ болшинството на авторитѣ въ отрицателенъ смисълъ [1]).

И наистина, чл. 96 установява една законна презумпция, която е *juris et de jure*. При наличностьта на такава презумпция лицето, въ полза на което тя е установена, се освобождава отъ представянието на всѣко друго доказателство (чл. 433 отъ Гражданското Сждопр.). Остава въпросътъ: може ли тя да бжде оборвана съ противно доказателство. Отговорътъ на този въпросъ е въ текста на чл. 434 отъ Граж. сждопр., който казва, че „съ никакви доказателства не се допуща оспорването на законното предположение, когато възъ основа на него законътъ унищожава нѣкой актъ или пресича правото на искъ, освенъ ако законътъ дава право да се възразява противъ предположението". За да може да се приложи правилото на чл. 435 отъ Гр. сжд. къмъ случая на чл. 96, потрѣбно е, щото законътъ *да унищожава актътъ* Чл. 96 унищожава ли отчуждението? Изрично *унищожение* на акта нѣма; но законътъ, вмѣсто да го унищожи направо, го унищожава косвенно, като го преобръща отъ отчуждение въ дарение и при това го подчинява на правилата за привнася-

---

[1]) Coin-Delisle, sur l'art 918, n° 11. — Duranton, t. VII, n° 331. — Marcadé, l'art 913, n° 1 и 5. — Demante, t. IV, n° 56 bis. — Saintespés Lescot, t. IV, n° 383. — Poujol, sur l'art. 918, n° 3. — Beautemps-Beaupré, *Port. disp.* t. II, n° 825. — Grenier t. IV, n° 643. — Vernet, *Quot, disp.* p. 431. — Massé et Vergé, t. III. § 455, note 13. — Aubry & Rau. t. VII, § 684.—ter.— Trézel, p. 517. — Guënot, p. 717. — Demolombe, t. XIX, n° 517. Huc, t VI, n° 157.—Toullier. t. V, n° 133.—Arntz, t. II, n° 1792. — Thiry, t. II, n° 342. — Dalloz, Rép. — *Dispos entre vifs*, n° 930, — Tropiong, t . II, n° 845. — D. P. 1875 I. 129. — Mourlon, t. II, n° 617. — Vigié, t. II, n° 683. — D. P. 1875. I, 129; — D. P. 1902, 1. 433; 1903, 441 — Ricci, t III, n° 305. — Cass Torino, 21 maggio 1878.

нието и прехващанието, което значи, че наследника — приобретатель ще бѫде длъженъ да привнесе имота въ наследственната маса, като имотъ принадлежащъ на наследството, имота може да остане у него, но ще му се прехване срещу дѣлътъ.

Преобръщането на отчуждението въ дарение съ такива юридически последствия за привнасяне и прехващание е равносилно съ пълното му унищожавание: то е *adaequatè et identicè*.

Единодушието на авторитѣ по въпросътъ бѣ раскатено отъ *Laurent*, който изсказа противно мнѣние въ смисълъ, че тази презумпция [1]), въ случая може да се оборва съ противно доказателство, защото липсува единъ отъ елементитѣ за приложението на принципътъ, а именно законътъ *не унищожавалъ* актътъ на отчуждението, а само го преобръщалъ въ дарение, а пъкъ текста на art. 1352 отъ Code Napoléon (нашия членъ 434) изисквалъ *унищожение* въ буквалния смисъль на думата. Мнѣнието на *Laurent* е сподѣлено отъ твърде малцина автори [2]). То е било поддържано и отъ нѣкои решения на френскитѣ сѫдилища [3]).

Има и нѣкои италиянски юристи, които допущатъ оборването на презумпцията съ противни доказателства, защото закона не билъ унищожавалъ актътъ на отчуждението. Но италиянската юриспруденция не допуша оборването на законната презумпция.

И така, поддържателитѣ на първото мнѣние, къмъ което се нареждаме и ние, приематъ, че презумпцията е *juris et de jure*, че, като такава, не може да се оборва съ никакви противни доказателства; следователно, наследника — приобретатель не може да доказва, че отчуждението не е симулативно, а е истинско. А поддържателитѣ на второто мнѣние считатъ, че презумпцията въ тази материя е *juris tantum*, и, като такава, може да бѫде оборвана съ противни доказателства; следователно, наследника — приобретатель има право да доказва, че отчуждението не е симулативно.

---

1) Laurent, t. XII, n° 130.

2) Van-Kussel, J. de Palais, 1849. t. I. p. 105. Baudry-Lacantinerie t. I, n° 819.

3) D. P. 1848. I. 203.

Презумпцията счита не само отчуждението за дарение но счита тъй сѫщо, че вноскитѣ срещу пожизнения доходъ не сѫ внасяни.

Ако отчуждението по чл. 96, въ силата на презумпцията, се счита за прикрито дарение, за да се подчини на правилата за привнасянията и прехващанията, трѣбва ли да прѣвишава располагаемата часть? Законътъ не говори, че прикритото дарение по чл. 96 се намалява, като превишающа располагаемата часть, а казва, че отчуждението, което е направено въ полза на единъ резерватеренъ наследникъ, срещу пожизненъ доходъ или съ право за удържание ползуването, се счита за дарение и „следователно подчинява се на правилата за привнасянието и прехващанието". Ние знаемъ, че дарениятa, ако сѫ направени не въ специалната форма на чл. 96 и ако надминаватъ располагаемата часть, се намаляватъ до размѣра на последнята (чл. 338), а дарениятa, направени въ полза на едно отъ дѣцата, се привнасятъ (повръщатъ се) въ наследственната маса съгласно чл. 251; тѣ не се привнасятъ само тогава, когато наследодателя ги е освободилъ изрично. Дарението по чл. 96 не само че не е освободено отъ привнасяние, но закона казва, че „то се подчинява на правилата за привнасянието и прехващанието". А това значи, че, когато наследодателя не е направилъ противно разпореждание, дарението се привнася въ наследственната маса, като собственность на всичкитѣ наследници.

Безразличенъ е неговия размѣръ; то може да съставлява само една малка часть отъ располагаемата, при все това ще бѫде повърнатъ въ наследственната маса, като даръ, направенъ на единъ нисходящъ. *Demolombe* намира, че съотвѣтния art. 917 отъ *Code Napoléon* е въ тѣсна връзка съ текста на art 918 (нашия чл. 95); че следователно по art. 917 трѣбва да се прехване срещу располагаемата часть само тогава и до толкова, когато и до колкото то надминава располагаемата часть [1]) и намалението става чрезъ прехващание, т. е. наследника взема отъ наследството онова, което ще му остане, следъ като му се прехване дарението; съ други думи, привнася се онова, което превишава (Si la valeur du bien aliéné excède la quotité disponible, le rapport de l'excé-

[1]) Demolombe, t, XIX, n° 495, 523.

dant doit avoir lieu, non pas en nature mais en moins prenant, lors même qu'il s'agirait d'un immeuble). И други французски автори приематъ, че само излишекътъ се прехваща [1]).

Има автори, които изказватъ мнѣние, че имота се привнася въ натура [2]); въ такъвъ случай наследницитѣ биха могли да дирятъ имота и отъ трети приобретатели.

Въпросътъ, дали привнасянието трѣбва да стане въ натура или чрезъ прехващание е отъ голѣма важность и съ голѣми юридически последствия. Ако привнасянието се прави чрезъ прехващание, подарения, подъ форма на отчуждение, имотъ се привнася въ наследственната маса фиктивно, за да се опредѣли размѣра на располагаемата часть; този имотъ остава собственность на наследника-приобретатель, а стойностьта му се прехваща срещу дѣлътъ на последния; въ такъвъ случай наследницитѣ нѣматъ право да дирятъ и да ревандикиратъ имота отъ трети приобретатель. Ако ли пъкъ привнасянието става въ натура, когато е въпросъ за недвижимъ имотъ, последния може да бжде ревандикиранъ и отъ трети лица.

Имайки предъ видъ тѣзи спорове съ тѣхнитѣ възможни юридически последствия нашия законодатель въ отличие отъ своитѣ източници, е приелъ единъ текстъ, които, по редакция, се отличава сжществено отъ съотвѣтнитѣ art. 918 отъ *Code Napoléon* и art. 811 отъ *Codice civile*. Въ приготовителнитѣ забележки къмъ чл. 96 ние намираме следующето: „Между договоритѣ, които сж само по-видимому възмездни, има такива, които често служатъ, за да прикриятъ едно облагодетелствуване; такъвъ договоръ е отчуждението, направено въ полза на едно отъ дѣцата било срещу пожизненъ доходъ, било съ запазване право за ползуване. Закона предполага по право, че този договоръ е симулативенъ; че съ него бащата е искалъ да облагодѣтелствува прикрито едно отъ дѣцата си въ вреда на другитѣ. Това е една презумпция *juris et de jure*, противъ която не се допуща никакво доказателство, освенъ онова, което е допуснато въ

---

[1]) Delvincourt, t. II, p. 225. — Bayle—Mouillard, t. IV, n° 644. — Coin Delisle, sur l'art. 918. n° 13. — Santespès-Lescot, t. II, n° 499. — Massé-Vergé, t. III, t. III, n° 455, note 14. — Huc. t. VI, n° 158.

[2]) Aubry & Rau. t. VI, § 684 ter, note 24. — Pand. fr., v° Donat n° 3047.

втората алинея. Въ случая се прилага правилото *inter proximos fraus facile praesumitur*. „Въ този случай счита се, че симулацията сѫществува *ipso facto*. Съотвѣтния текстъ на art. 918 отъ *Code Napoléon* е неясенъ. Принципа, който се прокарва въ чл. 96 се състои въ това, че всѣко отчуждение срещу пожизненъ доходъ или съ запазване правото за ползуване се счита за дарение, а следователно се подчинява на правилата за привнасянието и прехващанието, изложени въ чл. 251 и следующитѣ.

„Повръщанието на имота става фиктивно. Прикрито надарения остава собственникъ на имота, и привнасанието става не въ натура, а чрезъ прехващание срѣщу дѣлътъ; на последния пълната стойность на цѣлия подаренъ имотъ, тъй че наследницитѣ нѣматъ право да ревандикиратъ имота отъ трети приобретатели".

Напримѣръ Х. продава на едного отъ синоветѣ си една своя кѫща, срѣщу единъ пожизненъ доходъ отъ 6,000 лева годишно. Закона счита по право тази продажба за *дарение*, което трѣбва да се привнесе не въ натура, а чрезъ прехващание. Ако кѫщата струва 100,000 лева, а пая на синътъ — купувачъ отъ наслѣдството е 120,000 л. той ще получи отъ последното само 20,000 лева, защото срѣщу дѣлътъ му се прихваща стойностьта на кѫщата, която е 100,000 лева, а цѣлия му дѣлъ струва 120,000 лв. Ако синътъ е продалъ кѫщата на трето лице, наследницитѣ нѣматъ право да я ревандикиратъ. Счетохме за необходимо да дадемъ всичкитѣ тѣзи данни за историческото произхождение на чл. 96 и за различието на неговата редакция отъ онази на съотвѣтнитѣ текстове на источницитѣ, защото безъ тѣхъ текстътъ на чл. 96, който е ясенъ самъ по себе си, пакъ би могълъ да породи нѣкои съмнѣния относително разни отъ голѣма важность въпроси.

Нека свършимъ съ този въпросъ, като отбѣлѣжимъ, че въ нашия животъ се срѣщатъ много случаи отъ прикрити дарения, точно въ предвидената отъ чл. 96 форма, особенно отчуждение срѣщу единъ пожизненъ доходъ, който наследника — купувачъ трѣбва да плаща на наслѣдодателя — продавачъ.

За да може отчуждението да се счете за даръ, а вслѣдствие на това и да подлежи на привнасяне и прехващане, то

трѣбва да е станало *срѣщу единъ пожизненъ доходъ*; т. е. наслѣдника — купувачъ да се задължи да плаща на наслѣдодателя — продавачь всѣка година единъ пожизненъ доходъ, или пъкъ наследодателя да е отчуждилъ на нѣкой наследникъ своето имущество, като е удьржалъ за себе си, до гдето умре, правото за ползуване, т. е. да му е продалъ голата собственность. Въ първия случай за еквивалентъ на стойностьта на продадения имотъ служи пожизнения доходъ. Отчужденията и въ двата случая се наричатъ *изгубени* (*a capitale perduto, à fonds perdu*), защото отчужденатa вѣщь се замѣнява само съ едно временно ползуване, което изчезва заедно съ смъртьта на отчуждителя, а на наследницитѣ не остава нищо. Отъ това следва, че, ако имуществото е отчуждено срещу една вѣчна рента, отчуждението не е à fond perdu, защото правото върху рентата замѣнява отчужденатa вѣщь и правото на вѣчната рента минува върху наследницитѣ [1]). И тъй, ако за еквивалентъ на стойностьта на отчуждения имотъ е вѣчна рента, то презумпцията си нѣма мѣсто.

Чл. 96 говори изобщо за всичкитѣ имущества, безъ да прави разлика между движимитѣ и недвижимитѣ имоти, отъ което следва, че той се прилага къмъ отчуждението и на двата рода имущества. Нѣма и причина, която да предизвиква подобно различие [2]). Закона, както отбѣлѣжихме, счита за даръ само отчужденията, които сѫ направени срещу единъ пожизненъ докодъ или отчуждението само на голата собственость. Прочее, щомъ отчуждението не е станало по едно отъ тѣзи условия, то не може да се счете за даръ. Но, ако наследователя е отчуждилъ на едного отъ наследницитѣ часть отъ своето имущество срещу пожизненъ доходъ, часть срещу пари, това отчуждение може ли да се счете за даръ, съгласно чл. 96.

Въ французката доктрина по този въпросъ има четири мнѣния, които ще приведемъ:

---

1) Laurent, t. XII, n° 116. — Huc, t. VI, n° 155. — Arntz, t. II, n° 1791 Pand. fr., v° *Domat.*, n° 2964. — Baudry-Lacantinerie, t. I, n° 821. — D. P. 1884, 1, 253; 1875. 1, 129; 1897. 1, 473. — Ricci, t. III, n° 307.

2) Coin — Delisle, sur l'art. 918, n° 3. — Duranton. t. VII, n° 332. — Troplong, t. II, n° 859. — Saintespès-Lescot, t. IV, n° 391. — Delvincourt, t. II, p. 65. — Grenier, n° 639.

1. Първото мнение е, че отчуждението, при тѣзи смѣсени условия, не е дарение, защото закона счита за такова само онѣзи отчуждения, които сж направени подъ указанитѣ отъ закона условия, т. е. срещу пожизненъ доходъ или съ удържане право за ползуване.

Това мнѣние е отхвърлено отъ Франц. Касац. Сждъ по мотивъ, че по него лѣсно би могло да се заобиколи разпореждането на закона, като се прибави къмъ пожизненния доходъ или къмъ правото за ползуване една малка *парична* тяжесть за продавача [1]).

2. Второто мнѣние е съвършено противно, а именно, че въ такъвъ случай отчуждението се счита за дарение [2]). Но приобретателя ще има право като се признае отчуждението за дарение, да иска да му се повърне капитала, ако той докаже, че наистина го е платилъ. Това мнѣние е неоснователно, защото или отчуждението се счита за даръ срѣщу една опредѣлена сума и единъ пожизненъ доходъ и по този случай приобретателя нѣма право да иска повръщането на заплатени суми; установената отъ закона за този случай презумпция изключва всѣко противно доказателство и цѣлия актъ трѣбва да се счете за безвъзмезденъ; или отчуждението не се счита за дарение и тогава цѣлия актъ трѣбва да се счете за безвъзмезденъ както за капитала, така и за пожизненния доходъ.

3. Третото мнѣние е въ смисълъ, че сънаследницитѣ на приобретателя иматъ опционно право, или да счетатъ цѣлото отчуждение като сериозно и възмездно и въ такъвъ случай се отказватъ да се ползуватъ отъ установената отъ закона презумпция; или да считатъ, че цѣлото отчуждение е симулативно и да искатъ да се счете за даръ [3]).

4. Четвъртото мнѣние е: акта трѣбва да се раздѣли на две като се счете, че отчуждението е даръ само за онази часть, която представлява отчуждение срѣщу пожизненъ доходъ и никакъ не за онази часть, която е представена чрезъ единъ капиталъ; относително тази часть отчуждението се счита за искренно и за истинско, освенъ ако се докаже

---

[1]) Dev., 1840. 1. 35.

[2]) Beautemps-Beaupré, t. II, n° 827. — Aubry & Rau, t. VII, § 684 *ter* note 21.—Vernet. p. 433. — Duvergier sur Toullier, t. III. n° 132, note *a*.

[3]) Labbé, *Journ. du Palais*, 1861, p. 432—438.

противното, т. е. че приобретателя не е заплатилъ никаква сума [1]).

Въ първото издание бѣхме на първото мнѣние, т. е, че отчуждението не е дарение, че, следователно, чл. 96 не е приложимъ къмъ случая. Обаче, следъ по-дълбоко проучване на този, тъй контроверсенъ, въпросъ, ние измѣняваме своето глѣдище и се присъединяваме къмъ последното—четвъртото —мнѣние, което считаме за най-основателно и най-сигурно. Защото чл. 96 се прилага къмъ всѣко отчуждение срещу пожизненъ доходъ или право ползуване; той не се прилага къмъ отчуждението срещу известна сума; отъ това следва, че той се прилага къмъ онази часть отъ отчуждението, която е срещу пожизненъ доходъ, и не се прилага никакъ за другата часть, стойността на която е представена въ капиталъ.

Това мнѣние търпи само едно възражение: че по него се раздѣля акта на отчуждението на два акта, единия отъ които е възмезденъ, а другия безвъзмезденъ. Макаръ по своя та материалность акта да е единенъ, но той може да бѫде двоенъ споредъ намѣрението на странитѣ, на които закона не забранява да впишатъ въ единъ и сѫщъ контекстъ една продажба за една часть отъ имота, и едно дарене за друга часть отъ него.

Нека обяснимъ мисъльта си съ примѣръ. Вие имате единъ имотъ отъ 300.000 лева; продавате на едно отъ вашитѣ дѣца съ единъ и сѫщи актъ единъ имотъ който струва 80.000 лева, срещу една опредѣлена цѣна, и другъ имотъ, който струва 70.000 лева, срещу пожизненъ доходъ. Въ този примѣръ отчуждението за 80.000 лева не се счита за даръ, но е истинско; като такова, то намалява наследственния имотъ съ 80.000 лева и той остава 220.000 лева. Наследницитѣ иматъ право да доказватъ симулативността на отчуждението за 80.000, и, ако успѣятъ да я установятъ, отчуждения имотъ ще се повърне въ наследството и то ще стане пакъ 300.000 лева; но, ако това отчуждение не е оборвано, или е оборвано, но не е доказана симулативността,

---

[1]) Arntz, t. II, n° 1791. — Demolombe, t. XIX. n° 502. — Huc, t, VI, n° 155. Pand. fr., v° *Donat*,. n° 2993. — Trézel, p. 524. — Guënot. p. 723, — Baudry-Lacantinerie, t. I, n° 827. — Dalloz, Sup. n° 259, — Laurent, t. XII.. n° 123. — Aubry & Rau, t. VII, § 684 ter note 18. — S. 1861. 1. 689. — D. P. 1861. 1. 369; 1880. 2. 137. — Ricci, t. III, n° 309.

имота на *de cujus* ще бѫде 220.000 лева. При това положение, ако *de cujus* остави наследници съ право на законна часть, тѣ ще иматъ право да искатъ привнасянето и прехващането само на прикритото дарение отъ 70.000; а отчуждението за другия имотъ въ размѣръ на 80.000 лева не се счита за даръ; то си остава въ сила и въ полза на приобретателя-наследникъ.

Какъ трѣбва да се реши въпросътъ, когато отчуждението е направено едновременно срещу една парична сума и срещу запазване право за ползуване? И тази хипотеза се решава по сѫщитѣ принципи, както и горнята, т. е. актътъ си остава като отчуждение за онази часть, която се представлява чрезъ парична сума, а се счита даръ онази часть, отъ която е запазено право за ползуване. [1])

За да се раздѣли актътътъ на два отдѣлни договора — единъ на отчуждение, а другия — дарение — изисква се да се опредѣли размѣра на всѣка една отъ тѣзи две части Това опредѣление ще бѫде доста мѫчно въ нѣкои случаи, ако нѣма указания за него въ самия актъ. Въ такъвъ случай ще трѣбва да се постѫпи по следующия начинъ: опредѣля се стойностьта на отчуждения имотъ; отъ тази стойность се вади опредѣлената сума срещу отчуждението; останалата часть ще бѫде правоползуването. Напримѣръ Х. продава единъ свой имотъ, струващъ 100,000 лева, на едного отъ своитѣ синове срещу: 60;000 въ пари и задържането правоползуване. Стойностьта на правоползуването ще бѫде 100,000— 60,000 = 40,000 лева. Прочее, актътъ ще съдържа едно истинско отчуждение за 60000, лева и дарение за 40,000 лева, което се подчинява на правилата за привнасянето и прѣхващанието.

По сѫщия начинъ ще стане исчислението и тогава, когато акта съдържа отчуждение срещу капиталъ и пожизненъ доходъ.

Чл. 96 не се прилага по видомому къмъ възмезднитѣ договори; но прилага ли се той и къмъ *безвъзмезднитѣ*, които въ действителность сѫ истински *възмездни*? И по този въпросъ има разногласие. Едни казватъ, че въ този случай

---

[1]) Pand. fr., V° *Donat.*, n° 2997.—Troplong. II, n° 861.—Demolombe, t. XIX, n° 503. — Trézel, p. 525. — Guënot, p. 725. — Baudry-Lacantinerie t. I, n°328. — Hic, t. VI, n°155. — Dalloz, Sup. n° 260.

се прилага разпорежданието на закона, защото то говори за *отчуждение*, безъ да прави разлика, да ли това отчуждение е възмездно или безвъзмездно. Съ други думи и чистата продажба е отчуждение и дарението е отчуждение [1])

Въ тѣзи здѣлки винаги има единъ фиктивенъ договоръ, едно прикривание, цѣлта на което е да се облагодѣтелствува наследника съ право на законна часть, и той въ действителность е облагодѣтелствуванъ, защото нѣма да плати рентата.

Прочее, нѣма никакво значение, че странитѣ сж квалифицирали договора като дарение, вмѣсто да го нарѣкатъ продажба.

Други автори, ржководени отъ мотивитѣ на закона, поддържатъ, че правилото на чл. 96 не е приложимо къмъ истински *безвъзмезднитѣ* договори. То е изключение; като такова се тълкува ограничително, и за това се прилага само къмъ онѣзи договори, за които е създаденъ [2]),

Вѣрно е, че граматическата общность на думата отчуждение обема както безвъзмезднитѣ, така и възмезднитѣ договори; но трѣбва да се признае, че въ чл. 96 съ думата отчуждение се разбира *безвъзмездното* отчуждение. И главниятъ мотивъ, който е накаралъ законодателя да създаде текста на чл. 96 е: да попречи на прикрити облагодѣтелствувания въ полза на едного отъ наследницитѣ чрезъ отчуждения срещу пожизненъ доходъ. Ние вече казахме, че законодателя е искалъ да премахне симулативнитѣ договори, чрезъ които единъ баща облагодѣтелствува едно дѣте въ врѣда на другитѣ; прочее, законодателя е ималъ предъ видъ *безвъзмезднитѣ* договори; само за тѣхъ е създалъ правилото на чл. 96.

Ние сподѣляме второто мнѣние, защото отговаря на духътъ на закона и на мотивитѣ, които сж го създали. И така, текста на чл. 96 се прилага само къмъ договоритѣ, наречени отъ странитѣ отчуждение, което въ действител-

---

1) Laurent, t. XII, n° 122. — Aubry & Rau, t. VII, § 684, ter note 9.— Tuzier—Herman, sur l'art 918, n° 1. — Demolombe, t. XIX, n° 506.

2) Duvergier, n° 122, note *a*, — Marcadé, sur l'art 918, n° 1.

ность е дарение: съ други думи къмъ договори, квалифицирани отъ странитѣ като възмездни, а тѣ въ сжщность сж безвъзмездни; но не и къмъ договоритѣ, наречени отъ странитѣ дарение, което въ действителность е отчуждение. Иначе казано, не и къмъ договоритѣ, квалифицирани отъ странитѣ за безвъзмездни, а въ действителность възмездни.

Има случай, който повидимому би подпадалъ подъ правилото на чл. 96. Той е следния; единъ баща купува отъ трето лице на името и за смѣтка на едно отъ малолѣтнитѣ си дѣца единъ имотъ подъ условие, че запазва за себе си правоползуването и заплаща на продавача стойностьта. Значи, по този договоръ дѣтето-приобретатель има голата собственность, а баща му е плодоползователь Следъ смъртьта на бащата дѣтето ще има пълната собственность, защото плодоползуването се прекратява съ смъртьта на плодоползувателя.

Че въ случая има едно прикрито дарение, направено отъ бащата въ полза на едно отъ дѣцата си въ врѣда на другитѣ дѣца, това е явно; въпросътъ е: какво е това дарение? Е ли то онова специално дарение, за което говори чл. 96 или е едно обикновенно прикрито дарение, за което упоменува чл. 251? Този въпросъ има значение за доктрината въ Франция, гражданския Кодексъ на която различава тѣзи две дарения; но той нѣма абсолютно никакво практическо значение по нашия законъ, чл. 96 отъ който приравнява напълно и въ всѣко отношение дарението, за което той говори, къмъ дарението, за което говори чл. 251. И въ двата случая това дарение ще се привнесе въ наследството. Прочее, въпроса запазва с мо чисто научень характеръ.

Ако отчуждението е станало срѣщу запазването на едно право за живѣние въ отчуждения имотъ, чл. 96 не може да се приложи [1]), защото той установява презумпция и е изключение. Презумпциитѣ се прилагатъ само за случаитѣ, изрично предвидени отъ закона, и по установенитѣ отъ него условия, а изключенията се тълкуватъ стриктно: *Exceptio est strictissimae interpretationis.*

---

[1]) Ricci, t. III, n° 305.—Baudry-Lacantinerie, t. I, n° 829.—D. P. 1897, 1. 473.

За да може отчуждението да се счете за даръ изисква се, освенъ горнитѣ условия, то да е направено *въ полза на наследникъ, който има право на законна часть*, — значи на роднина отъ нисходяща или възходяща линия на съпруга, а не и на роднини отъ други линии, макаръ и да иматъ право да наследватъ наследодателя. Когато отчуждението е направено въ полза на наследници, които иматъ право на законна часть, закона презюмира, че отчуждението е фиктивно и че то има за цѣль само да облагодѣтелствува наследника — купувача повече отъ другитѣ наследници съ сѫщитѣ права.

Прочее, щомъ отчуждението е направено на единъ другъ роднина, не отъ прямата линия, напр. на роднина отъ съребренна линия, презумпцията не може да се приложи, и отчуждението не може да се счете за даръ, както не може да се счете за такъвъ, ако отчуждението бѣше направено на едно чуждо лице,

Какво трѣбва да стане съ дарението, за което говори чл. 96, ако то е направено на едно лице, което не е било наследникъ въ момента на отчуждението, но е станало такъвъ следъ смъртьта на наследодателя — продавачъ? Напримѣръ, единъ баща има два сина А. и Б. Последния има единъ синъ В., на когото бащата (дѣдото) продава единъ свой имотъ срещу пожизненъ доходъ въ единъ моментъ, когато купувача не е още наследникъ. Б. умира преди баща си и неговия синъ В. дохожда на наследството по представителство. Чичото на В. може ли да му противопостави чл. 96 и да му каже: сега ти си наследникъ съ право на законна часть; баща ми ти е продалъ имота срещу пожизненъ доходъ; прочее, това отчуждение се счита за даръ, който трѣбва да се привнесе въ наследственната маса. Значи, въпроса се свежда къмъ това: за да се приложи чл. 96, трѣбва ли да си реаленъ наследникъ въ момента на отчуждението или въ онзи на смъртьта на *de cujus*. Този въпросъ, отъ такава важность и съ такива материални последствия, е споренъ. Авторитѣ сѫ раздѣлени на двѣ. Едни казватъ, че презумпцията се прилага само къмъ онзи приобритатель, който е билъ действителенъ наследникъ въ момента на извършване отчуждението, а не и спрямо оногова, който е могълъ евентуално да бѫде такъвъ и който е станалъ такъвъ следъ

момента на извършване отчуждението [1]). Други поддържатъ противното, а именно, че отчуждението се счита за даръ само спрямо онзи приобретатель, който е билъ действителенъ наследникъ въ момента на отваряне наследството, макаръ да не е билъ такъвъ въ момента на извършване отчуждението [2]). Разрешението на въпросътъ въ единъ или другъ смисълъ дава различни резултати отъ гледището на материалнитѣ интереси на приобретателя.

Така, отъ горния примѣръ, ако предположимъ, че отчуждения имотъ въ полза на унуката В. струва 100,000 лв., той ще ги спечели по първото мнѣние и ще ги изгуби по второто мнѣние.

Сжщиятъ въпросъ може да се представи въ обратна форма: ако купувача е билъ действителенъ наслѣдникъ въ момента на изършване отчуждението, но по нѣкоя причина е изгубилъ това си качество въ момента на отварение наследството, то може ли да му се приложи чл. 96. Напримѣръ, приобретателя наследникъ се отрича отъ наследство или се окаже недостоенъ спрѣмо *de cujus*. И този въпросъ е раздѣлилъ авторитѣ. Споредъ мнѣнието на едни въ тази хипотеза се прилага правилото на чл. 96., т. е. приобретателя-наследникъ, макаръ въ момента на отварение наследството и да не е наследникъ, той или неговитѣ наследници сж длъжни да повърнатъ на наследството стойностьта на отчуждения имотъ, защото характера на сдѣлката не зависи отъ волята на приобретателя [3]). А споредъ мнѣнието на други, отчуждението

---

[1]) Dalloz, Sup. v° *Dispos entre vifs*, n° 263.— Pand. fr. v° *Donat.*, n° 3024. — Marcadé, sur l'art 918, n° 2. — Grenier, t. IV, n° 642.—Bayle-Mouillard, t. IV, n° 642 note *a*. — Coin-Delisle, sur l'art, 918, n° 9. — Demante, t. IV, n° 56. bis — Beautemps-Beaupré, *Portion disponible*, t. II, n° 832, — Troplong, t. II, n° 876, — Saintespès-Lescot, t. II, n° 397. — Massé et Vergé, t. III § 455 note 12. — Aubry & Rau t. VII. § 684 ter note 16. — Demolombe, t. XIX, n° 512. — Trézel, p. 554. — Baudry-Lacantinere, t. I, n° 831 и 832. — Huc, t. VI, n° 156. — Thiry, t. II, n° 342. Arntz, t. II, n° 1790,—Laurent, t. XII, n° 127.—D. P. 1880. 2, 137.

[2]) Delvincourt, t. II, p. 228 note 12. — Poujol. sur l'art. 918, n° 4. — Vernet, *Quottié disponible*, p. 436. — Guënot. p. 731. — Vazeille sur l'art 918, n° 3.

[3]) Huc, t. VI. n° 156. — Aubry & Rau, t. VII, § 684 *ter*. D. P. 1880. 2. 137.

не се счита за даръ и приобретателя не е длъженъ да повръща имота [1]).

Ние мислимъ, че отъ буквата и духътъ на чл. 96 излиза, че приобретателя и въ двѣтѣ хипотези, трѣбва да има качеството на действителенъ наследникъ въ момента на отчуждението, защото, за да се сѫди за едно прикривание или едно заобикаляне на закона (fraude), трѣбва да се поставимъ въ момента, когато е извършенъ актътъ. Качеството на странитѣ въ този именно моментъ създава презумпцията *juris et de jure.*

Прилага ли се презумпцията по чл. 96 и тогава, когато отчуждението е направено между наследодателя и едного отъ наследницитѣ съ право на законна часть, но при условие, че пожизненния доходъ или правото, за ползуване отъ имота е уговорено въ полза на *трето лице?*

Понеже всичко въ тази материя е спорно, то и този въпросъ е контроверсенъ. И той е раздѣлилъ авторитѣ на два лагера, единия отъ които ни преподава, че правилото на чл. 96 е приложимо [2]), което значи, че при отваряние наследството отчуждението ще се счете за даръ, който е подчиненъ на правилата за привнасянето и прихващането; а другия лагеръ поддържа, че установената презумция не се прилага въ тази хипотеза [3]).

Трѣбва да признаемъ, че и двата лагера сѫ мотивирали мнѣнията си съ сериозни аргументи.

Напримѣръ единъ баща продава на сина си една значителна часть отъ имотитѣ си, струваща 100,000 лева, подъ

---

[1]) Delvincourt. t. II, p. 226, note 12. — Poujol, t, II, sur l'art. 918 n° 4. — Vazeille, sur l'art 918, n° 3. — Duvergier, t. V, n° 132. — Vernet p. 436. — Demante, t. IV, n° 56 *bis*. — Demolombe, t. XIX, n° 510. — Trèzel, p. 529. — Guënot, p. 729. — Laurent, t. XII, n° 127. — Massé et Vergé sur Zachariae, t. III, § 455, note 15. — Baudry-Lacantinerie, t, I, n° 832.

[2]) Massé et Vergé, t. III, § 45[illegible], note 9. — Vazeille, sur l'art 918. n° 6. — Troplong, t. II. n° 860. — Demante, t. IV, n° 56. bis. — Demolombe t. XIX, n° 501. — Aubry & Rau, t. VII, § 684 ter-note 17. — Baudry-Lacantinlerie, t. I. n° 823. — Huc. t. VI, n° 155. — Laurent, t. XII, n° 125. — Pand. fr. v° *Donat.* n° 2986, — Ricci, t. III, n° 306.

[3]) Thiry, t. II, n° 342. — Coin-Delisle, sur l'art 918, n° 5. — Grenier, t. IV, n° 639. — Marcadé, sur l'art. 918, n° 4. — Saintespès-Lescot, t II, n° 392. — Vernet, p. 434. — Levasseur, n° 170. — Beautemps-Beaupré, t. II, n° 821.

условие, че купувача се задължава да плаща единъ пожизненъ доходъ отъ 6,000лева ежегодно не въ полза на продавача — баща, а въ полза на едно *трето лице.* Това отчуждение счита ли се за даръ? И двете мнѣния се основаватъ върху мотивитѣ на презумпцията. Онѣзи, които поддържатъ, че презумпцията е неприложима въ тази хипотеза, казватъ, че отчуждението *срещу пожизненъ доходъ* съдържа въ себе си идеята, че последния е уговоренъ въ полза лично на продавача. Противницитѣ отговарятъ на това: вѣрно е, че обикновенно е така; обаче, терминитѣ на закона сж общи и обхващатъ всички отчуждения; малко важи, че пожизнения доходъ е уговоренъ въ полза на трето лице, Казва се още отъ страна на втория лагеръ: духътъ на закона е, че продавача, който трѣбва да получава пожизненния доходъ, ще дава фиктивни квитанции за получаването му, а пъкъ не може да се презюмира, че едно трето лице, което е рентенъ кредиторъ *(crédirentier),* не ще получи онова, което му се дължи. На това другитѣ отговарятъ, че не трѣбва да се силаваме на духа на закона, когато текста е ясенъ и формаленъ. Но независимо отъ това, какъвъ е и духа на закона? Той подозира отчужденията, направени срещу пожизненъ доходъ или срещу удържание правото за ползуване, безъ да каже, въ какво могатъ да се състоятъ фродульознитѣ клаузи, нито пъкъ посочва начинътъ, по който може да става заобикалянето на закона; а пъкъ подставенитѣ трети лица не сж ли едно сигурно средство, чрезъ което може лѣсно да се заобиколи закона? И третото лице не може ли да бжде единъ фиктивенъ кредиторъ? Стига да е възможно заобикаляние на закона, за да се приложи установената отъ чл. 96 презумпция *juris et de jure,* цѣлта на която е да попречи на всѣко заобикаляние на закона.

Ние мислимъ, че първото мнѣние е по-съобразно съ буквата и духътъ на чл. 96, защото текста му е общъ; той подозира всѣко отчуждение, по което продавачъ е бащата, а купувачъ е резерватерния наследникъ, а цѣната на продажбата е пожизненъ доходъ, безразлично кой ще получава пожизненния доходъ. Закона счита за подозрително отчуждението само по причина на близостьта на контрагентитѣ въ отчуждението—на продавача и купувача, — той не се спира върху личностьта на кредирентиера; той може да бжде самия

de cujus, но може да бѫде и едно трето лице. Закона, прочее, не прави различие въ това отношение, а тамъ, гдето закона не различава, и ние не трѣбва да различаваме: *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.* Не трѣбва при това да се забравя, както забелѣжихме. практиката въ живота, която ни учи, че подставянието на трети лица е едно отъ най-сигурнитѣ и най-лѣснитѣ средства за заобикаляне на закона. А пъкъ цѣлта на чл. 96 е: да попречи на всѣко заобикаляние; въ много случаи тази цѣль не би се постигнала, ако се приеме второто мнѣние.

Считаме за полезно да обърнемъ внимание върху разликата, която сѫществува между текста на чл. 96 и онзи на art. 918 отъ *Code Napoléon* относително личностьта на приобретателя — наследникъ. Този последния счита за даръ само онѣзи отчуждения, които сѫ направени въ полза на наследници отъ права линия (á l'une des succissibles *en ligne directe*) и нищо не говори за *съпругътъ*. Отъ това следва, че, ако наследодателя продаде единъ имотъ срещу пожизненъ доходъ на своята съпруга, това отчуждение не се счита за даръ, защото art. 918, като изключение се тълкува ограничително, и обхваща само онѣзи отчуждения, които сѫ направени между *de cujus* и наследници отъ права линия, които сѫ нисходящи и възходящитѣ [1]). Ако по нашия членъ 96 се счита за даръ и отчуждението, направено въ полза на съпругътъ, защото той говори за такива купувачи — наследници, *„които иматъ право на законна часть;* а между тѣхъ е и съпругътъ, понеже и той има право на законна часть.

Закона говори за отчуждение, направено въ полза на *нѣкои наследници*, които иматъ право на законна часть. Това значи, че той визира такова отчуждение, коете не е направено въ полза на всичкитѣ наследници, а само въ полза на нѣкои отъ тѣхъ въ врѣда на останалитѣ. Отъ това следва, че презумпцията по чл. 96 не се прилага, когато отчуждението или прикритото дарение е направено въ полза на всички наследници [2]).

---

[1]) Laurent, t. XII, n° 126. — Pand. Fr., V° *Donat.*, n° 301. — Dalloz, Rép. n° 1000. — Troplong, t. II. n° 875. — Saintespès-Lescot, t. II, n° 397. — Marcadé, sur l'art. 918, n° 564.

[2]) Huc, t. VI, n° 159. — Pasicr. 1888. 2. 84.

Най-после чл. 96 постановява, че той не е приложимъ къмъ всички, *erga omnes*; че наследницитѣ, които сж се съгласили на отчуждението, не могатъ да искатъ привнасянето и прехващането, и акта на отчуждението, по отношение къмъ тѣхъ, ще остане какъвто си е по видимому, т. е. сериозенъ, съдържащъ действително отчуждение, защото тѣ съ съгласието си за отчуждението, признаватъ, че то е истинско, а не симулативно.

Съгласието на всѣкиго едного отъ сънаследницитѣ не вреди и не ползува другитѣ. Предполага се, че съгласившия се за отчуждението наследникъ е участвувалъ въ извършването на договора, а този, който не се съгласилъ, е трето лице за договора, на което той не може да се противопостави. Прочее, всѣки наследникъ, който има право на законна часть, когато и да се появи, има право да иска привнасянето и прехващането, стига той да се не е съгласилъ за отчуждението.

Закона не опредѣля, въ каква форма трѣбва да се изяви съгласието; а въ такъвъ случай се прилага общото право, по което съгласието може да се изяви изрично или мълчаливо. Съгласието може да се изяви въ всѣко време [1]), преди и следъ отваряне на наследството.

Общото правило е, че наследникътъ, който се е съгласилъ за отчуждението, не може вече да се повърне отъ него. Но и това правило има исключения: когато съгласието е дадено по погрѣшка, измама или насилие, давшия го може да се отрѣче отъ съгласието, което, така дадено, е недействително.

Чл. 208 не допуща отричането отъ наследството на единъ живъ человѣкъ, нито пъкъ отчуждението на случайното право върху това наследство, защото такива отричания и отчуждения сж противни на добритѣ нрави. Но чл. 96 допуща частично отричане отъ наследството, т. е. отричане отъ пра-

---

[1]) Coin-Delisle, sur l'art. 918, n° 16. — Massé et Vergé. t. III, p. 143. — Troplong, t. II, n° 851. — Saintespès-Lescot, t. II, n° 401. — Bayle Mouillard sur Grenier, t. II, n° 644 note *a*. — Aubry & Rau, t. VII, § 68 *ter* note 26. — Demolombe, t. XIX, n° 532. — Pand. fr., V° *Donat*, n° 3065. — Laurent, t. XII, n° 133. — Dalloz, Rèp., n° 1016; Sup. n° 266. — Ricci, t. III, n° 312.

вото да искатъ привнасяне и прехващане. И действително, резултата отъ съгласието, дадено отъ единъ наследникъ, показва, че чл. 96 счита това съгласие, като отричане отъ правото отъ страна на наследницитѣ, които сѫ го направили, да искатъ привнасяне и прехващане. Прочее, на основание на правилото *exceptio est strictissimae interpretationis,* само съгласието, предвидено въ чл. 96, се счита за отричане отъ правото, а всѣко съгласие ,дадено по какъвто и да е случай вънъ отъ предвидения, е недействително.

§ II За законната часть на съпрузитѣ и на незаконнороденитѣ дѣца.

Чл. 97.

(Измѣненъ: З. отъ 7 февруарий 1906 г.). Законната часть на преживѣлия съпругъ, при три и повече законни дѣца отъ еднакъвъ полъ, е равна на законната часть на всѣко дѣте, а при две и помалко тя е равна на половината отъ законната часть на всѣко дете. Когато дѣцата сѫ отъ разенъ полъ, тогава: въ първия случай, тази часть е равна на частьта на дѣла отъ мѫжки полъ, а въ втория случай — на частьта на дѣте отъ женски полъ.

Стария чл. 97. Законната часть на преживѣлия съпругъ, при законни дѣца, е два пѫти по малка отъ законната часть, която се пада на всѣко отъ дѣцата.

Комбинациитѣ, които могатъ да се случатъ при опредѣление законната часть на съпругътъ, когато конкурира съ законни дѣца, сѫ сѫщитѣ, които сѫ и при опредѣление наследствената часть (чл. 38), съ тази само разлика, че тука опредѣлението на законната часть се исчислява не върху цѣлото наследственно имущество, но върху размѣра на законната часть, опредѣлена съгласно правилото на чл. 90.

За да се опредѣли размѣра на законната часть на съпруга, трѣбва по-напредъ да опредѣлимъ размѣра на об-

щата законна часть и после размѣра на законната часть на всѣко дѣте.

Ако предположимъ, че умрѣлия е оставилъ 6000 лева, то законната часть по стария текстъ при едно дѣте ще бѫде 3000 лева, при две дѣца — 4000 лева, при три и повече — 4500 лева, а частьта на всѣко дѣте ще е:

Законна часть:		Располагаема часть:
При *едно* дѣте	3000	3000
„ *две* дѣца	2000+2000	2000
„ *три* „	1500+1500+1500	1500
„ *четири* „	1250+1250+1250+1250	1500
„ *петь* „	900+900+900+900+900	1500
„ *тесть* „	750+750+750+750+750+750	1500
„ *седемь* „	$642^6/_7+642^6/_7+642^6/_7+642^6/_7+642^6/_7+642^6/_7+642$	1500

Законната часть на съпругътъ ще бѫде половината отъ законната часть на всѣко дѣте. Въ случая законната часть на съпругътъ ще е:

При *едно* дѣте: $^1/_2 \times 3000 = 1500$ лева; при *две* дѣца: — $^1/_2 \times 2000 = 1000$ л.; при *три* — $^1/_2 \times 1500 = 750$ л.; при *четири* 625 л.; при *петь* — 450 л.; при *шесть* 375 л.; при *седемь* — $321^6/_{14}$ л. и т. н.

Както се вижда, за да се опредѣли законната часть на съпругътъ, самъ той не влиза въ числото на дѣцата, по което се опредѣля размѣра; това е твърде понятно, защото законната часть на съпругътъ не се зема отъ законната часть на дѣцата, но се вади отъ располагаемата часть (чл. 103).

За опредѣление размѣра на законната часть на съпруга ние ще предложимъ долнята формула:

Частното, получено отъ дѣлението на сумата, която показва всичката законна часть на дѣцата, съ помноженото на две число на законнитѣ дѣца, е законната часть на съпругътъ.

За провѣряване на формулата да земемъ горния примѣръ при нѣколко дѣца.

При едно дѣте законната часть отъ 6000 наследство е 3000 лева; за да се намѣри законната часть на съпругътъ трѣбва 3000 да се раздѣли на числото на дѣцата, помножено на две. Значи 3000: (1 дѣте $\times$ 2) = 1500. При две дѣца цѣлата

законна часть ще бѫде 4000 лева, а законната часть на съпруга ще е 4000 : (2 × 2) = 1000 л. При три дѣца законната часть ще е 4500, а законната часть на съпруга е 4500 : (3 × 2) = 750 л. При шесть дѣца законната часть е пакъ 4500, а законната часть на съпругътъ по формулата ще е 4500 : (6 × 2) = 375.

Новелата отъ 7 февруарий 1906 г. измѣнява и текста на чл. 90 съобразно съ измѣнението на чл. 38, който опредѣля частьта на съпругътъ въ наследството *ab intestat*. Понеже измѣнения текстъ на чл. 38 тури въ зависимость размѣра на дѣлътъ на преживѣлия съпругъ отъ числото на дѣцата и на тѣхния полъ, то, разбира се, че и текста, който опредѣля размѣрътъ на законната му часть, се измѣни съотвѣтно.

Тълкуването, което дадохме на чл. 38, се отнася и къмъ измѣнения текстъ на чл. 97, като се промѣни само онова което трѣбва да бѫде промѣнено споредъ естеството на материята, *mutatis mutandis*.

Колкото комбинациитѣ по чл. 38, относително размѣра на пайтъ на преживѣлия съпругъ, представляваха несъобразности, които отбелѣжихме, сѫщитѣ несъобразности се представляватъ и при опредѣление размѣра на законната часть на преживѣлия съпругъ; тѣзи несъобразности проистичатъ отъ самата система на новелата отъ 7 февруарий 1906 г.

По препоръчанитѣ начини за изчисление при комментиранието на чл. 38 ще може да се опредѣли размѣрътъ на законната часть за случаитѣ, предвидени отъ чл. 97, които сѫ сѫщитѣ, предвидени отъ чл. 38.

Ето защо считаме за излишно да повтаряме. Ще отбелѣжимъ само, че и тукъ могатъ да възникнатъ всичкитѣ онѣзи мѫчнотии, за които говорихме при тълкуването на чл. 38.

Тѣзи мѫчнотии сѫ отъ особенно естество, когато, по причина на характера на имотитѣ,—споредъ както е въведенъ отъ измѣнението на чл. 21, а именно раздѣляне наследственнитѣ имоти на земледѣлчески и незмледѣлчески, — частьта на преживѣлия съпругъ не може да се изрази въ една опредѣлена часть отъ имота *(quota)*.

И тукъ може да възникне единъ въпросъ за действието на новелата спрямо наследства, открити при дѣйствието на

стария текстъ. Въ случая се прилагатъ принципитѣ, за които говорихме при тълкуването на чл. 90.

Потрѣбно е да се отбелѣжи, че споредъ распореждането на нашия законъ, преживѣлия съпругъ получава законната си часть въ *пълна собственность* и въ натура, както я получаватъ нисходящитѣ и възходящитѣ наследници; и това на основание чл. 103. А източника на нашия законъ — art. 812 отъ Италиянския *Codice Civile*, — като опредѣля размѣра на законната часть на преживѣлия съпругъ, постановява изрично, че тя е въ плодопользуване *(all' usufrutto)*, въ каквото е и неговия дѣлъ отъ наследството *ab intestat* (art. 753).

Така напримѣръ, ако *de cujus* остави подиръ смъртьта си три дѣца отъ еднакъвъ полъ и една сума отъ 80.000 лева, съпругътъ ще получи, по нашия законъ, своята законна часть въ *пълна собственность*, а по италиянския законъ той ще получи законната си часть въ *ползуване*. По този въпросъ ще дадемъ по-голѣми подробности при коментирането на чл. 104.

А французкия *Code Napoléon* не дава право на преживѣлия съпругъ за никаква законна часть, нито въ собственность, нито въ ползуване [1]).

За да има преживѣлия съпругъ право на законна часть отъ имота на своя умрѣлъ съпругъ, не е необходимо, щото бракътъ да е *предшествувалъ* завѣщанието или даренето, защото той, като резерватеренъ наследникъ, използува своята законна часть по сжщия начинъ, както я използуватъ и другитѣ наследници съ право на законна часть. Отъ това излиза, че той, подобно на последнитѣ, които макаръ родени следъ дарение, направено отъ завѣщателя при живѣ, иматъ право да искатъ фиктивното привнасяне въ наследственната маса на по-рано подаренитѣ имоти, има сжщото право, макаръ неговия бракъ съ умрѣлия да е станалъ следъ дарението. И това е въ пълно съгласие съ най-елементарнитѣ принципи, защото гражданското състояние на правоимѣющитѣ върху неговото наследство се опредѣля отъ деньтъ на смъртьта, а не отъ по-ранна дата. И действително,

---

[1]) Baudry-Lacantinerie, t. I, *v°* *Succession*, n° 519 и 552. — Gerbault et Dubourg. n° 67. — Bressoles, n° 17. — Floucard-Penardille, n° 5. — Planiol, D. p. 1894. 2. 105.

единъ ергенъ, който нѣма дѣца и възходящи, има право да се разпорежда съ имота исцѣло, както обича, той може да го завѣщае нѣкому, но, ако той, *следъ* датата на завѣщанието, се ожени, и му се родятъ дѣца, тѣ иматъ право на законна часть, макаръ бракътъ да е сключенъ следъ датата на завѣщанието и макаръ дѣцате да сж се родили подиръ датата на завѣщанието. На основане на сжщия принципъ почива и правото на преживѣлия съпругъ за законна часть, ако тя е накърнена преди сключването на брака.

Законътъ говори за законната часть на преживѣлия *съпругъ*. За да може той да получи законна часть отъ наследството, потрѣбно ли е да сжществува бракъ въ деньтъ на отваряне наследството? Съ други думи казано, може ли единъ преживѣлъ съпругъ, срещу когото има издадено влѣзло въ законна сила рѣшение за разводъ да получи часть отъ имотитѣ на умрѣлия съпругъ? Нашия законъ мълчи по този въпросъ въ отдѣла за законната часть; а разрѣшението му е отъ голѣма важность. Източницитѣ на нашия законъ го разрѣшаватъ съ изриченъ текстъ; така, art. 812 отъ италиянския Codice Civile, казва: „Съпругътъ, срещу когото не сжществува влѣзло въ законна сила рѣшение за прекратяване личното съжителство (разлжчение), има право върху наследството на другия съпругъ". (il coniuge contro cui non sussista sentenza di separazione personale passata in guidicato, ha diritto sulla eredità dell' altro coniuge). Извѣстно е, че католическата религия не допуща разводъ; за това италиянския кодексъ говори само за разлжчението *(Separazione personale)*, а не и за разводъ *(divorzio)*. И art. 767 отъ *Code Napoléon* говори за неразведенъ съпругъ *(le conjoint survivant non divorcé)*.

Въпреки мълчанието на нашия законъ върху този въпросъ въ отдѣла за законната часть, ние мислимъ, че той трѣбва да се счита за разрѣшенъ и отъ него изрично съ текста на чл. 42, който говори за наследство *ab intestat* и казва, че може да получи такова наследство само онзи съпругъ, срещу когото *умрѣлия не е получилъ влѣзло въ законна сила рѣшение за напущане*. А пъкъ, както видѣхме при комментирането на чл. 93: законната часть е часть отъ наследството *ab intestat*. Онова, което е установоно относително наследственнитѣ права на преживѣлия съпругъ отъ наследството *ab intestat*, се счита да е установено за нѣговитѣ права и

върту законната часть, която тоже има сѫщия характеръ. Тукъ се прилага принципа: *Ubi eadem ratio, ibi idem jus.* Казаното по този въпросъ при коментирането на чл. 42 се прилага и къмъ законната часть по чл. 97.

Чл. 98.[1])

Ако завѣщателтъ не е оставилъ нисходящи роднини, но само възходящи, то законната часть на преживѣлия сѫпругъ се равнява на една пета часть отъ неговото имущество.

Този членъ опрѣдѣля размѣра на законната часть на съпруга, когато той наслѣдва заедно съ възходящи. Въ такъвъ случай този размѣръ не зависи отъ числото на възходящитѣ сънаследници, а се опредѣля съ една пета часть отъ цѣлото наслѣдство. Ако приведемъ къмъ еднакъвъ знаменатель дробитѣ, които показватъ законната часть на възходящия, — а за случая дробьта е $^1/_3$ (членъ 92), — и законната часть на съпруга ще имаме, че законната часть на възходящия ще бѫде $^5/_{15}$ отъ цѣлото имущество, а законната часть на съпруга $^3/_{15}$ отъ цѣлото имущество.

Ако предположимъ, че умрѣлия остави 15000 лева, то законната часть на съпруга ще бѫде $^1/_5 \times 15000 = 3000$, или сѫщото: $^3/_{15} \times 15000 = 3000$; а законната часть на възходящия ще е $^1/_3 \times 15000 = 5000$, или сѫщото: $^5/_{15} \times 15000 = 5000$.

Съгласно правилата на членове 92, 98 и 103, най-напредъ ще извадимъ законната часть на възходящитѣ, т. е. 5000 лева, а послѣ ще извадимъ законната часть на съпруга т. е 3000 л. Отъ това се вижда, че умрѣлия, когато остави възходящи и съпругъ, не може да разполага повече отъ $^7/_{15}$ отъ цѣлия си имотъ: защото $^8/_{15}$ е законната часть на възходящитѣ и съпруга — на първитѣ $^5/_{15}$, а на втория $^3/_{15}$.

---

[1]) C. It. 813; C. A. 960; C. N. 914 анал.

Членъ 99 [1]).

Съпругътъ има право на една третя отъ имуществото на завѣщателя, ако той не е оставилъ ни нисходящи, ни възходящи роднини, които иматъ право на законна часть.

Когато завѣщателтъ не е оставилъ ни нисходящи, ни възходящи роднини, които иматъ право на законна часть, то законната часть на съпругътъ е една третя отъ цѣлото наслѣдство. Значи, че въ такъвъ случай располагаемата часть е двѣ трети отъ цѣлото наслѣдство.

Текста на чл. 99 е твърде ясенъ и по-обширни коментарии сж излишни.

Чл. 100. [2])

Ако завѣщателя е оставилъ дѣца или законни възходящи и незаконнородени дѣца, припознати по законътъ, то тѣзи последнитѣ иматъ право върху половината отъ това, което би имъ се паднало, ако да бѣха законнородени.

За да се опредѣли припадающата се, на незаконнороденитѣ дѣца, часть, смѣтатъ се, тъй сжщо и законнороденитѣ. Последнитѣ иматъ право да я изкупятъ по установеното въ чл. 29 правило.

Този членъ опредѣля размѣра на законната часть на незаконнороденитѣ, когато има и законни дѣца или тѣхни нисходящи. Този размѣръ зависи отъ числото на законнитѣ дѣца. За да се опредѣли законната часть на незаконнороденитѣ, смѣтатъ се тъй сжщо и законнитѣ т. е. всичкитѣ дѣца се считатъ за законни, и се опредѣля законната часть

---

1) С. It. 814.
2) С. It. 815.

на всѣко отъ тѣхъ съгласно правилото на членъ 90, половината отъ която ще представлява законната часть на незаконнороденото. Отъ това се вижда, че числото на законнитѣ дѣца влияе върху размѣра на законната часть на незаноннороденитѣ; а числото на тѣзи последнитѣ не влияе никакъ върху размѣра на законната часть на законнитѣ дѣца; тя си остава сѫщата, като че не сѫществуватъ незаконнородени. Законната часть на незаконнороденитѣ се вади отъ разполагаемата часть (чл. 103). Да предположимъ, че умрѣлия остави едно законно дете и едно припознато незаконнородено, и 6000 лева наслѣдство. Законната часть на незаконнороденото дете ще е само половината отъ тази, която би му се паднала, ако да бѣше законно. Прочее, за да опредѣлимъ законната часть на незаконнороденото трѣбва да предположимъ, че то е законно и наследва заедно съ друго законно, т. е. ще имаме случая, въ който завѣщателя е оставилъ двѣ законни дѣца. Въ такъвъ случай всичката законна часть ще е $^2/_3 \times 6000 = 4000$; а разполагаемата часть ще е 2000 лева; понеже сѫ двѣ дѣца, то законната часть на всѣко законно дѣте ще е $4000 : 2 = 2000$. И тъй, незаконнороденото, ако бѣше законно, щеше да има 2000 законна часть, но, понеже е незаконнородено, то ще получи само половината отъ тази часть, т. е. само 1000 лева. И тъй, законната часть на незаконородено дете при едно законнородено е 1000 лева, а законната часть на законното дете си остава пакъ 4000 лева.

Да предположимъ, че завѣщателя е оставилъ двѣ законни дѣца и едно незаконнородено. Каква е законната часть която би му се паднала, ако да бѣше законно? За да опрѣдѣлимъ тази часть, предполагаме, че незаконнороденото е законно; прибавяме го къмъ числото на законнитѣ и казваме, че завещателя е оставилъ *три* законни. Въ такъвъ случай разполагаемата часть е 2000 лева, а всичката законна часть е 4000; всяко законно дѣте ще има по 1333 л. 33 ст. законна часть. Понеже едното дѣте е незаконнородено, то ще получи $^1/_2 \times 1333 = 666$. И тъй, законната часть на незаконнороденото дѣте при двѣ законни дѣца е 666 лева.

Законната часть на законнитѣ ще се опредѣли съгласно правилото на членъ 90, като да нѣмаше незаконнородени.

Въ такъвъ случай законната часть на всяко законно дѣте ще е 2000 лева.

И тъй, законната часть на двѣтѣ дѣца е 2000×2=4000, а законната часть на незаконнороденото е 666; значи, че сумата на законнитѣ части на законнитѣ дѣца и на незаконнороденото е 4000+666=4666. Прочее, въ случая разполагаемата часть ще бѫде 6000—4666=1333 лева.

Ако тритѣхъ дѣца бѣха законни, то разполагаемата часть щеше да бѫде 2000 лева, но въ случая — при двѣ законни и едно незаконнородено, частьта на послѣнето е, която намалява разполагаемата часть (членъ 103).

До тукъ представихме случаи, въ които имаше се по едно незаконнородено; да вземемъ другъ случай, въ който числото на незаконнороденитѣ да бѫде повече отъ едно. Да предположимъ, че завѣщателя остави петь законни и петь незаконнородени дѣца. Каква о законната часть на всѣко незаконнородено дѣте? Тя се опредѣля пакъ по гореизложения начинъ. Предполагаме, че незаконнороденитѣ сѫ законни, тогава имаме десеть законни дѣца, въ такъвъ случай разполагаемата часть е 2000 лева, а законната часть е 4000 лева; законната часть на всѣко законно дѣте ще е 4000:10=400 л. И тъй, незаконнороденитѣ, ако бѣха законни, щѣха да получатъ по 400 лева законна часть, но, понеже тѣ сѫ незаконнородени, тѣхната законна часть ще е половината отъ 400, т. е. 200 лева. И тъй, сумата 200 лева представлява законната часть на едно незаконнородено дѣте, а сумата на законнитѣ части на всичкитѣ незаконнородени е 200×5=1000 л. Тази аритметическа операция се прави, за да се опредѣли законната часть на незаконнороденото дѣте.

А законната часть на законнитѣ дѣца ще се опрѣдѣли съгласно членъ 90, като че ли да нѣмаше незаконнородени. Въ такъвъ случай законната часть на всичкитѣ законни дѣца е 4000 лева, а на всяко дѣте законната часть е 800 лева. Законната часть на незаконнороденитѣ ще се извади отъ разполагаемата часть и тогава ще имаме 2000—1000=1000 т. е. че завѣщателя при петь законни и при петь незаконнородени дѣца, ще може да разполага само съ 1000 лева. И дѣйствително законната часть на законнитѣ дѣца е 4000 и законната часть на незаконнороденитѣ е

1000, а всичко 4000+1000=5000 лева. Прочее, за разполагание оставатъ 6000—5000=1000 лева.

Членъ 100 постановява, че законнитѣ дѣца иматъ право да искупятъ законната часть на незаконнороденитѣ по установеното въ членъ 29 правило, т. е. съ пари или наследственно недвижемо имущество, по справедлива оцѣнка. Тъй щото законната часть на незаконнороденото е сѫщеврѣменно едно право за креанса и наследственна часть. По този въпросъ ние говорихме при коментирането на чл. 29. Сѫщото може да се каже и тука; но нѣма защо да повтаряме веднъжъ изложеното.

За да се опредѣли законната часть на незаконнороденитѣ, трѣбва ли да се смѣтатъ и нисходящитѣ на законнитѣ дѣца? Напрнмѣръ, Х. умира и оставя подире си нисходящи отъ едно законно дѣте и отъ едно незаконнородено дѣте, а именно законното дѣте, което е умрело прѣди Х., е оставило за свои наследници три дѣца, и незаконнороденото дѣте, което тъй сѫщо е умрѣло прѣди Х., е оставило двѣ дѣца. Числото на колко дѣца ще опредѣли законната часть на незаконнороденитѣ? Двѣ ли — едно законно и едно незаконнородено — или петь дѣаа, което е числото на нисходящитѣ отъ дветѣ първи, а именно три отъ законното и двѣ отъ незаконното? Разрешението на въпросътъ въ единъ или другъ смисълъ, ще даде разни материални резултати. Ако размѣра ще се опредѣля съ числото двѣ, законната часть на незаконнороденото въ горния примѣръ ще бѫде $^1/_6 \times 6000 = 1000$ лева; ако тя ще се опредѣля съ числото петь, размѣра й ще бѫде $^1/_{15} \times 6000 = 400$ лева. Въ този случай размѣра на законната часть ще се опредѣли отъ числото само на онѣзи дѣца, които съставляватъ числото на колѣната, т. е. отъ двѣ дѣца — едно незаконнородено и друго припознато незаконнородено — защото тѣхнитѣ нисходящи, взети заедно, ще получатъ само онова, което би получилъ баща имъ, ако бѣше живъ. А специално за незаконнороденитѣ закона казва, че тѣхнитѣ законни нисходящи могатъ да искатъ да получатъ всички права установени въ полза на тѣхния родитель (чл. 102).

Чл. 100 говори само за незаконнородени, които получаватъ наследство отъ законни нисходящи, но той трѣбва да се приложи и въ случая, въ които незаконнитѣ дѣца сѫ

умрели преди завѣщателя, но сѫ оставили свои нисходящи.

Отъ това следва, че законнитѣ дѣца, които сѫ отсѫтствующи, недостойни, или отрекли са не се смѣтатъ, за да се опредѣли размѣра на законната часть на незаконнородения.

Чл. 101. [1])

Ако нѣма ни законни нисходящи, ни възходящи роднини, то незаконнороденитѣ дѣца иматъ право на двѣ трети отъ частьта, която се пада на законороденитѣ.

Когато завѣщателя е оставилъ законни дѣца, или възходящи и незаконнородени, то законната часть на последнитѣ е *половината* отъ това, което би имъ се паднало, ако да бѣха законнородени (чл. 100). А когато нѣма горѣобозначенитѣ роднини, т. е. законни нисходящи, ни възходящи, законната часть на незаконнороденитѣ е по-голѣма: въ такъвъ случай тя е *двѣ трети* отъ това, *което би имъ се паднало, ако да бѣха законнороденн.*

Редакцията на чл. 101 е не точна и не ясна относително изброяването на конкурирующитѣ наследници. Отъ буквата на текста се вижда, като че закона да предвижда случая, когато нѣма само *нисходящи* и *възходящи,* безъ да упоменува нѣщо и за *съпруга,* който тъй сѫщо има право за законна часть. Да ли чл. 101 предвижда слуая, когато завѣщателя не е оставилъ законни нисходящи и възсодящи, но е оставилъ съпругъ и неваконнородни, или той постановява за случая, когато завѣщателя не е оставилъ ни законни нисходящи, ни възходящи, *ни съпругъ?* Ние мислимъ, че тука се предвижда последния случай, т. е. когато завѣщателя не е оставнлъ ни законни нисходящи, ни възходящи ни съпругъ, но е оставилъ само незаконнородени, съ други думи тука се предвижда случая, когато завѣщателя не е оставилъ никои други роднини, които иматъ право на законна часть.

---

[1]) C. It. 816.

Че действително този случай се предвижда, свидѣтелствова и долнята цитата отъ *Hue:* „При все това, когато нѣма нисходящи и възходящи, то (незаконнороденото) може да рекламира като законна часть, à titre de réserve, *само* двѣ трети отъ частьта, която би му се паднала, ако да бѣше законно (art. 816); а въ *сѫщата* хипотеза, то би могло да земе цѣлото наследство, ако въпроса бѣше за наследство *ab intestat* (art 747)“ [1]). Отъ този цитатъ на *Hue* се вижда, че той смѣта, че хипотезата, която се предвижда въ чл. 101 (art. 816), е сѫщата, като тази въ членъ 32 (art. 747). И действително, ако хипотезитѣ сѫ сѫщитѣ, то и постановленията на закона трѣбваше да сѫ сѫщитѣ, т. е. както, съгласно 32 членъ, незаконороденитѣ зематъ всичкото наследство, тъй сѫщо и при хипотезата въ чл. 101, незаконнороденитѣ трѣбваше да получатъ *цѣлата* законна часть, която би имъ се паднала, като на законни дѣца. Обаче, въ случая закона не е спазилъ последователната взаимность между резултатитѣ отъ две еднакви хипотези и вмѣсто да отстѫпи на незаконороденитѣ цѣлата часть, която се пада на законнитѣ, отстѫпа имъ само две трети отъ тази часть.

Освенъ горнята неясность, редакцията на членъ 101 е неясна и въ изражението си *„която се пада на законнороденитѣ“* която дава да се разбере *действителната* часть на законнитѣ, когато закона разбира *абстрактната часть*. И наистина, съ тази фраза законодателя е искалъ да каже: иматъ право на двѣ трети отъ частьта, *която би имъ се паднала, ако да бѣха законнородени,* съ други думи това изражение е сѫщото, което закона е употрѣбилъ въ членове 100 и 29. Тука въ чл. 101 законодателя е искалъ да изрази сѫщото понятие съ друга фраза. За основателностьта на нашия възгледъ по въпроса достатъчно е да сравнимъ чл. 101 съ art. 816 отъCodice Civile, отъ гдето той е заимствованъ. Art. 816 употрѣбява фразата: „която би имъ паднала, ако да бѣха законни *(che loro sarebbe spettata se fosero legittimi).* Сѫщото изражение употрѣбява и art. 816 (100 чл. отъ нашия законъ за наследството): *„che loro sarebbe spettata se fossero legittimi“.*

---

[1]) Hue, t. I, p. 213.

Ако предположимъ, че завѣщателя е оставилъ 12000 лева и едно незаконнородено, то има право само върху $^2/_3$ отъ частьта, която би му се паднало, ако да бѣше законно. Ако бѣше законно, неговата законна часть щѣше да бжде 6000 лева, но, понеже е незаконнородено, законната му часть ще е $^2/_3 \times 6000 = 4000$ лева. Располагаемата часть ще е 8000 лева.

Да знаемъ хипотезата, въ която завѣщателя е оставилъ повече отъ едно, напримѣръ *три* дѣца, Ако предположимъ, че сж законни, то законната часть ще е 8000 леве. Но такава щѣше да бжде частьта на всичкитѣ дѣца, ако да бѣха законни; обаче тѣ сж незаконнородени и като такива получаватъ само $^2/_3 \times 8000 = 5333$ лева. И тъй, законната часть на всѣко незаконнородено дѣте ще бжде 1777 лева, а цѣлата законна часть ще е 5333 лева, и располагаемата часть ще бжде тоже 6666 лева.

Чл. 102. [1])

Законнитѣ нисходящи на незаконнородения, който е умрѣлъ преди завѣщательтъ, могатъ да искатъ да получатъ всичкитѣ права, установени отъ горнитѣ членове въ полза на тѣхния родитель.

Членъ 102 повтаря постановеното въ чл. 33 правило, което установява за законнитѣ нисходящи право за представителство. Тамъ закона установява това право за наследството *ab intestat*, а тука установява сжщото право за представителство върху законната часть, която се пада на незаконнороденитѣ.

Всичко, което е казано относително правото за представителство на законнитѣ нисходящи на незаконнороденитѣ въ членъ 33, се отнася къмъ сжщия въпросъ и въ членъ 102.

Чл. 102 говори за хипотезата, въ която незаконнородения е умрѣлъ преди завѣщателя; но приложимъ ли е той и къмъ случая, когато незаконнородения не е умрѣлъ, но е станалъ неспособенъ да наследва по причина на недостоин-

---

[1]) C. It. 818.

ство или когато е безизвѣстно отсѫтствующъ? Отговора трѣбва да е утвърдителенъ, защото въпроса се решава по общитѣ принципи на тази материя; а пъкъ принципътъ е, че нисходящитѣ се допущатъ да представляватъ недостойнитѣ и отсѫтствующитѣ (чл. 19). Прочее, принципа на чл. 19 се прилага и въ случая спрямо законнитѣ.

Вѣрно е, че чл. 102 и чл. 33 говорятъ само за случая когато незаконнородения е *умрѣлъ* преди завѣщателя, при която хипотеза неговитѣ законни нисходящи се допущатъ, както въ наследството по закона, така и въ онова по завѣщание, да искатъ всички права, които сѫ установени въ негова полза. При все това не може да се поддържа, че смисъла на тѣзи два члена е да отричатъ представителното право на законнитѣ нисходящи на незаконнородения само за случая, въ който последния е умрѣлъ преди завѣщателя. *Преждеумирането* е упоменато въ чл. 102, като случай, който се представлява най-често. *Quod plerumque fit;* но духътъ на разпореждането е по-широкъ отъ неговитѣ термини; за това той трѣбва да се приложи и въ други случаи, които иматъ идентични причини, каквито били биха онѣзи, въ които незаконнородения не може да наследва по причина на недостоинство или по причина на безизвѣстно отсѫтствие.[1])

Може ли да се приложи правилото на чл. 102 и тогава когато незаконнородения се отрѣче отъ наследството; неговитѣ нисходящи ще го наследватъ ли по представителство? Не, защото закона допуща да се представляватъ живи лица само въ два случая: въ случай на недостоинство и на отсѫтствие. Вънъ отъ тѣзи случаи живо лице не може да се представлява. А специално за отрѣклия се наследникъ закона казва: „Никога не може да се замѣстюва, чрезъ представителство, единъ наследникъ, който се е отрѣкълъ (чл. 202).

Чл. 103[2]).

Припадающата се на сѫпругътъ и на незаконнороденитѣ дѣца часть не намалява законната часть на законнитѣ нисходящи или възходящи роднини; тя се вади отъ располагаемата часть.

---

[1]) Ricci, t. III, n° 281,

[2]) C. It. 818.

Този членъ постановява твърде важно правило, което съставлява изключение отъ общото правило за *minimum'a* и *maximum'a* на законната часть на законнитѣ нисходящи. Това правило намалява располагаемата часть, когато има съпругъ и незаконнородени. Главно, незаконнороденитѣ, когато сж много, изчерпватъ разполагаемата часть. И може да се случи така, щото, ако незаконнороденитѣ надминуватъ извѣстно число, да нѣматъ пълна законна часть.

Тъй напримѣръ, ако предположимъ, че завѣщателя е оставилъ четире законни дѣца и осьмъ незаконнородени, то незаконнороденитѣ по стария текстъ на чл. 103, ще изчерпатъ всичката разполагаема часть; защото законната часть, на всѣко незаконнородено, изчислена съгласно членъ 100, ще бѫде $187^1/_2$ лева, а законната часть на всичкитѣ незаконнородени $187^1/_7 \times 8 = 1500$ лева. А располагаемата часть отъ 6000 лева наследство при четире законни дѣца е 1500 лева. И тъй, незаконнороденитѣ изчерпватъ располагаемата часть.

Да земемъ случаи, въ които разполагаемата часть не стига. Завѣщателя остава наследство 6000 лева, *три* законни и седемъ незаконнородени дѣца; разполагаемата пакъ по стария текстъ ще е $^1/_4 \times 6000 = 1500$. Частьта на всяко незаконнородено е 225 лева, защото, ако всичкитѣ дѣца се бѣха считали като законни, щѣхме да имаме десеть законни деца, законната часть на всяко отъ които щеше да е 450 лева. А законната часть на всичкитѣ незаконнородени е $275 \times 7 = 1575$. И тъй, законната часть на всичкитѣ незаконнородени, 1575 лева, надминува разполагаемата часть, която е 1500 лева. Завѣщателя е оставилъ и съпругъ; та, като се извади и неговата законна часть отъ располагаемата, последнята не ще стигне въ значителенъ размѣръ, като се има прѣдъ видъ още, че числото на незаконнороденитѣ не намалява наследственната часть на съпругътъ и че тя си остава, както само при законнитѣ дѣца. Тъй щото, ако приемемъ, че въ този случай завѣщателя е оставилъ, освенъ 3 законни и седемъ незаконнородени дѣца, още и сжпругъ, то неговата законна часть, ще е половината отъ законната часть на всяко законно дѣте; а законната часть на всяко законно дѣте е 1500 лева. Значи законната часть на прѣживѣлия е 750 лева; тъй щото отъ разполагаемата часть, която е 1500 лева, има да вадимъ $1575 + 750 = 2320$ лева! Отъ гдѣ

ще се попълни недостатъка отъ 825? Или, ако нѣма отъ гдѣ да се земе, какъ се раздѣлятъ 1500 лева между сжпругътъ, който самъ има право за 750 лева, и между всичкитѣ незаконнородени, които заедно иматъ право за 1575 лева?

Недостатъка не може да се попълни отъ нигдѣ, защото цѣлото наслѣдство е 6000 лева; тритѣхъ законни дѣца иматъ непокътната и не намаляема законна часть 4500 лева, остават 1500 лева, които трѣбва да се раздѣлятъ мѣжду двѣ категории наслѣдници. Но въпроса е: какъ да се подѣлятъ тѣзи 1500 лева срѣщу права отъ 2320 лева? Ние мислимъ, че съпругътъ въ случая се предпочита прѣдъ незаконнороденитѣ, вслѣдствие на което най-напредъ трѣбва да се извади неговата часть, а остатъка трѣбва да се раздѣли мѣжду послѣднитѣ, пропорционално съ тѣхнттѣ права, т. е. поравно, защото законнитѣ имъ части сж равни.

На какво основание трѣбва да се предпочита съпругътъ предъ незаконнороденитѣ? На това основание, че законната часть е *часть отъ наследството* (чл. 93), а *незаконнороденитѣ не намаляватъ* наследстаенната часть на съпругътъ: тя е сжщата, както при законнитѣ дѣца; (членъ 38 ал. 2). Въ случая имаме само три законни дѣца, частьта на всѣко законно дѣте е 1,500; значи, законната часть на съпругътъ е 750 лева. Наследственната часть на преживѣлия съпругъ *не може да се намали отъ незаконнороденитѣ*, казва закона. Прочее, сжществуването на незаконнороденитѣ и въ случая не може да е въ врѣда на законната часть на преживѣлия съпругъ. Тъй щото отъ располагаемата часть (1500) най-напредъ ще земе съпругътъ 750, а остатъка отъ 750 лева ще се подѣли по равно между седемьтѣхъ незаконнородени дѣца, и по такъвъ начинъ размѣра на законната имъ часть ще се намали, понеже нѣма да получатъ по 225, — но по $106^{1}/_{7}$ лева.

Но кой е билъ мотивътъ на законодателтъ да допусне подобно намаление, даже до съвършенно изчезване, на законната часть на незаконнроденитѣ. Въ материалитѣ по нашия законъ за наследството и въ дебатитѣ на законодателитѣ по този въпросъ ние не срѣщаме отговоръ на въпроса. Споредъ насъ мотивътъ на нашия законодатель по въпроса е билъ сжщия, който е билъ и у италиянския законодатель за създаването на art 818 отъ Codice Civile, на

който кореспондира нашия 103 членъ; а този мотивъ е: да се въздържатъ хората, колкото е възможно повече, да не нарушаватъ и да не манкиратъ моралнитѣ принципи за основата на законна фамилия, — *di maggior ritegno a mancare a'principii morali* [1]).

Този мотивъ трѣбва да се признае за твърде ползотворенъ у насъ, гдѣто нравитѣ на обществото сѫ упазени и незаконнороденитѣ дѣца сѫ рѣдкость у насъ.

Такова изчерпване на располагаемата часть става само при стария текстъ на чл, 90, а при новелата къмъ него отъ 1906 такова изчерпване на располагаемата часть е невъзможно.

КРАЙ НА ВТОРИЯ ТОМЪ.

[1]) Foschini, i motivi de Codice Civile, p. 148.

СЪДЪРЖАНИЕ

НА ВЪПРОСИТѢ, РАЗГЛЕДАНИ ВЪ ВТОРИЯ ТОМЪ

Чл. 47.

1. Общото правило е, че всѣки е способенъ да наследва.
2. Неспособностьта е изключение отъ общото правило.
3. За да знаемъ общото правило, трѣбва да опредѣлимъ исключението.

Чл, 48.

1. Неспособнитѣ да наследватъ сж три категории.
2. Опредѣлението на всѣка категория.
3. Слабостьта на умътъ бива *пълна* и *непълна.*
4. Коя слабостъ е пълна и коя непълна.
5. Закона разбира пълната слабость.
6. Не могатъ да завѣщаватъ напълно запретенитѣ.
7. Ограничено запретения може да завѣщава.
8. Критериума за сждията при опредѣляне слабоумието.
9. Слабоумието трѣбва да е сжществувало въ врѣмето, когато е правено завѣщанието.
10. Слабоумието не се предполага.
11. *Onus probandi* пада върху оногова, който иска унищожение на завѣщанието по причина на слабоумие.
12. Видимото противоречие между чл. 48 отъ Нас. и чл. 113 отъ з. за лицата.
13. Източника на чл. 113.
14. Условията, които установява чл. 113.
15. Чл. 111, 112 и 113 отъ з. лиц. предвиждатъ актове, извършени при живѣ.
16. Различието между чл. 48 и чл. 113.
17. Слабоумието може да се доказва съ обикновенитѣ подходящи доказателства. Доказателството трѣбва да е пълно.
18. Чл. 113 отъ з. за лиц. не се прилага къмъ завѣщанието.

За лицата, които могатъ да получаватъ по завѣщание.

Чл. 49.

1. Кои лица могатъ да получаватъ по завѣщание.
2. Условията за това.
3. Незаченатитѣ въ врѣме на завѣщателевата смъртъ могатъ да получатъ по завѣщание.
4. Условията за това сѫ да е родено жизнеспособно.
5. По *Code Napoléon* незаченатитѣ дѣца не могатъ да получаватъ по завѣщание.

Чл. 50.

1. Чл. 50 говори за нисходящитѣ на недостойния.
2. Тѣ иматъ право само на законна часть.

Чл. 51.

1. Правото на завѣщателя да освободи недостойния отъ наследството.
2. Недостойния завѣтникъ е дълженъ да повърне всичкитѣ плодове и приходи отъ които се е ползувалъ.

Чл. 52.

1. Роденитѣ вънъ отъ брака дѣца, припознаването на които се забранява, не могатъ да получаватъ по завѣщание.—Тѣ могатъ да искатъ само съдържание.
2. Какъ могатъ да искатъ припознаването си дѣцата, родени отъ прелюбодѣяние и кръвосмѣшение.
3. Доброволното признаване е забранено. — Мотивитѣ на това забраняване.
4. Припознаване по начинъ, който дава право на тѣзи дѣца да искатъ съдържание.
5. Решението има еднакво действие съ доброволното припознаване.
6. Когато бащинството или майчинството проистичатъ отъ углавна присѫда.
7. Quid отъ пютативенъ бракъ.
8. Quid отъ изрична писменна декларация.
9. Чл. 193 отъ италияския *Cod. Civile.* — Неговото значение.

10. Естественното задължение.
11. Правото на дѣцата да искатъ съдържание обусловено ли е съ сѫществуване на *нужда* отъ него. — Спорностьта на въпроса.
12. Нашето мнѣние е, че съдържанието трѣбва да се плати безразлично отъ това, дали дѣтето има или нѣма нужда.

Чл. 53.

1. Неузаконенитѣ незаконнородени сѫ *относително* неспособни да получаватъ по завѣщание.
2. Частьта на незаконнороденото се измѣнява споредъ числото и родътъ на конкурирающитѣ наследници.
3. Превишающата часть се намалява.
4. Правилото на чл. 53 се прилага само къмъ редовно припознатитѣ незаконнородени.
5. Иматъ ли право законнитѣ нисходящи да искупятъ законната часть на незаконнороденитѣ съгласно чл. 29. — Разпорежданието на чл. 29 al. II е ли виртуално възпроизведено отъ чл. 53. — Утвърдителния отговоръ.

Чл. 54.

1. Защо настойника не може да получи по завѣщание до окончателно давание смѣтка.
2. Правилото на чл. 54 се прилага къмъ всичкитѣ настойници.
3. Quid къмъ поднастойницитѣ.
4. Чл. 54 е приложимъ и тогава, когато настойника е далъ смѣтка, но дължи още.
5. Ако правото за искание е просрочено, то настойника може да получи по завѣщание.
6. Когато смѣтката е незначителна, настойника може да получи завѣта.
7. Когато настойника-завѣтникъ не е билъ настойникъ въ момента на направата на завѣщанието.
8. Закона не прави разлика между настойницитѣ по закона по завѣщание и по назначение.
9. Прилага ли се правилото на чл. 54 къмъ настойницитѣ на запретенитѣ по причина на слабоумие или осѫждание?

Спорностьта на въпроса въ Италия. — Въ Франция нѣма споръ. — Утвърдителния отговоръ у насъ.

10. Възходящитѣ роднини, ако сж настойници, могатъ да получатъ завѣтъ. — Мотивитѣ за това.
11. Подъ възходящи закона разбира и самитѣ родители.
12. Какъ трѣбва да се реши въпросътъ, когато завѣщанието е направено въ полза на извѣстно лице, което не е било настойникъ въ момента на извършване завѣщанието, а е станало такъвъ слѣдъ това?
13. Закона разбира всички видове настойници по назначение отъ сжда, по завѣщание и по закона.
14. Чл. 54 се прилага и къмъ настойницитѣ на запретенитѣ.

Чл. 55.

1. Кои сж мотивитѣ за правилото на членъ 55?
2. Ако завѣта надминава размѣра, той се намалява.
3. Размѣрътъ на завѣта зависи отъ качеството и количеството на дѣцата отъ първия бракъ.
4. Трѣбва ли да се считатъ незаконороденитѣ и усиновенитѣ?
5. Какво се разбира подъ думата „втори“ бракъ?
6. Неспособността на втория съпругъ исчезва, когато дѣцата отъ пьрвия бракъ се отрѣкжтъ отъ наслѣдството.
7. Размѣра на завѣта, който съпругътъ може да направи на новата си съпруга, се опредѣля съ размѣрътъ на частьта, която въ действителность се пада по закона на най-малко облагодѣтелствуваното чедо отъ предшествующия бракъ.
8. Положението на тази хипотеза при измѣненитѣ чл. 21 и 38
9. За да се опредѣли частьта на новия съпругъ, трѣбва ли да се смѣта тя само върху располагаемата часть или върху цѣлото наслѣдство? — Сложностьта на въпроса.
10. Кой има право да заведе искъ за намалението на завѣта, направенъ въ полза на новия съпругъ и прѣвишающъ частьта на най-малко облагодѣтелствуваното дѣте.
11. Транзитоаренъ въпросъ: намаляемъ ли е завѣта, направенъ въ полза на съпругътъ преди закона за наследството.

Чл. 56.

1. Лицата, които приематъ публичното завѣщание, и свидѣтелитѣ не могжтъ да получаватъ завѣтъ по него.

2. Закона не прави различие между свидѣтели въ разнитѣ форми завѣщания.
3. Може ли завѣщателя да уничожи неспособностьта на упомѣнжтитѣ въ членъ 56 лица.

Чл. 57.

1. Неспособностьта на третитѣ лица, които сж писали тайното завѣщание.
2. Завѣщателя може да унищожи тази неспособность чрѣзъ утвърждене или упоминане.

Чл. 58.

1. Правилото на членъ 58 е санкция за последствията отъ разнитѣ неспособности.
2. Думата *недѣйствителни* трѣбва да се разбира въ смисълъ на *несжществующи*.
3. Завѣщанието прикрито въ форма на възмезденъ договоръ.
4. Формитѣ, въ които може да се прояви това завѣщание.
5. Случая, когато завѣщанието, прикрито въ форма на възмезденъ договоръ, е съставено на името на самия неспособенъ.
6. Фидейкоммисното завѣщание.
7. Подставеното лице се нарича фидейкоммисаръ.
8. Кой и съ какви доказателства се доказва симулативность и фидейкоммисията на завѣщанието.
9. Трѣбва ли да има условие между завѣщателя и подставеното лице за предаването на завѣта.
10. Изричната и таситната фидейкоммиссии.
11. Примѣри за изричната и таситната фидейкоммиссии.
12. Законната презумпция за подставенитѣ лица.
13. Кои лица по закона се презюмиратъ за подставени.
14. Тази законна презумпция освобождава отъ представлението на доказателства за подставенностьта на лицата.
15. Само изброенитѣ въ членъ 58 лица се считатъ по закона за подставени.
16. Защо законната презумпция не е прострѣна и върху другитѣ роднини.

17. Подъ думата *баща* и *майка* закона разбира само роднитѣ родители, а не и усиновителитѣ.
18. Кои лица се разбиратъ подъ думата нисходящи.
19. *Годеницата* не влиза въ числото на подставенитѣ лица.
20. Кой може да иска уничтожението или намалението на завѣщанието, направено на подставено лице?

За формата на завѣщанията.

§ *1. Обикновеннитѣ завѣщания.*

Чл. 59.

1. Какви биватъ завѣщанията? — Устнитѣ завѣщания не се допущатъ.
2. Ако завѣщанието исчезне, сѫществуването му се доказва съгласно чл. 325 отъ закона за граждан. сѫдопроизводство.
3. Може ли изгубването и унищожението на едно завѣщание отъ случайно сѫбитие или непреодолима сила да се доказва съ свидѣтелски показания съгласно чл. 325 ал. I отѣ гражд. сѫдопр.? — Сложностьта на въпросътъ
4. Италиянската доктрина и юриспруденция.
5. Французката доктрина и юриспруденция.
6. Положението на въпроса по нашия законъ и по нашата юриспруденция.
7. Чл. 325 се прилага и за случая, когато завѣщанието е изгубено по какъвто и да е начинъ.
8. Юридическото последствие отъ възстановяването на завещанието. — Испълнението на завѣщанието ли може да се иска или врѣди и загуби. — Когато завѣщанието е унищожено отъ форсъ-мажьоръ. — Quid ex delicto; quid, ex quasi delicto.
9. Може ли да се възразява, че, понеже сѫществуването на завѣщанието ще се установява съ свидѣтелски показания, искътъ ще се основава върху *устенъ* завѣтъ?
10. Когато едно сѫществующе завѣщание е било измѣнено вслѣдствие на принуждение.
11. Когато е въспрепятствувано на завѣщателя да направи завѣщанието си. Прѣдполагаемия завѣтникъ има право за врѣди и загуби. — Чл. 56 отъ З. Д.
12. Какво трѣбва да докаже ищеца въ този случай.
13. Срѣщу кого се завежда искътъ.

14. Физическото принуждение и моралното въздѣйствие върху завѣщателя.
15. Размѣра на врѣдитѣ и загубитѣ, които могатъ да се искатъ.
16. Какво въобще трѣбва да доказва завѣтника? — Какво ще установяватъ свидѣтелскитѣ показания.
17. Защо *onus probandi* пада върку завѣтника.
18. Когато е въпросъ да се възтановява едно изгубено публично завѣщание, колко души свидѣтели най-малко трѣбва да се призоватъ.
19. Представлението на свидѣтелитѣ, когато искътъ е ex delicto и ex quasi delicto.
20. Когато завѣщанието е изгубено по *небрѣжность*.
21. Юриспруденцията на нашия касац, сѫдъ.
22. Завѣтника има право да иска възстановяването на завѣщанието, само ако изгубването или унищожението му е станало слѣдъ смъртьта на завѣщателя.
23. Quid ако наслѣдника го е унищожилъ прѣди смъртьта му.

Чл. 60.

1. Дефиниция на саморѫчното завѣщание.
2. Условията за действителностьта на саморѫчното завѣщание.
3. Саморѫчно написване.
4. Прибавенитѣ отъ трети лица думи въ завѣщанието правятъ послѣдното недействително, ако тѣ сѫ прибавени съ знанието и съгласието на завѣщателя.
5. Прибавката на нѣкои думи не опорочава завѣщанието, ако е направена безъ знанието и безъ съгласието на завѣщателя.
6. По сѫщия начинъ се разрѣшава въпроса и когато има направено отъ трето лице цѣла забелѣжка или поправка.
7. Саморѫчното завѣщание може да бѫде написано и на чуждъ язикъ.
8. Може ли да бѫде написано завѣщанието съ моливъ.
9. Може ли завѣщателя да напише часть отъ завѣщанието съ моливъ и часть съ мастило?
10. Завѣщанието може да бѫде написано на нѣколко отдѣлни листа. Условията за това.
11. Ако всѣки листь отъ завѣщанието е написанъ отъ завѣщателя, то дѣйствително ли е завѣщанието?

12. Саморѫчното завѣщание може да бѫде написано въ форма на писмо.
13. Саморѫчното завѣщание може да бѫде издълбано на дъска или написано съ вѫгленъ на стѣна.
14. Названието на завѣщателя не влияе върху неговата действителность.
15. Всичко, което не може да се чете въ завѣщанието, счита се за ненаписано.
16. Заличеното и изтърганото влияе ли върху действителностьта на завѣщанието?
17. *Датиранието* на завѣщанието. Защо е потрѣбна датата.
18. Елементитѣ на датата. — Липсуванието на единъ отъ тѣхъ прави завѣщанието недѣйствително.
19. Датата трѣбва да е саморѫчна.
20. Датата може да е непълна, погрѣшна, неточна и неизвѣстна. — Влиянието на тѣзи пороци върху действителностьта на завѣщанието.
21. Рѣдътъ на елементитѣ на датата.
22. Мѣстото на датата.
23. Мѣстонаписванието ѝ.
24. Прибавкитѣ и допълненията въ саморѫчното завѣщание.
25. Подписътъ на завѣщательтъ трѣбва де е саморѫченъ. — Подписа на владицитѣ.
26. Потрѣбенъ ли е росчеркътъ (paraphe) въ подписътъ.
27. Мѣстото на подписътъ.
28. Саморѫчното завѣщание е домашенъ актъ.
29. Кой трѣбва да доказва недействителностьта на цѣлото завѣщание или на часть отъ него.
30. Доказателственната сила на саморѫчното завѣщание.
31. Quid относително датата: тя е достовѣрна.
32. Саморѫчното завѣщание може да бѫде депозирано отъ самия завѣщатель у нотариуса за пазене.
33. Влиянието на признанието на завѣщателя върху доказателственната сила на саморѫчното завѣщание.
34. Quid на признанието на наследника.
35. Кой трѣбва да достави доказателства за истинностьта на саморѫчното завѣщание? — Спорностьта на въпроса.
36. Отмѣняемо ли е направеното отъ наследника признаване за истинностьта на завѣщанието. — Погрѣшката въ правото, въ факта.

Чл. 61.

1. Нотариалното завѣщание е публично и тайно.

Чл. 62.

1. Правилата отъ закона за нотариуситѣ ли или правилата отъ закона за наследството се прилагатъ при извършването на публичното завѣщание?
2. Приложението на правилото: *specialia generalibus derogant.*
3. Компетентността на нотариуса при извършването на завѣщанието.
4. Нотариуса не трѣбва да помѣстюва въ завѣщанието противозаконни и противонравственни разпорѣждания.
5. Излишнитѣ свидѣтели не опорочаватъ завѣщанието.
6. Свидѣтелитѣ трѣбва да присѫтствуватъ *неотлѫчно.*
7. Какъ се разбира думата *„присѫтствието“* на свидѣтелитѣ.
8. Мѣстоизвършването на завѣщанието трѣбва да се обозначава.
9. Самоличността на завѣщателя трѣбва да се удостовѣри чрезъ свидѣтели-удостовѣрители, а не съ свидѣтелитѣ, които сѫ повикани да присѫтствуватъ при извършването на завѣщанието. — Практиката на нашия Върх. Кас. Сѫдъ.

Чл. 63.

1. Публичното завѣщание се пише отъ самия нотариусъ. — Какъ се разбира думата „диктува“.
2. Моносилабното изражение на волята. — Неговата недѣйствителность.
3. Нашата юриспруденция по въпроса. — Критиката ѝ. — Правото на нотариуса да изисква обяснения отъ завѣщателя.
4. Поканата и внушението върху завѣщателя да завѣща е нѣщо на извѣстно лице.
5. Какво трѣбва да диктува завѣщателя и какво не?
6. Завѣщателя може да диктува устно или по забелѣжки.
7. Завѣщанието трѣбва да е написано отъ нотариуса тъй, както е диктувано отъ завѣщателя.

8. Може ли нотариуса да приеме завѣщание на чуждъ язикъ?
9. Четението на завѣщанието. — Кой чете завѣщанието?
10. Цѣлото завѣщание трѣбва да се прочете.
11. Забелѣжка, че диктуването и писането на завѣщателя е станало въ присѫтствието на свидѣтелитѣ.
12. Забелѣжката се прави отъ самия нотариусъ.
13. Забѣлѣжката трѣбва да е изрична.
14. Употрѣбление на екиполанситѣ.
15. Необходими сѫ голѣма предпазливость и внимание при избирание екиполанситѣ.
16. Забелѣжка за диктовката.
17. Забелѣжка за написването на завѣщанието.
18. Трѣбва да се прочитатъ подъ страхъ на недѣйствителность и допълненията (les additions). — Различието между разнитѣ допълнения.
19. Трѣбва ли да бѫде прочетена забѣлѣжката за декларацията на завѣщателя по чл. 64, че този не знае, или не може да подпише — Спорностьта на въпроса.
20. Нашата юриспруденция. — Нейната погрѣшность. — Критиката ѝ. — Италиянската и френската доктрина и юриспруденцията по въпроса.
21. Тенденцията на нашия Касационенъ Сѫдъ да смѣгчи чрезъ тълкуване строгоститѣ на закона относително испълнение формалноститѣ за забелѣжкитѣ.
22. Рѣдътъ на забелѣжкитѣ. — Тѣхната недѣйствителность, ако не сѫ на мѣстото си.
23. Мѣстото на забелѣжката за прочитание на завѣщанието.
24. Неточната забѣлѣжка унищожава завѣщанието.
25. Въпроса: да ли екиполента отговаря на цѣлта на закона подлежи на касационно провѣрявание.

Чл. 64.

1. Значението на подписа.
2. Причинитѣ за неподписването.
3. Декларацията на завѣщателя, че не знае или не може да подпише.
4. Трѣбва ли да се обозначава и препятствующата за подписването причина?

5. Лъжливата декларация.
6. Лъжливото заявление на нотариуса се обсѫжда по него.
7. Неподписването на завѣщанието било отъ завѣщателя, било отъ нѣкого отъ свидѣтелитѣ уничтожава завѣщанието.
8. По кой начинъ трѣбва да направи завѣщателя своята декларация, че не знае или не може да подпише.
9. Декларацията трѣбва да направи самия завѣщатель, а нотариуса само да я отбѣлѣжи. Ако самъ нотариуса констатира препятствующата причина, завѣщанието е недѣйствително
10. Има ли разлика между „не може да *пише*“ и „не може да *подпише*.“
11. И декларацията на завѣщателя може да се направи съ екиполенти.
12. Невъзможностьта да „подпише“ трѣбва ли да бѫде само физическа, или тя може да бѫде мотивирана и съ граматическа неподготовность на завѣщателя.
13. Изричната и виртуалната декларация на завѣщателя за препятствующата причина.

Чл. 65.

1. Публичното завѣщание се подписва отъ свидетелитѣ и отъ нотариуса.
2. Защо е потрѣбенъ подписа на свидѣтелитѣ и на нотариуса.
3. Всичкитѣ свидѣтели трѣбва да се подпишвтъ. Отсѫствието макаръ и на единъ подписъ уничтожава завѣщанието.
4. Закона изисква и забѣлѣжка, че свидетелитѣ сѫ подписали.
5. Забѣлѣжката, че свидѣтелитѣ сѫ подписали въ присѫтствието на завѣщателя. — Нашата касационна практика.— Критиката ѝ.
6. Доказателственната сила на публичното завѣщание. — Относително онова, което удостовѣрява нотариуса и относително онова, което само констатира.
7. Съмнѣние въ истинностьта на публичното завѣщание. — Углавния подлогъ.

Чл. 66.

1. Мотивитѣ за допущане тайно завѣщание.
2. Дефиниция на тайното завѣщание.

3. Тайното завѣщание може да бѫде написано и отъ трети лица,
4. Условията за това написване.
5. Защо завѣщателя трѣбва да подпише всѣки листъ отъ завѣщанието, а третото лице — само въ края?
6. Какво е значението на думата „листъ".
7. Нашата юриспруденция.
8. Тайното завѣщание може да бѫде написано даже отъ нотариуса и отъ неговитѣ роднини.
9. Тайното завѣщание може да бѫде написано отъ нѣколко трети лица.
10. Ако въ тайното завѣщание, писано отъ нотариуса, има завѣти въ негова полза, то трѣбва да бѫде потвърдено саморѫчно отъ завѣщателя.
11. Спорностьта на въпроса.
12. Завѣщателя, който знае да пише, не е длъженъ да пише самъ тайното завѣщание.
13. Тайното завѣщание може да е датирано.
14. Последствието отъ недатирането.
15. Ако завѣщанието е писано отъ трето лице подписа на завѣщателя трѣбва да е после подписа на третото лице.
16. Защо е потрѣбенъ подписътъ на третото лице, което е писало завѣщанието.

Чл. 67.

1. Кога написаното тайно завѣщание добива сила на такова.
2. Предаване на завѣщанието.
3. То трѣбва да е лично: отъ завѣщателя на нотариуса и въ присѫтствието на свидетелитѣ.
4. Сключването и значението.
5 Защо закона е толкова строгъ.
6. Начина на сключването.
7. За печатъ могатъ да служатъ монетитѣ, пръстени и др.
8. Какво трѣбва да бѫде сключването.
9. Двѣтѣ думи *„сключено" „запечатано"* сѫ две отдѣлни, различни и самостоятелни формалности.
10. Тѣ не сѫ плеонизъмъ.
11. Текста на art. 751 отъ Codice Albertino. Исторически прегледъ на тѣзи две формалности.

12. Значение на думата „запечатване“ (Sigillare) и италиянския кодексъ.
13. Какъ стои въпроса по *Code Napoléon*.
14. Доктрината. — Юриспруденцията.
15. Quid по нашия законъ.
16. Не стига да сѫ изпълнени тѣзи две формалности: за да бѫде завѣщанието дѣйствително, трѣбва да има изрична забелѣжка за испълнението имъ, т. е. че завѣщанието е предадено сключено и запечатано.
17. Юриспруденцията на нашия Касац. Сѫдъ по този въпросъ не е постоянна. Рѣшението на I. Гр. Отдѣл.
18. Наобщото събрание.
19. Отъ 16 души магистрати 6 на особенномнѣние. Критиката ѝ.
20. Числото и съдържането на печатитѣ.
21. Декларацията на завѣщателя при прѣдаването на тайното завѣщание нотариусу.
22. Сѫщественната важность на тази декларация.
23. Надписътъ.
24. Какво трѣбва да съдържа той?
25. Надписа трѣбва да е пъленъ и точенъ.
26. Непълнотата и неточностьта уничтожава завѣщанието.
27. Мѣстото на надписътъ по закона е върху *обвивката* на завѣщанието.
28. Ако се състави отдѣленъ листъ, завѣщанието е недѣйствително.
29. Надписа се подписва отъ свидѣтелитѣ и завѣщателя, иначе е недѣйствителенъ.
30. Какъ трѣбва да се постѫпи, ако се появи нѣкое препятствие, което не позволява на завѣщателя или на нѣкой свидѣтель да подпише надписа?
31. Всичкитѣ формалности се извършвать безъ прекѫсване. — Какво значи думата *прекѫсване*.
32. Цѣлта на единството на контекста.
33. Не е нужно да се прави белѣжка за непрекѫснатостьта.
34. Кой ще пази тайното завѣщание? — Не се изисква, щото тайното завѣщание да се депозира непременно у нотариуса. Завѣщателя може да го пази у себе си.
35. Послѣдствие отъ разваляние печатитѣ.
36. Нотариуса трѣбва да отбелѣжи, подъ страхъ на недѣйствителность, заявлението на завѣщателя, че е подписалъ завѣщанието.

37. Нашата юриспруденция.
38. Критиката ѝ.
39. Недѣйствително е тайното завѣщание, ако нотариуса напише надписа не върху пликътъ, въ който го е поставилъ завѣщателя и който му е предаденъ отъ послѣдния, но го напише върху пликъ, въ който той го е турилъ, освѣнъ ако явствува, че това е искалъ самия завѣщателя.
40. Надписа трѣбва да е датиранъ, иначе е недействителенъ.
41. Взема се въ внимание датата на надписа, а не онази въ завѣщанието. —
42. Тя е, по която се опредѣля способностьта на завѣщателя да завѣщава.
43. Завѣтника не може да прибави върху надписа допълнителенъ завѣтъ.
44. Доказателственната сила на тайното завѣщание.

Чл. 68.

1. Какъ се постжпва, когато завѣщателя, по нѣкое препятствие, не може да подпише самото завѣщание.
2. Когато завѣщателя не знае да пише. — Когато той неможе да подпише.
3. Забелѣжката за неподписване завѣщанието трѣбва да е пълна и точна.

Чл. 69.

1. Кои лица не могатъ да се распорѣждатъ съ тайно завѣщание.
2. Кой трѣбва да доказва, че завѣщательтъ не е ималъ право да се распорѣжда съ тайно завѣщание?
3. Какво трѣбва да се разбира подъ думата да „четатъ“ ?-- Нашата юриспруденция.
4. Завѣщателя трѣбва да знае да чете въ момента на написване завѣщанието отъ третото лице и предаването му за пазене на нотариуса.
5. Не стига, завѣщателя да знае да чете. — За да бжде действително завѣщанието, той трѣбва да го е челъ.
6. Нашия законъ говори изрично за слѣпитѣ, което липсува въ *Code Napoléon* и Codice Civile.

Чл. 70.

1. Какви сѫ особенитѣ условия за глухо-нѣмитѣ и нѣмитѣ, за да могатъ да направятъ тайно завѣщание?
2. Тѣ испълняватъ и формалонститѣ, предвидени въ чл. 66 и 70.

Чл. 71.

1. Съвършенно глухитѣ трѣбва сами да прочитатъ публично завѣщанието.
2. Мотивитѣ за това изключение.
3. Съвършенно глухитѣ спазватъ ли и установенитѣ въ чл. 63 формалности?
4. Правилото на членъ 71 се отнася само до *съвършенно* глухитѣ.
5. Прочитанието на завѣщанието отъ самия глухъ завѣщатель се упоменува въ самото завѣщание.

Чл. 72.

1. Абсолютната и относителна неспособности.
2. Важностьта на способностьта на свидѣтелитѣ.
3. Свидѣтелитѣ трѣбва да сѫ пълнолѣтни.
4. Свидѣтелитѣ трѣбва да сѫ български поданници.
5. Мнимозаконната способность. — Условията за да се приеме тази способность.
6. Относителната неспособность. — Мотивитѣ за сѫществуванието ѝ.
7. Неспособни да бѫдатъ свидѣтели сѫ универсалнитѣ и частнитѣ завѣтници и тѣхнитѣ роднини до четвърта степень.
8. Кои *роднини* разбира закона?
9. Неспособни да бѫдатъ свидѣтели сѫ и писаритѣ при нотариуса. — Кои писари разбира закона?
10. Свойственницитѣ могѫтъ да бѫдатъ свидѣтели.
11. Роднинитѣ на завѣщателя и нотариуса могѫтъ да бѫдѫтъ свидѣтели.
12. Защо закона говори за законната неспособность и мълчи за естественната?
13. Нѣмитѣ не могатъ да бѫдатъ свидѣтели.
14. Лица отъ женски полъ могатъ да бѫдатъ инструментарни свидѣтели.

15. Подъ страхъ на недействителность нотариуса трѣбва да отбелѣжи *точното* мѣстожителство на свидѣтелитѣ.
16. Когато числото на неспособнитѣ свидѣтели намали законното число на инструментарнитѣ свидѣтели, завѣщанието е недѣйствително.
17. Свидѣтелитѣ трѣбва да бѫдатъ способни въ момента, когато се извършва завѣщанието.
18. Наслѣдника, който оспорва завѣщанието, трѣбва да докаже неспособностьта на завѣщателя.

Особеннитѣ завѣщания.

Членове 73—87.

1. Какви особенни завѣщания предвижда закона?
2. Разликата между обикновеннитѣ и особеннитѣ завѣщания.
3. Въ какво се състои привилегията на особеннитѣ завѣщания.

Чл. 88.

1. Какви завѣщания може да прави единъ български гражданинъ въ чужда държава? — Правилото *locus regit actum.*
2. Условията за прилагането на правилото *locus regit actum.*
3. Могѫтъ ли чужденцитѣ да правятъ въ България завѣщания, и какви?
4. Какво разбира закона подъ думата *„официаленъ актъ“.*
5. Може ли да се допусне извършването на едно завѣщание отъ *частно* лице, безъ намѣсата на длъжностно лице? — Допустимостьта на такива завѣщания въ Англия и въ Америка, Щатъ Луизиана.
6. Когато се допуща въ чужда държава устно и публично завѣщание, българския поданникъ е длъженъ да избере последнята форма, като съобразна съ нашия законъ.

Чл. 89.

1. Защо неспазването на установенитѣ отъ закона формалности уничтожава завѣщанието?
2. Неспазването на кои именно формалности влѣче подире си недѣйствителностьта на завѣщанието?
3. Членъ 89 санкционира испълнението на формалноститѣ.

4. Когато тайното завѣщание е недействително, като такова, то е действително, като саморжчно, ако има свойството на последното.
5. Тълкуване на завѣщанието относително формата и намѣрението.
6. Съмнѣнието се тълкува противъ завѣщанието.
7. Кои лица могжтъ да искатъ уничтожението на завѣщанието?
8. Транзиторни въпроси.
9. Правилата за завѣщанието сж отъ публичното, а не отъ частното право.
10. Нашата юриспруденция бѣше въ смисълъ, че живия завѣщатель трѣбва да преправи завѣщанието.
11. Тълкувателния законъ отъ 28 февр. 1907.
12. Измѣнение на юриспруденцията съгласно този законъ.
13. Завѣщанието не дава никакви права на завѣтницитѣ презъ живота на завѣщателя.
14. Лѣснотията да си напишемъ завѣщанието
15. *Недействителностьта на завѣщанията.* Теорията за *унищожаемитѣ* и *несжществующитѣ* завѣщания.
16. Резултати отъ това различие сж голѣми.
17. Спорностьта на въпроса.
18. Завѣщанието е *несжществующе* тогава, когато то не е съставено по една отъ предвиденитѣ въ чл. 59 форми — саморжчно или нотариално; а е *унищожаемо*, когато е направено по една отъ тѣзи форми при неспазване на установенитѣ за тази форма формалности.
19. Искътъ за недействителность.
20. Той е искъ за наследство — *petitio hereditatis.*
21. Този искъ може да се завежда само отъ оногова, който има интересъ.
22. Завѣтника има право да иска предаването на завѣта, за да предизвика оборване на завѣщанието.
23. Различие между искътъ за унищожение завѣщанието по формални причини и искътъ за унищожение на завѣтъ по причина на неспособность на завѣтника.
24. Унищожението на завѣта ползува винаги универсалния завѣтникъ.
25. Подтвърждението, утвърждението и доброволното испълнение на едно завѣщание.
26. Чл. 215 отъ З. Д. — Неговия смисълъ.

27. Чл. 216 говори за завѣщания, направени по една отъ установенитѣ отъ закона форми.
28. Кога може да се конфирмира едно опорочено завѣщание. — Завѣщательтъ, догдѣто е живъ, нѣма това право. — Съ конфирмацията наследника само се отказва отъ правото да оборва завѣщанието.
29. *Code Napoléon* говори въ съответния art. 1340 само за дарение.
30. За това има голѣмъ споръ въ Франция, да ли той се отнася и до завѣщанията.
31. Ратификацията. Нейното понятие.
32. Конфирмацията.
33. Изрична или мълчалива.
34 Доброволното испълнение е мълчалива конфирмация.
35. Специалнитѣ условия, при които трѣбва да стане доброволното испълнение, за да има мълчалива конфирмация: а) наследникъ, който испълнява доброволно завѣщанието; б) да има намѣрение да покрие пороцитѣ.
36. Нашата юриспруденция.
37. Освенъ горнитѣ две условия, за да има мълчалива конфирмация, потрѣбно е да сѫществува, поне материално едно завѣщание.
38. Доброволното испълнение се изразява въ положителни актове.
39. Какъ се испълнява едно завѣщание отъ страна на наследника.
40. Давностния срокъ.
41. Дългото бездействие не е давность.
42. Юридическитѣ последствия отъ доброволното испълнение.
43. Отъ какви права се лишава испълнившия наследникъ.
44. — Нѣкои положителни актове съставляющи доброволно испълнение — французската практика.
45. Кой трѣбва да доказва испълнението и значението на пороцитѣ.
46. Спорностьта на въпросътъ.
47. Раздѣление пороцитѣ на видими и тайни. — Неоснователностьта на това дѣление. — Знанието на пороцитѣ е чисто субективно.

Тълкуване на завѣтитѣ.

1. Правото и длъжностьта на сждията да тълкува волята на завѣщателя.
2. Общия смисълъ на употребенитѣ отъ завѣщаталя думи. — Думитѣ сж дадени на човѣка, за да изразява мислитѣ си. — Завѣщанията се тълкуватъ по благоволително отъ договоритѣ.
3. Тълкува се волята само тогава, когато има неясность въ нея. Повечето отъ завѣщателитѣ се изразяватъ зле и не употрѣбяватъ подходящи думи. — Поправка на неправилнитѣ думи. — Споръ̀тъ по този въпросъ още въ римското право.
4. Правилата на чл. 36—46 отъ З. Д. за тълкуване договоритѣ се прилагатъ и при тълкуване завѣтитѣ, като се промѣни само онова, което трѣбва да се промѣни. — По нѣкога думата *ползуване* се употрѣбява въ смисълъ на *собственность.*
5. Въ завѣщанието се търси повече намѣрението, отъ колкото думитѣ. — Кога можемъ да се отклонимъ отъ истинския смисълъ на думата.
6. Връзката между разнитѣ завѣщателни клаузи може да служи за тълкуването имъ.
7. Какъ трѣбва да реши сждията, когато всичкитѣ тълкувателни средства се окажатъ безсилни да открiятъ волята на завѣщателя. — Когато тъмнината е съвършенно непроницаема върху волята. — Когато е неясенъ размѣра на завѣта. — Съмнѣнието въ този случай е въ полза на наследника.
8. Когато се завѣщава *поддържане,* размѣра може да се истълкува противъ наследника.
9. За тълкуване завѣщателевата воля сждията не може да прибѣгне до външни доказателства. Тя се тълкува само по изложеното въ завѣщанието *Ex ipsome testamento.* — Този принципъ не е абсолютенъ. — Допустими сж и външни доказателства само за извѣстни обстоятелства, които не създаватъ ново, не извратяватъ, измѣняватъ или оборватъ написаното.
10. — Какъ да се различи завѣщателното разпореждание отъ тълкуването.—Съставнитѣ елементи на завѣщанието.

11. Не може да се доказва съ външни доказателства: личностьта на завѣтника, ако не е указана; предмета на завѣта.
12. Може ли да се допълва съ външни доказателства фразата „въ случай на смърть", които да установятъ, че завѣщателя е разбиралъ смърть отъ дуелъ, отъ война и др.
13. *Погрѣшната дата* може да се поправя само върху материалъ отъ самото завѣщание. — Кой е този вътрешенъ материалъ.
14. Може ли сждията да поправи погрѣшка въ редакцията. Може но само ex ipsome testamento. Напримѣръ, въ завѣщанието е написано *„движими"* имоти, а пъкъ въ сжщность сж завѣщани „недвижими".
15. Смисъла и значението на думата дѣца. — Обикновенното значение; техническото значение.
16. Ширината на значението на тѣзи думи.
17. Думата дѣца разбира ли само онѣзи, които сж биле родени при направата на завѣщанието, или обема и бждащи дѣца.
18. Думата дѣца относително родственната степень; разбира ли тя само първа степень или обема дѣцата до 10-а степень.
19. Ржководнитѣ правила на сждията за тѣзи случаи.
20. Закона разбира думата *дѣца* въ широкъ смисълъ. Намѣрението на завѣщателя може да е за ограниченъ смисълъ.
21. Когато въ завѣщанието нѣма данни за намѣрението на завѣщателя въ това отношение, сждията дава на думата онова значение, което ѝ дава закона.
22. Думата дѣца обхваща ли и незаконнороденитѣ дѣца.
23. На глава или по представителство наследватъ дѣцата, които сж упоменати въ завѣщанието съ тази дума.— Намѣрението на завѣщателя.—Ржководни правила за тълкуването на подобни случаи.
24. Значението на думитѣ *племенници* и *преплеменници*: тѣ сж всички нисходящи отъ братъ или отъ сестра до 10-а степенъ.
25. Намѣрението на завѣщателя може да е противно.
26. Значението на думитѣ *братовчеди* и *братовчедки*: тѣ сж братови или сестрини нисходящи.

27. Думата братовчеди обема ли и *братовчедкитѣ*. Намѣрението на завѣщателя.
28. Ако не може да се открие намѣрението, Сѫдията придава на думата братовчеди значението по закона.
29. Думата братовчеди обема ли всичкитѣ братовчеди до 10-а степень.
30. Понеже по закона братовчедитѣ не се ползуватъ съ право на представителство, завѣщателя има право да имъ го даде въ завѣщанието си.

Располагаемата и законната часть.

§ 1. За законната часть, която се пада на нисходящитѣ и възходящитѣ.

Чл. 90.

1. Дефиниция на разполагаемата и законна часть.
2. Юридическото основание на законната часть.
3. Числото на дѣцата опредѣля размѣра на законната часть.
4. При опредѣление размѣра на законната часть считатъ ли се дѣцата, които сѫ се отрѣкли.
5. Дѣцата, които сѫ обявени за недостойни, трѣбва ли да се считатъ при опредѣлението размѣра на разполагаемата часть.
6. Считатъ ли се безизвѣстно отсѫтствующитѣ ?
7. Транзиторни въпроси. По кой законъ се опредѣля размѣра на законната часть? По закона, който е билъ въ сила, когато е правено завѣщанието, или по онзи, който е билъ въ сила, когато е отворено наследството.
8. Спорностьта на въпроса.
9. Ако едно отъ дѣцата е получило завѣтъ, може ли да задържи и законната часть. Спорностьта на въпроса. — Три мнѣния по него.

Чл. 91.

1. Кои дѣца разбира закона?
2. Какъ трѣбва да се разбира думата „*представляватъ?*“
3. Правила за опредѣлене размѣра на располагаемата часть, когато наследватъ по представителството или *jure proprio*.

Чл. 92.

1. Законната часть на възходящитѣ. — Дѣлбата на законната часть.
2. Какъ трѣбва да се разбира изражението „всичко *имущество*“.
3. Усиновителя нѣма право на законна часть отъ наследството на усиновения.

Чл. 93.

1. Законната часть е отъ наследството, е pars quota hereditatis, а не часть отъ имуществото pars quota bonorum.
2. Основанието на законната часть; условията за получаването ѝ.
3. По нашия законъ законната часть е часть, отъ наследството *ab intestat*.
4. За да получимъ законната часть, трѣбва да приемемъ качеството на наследникъ.
5. Законната часть се пада въ натура и въ пълна собственость.
6. Ако наследника се съгласи да получи пари вмѣсто законната часть въ натура, той не е наследникъ, а кредиторъ.
7. Наследницитѣ съ право на законна часть могатъ да оборватъ онѣзи завѣщателни распореждания, които обременяватъ законната часть.
8. Завѣщателя не може да натовари само едного отъ наследницитѣ да исплати наследственъ дългъ, който засѣга и неговата часть.
9. Ако наследника не оборва такова завѣщателно разпореждане, съ това той не го подтвърдява.

10. Правото на наследника да оборва всички фиктивни сдѣлки (даръ, отчуждение), направени отъ завѣщателя съ цѣль да се накърни законната часть.
11. Отвѣтника е длъженъ да доказва, че освенъ наследника-ищецъ има и други наследници съ право на законна часть.
12. Ако впоследствие се яви и другъ наследникъ, той има право да дири своята законна часть само отъ първия наследникъ и срещу него да заведе искътъ си.
13. Наследодателя нѣма право да налага никакви тяжести, и условия на законната часть: die, loco, conditione et modo.
15. Основанието, по което се получава законната часть.
15. Кои роднини иматъ право на законна часть.
16. Характера на законната часть.

Чл. 94.

1. Когато завѣщателя може да разполага съ всичкото си имущество?
2. Правата на незаконнороденитѣ дѣца на преживелия сѫпругъ върху законната часть, когато нѣма нисходящи и възходящи.

Чл. 95.

1. Историческо происхождение на текста.
2. Нашия законодатель разреши съ втората алинея всички спорове.
3. Разпореждание, което отнема на наследника ползуването като му оставя голата собственность и наопаки.
4. Изборното право на наследницитѣ.
5. Чл. 95 е исключение отъ принципа на чл. 93.
6. Правото на завѣщателя да завѣщава повече отъ *maximum*'а на располагаемата часть. Условията за такова завѣщание.
7. При какви условия наследника упражнява опционното право.
8. Правото на наследника да не испълни завѣта, ако ползуването или пожизнената рента надминува располагаемата часть. Тритѣ мнѣния по този въпросъ.

9. Правото на наследника да иска смѣсено испълнение.
10. Базата за оцѣнка на ползуването.
11. Формата, въ която се упражнява правото по чл. 95.
12. Приемането предложението е неотмѣняемо.
13. Дѣлимостьта на правото по чл. 95 между наследницитѣ.
14. Съгласието на наследницитѣ върху опционното право.
15. Дѣйствието на отстжпването собственностьта на разполагаемата часть.
16. Влиянието на отстжпването върху характера на завѣта.

Чл. 96.

1. Презумпцията по чл. 96. — Нейното основание: качеството на странитѣ и характера на самата сдѣлка.
2. Цѣлта на текста е да попрѣчи на родителитѣ да вършатъ несправедливи облагодѣтелствувания.
3. Наслѣдника-приобретатель нѣма право да оборва установената въ чл. 97 презумпция съ противни доказателства.
4. Трѣбва ли отчуждението да превишава разполагаемата часть.
5. Различието на нашия текстъ отъ французския и италиянския.
6. Кога отчуждението може да се счете за дарение.
7. Закона не прави разлика между движими и недвижими имоти.
8. Приложимъ ли е чл. 96, когато отчуждението е часть срѣщу пожизненъ доходъ и часть срѣщу пари? Спорность на въпроса.
9. *Измѣнение на нашето мнѣние по този въпросъ.*
10. Чл. 96 разбира безвъзмездни отчуждения.
11. Прикрито дарение има и тогава, когато бащата купува съ свои пари отъ трето лице недвижимъ имотъ на името на малолѣтното си дѣте, като запази за себе си ползуването.
12. Приложимъ ли е чл. 96. Когато отчуждението е станало срѣщу запазено право за живѣение въ отчуждения имотъ.
13. Чл. 96 се прилага само къмъ наследници съ право на законна часть.
14. Какво става съ дарението, направено на мнимъ наследникъ.

15. Приложима ли е презумпцията по чл. 96, когато пожизненния доходъ е установенъ въ полза на трето лице.
16. Разликата между нашия текстъ и art 918 отъ *Code Napoléon.*
17. Презумпцията по чл. 96 не се прилага, когато прикритото дарение е направено въ полза на всички наследници.
18. Кои отъ наследницитѣ могатъ да искетъ привнасяние и прѣхващание.
19. Съглашението на едного отъ наследницитѣ не врѣди и не ползува другитѣ наслѣдици.
20. Правилото на чл. 96 е исключение отъ правилото на членъ 208.

§ II. За законната часть на съпрузитѣ и на незаконороденитѣ дѣца.

Чл. 97.

1. Какъ се опредѣля размѣра на законната часть на съпруга.
2. Формула за опредѣляне размѣра на тази часть. — Трѣбва да се смѣтатъ и нисходящитѣ отъ законнитѣ дѣца.
3. Размѣра на законната часть на съпруга по новелата отъ 1906 година.
4. Изложеното при комментирането на чл. 38 се прилага и къмъ чл. 97.
5. Транзиторния въпросъ.
6. Законната часть на съпруга е въ пълна собственость, а по италиянския законъ тя е въ ползуване.
7. За да има право съпруга на законната часть, не е потрѣбно брака да е предшествувалъ направата на завѣщанието.
8. Разведения съпругъ има ли право на законна часть.

Чл. 98.

1. Размѣра на законната часть на съпруга, когато той наследва съ възходящи.
2. Исчислението на този размѣръ.

Чл, 99.

1. Размѣра на законната часть на сжпруга, когато нѣма нисходящи и възходящи.

Чл. 100.

1. Размѣра на законната часть на незаконнороденитѣ, когато има законни нисходящи.
2. Този размѣръ зависи отъ числото на законнитѣ дѣца.
3. Правото на законнитѣ дѣца да искупуватъ законната часть на незаконнороденитѣ.
4. Съ какво може да се искупува законната часть на незаконнороденитѣ?

Чл. 101.

1. Законната часть на незаконнороденитѣ, когато нѣма възходящи и законни нисходящи.
2. Неточностьта на редакцията на чл. 101.
3. Какъ трѣбва да се разбира изражението *„която се пада на законнороденитѣ“*.

Чл. 102.

1. Чл. 102. повтаря правилото на чл. 33.
2. Правото на прѣдставителство върху законната часть
3. Чл. 102 се прилага на случая, когато незаконнородения е станалъ неспособенъ.

Чл. 103.

1. Законната часть на съпруга и на незаконнороденитѣ не намалява законната часть на законнитѣ нисходящи.
2. Послѣдствията отъ това правило.

Печатни погрешки:

стр.	отъ редъ	печатано	чети
92	доле 11	art. 1004	art. 1008
99	„ 2	130	139
144	„ 2	29a	294
162	„ 5 преди Coin Delisle чети Duranton. t IX nº 126,		
176	„ 4	nº 155	nº 185
190	„ 1	2338	3338
191	„ 2	1897	1898
201	„ 2 следъ nº 3232 чети pand. fr. V. Donat. nº 7449		
224	„ 7	Demeete	Demant
230	„ 1	C. N. 999	C. N. 990
299	„ 6 преди nº 196 чети nº 320 — Sup.		
302	„ 2	D. P. 61	D. P. 71.
302	„ 9 следъ 845 чети Vazeile sur l'art 845 nº 4.		

При печатането сж допуснати нѣкои печатни погрѣшки, които като неизмѣняватъ смисъла, оставени сж неотбѣлѣзани.